

Србија као одредиште: ко се досељава, а ко се враћа?

Весна Лукић

Сузана Ловић Обрадовић

Попис становништва, домаћинстава
и станова 2022. године

Србија
ПОПИС 2022

Београд, 2025.

Србија као одредиште: ко се досељава, а ко се враћа?

Београд, 2025.

Попис становништва, домаћинстава и станова 2022. године

Србија као одредиште: ко се досељава, а ко се враћа?

Издаје и штампа: Републички завод за статистику, Београд, Милана Ракића 5

Одговара: Бранко Јосиповић, в. д. директора

Аутори: др Весна Лукић и др Сузана Ловић Обрадовић

Рецензенти: др Милица Весковић Анђелковић, др Власта Кокотовић Каназир, др Милица Соларевић

Лектура: Богдана Милошевић

Израда карата: Милутин Раденковић, Алекса Стевановић

Припрема за штампу: Одељење за развој, припрему и визуелизацију статистичких аутпута

Ова публикација објављена је уз финансијску помоћ Европске уније. За садржину ове публикације искључиво је одговоран Републички завод за статистику и та садржина нипошто не изражава званичне ставове Европске уније.

© Приликом коришћења података објављених у овој публикацији обавезно је навођење извора.

ПРЕДГОВОР

Републички завод за статистику објављује посебну тематску студију под називом „Србија као одредиште: ко се досељава, а ко се враћа?“, ауторки др Весне Лукић, научне саветнице Института друштвених наука у Београду – Центар за демографска истраживања и др Сузана Ловић Обрадовић, научне сараднице Географског института „Јован Цвијић“ Српске академије наука и уметности.

За потребе израде ове аналитичке студије, која је базирана на резултатима Пописа становништва, домаћинстава и станова 2022. године, али и на резултатима раније спроведених пописа у Републици Србији, Републички завод за статистику је, по посебним захтевима ауторки, извршио додатну обраду пописне грађе.

Резултати Пописа 2022. и претходних пописа доступни су у електронској форми, на интернет страницама: stat.gov.rs и popis2022.stat.gov.rs. Пописи 2002, 2011. и 2022. нису спроведени на територији АП Косово и Метохија.

У Београду, 2025.

В. д. директора
Бранко Јосиповић

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	3
1. О миграционој компоненти демографских промена и мигрантском становништву	7
2. Имиграција и повратна миграција	10
2.1. Ко се досељава?	10
2.2. Зашто се досељавају?	12
2.3. Какви су обрасци миграције из иностранства?	13
3. Међународне миграције и развој	15
4. Међународне миграције у контексту Републике Србије	18
5. Стратешки оквир за управљање имиграцијом и повратном миграцијом у Републици Србији	21
6. Методолошка објашњења	27
7. Имигранти и повратници у Републици Србији	29
7.1. Бројност и просторна дистрибуција имиграната	29
7.2. Бројност и просторна дистрибуција повратника из иностранства	32
7.3. Бројност и просторна дистрибуција досељених из иностранства	39
8. Време досељења и просторна расподела имиграната и повратника у Републику Србију према броју, полу и држави полазишта	40
8.1. Имигранти	40
8.2. Повратници из иностранства	42
9. Дужина боравка у Републици Србији након имиграције	44
10. Дужина боравка у иностранству пре повратка у Републику Србију ..	46
11. Структура имиграната и повратника по полу и старости	48
12. Брачни статус имиграната и повратника	57
13. Имигранти и повратници према школској спреми	60
13.1. Међународни студенти	70
14. Писменост и компјутерска писменост имиграната и повратника	73
14.1. Писменост	73
14.2. Компјутерска писменост	75

15. Економска обележја имиграната и повратника	78
15.1. Економски активни имигранти и повратници	80
15.1.1. Занимања економски активних имиграната и повратника	85
15.1.2. Радни статус економски активних имиграната и повратника	87
15.2. Економска неактивни имигранти и повратници	91
16. Имигранти и повратници према статусу инвалидитета	94
17. Домаћинства имиграната и повратника из иностранства	96
18. Породице имиграната и повратника из иностранства	101
19. Имигранти и повратници – фертилитет женског становништва	103
20. Унутрашње миграције становништва досељеног из иностранства .	106
21. Разлози за имиграцију и повратак у	
Републику Србију из иностранства	109
21.1. Разлози имиграције и повратка у Републику Србију према периоду	
досељења и полу миграната	111
21.2. Разлози имиграције и повратка у Републику Србију према старости.	
у време досељења и полу миграната	114
21.3. Разлози имиграције и повратка у Републику Србију из угла образовне	
и националне структуре досељеног становништва	119
21.4. Имигранти и повратници према држављанству, полу и разлозима.	
имиграције и повратка у Републику Србију	124
22. Закључна разматрања	127
22.1. Какви су обрасци имиграције и повратне миграције	
у Републици Србији и какав је утицај лица	
досељених из иностранства на бројност и просторни размештај	
становништва Републике Србије?	130
22.2. Какав је утицај лица досељених из иностранства на структуре	
становништва Републике Србије?	131
22.3. Који су то преовлађујући разлози за имиграцију, а који за повратак у	
Републику Србију, уопште и у зависности од старосно-полне структуре	
у време досељења, националности, степена школске спремe и	
водећих земаља полазишта?	137
22.4. Социодемографски и геодемографски профили имиграната	
и повратника из иностранства у Републици Србији	139
РЕЗИМЕ	143
SUMMARY	145
ЛИТЕРАТУРА	147

1

О миграционој компоненти демографских промена и мигрантском становништву

Најчешће питање на које јавност тражи одговор кад се помене попис становништва јесте оно које се тиче броја становника тј. колико нас има? Подаци пописа становништва говоре нам о броју и структурама становништва у одређеном критичном моменту пописа, али потребно је знати шта се налази иза ових бројки, односно који се то процеси одвијају у њиховој позадини доводећи до стања у датом тренутку времена, и чији су оне резултат. Депопулација и старење становништва, као највећи демографски изазови Републике Србије данас, последица су удруженог континуираног деловања негативног природног прираштаја и селективне емиграције становништва. Према Маринковићу (2023), удео миграционе компоненте у смањењу броја становника Републике Србије у периоду од 2011. до 2022. године је најмање 13%.

Реализација пописа, као најсвеобухватнијег извора статистичких података о становништву, комплексна је активност државних статистичких институција повезана са високим трошковима, што се одражава на учесталост његовог спровођења. Иако се пописним подацима често замера то што показују стање у релативно дугим десетогодишњим временским размацима, оваква динамика према Биларију (2022) у сагласности је са демографским израчунавањем промена у репродукцији становништва кроз замену генерација, те како Савој наглашава „спорашћу” демографских у односу на друге компоненте друштвених промена (Sauvy, 1957, према Billari, 2022). Ипак, Билари (2022: 3, 16) закључује да је динамика демографског развоја истовремено „и брза и спора”, где управо миграције могу бити кључни фактор брзих демографских промена на нивоу државе.

У претходних неколико деценија сведочимо повећаном интересовању истраживача, али и креатора политика за проучавање и управљање међународним миграцијама, премда већина светског становништва живи у држави у којој је рођена. Према подацима Уједињених нација, у свету је 2020. године било око 281 милион међународних миграната¹, у поређењу са 173 милиона 2000. (United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2020). Овом повећању обима миграција у савременом добу, у контексту динамичних друштвених промена, доприноси и развој миграционе инфраструктуре, коју према Xiang и Lindquist (2014), чине регулаторне (државни апарат и пратеће процедуре), комерцијалне (посредници у регрутацији), технолошке (комуникација и транспорт), и хуманитарне организације, и миграционе мреже. Истовремено, запажа се све израженија потреба држава да прате међународне миграционе токове и мигрантско становништво, те управљају миграцијама, између осталог и преко информационо-комуникационих технологија (Lukić, 2017).

¹ Од укупног светског становништва – 3,6%.

Систем управљања миграцијама у Републици Србији релативно је нов и константно се прилагођава нормативном и стратешком миграционом оквиру држава чланица Европске уније (ЕУ), у свим сегментима. Република Србија је данас истовремено и емиграциона и имиграциона земља, као и све већи број земаља, али је такође и простор транзитне миграције (Лукић, 2022). Подаци пописа становништва представљају драгоцен извор информација омогућавајући увид у бројност, просторни размештај и састав укупног становништва Републике Србије, укључујући становништво досељено из иностранства². Осим уобичајених пописних књига, 2011. године објављене су и посебне публикације посвећене мигрантском становништву. Оне су имале у центру пажње присилне мигранте досељене са простора бивших југословенских република у Србију (Лукић, 2015) и лица на раду – боравку у иностранству, са краћим освртом и на повратнике из иностранства у Србију (Станковић, 2014). Основни подаци о становништву досељеном у Србију из иностранства садржани су у књигама „Миграције” сукцесивних пописа, али подаци о имигрантима, емигрантима и повратницима, осим за потребе наведених посебних публикација, нису детаљније табелирани нити анализирани.

Преглед досадашње домаће научне литературе у области међународних миграција учвршћује наше уверење у то да је популација лица досељених из иностранства³ у Републику Србију занемарена у проучавањима, осим кад је реч о избеглицама са простора бивших југословенских република и о различитим категоријама повратника из иностранства, као што су студенти, пензионери или радни мигранти (Лукић, 2015; Vasojević & Kirin, 2019; Лукић и Стојилковић Ђатовић, 2019; Весковић Анђелковић, 2019; Антонијевић и Рашић, 2022). Пандемија коронавируса и њен утицај на повратак у Републику Србију неке су од новијих истраживачких тема које имају у фокусу повратнике из иностранства (Vesković Anđelković, 2021). Управо је избијање пандемије коронавируса, праћено мерама ограничавања кретања и затварања граница, затварањем школа, факултета и порастом незапослености, само привремено успорило миграционе процесе на глобалном нивоу.

Зашто је важно познавање броја и структура становништва досељеног из иностранства? Повећана комплексност миграционих процеса и њихових узрока и последица у савременом свету одражава се на мигрантско становништво. Истовремено, порекло, структуре и разлози миграције досељеног становништва утичу на миграционе исходе и положај миграната у друштву државе пријема. Није свеједно да ли је у питању имиграција или повратна миграција из иностранства, а тиме и потреба за интеграцијом или реинтеграцијом досељеног становништва у друштво земље пријема. Надаље, могућност и успешност спровођења мера интеграције зависи од бројности досељеног становништва и његове дужине боравка у земљи пријема, као и од структура овог контингента становништва. Наиме, у појединим секторима релевантним за интеграцију спровођење одређених циљаних мера подршке интеграцији досељеног становништва су ограничене уколико је ова популација малобројна (Лукић, 2018). Како за имигранте тако и за повратнике, битан фактор утицаја на исходе интеграције и реинтеграције је дужина временаведеног у иностранству.

Подаци Пописа становништва, домаћинства и станова 2022. (у даљем тексту: Попис 2022) скрећу нам пажњу да се структура лица досељених из иностранства у Републику Србију мења, са смањивањем удела лица досељених из бивших југословенских република и повећањем удела лица из других држава (Републички завод за статистику, 2023). На основама тог сазнања и емпиријског упоришта у статистичким подацима циљ ове студије је да, у датом контексту и са фокусом на лица досељена из иностранства, а према подацима Пописа 2022, пружи одговоре на, према Вајту и Вудсу (White & Woods, 1980), три од пет кључних питања миграционих проучавања, а то су: *Ко се пресељава?, Зашто се пресељава? и Какви су обрасци миграција?* Док се на питање о утицају миграција на друштва и земље

² О стандардима и препорукама у вези са подацима о међународним миграцијама у попису становништва, те значају пописа за прикупљање података о миграционој популацији Републике Србије видети детаљније у Весковић, 2024.

³ У даљем тексту под овим појмом подразумеваће се имигранти и повратници.

из којих се мигранти досељавају не покушава дати одговор, разматрају се утицај лица досељених из иностранства у Републику Србију на бројност, просторни размештај и структуре становништва Републике Србије, као и социо-демографске карактеристике овог становништва у светлу процеса интеграције и реинтеграције. Отуда је ово научно тумачење пописних података претежно усмерено на саме миграционе процесе и разоткривање општих миграционих образаца, а не на процесе који следе након миграције и који су њена последица, што је према Pedraza-Bailey (1990) и Martiniello (2013) једна од подела миграционих истраживања. Премда смо свесни да у доба транснационализма проучавање у вези са националним нивоом може бити „територијална замка” како каже Елис (Ellis, 2012), или може водити ка „методолошком национализму”, на који упозоравају аутори Вимер и Глик Шилер (Wimmer & Glick Schiller, 2003), ова студија, чији је акценат на Републици Србији, има и свој друштвени циљ, а то је да се кроз научну призму дође до сазнања о циљаној популацији које може послужити као основа за креирање јавних политика и њихових мера у сфери развоја, на националном и локалном нивоу.

2

Имиграција и повратна миграција

2.1. КО СЕ ДОСЕЉАВА?

Међународна миграција утиче на становништво земље порекла али и земље пријема, и директно преко обима и структура и индиректно преко фертилитета досељеног становништва. Такође, многа демографска и социоекономска обележја, као што су: пол, старост, степен образовања, етничка припадност и друга, одражавају се на ограничења и могућности са којима се имигранти и повратни мигранти суочавају у друштву земље пријема.

Од средине 90-их година прошлог века истраживања у области миграције жена се преусмеравају са фокуса на мигранткиње ка родном аспекту миграција (Лукић, 2020). Родна анализа постала је саставни део миграционих студија данашњице (Rahman & Salisu, 2023). Ако посматрамо миграциону компоненту демографског развоја, запажа се постојање узрочно-последичне везе између миграционог процеса и родних односа. Наиме, родни односи утичу на миграцију, али и на друштвене последице миграције и општу слику о миграцији, док истовремено миграција утиче на родне односе. Родни односи у земљи порекла утичу на жељу и могућност појединца да мигрира било да је реч о одласку или повратку, затим на процес доношења одлуке о миграцији, као и на миграционо искуство (Лукић, 2020). При том, жене могу да се суоче са већим препрекама у погледу могућности за мигрирањем и да имају мање утицаја на процес доношења одлуке о миграцији, или чак да у њега нису укључене. Према Мороквашићевој, жене могу бити невољни повратници, али и заједно с децом чинити „неповратничку коалицију” насупрот мужевима (Morokvašić, 2014), као што показује истраживање животних стратегија у старости пензионисаних „гастарбајтера” из Републике Србије у Бечу (Антонијевић и Милисављевић, 2016). Род и родни односи утичу на миграционо искуство, обрасце социокултурне интеграције мушкараца и жена у земљи пријема, те на интеграцију имиграната на тржишту рада. Надаље, за жене чији је основ за имиграцију породична миграција могу постојати правна ограничења у погледу учешћа на тржишту рада. Родне разлике у искуствима интеграције миграната на тржишту рада потичу и од разлика у секторима који преовлађујуће ангажују мушкарце, односно жене. Миграционо искуство утиче на појединце, партнерске и породичне односе узрокујући промене у родним односима на нивоу домаћинства, а тиме и друштвене последице миграције у земљи порекла. Када је реч о повратницима, промене у родном понашању и улогама, које наступају услед искуства међународне миграције, могу позитивно утицати на промену традиционалних родних односа и норми по питању брака, образовања, фертилитета и другог (Лукић, 2020).

Управо су поуздани и редовно ажурирани подаци о мигрантском становништву, дисагрегирани према полу, веома важни за родну анализу у области миграција. Родна анализа предуслов је за родну

перспективу проучавања миграција, која је полазиште и основа за дефинисање родно осетљивих миграционих и релевантних јавних политика и мера. У научној и стручној литератури често се разматра и појам „феминизација миграција”. Овај појам односи се на квантитативне и квалитативне промене у миграционом процесу, односно повећање броја мигранткиња и удела жена у укупном броју миграната, те промену улоге жена у миграцији (Piper, 2005; Morokvašić, 2010). С обзиром на релативно мале промене у уделу жена у мигрантском становништву од 60-их година прошлог века, али изражене регионалне и националне варијације у том погледу, има мишљења да феминизација миграција на глобалном нивоу не постоји, већ се пре може говорити о родној транзицији и повећаној видљивости жена у миграционом процесу (Gabaccia & Zannoni, 2012; Morokvašić, 2010).

У складу са Лијевом (Lee, 1966) теоријом о позитивној селективности миграната, где мигранти нису случајни узорак популације порекла, међународни мигранти, најчешће, имају повољнију старосну структуру у односу на становништво земље порекла. Са повећањем година старости, трошкови миграције су већи, а очекивана добит од мигрирања је мања. За разлику од миграната у највиталнијем животном добу, чији је разлог миграције најчешће економски, у случају присилних миграната, најчешће, целе породице напуштају државу порекла (Lukić & Nikitović, 2004). Такође, међу присилним имигрантима може бити већи број жена и деце, лица са инвалидитетом, жена удовица у млађем старосном добу и слично, у односу на друго досељено становништво, што указује на потребу за специфичним социјалним, здравственим и другим мерама и политикама (Lukić, 2014; Лукић, 2015). Старосна структура становништва може бити различита и када је реч о повратној миграцији. Тако се у земљу порекла може вратити млађе средовечно становништво које је боравило неколико година у иностранству, али и старије становништво које је радни век провело у иностранству и по пензионисању се враћа у земљу порекла. Ауторе из разних научних дисциплина све више окупира управо однос између старења и миграција, са фокусом на старије мигранте (White 2006; Warnes & Williams 2006). Циљне групе ових проучавања чине лица која се пресељавају у старијем добу (укључујући и повратну миграцију), али и мигранти који су доживели старост у земљи имиграције. Ово интересовање за старије мигранте делом је проузроковано развојем свести о томе да старији мигранти могу да имају потребу за специфичним услугама социјалне и здравствене заштите у односу на локално старије становништво, што у највећој мери зависи од карактеристика (културолошке, језичке, етничке разлике) самих старијих миграната (Lukić, 2015). Такође, уколико се мигрант врати и проводи своју старост у земљи порекла, тада у тој земљи утиче на трошкове које проузрокује повећање вредности коефицијента зависности старијег становништва⁴ (Hugo, 2005).

Податке у вези са појединим обележјима мигрантског становништва, као што је највиша завршена школа, могуће је добити само из пописа становништва. Истраживање спроведено на примеру финских имиграната у Шведској потврђује теоретску селективност миграната, према теорији људског капитала. Наиме, Дан Олоф и Сарела су утврдили да су имигранти негативно селективни, а повратни мигранти позитивно селективни на основу уочљивих вештина (мерених годинама образовања), у односу на имигранте који су остали у Финској тј. који се након емиграције нису вратили у Шведску (Dan-Olof & Saarela, 2007). Свакако да је за земље порекла миграната, као и за земље њиховог пријема, корисно знати „ко емигрира и ко се враћа, у односу на то ко не емигрира и ко се не враћа”, што је вероватно и најсложеније питање на које вреди пронаћи одговор. Стога, приликом квантификовања утицаја миграције Вабова (Wahba, 2015) наглашава да би се поређење повратника са онима који нису учествовали у међународној миграцији, без узимања у обзир двојне селективности, односно селективности емиграције и селективности емиграната приликом повратне миграције, одразило на

⁴ Коефицијент зависности старијег становништва је однос између укупног броја старијих особа у годинама када су они углавном економски неактивни (старости 65 и више година) и броја лица радног узраста (од 15 до 64).

пристрасност у процени утицаја повратне миграције на премију за зараде повратника⁵, у зависности од тога да ли емигранти и повратници имају повољнију или неповољнију просечну структуру према одређеном обележју у односу на становништво које не емигрира и оне имигранте који остају у земљи пријема (Wahba, 2015: 560).

Ставови према имигрантима показују преференцију ка коетничким мигрантима, или онима из земаља са сличним културним нормама (Bessudnov, 2016; Ha, Cho & Kang, 2016; Denney & Green, 2021). За Републику Србију овакве налазе показује анализа података добијених на основу резултата анкете, која је спроведена у 31 земљи у оквиру десете рунде реализације пројекта European Social Survey (ESS), спроведене 2021. Заснива се на ставовима који се односе на мишљење о усељавању становништва исте или другачије етничке припадности и становништва из сиромашнијих неевропских земаља. У случају коетничке имиграције, која подразумева досељавање становништва оне националности која је преовлађујућа у земљи пријема, социокултурна интеграција досељеног становништва је донекле олакшана. Најчешће не постоји ни језичка препрека друштвеној интеграцији. Ипак, истраживања указују да се и ови имигранти сучавају са препрекама у процесу интеграције (Џаро Џмегаћ, 2005; Ha & Jang, 2016). У Републици Србији, такође, сазнања стечена на основу анализе различитих демографских и социоекономских обележја присилних миграната из бивших југословенских република потврђују да је и у случају коетничке миграције, интеграција сложен и дуготрајан процес, који зависи како од самих миграната, тако и од друштвено-економских услова у земљи пријема (Лукић, 2015).

2.2. ЗАШТО СЕ ДОСЕЉАВАЈУ?

Фактори утицаја на међународне мигранте су разнородни, а тиме и разлози њихове миграције или повратне миграције. Миграција се одвија под утицајем интеракције између аспирација⁶ и могућности⁷ њиховог остваривања. Појединац и његове личне тежње, жеље и емоције преклапају се са мезоструктурама, као што су друштвени односи и миграциона инфраструктура, као и макроструктурама, као што су демографски фактори и економско окружење, међудржавни односи и политике (Bakewell, 2010; Xiang & Lindquist, 2014; Voccagni & Baldassar, 2015; Carling & Collins 2018). У савремено доба на ефекат пораста аспирација утичу информације о могућностима које миграција пружа, а које појединци добијају путем информационо-комуникационих технологија (de Haas, 2014). Стога, чак и ако миграција има позитиван утицај на појединца, постмиграциона аспирација може бити већа него раније. То се може објаснити чињеницом да више аспирације миграната, у односу на оне који се нису пресељавали, одговарају степену ризика који су мигранти преузели како би достигли свој почетни аспирациони ниво. У том смислу, аспирације су предуслов, али и последица миграције (Czaika & Vothknecht, 2014). Све наведено се одражава на разнородност миграција, али и промену миграционих образаца и трендова. Анализа Нишимуре и Зајке (2023) указује да неколико фактора утицаја на међународну миграцију имају стабилан значај током времена, а то су образовање, географска удаљеност, мигрантске мреже, незапосленост и величина популације земље порекла. Њихово истраживање, такође, потврђује значај одређених покретача миграционих аспирација, као што су мигрантске мреже (Nishimura & Czaika, 2023). Када је реч о повратној миграцији, аутори разматрају различите разлоге повратне миграције и њихове импликације, међу којима су навике у потрошњи, одлазак у пензију, разлике у куповној моћи и улога породице и пријатеља (Dustmann & Kirchkamp, 2002; Gillespie et al. 2022). Значајно је сагледати и да ли је миграција/повратна миграција

⁵ Под премијом на зараде (wage premium) подразумева се виша стопа зарада коју остварују запослени на одређеном послу или у сродној професији.

⁶ Појединачних/личних.

⁷ Структурних/институционалних.

добровољна или присилна, што се доводи у везу и са њеним утицајем на развој земаља пријема. Тако, Ван Хаут и Дејвидс, у свом истраживању потенцијала повратних миграната као носиоца промена у друштву, налазе да „једини повратници који би потенцијално могли да допринесу променама су добровољни повратници, што доводи у питање прикладност миграционе и развојне политике” (Van Houte & Davids, 2014: 72).

Време мигрирања или повратне миграције често је у вези са фазом у животном току међународног мигранта, као што су почетак или завршетак школовања, склапање брака, развод или пензионисање. Отуда, Бел и сарадници (Bell et al. 2010) препознају три основна типа међународних миграција, а то су: миграције радне снаге, присилне миграције и међународне миграције пензионера. Када је реч о повратној миграцији, у зависности од времена проведеног у земљи порекла, може се разликовати неколико типова повратних миграција: повремене, сезонске, привремене и сталне (King, 2000). Често цитирана подела повратних миграција, заснована на тежњама, жељама и потребама повратника, подела је Ђеразеа на четири типа ове миграције: повратак неуспеха, повратак конзерватизма, повратак по пензионисању и повратак иновација (Cerese, 1974). Домаћи аутори, путем квалитативног приступа, тестирали су поменути Ђеразеову типологију, закључујући да се већина њихових испитаника, радних емиграната из Републике Србије, уклапа у оквире наведене типологије (Антонијевић & Рашић, 2022).

2.3. КАКВИ СУ ОБРАСЦИ МИГРАЦИЈЕ ИЗ ИНОСТРАНСТВА?

Разумевање миграционих образаца, њихових просторних размера, обима и утицаја кључно је за креирање миграционих, али и различитих јавних политика (Niva et al. 2023). То је нарочито важно уколико је реч о имиграцији или повратној миграцији, која није привремена или циркуларна. Миграциони обрасци између земаља често одражавају географске или историјске везе међу њима, али су подложни и променама током времена. Док обрасци имиграције могу да обухватају различите земље порекла, обрасци повратне миграције указују на традиционалне земље пријема емиграната одређеног порекла. Истакли бисмо и утицај типа миграције, као што је да ли је реч о имиграцији или повратној миграцији, на ограничења и могућности интеграције миграната у друштву. Према Салафовој (Salaff, 2013: 460), битна разлика између имиграната и повратних миграната је та што су повратници „искусили националну културу своје земље...”. Кад је у питању друга генерација емиграната мишљења аутора су подељена у вези са њиховим учешћем у повратној миграцији. Према Константовој (Constant, 2020), повратак је „пресељење првих или наредних генерација из земље пријема прве генерације или предака имиграната у земљу рођења или држављанства прве генерације/предака, са намером да остану дуже од једне године. Док Чапо Жмегач сматра да се припадник друге генерације емиграната не може сматрати повратним мигрантом, јер се досељава у земљу својих предака, а не у земљу у којој је рођен или у којој је претходно живео (Џаро Жмегач, 2010), Салафова и Грече (Salaff & Greve, 2008) разматрају повратну миграцију припадника друге генерације емиграната сматрајући да за ове младе људе везе са рођацима у земљи порекла смањују трошкове „тестирања пресељења”. Ипак, свакако да ни оним повратницима који се враћају у земљу рођења процес реинтеграције у временом измењено друштвено окружење није једноставан.

Према проценама за петогодишње интервале у периоду 1995–2010. година, повратак миграната у земљу рођења чинио је између 26% и 31% миграционих кретања на глобалном нивоу (Azose & Raftery, 2019). Повратна миграција чини саставни део глобалних миграционих (имиграционих и емиграционих) токова. Стога је евиденција обима повратне миграције од стране држава њиховог боравка повезана са општепознатим потешкоћама евиденције емиграције и одјаве пребивалишта. Супротно, за разлику од проблема при регистравању емиграције, државе пријема генерално немају проблем при регистрацији досељеног становништва, у склопу којег су и повратници. Удео повратне миграције у укупном броју досељених из иностранства може се расветлити кроз пописне податке. Ипак, отежавајућа околност је

то што повратни токови садрже не само међународне мигранте који су дуже боравили у земљи пријема, па чак имају и држављанство те земље, већ и привремене и циркуларне мигранте, те је за прецизније анализе потребно раздвојити субпопулације повратника сагледавањем дужине боравка у иностранству. За земље порекла међународних миграната прорачун стопе повратка за одређени период подразумевао би постојање ажурних и тачних података не само о повратницима, већ и о емигрантима. У научној литератури све се више указује на чињеницу да је повратна миграција најмање расветљена фаза миграције (Negi et al., 2018), а управо су се потешкоће у праћењу повратне миграције, које се читавају у недостатку и ограничењима података у вези са повратном миграцијом, својевремено наводиле као један од разлога за релативно малобројна научна проучавања повратне миграције из иностранства (Ghosh, 2000; Cassarino, 2004, OECD, 2008). У последњих двадесет година повећан је број студија које имају тежиште на повратној миграцији, али како Вилекенс (Willekens et al. 2016) наглашава, услед недостатка и ограничења података недостају компаративна научна проучавања феномена повратне миграције. Сложености проучавања повратне миграције додатно доприноси чињеница да повратак не мора да буде трајан, може бити и привремен, без обзира на тип повратника односно чак и у случају миграната који су провели дуже време у иностранству. Тек уколико се повратник не би више пресељавао, то би се сматрало последњом фазом миграционог процеса. Ипак, захваљујући увидима транснационализма и теорије мигрантских мрежа, повратак се више не сагледава као крај циклуса миграције (Cassarino, 2004). Како наглашава Портес, физички повратак је само један од облика у којима исељеничке заједнице одржавају своје односе (Portes, 2016).

3

Међународне миграције и развој

У одговору на питање: шта је прво (старије) миграција или развој? Кастлс (Castles, 2009) наглашава да су обоје део истог процеса и стога константно утичу једно на друго. Кроз научну литературу расправа о вези између међународних миграција и развоја може се пратити од 50-их и 60-их година прошлог века до данас. Концепт *migration-development nexus* у литературу су првобитно увели Најберг-Соренсен и сарадници а односи се на свеукупне механизме кроз које динамика миграција и развоја утичу једна на другу (Nyberg-Sørensen et al. 2002). Почетком друге половине 20. века економски ефекти међународних миграција у земљама пријема, али и земљама порекла миграната сматрани су за позитивне. Током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века ово становиште се мења, упоредо са порастом забринутости у вези са емиграцијом високообразованог становништва и преиспитивањем економске зависности простора порекла миграната. Од 90-их година прошлог века, са појавом транснационалне перспективе проучавања миграција (Basch et al. 1994) миграције се посматрају као добробит за појединце, али и државе и друштва порекла и пријема миграната (*win-win-win* сценарио). Напред наведене различите фазе погледа на однос миграција и развоја, према де Хаас (de Haas, 2010:230), кретале су се од оптимизма, преко песимизма, до поновног оптимизма. Утицај миграција на развој земаља порекла и пријема миграната доводи се и у везу са типом миграције. Тако, Портес сматра да иако може доћи до негативних ефеката по развој, они су најчешће повезани са „трајном”⁸ миграцијом, док циркуларне миграције могу имати позитивне последице по мигранта, његову породицу и место порекла. Коначно, „транснационалне заједнице и организације могу, под одређеним условима, да дају значајан допринос развоју, који негира суморни сценарио описан класичним теоријама у области миграција” (Portes, 2016: 89, 90).

У контексту изазова и могућности које миграције представљају за развој подручја порекла и пријема миграната проблематику међународних миграција можемо сагледати и кроз циљеве и потциљеве одрживог развоја. Према извештају Светске комисије за животну средину и развој (World Commission on Environment and Development, 1987: 16), формиране при Уједињеним нацијама, „концепт одрживог развоја подразумева развој који задовољава потребе садашње генерације, не угрожавајући притом могућност да и будуће генерације задовоље своје потребе”. Обухвата димензије привредног и друштвеног развоја, и заштите животне средине, са циљем њиховог уравнотежења. Миграције, као једна од компоненти популационе динамике, значајан су чинилац и економске, и друштвене и еколошке димензије одрживог развоја. Представљају узрок, али и одговор на промене у овим сферама. Стога су, као међусекторско питање, миграције директно или индиректно обухваћене у оквиру већине основних циљева одрживог развоја, садржаних у Агенди 2030 Уједињених нација.

⁸ Мисли се на одсуство из земље порекла у трајању дужем од 12 месеци.

Циљеви који се односе на квалитетно образовање (4), постизање родне равноправности (5), промовисање континуираног, инклузивног и одрживог економског раста и достојанственог рада (8), смањење неједнакости (10), обезбеђење приступа правди за све и изградњу одговорних и инклузивних институција (16), и јачање партнерстава и средстава примене у функцији одрживог развоја (17) најзначајнији су са становишта миграција. Ипак, због могуће веће угрожености миграната сиромаштвом, потребе за унапређењем здравља миграната, потребе за унапређењем услова живота у мигрантским насељима и омогућавањем приступачног становања за мигранте, те миграције услед климатских промена, посредна веза са миграцијама запажа се код развојних питања дефинисаних у оквиру циљева одрживог развоја: окончање сиромаштва (1), обезбеђење здравог живота (3), изградња одрживих градова и заједница (11), и борба против климатских промена (13).

Циљеви одрживог развоја разрађени су кроз специфичне потциљеве. Миграционо питање најдиректније се запажа у оквиру циља 10 Агенде одрживог развоја до 2030, усмереног ка смањењу неједнакости унутар и између држава, у потциљу 10.7 (олакшање уређене, безбедне, регуларне и одговорне миграције и мобилности људи, укључујући примену планираних и добро вођених миграционих политика) (Lukić, 2020). За Републику Србију, у оквиру потциља 10.7 доступни су подаци за индикаторе 10.7.2 (Опис стања националних миграционих политика и како се те политике мењају током времена) и 10.7.3 (Број људи који су умрли или нестали у процесу миграције ка међународној дестинацији). Методологија за индикатор SDG 10.7.2 се састоји од шест домена политике. Домени су: (1) Права миграната, (2) Државне политике засноване на доказима, (3) Сарадња и партнерства, (4) Социоекономско благостање, (5) Димензије мобилности криза и (6) Безбедна, уређена и регуларна миграција. Могуће вредности индикатора, односно оцене за сваки од домена су: „Захтева даљи напредак“ (оцена 1), „Делимично испуњава“ (оцена 2); „Одговара“ (оцена 3) и „У потпуности испуњава“ (оцена 4). Према подацима за 2021. годину, Република Србија је имала укупну вредност (оцену) индикатора 10.7.2 од 3 – „Одговара“, а, посматрано по доменима, највећу оцену 4 – „У потпуности испуњава“, имала је у доменима Државне политике засноване на доказима и Сарадња и партнерства, док је оцена 3 – вредност индикатора „Одговара“, остварена у доменима: Права миграната, Социоекономско благостање, Димензије мобилности криза и Безбедна, уређена и регуларна миграција (РЗС, 2024а).

Од других потциљева одрживог развоја, који су релевантни са становишта миграција, неки се непосредно, а неки посредно односе на миграциона питања. Од непосредног значаја са становишта миграција су потциљеви: 4Б – Повећање међународне мобилности студената, затим 5.2, 8.7 и 16.2, који се односе на трговину људима и радну и сексуалну експлоатацију, са посебним нагласком на жене и децу, даље 8.5 и 8.8, који имају у фокусу промоцију достојанственог рада и заштиту права радника, укључујући раднике мигранте, а посебно мигранткиње и оне који раде опасне послове, 10Ц – снижавање трошкова слања дознака и потциљ 17.18, чији је нагласак на унапређењу података о миграцијама, повећању расположивости разврстаних података према миграционом статусу, као и повећању разврстаности миграционих података према другим варијаблама (International Organisation for Migration [IOM], 2018).

Спровођење активности у оквиру 17 циљева одрживог развоја прати се и мери преко глобалних индикатора, који могу бити допуњени регионалним и националним индикаторима. С тим у вези, преко индикатора 10.3.1 и 16.6.1 прати се удео становништва које је изјавило да је током претходних 12 месеци имало осећај да је дискриминисано или узнемиравано по неком основу дискриминације, која је забрањена према међународном праву људских права⁹. У Републици Србији се овај индикатор прати преко Истраживања вишеструких показатеља (MICS – Multiple Indicator Cluster Survey). Према налазима истраживања вишеструких показатеља (MICS), за 2019. годину, у последњих 12 месеци 2%

⁹ Као што су етничко или имигрантско порекло.

жена старости 15–49 година осећало је дискриминацију или малтретирање по основу етничког или имиграционог порекла (UNICEF, 2019). Међутим, у последњих 12 месеци већи проценат жена старости 15–49 година из ромских насеља осећао се дискриминисано или малтретирано, и то најчешће по основу етничког или имиграционог порекла (12 %). Исти однос важи и за адолесценткиње старости 15–19 година, уопште и оне које живе у ромским насељима. Треба имати у виду да је међу анкетираним женама старости 15–49 година које имају миграционо искуство свега 11,1% међународних мигранткиња, односно 7,4% кад су у питању жене у ромским насељима. Отуда, с обзиром да формулација питања не омогућава издвајање етничке дискриминације и дискриминације по основу имиграционог порекла, можемо закључити да се највећи део ове дискриминације односи на етничку дискриминацију.

За праћење остваривања циљева одрживог развоја путем индикатора потребно је побољшање расположивости, приступачности, квалитета и разврстаности података према различитим обележјима, међу којима је и миграциони статус. С обзиром на непоходност утемљености миграционо релевантни али и других јавних политика на валидним подацима, индикатор 17.18.1 (удео показатеља одрживог развоја произведених на националном нивоу и потпуно разврстаних у односу на одговарајући потциљ, у складу са принципима званичне статистике) значајан је и у погледу миграција (Lukić, 2020).

Изазови одрживог развоја у оквиру развојних питања значајних из перспективе миграција темеље се на обрасцима различитих типова миграција. С једне стране, одрживост се у земљама пријема најчешће посматра кроз интеграцију имиграната у друштво, равнотежу на тржишту рада и системе здравствене и социјалне заштите. Отуда политике и мере интеграције чине основу позитивних утицаја миграције на економију и друштво земље пријема. С друге стране, из угла земаља порекла миграната значајна је одржива реинтеграција повратних миграната и њен развојни контекст (Lukić, 2020). Одржива реинтеграција се постиже када повратници достигну ниво економске самоодрживости, социјалну стабилност и психосоцијално благостање који чине да њихова даља одлука о миграцији буде ствар избора, а не неопходност (IOM, 2019b:5). Разматрање међуодноса између миграција, развоја и јавних политика је напредак у разумевању начина на који се може постићи кохерентност између политика које обухватају различите димензије одрживог развоја (OECD, 2017).

4

Међународне миграције у контексту Републике Србије

Континуирано смањење броја становника Републике Србије последица је негативног природног прираштаја и емиграције, које релативно мали обим имиграције не може надокнадити. Исељавање из Републике Србије има дугу традицију, а почело је са либерализацијом емиграционе политике југословенских власти крајем 1960-их и 1970-их година прошлог века. Међународни миграциони обрасци Републике Србије ка земљама Западне Европе успостављени су тад у облику „привременог запошљавања у иностранству“. С временом су се миграциони обрасци и дужина боравка миграната у иностранству мењали, заједно са образовним карактеристикама исељеника из Републике Србије и њиховим водећим земљама пријема. У данашње време глобални миграциони трендови, као и миграциони изазови у Републици Србији, постали су сложенији. То се огледа у разнородности миграционих типова и комплексним везама између миграција, демографских промена, људског капитала и тржишта рада. Перспектива концепта транснационализма, који се манифестује у сложеним интеракцијама миграната са друштвима порекла и пријема и њиховим пратећим друштвеним импликацијама, указује на нове изазове за ефикасно управљање међународним миграцијама.

Бејквел наглашава значај ширих миграционих система за повезивање људи, породица и заједница у простору, из чега следи географско структурисање и груписање миграционих токова у кластере (Bakewell, 2014). У оквиру Југоисточног европског региона, Република Србија је интегрисана у заједнички европски миграциони простор. Према Фасману и сарадницима, Република Србија спада у „земље емиграционог“ типа, коју и даље карактеришу велики емиграциони токови али које би могле да се трансформишу у „земље имиграције“ у будућности (Fassmann et al. 2014). На тачност ове тврдње упућују и доле наведена проучавања, заснована махом на пописним подацима.

Традиционалне земље *емиграције* за грађане Републике Србије су Немачка, Аустрија, Швајцарска и Француска. Због добро развијених мигрантских мрежа из претходних периода, у 2011. више од половине држављана Републике Србије у иностранству живело је у тим земљама, док су новије земље пријема за српске исељенике Италија и Мађарска (Predojević-Despić & Penev, 2016; Reynaud et al. 2017). Према Станковићу (2014), када се посматра интерконтинентално, земље на географски удаљеним дестинацијама са већим бројем држављана Републике Србије су САД и Канада. Такође, запажен је тренд веће међународне мобилности жена и њиховог растућег удела у склопу популације у иностранству, као и повећање удела високообразованих грађана Републике Србије у иностранству у периоду од 2002. до 2011. године. Услед селективност емиграната према старости и образовању, становништво у иностранству је у просеку млађе и образованије од сталног становништва Републике Србије (Станковић, 2014). Популација младих (15–29 година старости) континуирано чини знатан део

(око 20%) становништва Републике Србије које ради/борави у иностранству, што је потенцијално и значајан демографски, али и губитак људског капитала за Републику Србију.

Досељавање у Републику Србију обухвата српске држављане *повратнике* из иностранства и странце. Према подацима Пописа 2011, у Републици Србији је живело близу 235 000 повратника из иностранства (РЗС, 2013). Станковић наводи да се у првој деценији 21. века највећи број повратника вратио у Републику Србију из Немачке и Аустрије, и то из породичних разлога. Чињеница да су лица стара 65 и више година чинили 30% повратника у Републици Србији 2011. указује да је и одлазак у пензију битан фактор утицаја на повратак становништва из традиционалних земаља пријема за грађане Републике Србије (Станковић, 2014). По закључивању Споразума о *реадмисији* са Европском унијом 2008 (**Закон о споразуму између Републике Србије и Европске заједнице о реадмисији лица која незаконито бораве**), Република Србија прихвата своје грађане који не испуњавају услове за улазак, боравак или смештај на територији друге земље (повратници по основу Споразума о реадмисији). Подаци из административних извора указују да је то претежно мушка ромска популација, која се враћа из Немачке (Влада Републике Србије, 2022а).

Премда Република Србија није имиграциона земља, може се уочити низак али растући ниво *имиграције* током времена. Наиме, број лица досељених у Републику Србију из иностранства, искључујући бивше југословенске републике, у периоду од 2002. до 2011. године повећан је са 30 800 у 2002. на 82 600 у 2011. (РЗС, 2004; РЗС, 2013). Овај тренд је настављен, па је број лица досељених из иностранства из држава које нису бивше југословенске републике у периоду од 2011. до 2022. године повећан на 220 967 (Републички завод за статистику, 2023).

Становништво Републике Србије учествује и у *привременим* и *циркуларним* међународним миграцијама. Привремена миграција је уско повезана са циркуларном миграцијом, у смислу да након првог привременог боравака у иностранству и повратка кући (European Migration Network, 2011), свако наредно привремено кретање мигранта представља циркуларну миграцију. У контексту мобилности између ЕУ и земаља потписница Шенгенског споразума, веома је значајна краткорочна циркуларност, која има „квзимиграциони карактер” (Vankova, 2020). Арандаренко (Arandarenko, 2021) указује на појаву нових земаља чланица ЕУ као важних одредишних земаља за српске држављане од 2010, наглашавајући привремену природу тих миграционих токова. Поред континуираног повећања обима привремених миграционих токова из Републике Србије у земље ЕУ-27, новија истраживања показују да Република Србија у све већем броју привлачи привремене мигранте, и то углавном привремене радне мигранте (Predojević-Despić & Lukić, 2024). Свакако да увек треба имати у виду могућност трансформације једног типа миграције у други током времена, односно у овом случају привремене или циркуларне у „трајну” миграцију. Пандемија коронавируса имала је велики утицај на међународне мигранте, узрокујући ограничења путовања и поремећаје на тржишту рада узроковане смањеном економском активношћу, нарочито у оним секторима који претежно запошљавају страну радну снагу, као што је угоститељство и туризам. Земље порекла привремених миграната, међу којима је Република Србија, суочиле су се са великим приливом својих држављана који раде и/или бораве у иностранству, који су били принуђени да се врате у земљу. Током ванредног стања у Србији, које је трајало 52 дана (од 15. марта до 6. маја 2020. године), границе су биле затворене за стране држављане, али су остале отворене за све њене држављане који су се враћали из иностранства, као и за дипломате и стране држављане са дозволом боравака (Lukić, Lović Obradović & Ćorović, 2022). Анкетно истраживање (Vesковић Anđelković, 2021) показало је да је за скоро трећину миграната који су се вратили у Републику Србију током првог таласа карантина мотив за повратак била угрожена финансијска егзистенција, било да су остали без прихода, без посла, због принудног одмора и слично. Такође, квалитативно истраживање спроведено међу грађанима Републике Србије и Северне Македоније, који су у тренутку избијања пандемије привремено боравили и радили у иностранству показује да су након почетка

пандемије коронавируса привремени мигранти били изложени раскидању уговора о раду, као и смањењу броја радних сати и зарада (Lukić et al. 2021).

Географски положај Републике Србије утицао је на изражену *транзитну миграцију*, која је забележена у земљи од 2012. Република Србија је 2015. постала једна од главних транзитних земаља за тражиоце азила из земаља Блиског истока и Африке, који се крећу ка ЕУ преко „западнобалканске руте”. За сада само занемарљив број њих остаје у Републици Србији, јер највећи број ових миграната тежи ка одласку у западноевропске земље, у којима већ живе чланови њихове породице или пријатељи (Lukić, 2016, 2022). Отуда је, на годишњем нивоу, број изражених намера за азилом значајно већи од званично поднетих захтева за одобрење азила. Такође, број одобрених захтева за азил у Републици Србији је релативно мали. Током 2022, Канцеларија за азил донела је само 30 одлука којима је усвојен захтев за азилом у Републици Србији (Влада, 2022а).

5

Стратешки оквир за управљање имиграцијом и повратном миграцијом у Републици Србији

Миграције представљају значајну карику у развоју једног друштвеног система. Као комплексан и вишеслојан феномен, захтевају сарадњу различитих релевантних институција. У управљању миграцијама закони имају кључну улогу, јер обезбеђују правни оквир који регулише надлежности, права и обавезе свих укључених страна. Они постављају јасна правила и процедуре, чиме омогућавају ефикасно и праведно управљање миграционим токовима и осигуравају заштиту права миграната. Осим тога, законима су јасно дефинисане санкције за њихово кршење.

Кључни правни оквир који поставља основе за све активности и процедуре у области миграција у Републици Србији је **Закон о управљању миграцијама** из 2012. године („Службени гласник РС”, број 107/12). Осим правног оквира, њиме су дефинисана начела на којима се заснива управљање миграцијама, оформљен је орган надлежан за управљање миграцијама (Комесаријат за избеглице и миграције [КИРС]) и прецизирани су постулати његовог деловања, а успостављен је и јединствени систем за прикупљање и размену података од значаја за миграције. Овим законом су обухваћени и повратници по основу Споразума о реадмисији и лица којима је одобрен азил, а за њих је предвиђено обезбеђење смештаја, као и (ре)интеграција, односно укључивање у друштвени, културни и привредни живот Републике Србије. Овај закон је први пут увео правно дефинисање термина имиграције у Републици Србији и усаглашен је са Директивом ЕУ 862/2007 (Lukić i dr., 2013). Такође, Закон о управљању миграцијама осврће се на интеграцију лица којима је, према Закону о азилу, признато право на уточиште. Међутим, политика интеграције миграната у Републици Србији још увек није довољно развијена. Потребни су бројнији релевантни подзаконски прописи који би ову област ближе уредили, али и ефикаснија примена дефинисаних стандарда у пракси и веће информисање имиграната о њиховим правима. Отуда је пре десетак година израђен и први приручник за интеграцију имиграната у Републици Србији (Sinai et al. 2012) који је фокусиран на важне области интеграције, као што су језик, образовање и запошљавање.

Према Закону о управљању миграцијама, спољна (међународна) миграција је добровољно или принудно напуштање земље порекла или боравка, ради привременог боравка или сталног настањења у републици добровољно или принудно напуштање државе ради привременог боравка или сталног настањења у другој држави. Овим законом имиграција је дефинисана као спољна миграција у републици, која траје или се очекује да ће трајати дуже од 12 месеци, док препознаје само повратнике по основу Споразума о реадмисији. Повратна миграција међународних миграната, најчешће

подразумева повратак мигранта у земљу у којој је рођен (земљу порекла)¹⁰ наконведеног одређеног времена у земљи пријема. Кад је у питању повратна миграција, у Речнику о миграцијама Међународне организације за миграције (ИОМ) два њена основна типа (добровољна и присилна) дефинисана су као „потмогнут или самосталан повратак у земљу порекла, транзита или другу земљу на основу добровољне одлуке повратника”, односно „миграционо кретање које, иако фактори утицаја на њега могу бити различити, укључује силу или принуду” (ИОМ, 2019а).

Закон о странцима донет је 2018. године, након чега су усвојене допуне и измене („Службени гласник РС”, 24/18, 31/19, 62/2023). Овај закон се односи на лица која немају држављанство Републике Србије (поднели су захтев за добијање азила или им је одобрен, имају право на привилегије и имунитет по међународном праву, стекли су статус избеглице по основама из Закона о избеглицама или немају држављанство већ се у складу са проценом на њима примењује Конвенција о правном положају лица без држављанства). Осим неопходних дефиниција кључних појмова, формулисана су одредбе усмерене ка пружању олакшица лицима којима је намењен, у погледу добијања јединствене дозволе за привремени боравак и рад, али и лицима на привременом боравку у Републици Србији без издате јединствене дозволе. Законом је забрањена дискриминација странаца у односу на држављане Републике Србије, затим дефинисани су услови и ограничења запошљавања, поступак издавања дозволе за рад, услови одбијања уласка у земљу и друго.

За лица која су под принудом напустила своје дотадашње место пребивалишта и поднела су захтев за добијање азила или им је одобрен азил у Републици Србији (међународна заштита), надлежан је **Закон о азилу и привременој заштити** („Службени гласник РС”, 24/18) који се ослања на Закон о азилу („Службени гласник РС” 109/07), који је ступио на снагу 2008. године. Законом су формулисани основни појмови (азил, странац, поступак азила, тражилац азила итд.), затим је дефинисано ко има право на подношење и одобрење захтева за азил, поступак азила, а наглашена је и забрана протеривања или враћања уколико би то значило директно угрожавање лица. У закону је јасно изражена тежња ка очувању породице и заштити малолетних лица, уз најстрожу забрану дискриминације и поштовање родне равноправности и осетљивости.

Иако Република Србија примењује билатералне споразуме о реадмисији још од 1996. године, свеобухватан **Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Европске заједнице о реадмисији лица која незаконито бораве** („Службени гласник РС”, број 103/2007) потписан је у Бриселу 2007. године. Потписнице су Република Србија и Европска заједница. Споразум је ступио на снагу 1. јануара 2008. године. Предмет овог споразума су држављани Републике Србије (појединци и најближи чланови породице) који нису остварили право на азил, а илегално су живели у некој од земаља ЕУ из које су приморани да се врате у матичну земљу. Споразумом су дефинисане обавезе уговорних страна, прецизиран је поступак у процесу реадмисије, омогућен је транзит за лица која имају држављанство других земаља, а неопходно је да на путу до матичне земље прођу кроз територију Републике Србије, регулисани су трошкови транзита, као и заштита података и однос према другим међународним споразумима. Потписивањем овог споразума, базираном на сарадњи на прихватању повратника по основу Споразума о реадмисији, испуњен је услов за пријем Републике Србије на белу листу земаља Шенгена, чиме је остварен важан корак ка приближавању чланству у ЕУ. Низом **билатералних споразума** о реадмисији (КИРС, н. д.) који су донети и озаконени пре и после доношења овог закона, успостављени су и ближе регулисани услови спровођења формалних процедура у вези са повратком у Републику Србију лица чији је боравак на територији земље која потписује споразум нелегалан. Ови споразуми потписани су са: Бугарском (2001), Словенијом, (2001), Данском (2002),

¹⁰ Може да се односи и на повратак у земљу у којој је мигрант претходно живео.

Мађарском (2002), Словачком (2002), Немачком (2003), Шведском (2003), Француском (2006), Хрватском (2009), Италијом (2009), Норвешком (2009), и Швајцарском (2009).

Закон о дијаспори и Србима у региону („Службени гласник РС”, број 88/09) из 2009. године усмерен је првенствено ка очувању и јачању веза дијаспоре са земљом матицом. Према овом закону, под дијаспором се подразумевају сви држављани Републике Србије који живе ван граница земље, као и припадници српског народа, исељеници са територије Републике Србије и из региона и њихови потомци. Такође, дефинисани су термини „Срби у региону” (припадници српског народа који живе у државама које се граниче са Републиком Србијом и Словенијом) и „матична држава” (Република Србија). Важно је напоменути да се одређене одредбе односе на стварање повољне климе за повратнике у местима ранијег пребивалишта, кроз укључивање у економски, пословни, културни и политички живот Републике Србије.

За ову тему значајан је и **Закон о порезу на доходак грађана**, први пут усвојен 2001. године, након чега су уследиле вишеструке измене и допуне, а најважнија допуна која се тиче тематике ове монографије је уједно и последња, из 2023. године („Службени гласник РС”, број 92/23). Наиме, чланом 15в овог закона предвиђене су пореске олакшице за запошљавање у виду смањење основице пореза на зараде за 70% за лица која су две године пре заснивања уговора о раду претежно боравила ван Републике Србије, односно годину дана уколико је реч о лицима млађим од 40 година, а чији је разлог одсуства било школовање или стручно усавршавање. Ова мера има за циљ подстицање повратка грађана у Републику Србију, у складу са дефицитарним занимањима на тржишту рада.

Лица која се досељавају у Републику Србију предмет су различитих стратегија, које се директно или посредно односе на миграције становништва. Оне су сагледане у контексту њихових циљева, мера и активности. У том смислу, важан документ је **Стратегија за управљање миграцијама** („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05, 101/07, 65/08, 59/09). Циљеви ове стратегије који су у директној вези са повратним миграцијама су: унапређење сарадње са дијаспором и промоција повратка у матицу, ефикасни и ефективни прихват и одржива социоекономска реинтеграција повратника — грађана Републике Србије по основу Споразума о реадмисији, а стратегијом су обухваћени и радни мигранти, избеглице, интерно расељена лица и азиланти. Такође, препознат је значај регулисања боравка странаца и њихове интеграције. Као један од основних елемената система управљања миграцијама наводе се механизми за интеграцију имиграната у друштво. У том смислу дефинисани су институционални оквир и одговарајуће надлежности, а стварање услова за интеграцију странаца у друштво наводи се као специфичан циљ државе у области миграција. С обзиром да је евидентан вишегодишњи тренд одласка високообразованог становништва ван Републике Србије без изгледа његовог јењавања у будућности, у овој стратегији сугерише се неопходност креирања повољнијег друштвеног и економског окружења, односно окружења у ком би повратници могли да остваре своје професионалне циљеве. Једно од решења је и успостављање билатералне сарадње са релевантним организацијама из развијених европских земаља.

Бројне друге стратегије Републике Србије такође су усмерене ка истом циљу – спречавању одлива високообразованог становништва. **Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020 године – Истраживање за иновације** („Службени гласник РС”, број 25/16) фокусирана је на јачање веза са научном дијаспором и подршку повратницима који су стекли искуства на престижним научним институцијама у свету. Стратегија предвиђа подстицање повратка младих истраживача који су докторирали у иностранству, с циљем да се укључе у истраживачке пројекте од општег значаја. Посебно је наглашена важност међународне мобилности истраживача, која подразумева њихов боравак у другим државама и повратак у матичну земљу, при чему се као кључни изазови наводе визни режим и питања реинтеграције повратника. У **Стратегији развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године** („Службени гласник РС”, број 63/21), дефинисане су

одређене активности, међу којима је и креирање Стратегије за спречавање одлива академски образованих кадрова, али и подстицање повратка у земљу стручњака који су део професионалне каријере провели у иностранству. **Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања”** („Службени гласник РС”, број 10/21) поставља као приоритет подстицање истраживача који се враћају из иностранства да се активно укључе у научноистраживачке активности у земљи. Ова стратегија такође предвиђа спровођење поступка за стицање научних звања за ове повратнике, без наплате трошкова. Важан аспект стратегије је и подршка повратку научника из дијаспоре, при чему ће новосновани Институт за информационе технологије из Крагујевца и Институт БиоСенс из Новог Сада активно учествовати у међународним програмима попут ERA Chair, ERC, и Хоризонта 2020, како би обезбедили финансијску подршку истраживањима кроз разне грантове. **Национална стратегија одрживог развоја** („Службени гласник РС”, број 57/08) наглашава значај успостављања блиских односа са академском дијаспором, посебно у контексту повратка српских научника у земљу. У оквиру стратешких циљева популационе политике, стратегија има за циљ елиминисање разлога за одлазак високообразованих кадрова, креирање повољних услова за повратак лица из дијаспоре и њихово инвестирање у Републику Србију.

Визна либерализација омогућила је становништву Републике Србије одлазак у земље ЕУ и аплицирање за азил. Међутим, проглашење државе Републике Србије 2000. године безбедном земљом, добијање азила је учинило тешко доступним, након чега је уследио талас повратка држављана Републике Србије у земљу матицу (Мандић Келијашевић, 2020). У складу с тим, 2009. године усвојена је **Стратегија реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији** („Службени гласник РС”, број 15/09). Стратегијом су дефинисани поступци враћања и прихватања лица која немају могућност легалног боравка у страни држави. Ова стратегија је од изузетног значаја за повратнике јер теретира многе проблеме са којима се сусрећу, почевши од обезбеђивања личних докумената, проналажења смештаја, запослења, приступа здравственој заштити и друго. Њен циљ је креирање окружења у ком би животни услови повратника били изједначени са условима живота држављана Републике Србије. С обзиром да су међу повратницима на основу Споразума о реадмисији, узимајући у обзир етничку структуру, најзаступљенији Роми, Влада је усвојила још две стратегије: Стратегију за унапређење положаја Рома у Републици Србији и Стратегију за смањење сиромаштва у Србији („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05, 101/07, 65/08) (која је индиректно обухватила и питање повратника) (Мандић Келијашевић, 2020).

Стратегија супротстављања ирегуларним миграцијама у Републици Србији за период од 2018. до 2020. године („Службени гласник РС”, број 105/18) усмерена је ка сузбијању миграција које превазилазе законске оквире. Ова стратегија је фокусирана на унапређење капацитета за управљање миграцијама, побољшање заштите граница, те јачање сарадње са суседним земљама и међународним организацијама у циљу супротстављања ирегуларним миграцијама. Стратегија је базирана на Уставу Републике Србије и Универзалној декларацији о људским правима. У овој стратегији је оцењено да је реинтеграција повратника по основу Споразумима о реадмисији отежана. Кроз усклађивање државне политике и законодавства Републике Србије са стандардима ЕУ, циљ ове стратегије је да се побољша позиција Републике Србије у преговорима за чланство у ЕУ у Поглављу 24, које се бави правдом, слободом и безбедношћу.

Значај унапређења положаја повратника по основу Споразума о реадмисији огледа се и у томе што су ова лица обухваћена и стратегијама које се не односе директно на миграције. Тако, у **Националној стратегији запошљавања за период 2011–2020. године** („Службени гласник РС”, број 37/11) и **Стратегији запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године** („Службени гласник РС”, бр. 18/21, 36/21) истакнуто је да је од изузетног значаја да се успоставе програми и дефинишу мере за запослење повратника, као и њихово укључивање у друштвени живот Републике Србије. У првој Стратегији је наведено и да је у 2009. године у оквиру Националне службе за запошљавање

формиран Фонд за запошљавање младих који има за циљ да, између осталих, помогне повратницима одређених старосних категорија у стицању нових знања и вештина. **Националном стратегијом социјалног становања** („Службени гласник РС”, број 13/12) предвиђено је обезбеђивање стамбене подршке повратницима по основу Споразума о реадмисији.

Стратегија очувања и јачања односа матичне државе и дијаспоре и матичне државе и Срба у региону („Службени гласник РС”, бр. 4/11, 14/11) усвојена је 2011. године. Усмерена је ка јачању односа између припадника дијаспоре и матице, али и ка онима који желе да се врате у Републике Србију. За иницирање повратка од изузетног значаја, према Стратегији, јесте враћање поверења дијаспоре у политичке и економске институције у Републици Србији, побољшање њеног положаја кроз могућност политичког ангажмана (попут гласања), подизање свести у земљи о важности дијаспоре, очување контаката са матичном државом кроз умрежавање итд. Ова стратегија је од изузетног значаја, јер се на њу могу ослонити између три и четири милиона становника (укључујући другу и трећу генерацију миграната српског порекла). **Стратегија о економским миграцијама Републике Србије за период 2021–2027. године** („Службени гласник РС”, број 21/20) има за циљ побољшање економске климе у држави како би се не само смањио интензитет емиграције, већ и повећао обим имиграције страних држављана и привукао што већи број лица да се врати у земљу. Поред наведеног општег, дефинисани су и посебни циљеви (побољшање услова за живот и рад у економским и друштвеним сферама, јачање веза између дијаспоре и матице кроз подстицање међународног предузетништва, креирање услова за праћење, подстицање и подршку циркуларним и повратним миграцијама итд.) и пратеће мере (рад на мотивацији стручњака из дефицитарних занимања да остану у земљи, подстицању дијаспоре да улаже у различите видове пројеката, било кроз финансијске доприносе или нематеријалне ресурсе, успостављање система за континуирано праћење миграционих кретања итд.) које ће омогућити њихово што ефикасније остваривање.

Феномен миграција је с пуним правом део многих националних стратегија, чија садржина има посредан утицај на емиграцију/имиграцију (Рашевић, 2016). Међу њима, Рашевић (2016) наводи: Стратегију развоја социјалне заштите из 2005. године (неопходност сарадње Републике Србије са европским државама у вези са миграционим кретањима), Стратегију јавног здравља Републике Србије (2009), Стратегију развоја образовања у Републици Србији до 2020. године из 2012. године (препознат је значај усклађивања образовног система у Републици Србији са европским, како би се спречила емиграција), Националну стратегију за младе за период од 2015. до 2025. године из 2015. године (један од девет стратешких циљева је пружање подршке младим мигрантима кроз унапређење њихове мобилности и иницирање међународне сарадње). Заједничко овим стратегијама је стварање повољне климе за живот у Републици Србији, а остваривање наведених циљева може посредно утицати на миграционе токове.

За потпунији увид у стратешки оквир Републике Србије у области управљања миграцијама, неопходно је сагледати и различите планове и уредбе релевантне за популације имиграната и повратника из иностранства. Недавна ратна дешавања почетком 2022. године на простору Украјине покренула су најновији талас имиграната у Републику Србију, чији је боравак регулисан различитим уредбама, плановима и одлукама. Почетком марта 2022. године, Влада (2022б) је усвојила **План прихвата држављана Украјине и угроженог становништва које је напустило ту земљу**. У складу са масовнијим приливом становништва, Влада је током исте године донела **Одлуку о пружању привремене заштите у Републици Србији расељеним лицима која долазе из Украјине** („Службени гласник РС”, бр. 36/22, 21/23, 21/24). Овом одлуком, са допунама из 2023. и 2024. године, гарантује се пружање привремене заштите свим лицима из Украјине која су због тренутних околности морала да напусте своју земљу порекла или уобичајеног боравка, а не могу се вратити јер им нису обезбеђени услови живота који подразумевају неометано и безбедно функционисање. Привремена заштита може трајати годину дана, изузев у случају промене разлога због којих је одобрена, када се укида, а може се и продужити

све док трају разлози због којих је одобрена. Интензивирање имиграционог таласа из Украјине наметнуло је потребу усвајања **Плана реаговања на повећан број миграната за 2024. годину**, а на истој седници Влада је усвојила **План прихвата држављана Украјине и угроженог становништва који су напустили Украјину или у њу не могу да се врате услед оружаних дејстава за 2024. годину**. Усвајање Плана омогућава континуирано пружање адекватне подршке мигрантима и тражиоцима азила, која обухвата обезбеђивање смештаја, основних животних потреба, као што су храна и хигијена, приступ здравственим и социјалним услугама, као и омогућавање приступа образовању (КИРС, 2024).

Значајан подстрек имиграцији представљају и две уредбе: **Уредба о критеријумима за доделу подстицаја послодавцима који запошљавају новонастањена лица у Републици Србији** („Службени гласник РС”, бр. 67/22, 71/23), и **Уредба о царинским повластицама Републике Србије** („Службени гласник РС”, број 38/19). Прва уредба односи се на подстицаје у виду пореских олакшица (70%) и потпуног покривања трошкова за обавезно пензијско и инвалидско осигурање. Директно је усмерена на послодавце, а индиректно на становништво досељено из иностранства. Један од услова за пореску олакшицу је мањак лица са одговарајућим квалификацијама на тржишту рада. Подстицаји се односе на новонастањена и новозапослена лица која имају месечна бруто примања већа од 300 000 динара и која су живела мање од 180 дана у Републици Србији у периоду од две године пре него што су потписали уговор на неодређено време са послодавцем. Друга уредба односи се на царинске олакшице за стране држављане који су стекли држављанство Републике Србије или којима је одобрен азил. Поменута лица нису у обавези да плаћају увозне таксе на предмете домаћинства, док су моторна возила изузета од ове олакшице.

6

Методолошка објашњења

У овој студији становништво досељено из иностранства обухвата контингент имиграната и контингент повратника из иностранства, који чине део укупног становништва Републике Србије. Као и у Попису 2011, у Попису 2022, за утврђивање укупног броја становника неког подручја, примењен је концепт „убичајеног становништва”¹¹.

Подаци о имигрантима и повратницима из иностранства прикупљани су преко одговора на питања **о месту сталног становања мајке у време кад је лице рођено; о томе да ли је лице икада живело/боравило ван Републике Србије непрекидно годину дана или дуже; о држави у којој је лице живело/боравило и главном разлогу повратка/досељења у Републику Србију**, у пописним обрасцима. На основу ове емпиријске грађе добијене су информације о обиму, динамици и обрасцима миграција ка Републици Србији.

Контингент имиграната у овој студији чине лица досељена из иностранства, која нису рођена у Републици Србији¹² и која су живела/боравила ван Републике Србије непрекидно годину дана или дуже. Контингент повратника из иностранства чине лица досељена из иностранства, која су рођена у Републици Србији и која су живела/боравила ван Републике Србије непрекидно годину дана или дуже. Методолошко решење да се за потребе ове студије и идентификовања циљаних контингената користе одговори на питање **да ли је лице икада живело/боравило ван Републике Србије непрекидно годину дана или дуже**, у односу на одговоре на питање **да ли се лице доселило у место пописа из другог места у Републици Србији или из друге државе**, омогућава већи обухват циљаних контингената. Ипак, треба нагласити да не постоји статистичка видљивост пресељавања лица досељених из иностранства током њиховог живота, како на међународном тако и на националном нивоу.

У подацима Пописа 2011. повратници се први пут статистички исказују као један недељив скуп, који чине и повратници са рада у иностранству и лица која су боравила у иностранству као чланови њихове породице и вратила се у земљу, што је примењено и у Попису 2022. У студији Станковића (Станковић, 2014), проистеклој на основама података Пописа 2011, из укупног контингента повратника искључени су повратници из бивших југословенских република. Због упоредивости са налазима поменуте студије релевантни подаци Пописа 2022. за потребе ове студије дисеминирани су одвојено за повратнике из бивших република Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) и повратнике из других земаља. За разлику од тога, пописни подаци о имигрантима нису били раније предмет додатне

¹¹ Према овом концепту, лице се сматра становником оног места у којем сâмо (у случају самачког домаћинства) или са члановима свог домаћинства проводи највећи део свог времена, односно дневни/ноћни одмор, независно од тога где има пријављено пребивалиште. Тиме су у укупно становништво одређеног места укључена лица која су у том месту живела непрекидно најмање годину дана пре критичног момента пописа, као и лица која су у том месту живела краће од 12 месеци, али с намером да у њему остану најмање годину дана.

¹² Државом рођења ових лица сматра се она држава у којој је мајка пописаног лица живела у време када је то лице рођено.

дисеминације и анализе, те је ово прва студија код нас која има у фокусу анализу пописних података о имигрантима дефинисаним на овај начин.

У попису, домаћинством се сматра свака породична или друга заједница лица која заједно станују и заједнички троше своје приходе за подмиривање основних животних потреба. За потребе ове студије, домаћинства имиграната и домаћинства повратника дефинисана су као она у којима је барем један члан домаћинства имигрант односно повратник. Ово методолошко решење је примењено због домаћинства која имају као чланове и имигранте и повратнике. Анализа структуре домаћинства није извршена према водећим земљама полазишта имиграната и повратника, због тога што чланови истог домаћинства могу бити досељени из различитих земаља.

Укупно становништво досељено из иностранства обухвата збирно контингенте имиграната и повратника. Остало становништво Републике Србије представља становништво Републике Србије изузимајући досељене из иностранства. Посебно је издвојена старост у време имиграције/повратка у Републику Србију, а сва друга анализирана обележја односе се на стање у време пописа.

У анализи разлога доласка, односно повратка у Републику Србију, у обзир је узет основни разлог због којег се појединац доселио или вратио. Наведени разлози обухватају: посао, школовање, породичне разлоге (брак, формирање или спајање породице и др.), настањење, повратак након стицања пензије, принудно пресељење, друго и непознато.

Подаци о имигрантима дисеминирани су на укупно, бивше СФРЈ републике, пет држава из којих долази највећи број имиграната (преко 2 000 лица), друге стране државе и непознато. Подаци о повратницима из иностранства дисеминирани су на укупно, бивше СФРЈ републике, пет држава из којих долази највећи број повратника (преко 5 000 лица), друге стране државе и непознато.

Приликом израде ове студије примењене су статистичке и картографске методе, које су омогућиле детаљну анализу и приказ различитих социодемографских обележја популација имиграната и повратних миграната у Републици Србији. Дескриптивна статистика је омогућила не само анализу просторног размештаја, бројности, основних структура становништва и разлога за имиграцију и повратну миграцију, него и међусобну упоредивост између ове две групе становништва досељеног из иностранства, а затим и поређење са осталим становништвом Републике Србије. На тај начин, омогућено је сагледавање утицаја становништва досељеног из иностранства на просторни размештај, бројност и структуре укупног становништва Републике Србије. За поједина обележја извршена је детаљна геодемографска анализа, и на нижим територијалним нивоима, као подршка развоју политика у областима од значаја за међународне миграције и мигрантско становништво. Картографске методе допринеле су визуализацији просторне дистрибуције имиграната и повратника и њихових карактеристика на територији Републике Србије, истичући специфичности на нижим територијалним нивоима. Тако, на једноставан али софистициран начин омогућено је да се уоче просторни диспаритети у бројности и карактеристикама досељених из иностранства на нивоу општина. Примена ових метода омогућила је да се стекне дубљи увид у социодемографске и геодемографске профиле имиграната и повратника, као основ за идентификацију потенцијалних изазова и могућности у процесима интеграције и реинтеграције овог становништва.

Подаци у табелама, на графиконима и картама приказани су у складу са Номенклатуром статистичких територијалних јединица (НСТЈ)¹³. Дефинисане статистичке функционалне територијалне целине, тј. хијерархијски нивои, јесу:

- НСТЈ 1 Србија – север и Србија – југ,
- НСТЈ 2 (региони),
- НСТЈ 3 (области), и
- ЛАУ1 (градови и општине).

С обзиром да Попис 2022. године није спроведен на територији АП Косово и Метохија, овај регион није обухваћен анализом.

¹³ Уредба о номенклатури статистичких територијалних јединица, „Службени гласник РС“, бр. 109/09 и 46/10.

7

Имигранти и повратници у Републици Србији

7.1. БРОЈНОСТ И ПРОСТОРНА ДИСТРИБУЦИЈА ИМИГРАНАТА

Према подацима Пописа 2022, у Републици Србији је регистровано 646 888 имиграната. Од тога, у градским срединама је настањено 448 633 лица (69,4%), а у осталим 198 255 (30,6%). Удео имиграната у укупном становништву износи 9,7% (табела 7.1.1). Расподела имиграната по регионима, како у апсолутним тако и у релативним бројевима, показује да им је за насељавање најпривлачнији Регион Војводине, а најмање привлачан Регион Јужне и Источне Србије. Апсолутна разлика између два екстрема износи чак 226 392 лица. У свим регионима имигранти више гравитирају ка градским насељима. Највиши удео имиграната у градским насељима забележен је у Београдском региону (85,0%), затим у Регионима Јужне и Источне Србије (65,7%) и Војводине (61,2%), а најнижи у Региону Шумадије и Западне Србије (54,2%). Велики регионални диспаритети су значајан покретач и кад су у питању унутрашње миграције у Републици Србији, при чему Београдски регион и Град Нови Сад највише привлаче мигрантско становништво, док су слабије развијени региони суочени не само са демографским већ и са социоекономским и инфраструктурним проблемима (Лукић, 2022).

Табела 7.1.1. Имигранти и повратници у Републици Србији, Попис 2022.

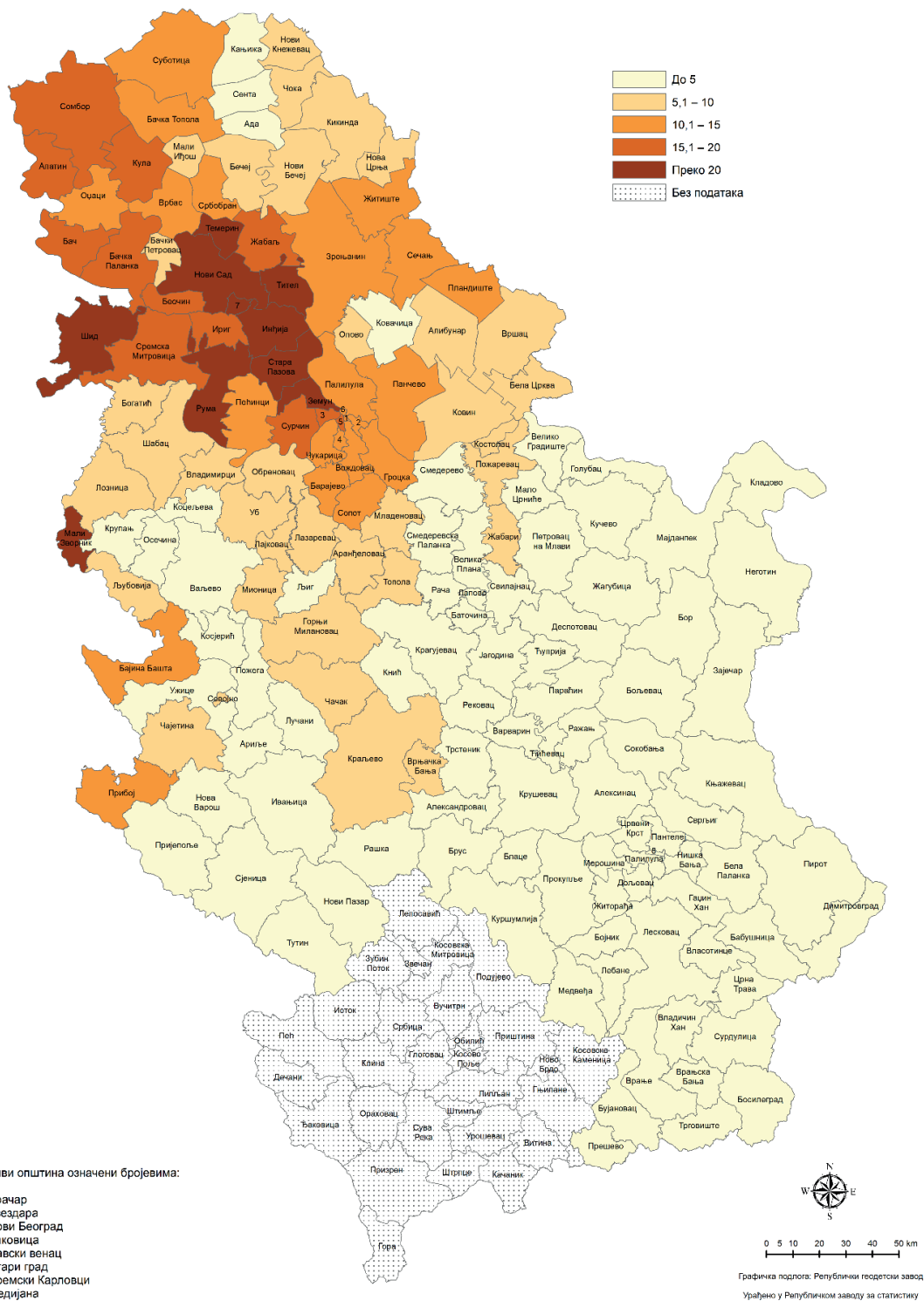
	Укупно становништво	Имигранти		Повратници	
		број	%	број	%
Република Србија	6647003	646888	9,7	294431	4,4
Београдски регион	1681405	240256	14,3	84728	5,0
Регион Војводине	1740230	270592	15,5	71130	4,1
Регион Шумадије и Западне Србије	1819318	91840	5,0	70611	3,9
Регион Јужне и Источне Србије	1406050	44200	3,1	67962	4,8
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...	-

Подаци о броју и уделу имиграната у укупном становништву указују на значајну територијалну диверзификацију и на нивоу општина и градова. Највећи број имиграната регистрован је у Новом Саду (80 063 лица), након којег следе београдске општине Нови Београд (37 720), Земун (37 174), Палилула (25 790) и Чукарица (24 649). Насупрот томе, популационо најмања општина у Србији, Црна Трава, има свега 18 имиграната, док општине на југу земље попут Гаџиног Хана (90), Бабушнице (122), Медвеђе (140) и Босилеграда (144) такође имају мали број имиграната. Претходна истраживања су показала да су Београд и Нови Сад иначе најпривлачнији за досељавање становништва, док су најмање привлачне депопулационе, неразвијене и пограничне општине Југоисточне Србије (Lukić & Anđelković Stoilković, 2017).

Позиција на хијерархијској скали се мења када се у обзир узму релативне вредности (карта 1). Тако, општина са највишим уделом имиграната у укупном становништву је Шид. У овој општини, која броји нешто више од 20 000 становника, чак 7 774 је имигрирало из других земаља, чинећи 27,9% становништва општине. Кластер са високим уделом имиграната у укупном становништву обухвата општине Републике Србије које се налазе у пограничним подручјима према Хрватској и Босни и Херцеговини или су у њиховој непосредној близини. Висок удео имиграната забележен је и у општинама Региона Војводине, попут Инђије (26,8%), Сремских Карловаца (25,7%), Старе Пазове (25,0%) и Темерина (22,4%). Управо су општине Шид, Инђија, Сремски Карловци и Стара Пазова општине у Војводини у којима је раније забележен највиши удео избеглица из бивших република СФРЈ у укупном становништву (Лукић и Матијевић, 2006). Такође, неке од наведених општина, у периурбаном појасу Београда и Новог Сада привлачне су за насељавање због повољног саобраћајног положаја, услова за привређивање, запошљавање, повољних услова за градњу стамбеног, пословно-складишног простора, те нижих цена земљишта и ренте у односу на Београд и Нови Сад (Матијевић и др., 2005).

Општина са најмањим уделом имиграната је Лебане, са само 1,1% имигрантске популације, док остале општине на југу Србије, попут Власотинца (1,2%), Бабушнице (1,3%), Дољевца (1,4%) и Житорађе (1,5%), бележе слично низак удео. У 121 општини (72,0%), удео имиграната је мањи од 10%. Наведене општине имају периферни погранични положај и припадају групи неразвијених општина. У њима је, према ранијим истраживањима, забележен и најмањи број присилних миграната из бивших република СФРЈ (Лукић, 2014). Дистрибуција општина према учешћу имиграната у укупном становништву 2022. показује да свега 10 општина Републике Србије има преко 20% овог становништва, 12 општина има између 15 и 20%, 24 општине између 10 и 15%, а 34 општине између 5 и 10% имиграната. Посматрана популација чини од 2 до 5% становништва у највећем броју општина Републике Србије (68).

Карта 1. Учешће имиграната у укупном становништву општине/града, Попис 2022.

Посматрано према земљама полазишта, у Републици Србији највећи број имиграната чине држављани из земаља бивше СФРЈ, са укупним бројем од 552 781 лица, што представља 85,5% од укупног броја имиграната. Процес досељавања овог становништва био је интензиван током ратних дешавања у бившој СФРЈ која су покренула масовни прилив избеглица у Републику Србију. Међу њима су преовладавали Срби из Босне и Херцеговине и Хрватске. Подаци Пописа 2011. показали су да је у Републици Србији тад живело 277 890 особа, које су се изјасниле као присилни мигранти са простора бивших република СФРЈ. Чак 70% присилних миграната са простора Босне и Херцеговине живело је 2011. у градским насељима (Лукић, 2014), па можемо сматрати да и данас доприносе концентрацији имигрантске популације у градовима. Овакав размештај и гравитација према градским насељима, последица је чињенице да је 80% избеглица из Босне и Херцеговине и пре рата на простору бивше СФРЈ живело у градским насељима (Лукић, 2005).

На другом и трећем месту по бројности имигрантске популације су Немачка (21 591 или 3,3%) и Руска Федерација (12 401 или 1,9%). Према подацима званичне статистике, коју прикупља Министарство унутрашњих послова, у 2023. години, у Републику Србију се доселило 41 644 лица из Руске Федерације, што чини 51,1% досељених из иностранства. Поређења ради, удео имиграната из Руске Федерације у укупном становништву досељеном из иностранства, према истом извору, у 2022. години Републици Србији је износио 37,8% (Влада, 2024). Овде би требало узети у обзир да су догађаји попут делимичне мобилизације у Русији проглашене 21. септембра 2022. године значајно утицали на миграционе токове становништва са овог простора и пораст броја досељених у 2023. години. Овај раст указује на динамичне промене у миграционом обрасцу, вероватно подстакнуте политичким и друштвеним околностима у земљи порекла, што Републику Србију позиционира као важну дестинацију за имигранте из Руске Федерације у посматраном периоду.

Регионални размештај имиграната у Републици Србији, у односу на земље полазишта, показује да је посебно изражена просторна оријентација имиграната из земаља бивше СФРЈ (43,5%) и Немачке (40,9%) ка Региону Војводине, док је нешто више од половине имиграната из Руске Федерације (51,4%) одабрало да се настани у Београду. Резултати претходних истраживања показали су да је висока концентрација присилних миграната из бивших република СФРЈ на простору Региона Војводине резултат деловања мигрантских мрежа, односно постојања пријатељских и родбинских веза са становништвом колонизованим из Босне и Херцеговине и Хрватске у ранијим историјским периодима (Вјелјас & Лукић, 2008). Регион Шумадије и Западне Србије привукао је највећи број имиграната из Француске и Швајцарске, док је највећи број имиграната из категорије „остали и непознато”, у Београдском региону. У Региону Јужне и Источне Србије, највише имиграната се доселило из Немачке, а затим из Аустрије и Француске.

7.2. БРОЈНОСТ И ПРОСТОРНА ДИСТРИБУЦИЈА ПОВРАТНИКА ИЗ ИНОСТРАНСТВА

Према Попису из 2022. године, у Републици Србији је евидентиран 294 431 повратник из иностранства. Повратна миграција чини 31% укупног контингента становништва досељеног из иностранства. Удео у укупном становништву је нешто мањи од 5% (4,4%), и мањи у поређењу са имигрантима (9,7%). Ако се из укупног броја повратника изузму они који су се вратили из бивших република СФРЈ, који чине нешто мање од једне четвртине од укупног броја, број повратника се смањује за приближно 70 000 (68 985 лица). У том случају, укупан број повратника износи 225 446. У својој анализи података Пописа 2011, као разлог за искључење повратника из бивших република СФРЈ из контингента повратника, Станковић наводи да су у пописима пре рата на просторима бивше СФРЈ они били вођени као део унутрашњих миграција, као и то да постоји основана претпоставка да је значајан број тих лица био

приморан на миграцију услед ратних дешавања (Станковић, 2014), што њихов повратак чини специфичним у односу на добровољне миграционе токове. Станковић наводи да је према подацима Пописа 2011, било пописано 234 932 повратника, а тај број је још већи уколико би се у обзир узели и повратници из бивших република СФРЈ (322 045).

У поређењу са подацима из 2011. године, број повратника бележи смањење, без обзира на то да ли се разматрају подаци који укључују или искључују лица из бивших република СФРЈ. Када су повратници из ових република укључени, апсолутна разлика у једанаестогодишњем периоду (2022/2011) износи 27 614 лица, уз индекс промене од 91,4. Искључивањем повратника из бивших република СФРЈ, разлика је знатно мања и износи 9 486 лица мање, са индексом промене од 95,9.

Уколико посматрамо тип насеља у којима живе, повратницима из иностранства су била привлачнија градска насеља Републике Србије, у која се доселило 187 824 лица, односно нешто мање од две трећине од укупног броја (63,8%), док се 106 607 лица доселило у остала насеља. Како Ланговић (2024) наводи, на основу квалитативног истраживања спроведеног међу популацијом повратника у Републику Србију, разлози због чега се спољни мигранти чешће враћају у градска насеља могу се наћи у економским и социјалним предностима градова у односу на руралне средине, укључујући бољу инфраструктуру, већи приступ услугама и могућности запослења. Такође, сматра да је то у складу са њиховим претходним искуством живота у градовима у иностранству. Концентрацији повратника из иностранства у градским насељима доприноси и недовољан капацитет и географски неравномеран размештај установа социјалне заштите, односно домова за стара лица у Републици Србији. Наиме, налази истраживања показују да по стицању услова за пензионисање у земљи емиграције старија популација пореклом из Републике Србије оклева да живи у домовима за старе у тим земљама и радије се враћа да проведе старост у Републици Србији (Milosavljević & Antonijević, 2015; Лукић и Стојилковић Ђатовић, 2019). Међутим, највеће капацитете за смештај имају установе у склопу Геронтолошког центра Београд.

Посматрано на нивоу региона, највећи број повратника је регистрован у Београдском региону, а најмањи у Региону Јужне и Источне Србије (табела 7.1.1). Односи између типа насеља у којима повратници живе показују да примат имају градска насеља у Београдском региону и Војводини, док је у Регионима Јужне и Источне Србије и Западне Србије и Шумадије нешто већи број повратника у насељима која припадају типу осталих.

Уколико узмемо у обзир удео повратника у укупном броју становника региона, Београдски регион (5,0%) и даље заузима водећу позицију. Међутим, најмањи удео приметан је у Региону Шумадије и Западне Србије (3,9%). Посматрано у односу на републички просек, Београдски регион и Регион Јужне и Источне Србије (4,8%) имају више вредности, док друга два региона бележе ниже. Највиши удео повратника у градским насељима, као и код имиграната, забележен је у Београдском региону (87,9%). Осим Београдског региона, и Регион Војводине (65,0%) бележи вишу вредност удела повратника у градским насељима у односу на републички просек. У Региону Шумадије и Западне Србије (50,1%) и Јужне и Источне Србије, незнатно је виши удео повратника у осталим насељима у односу на градска.

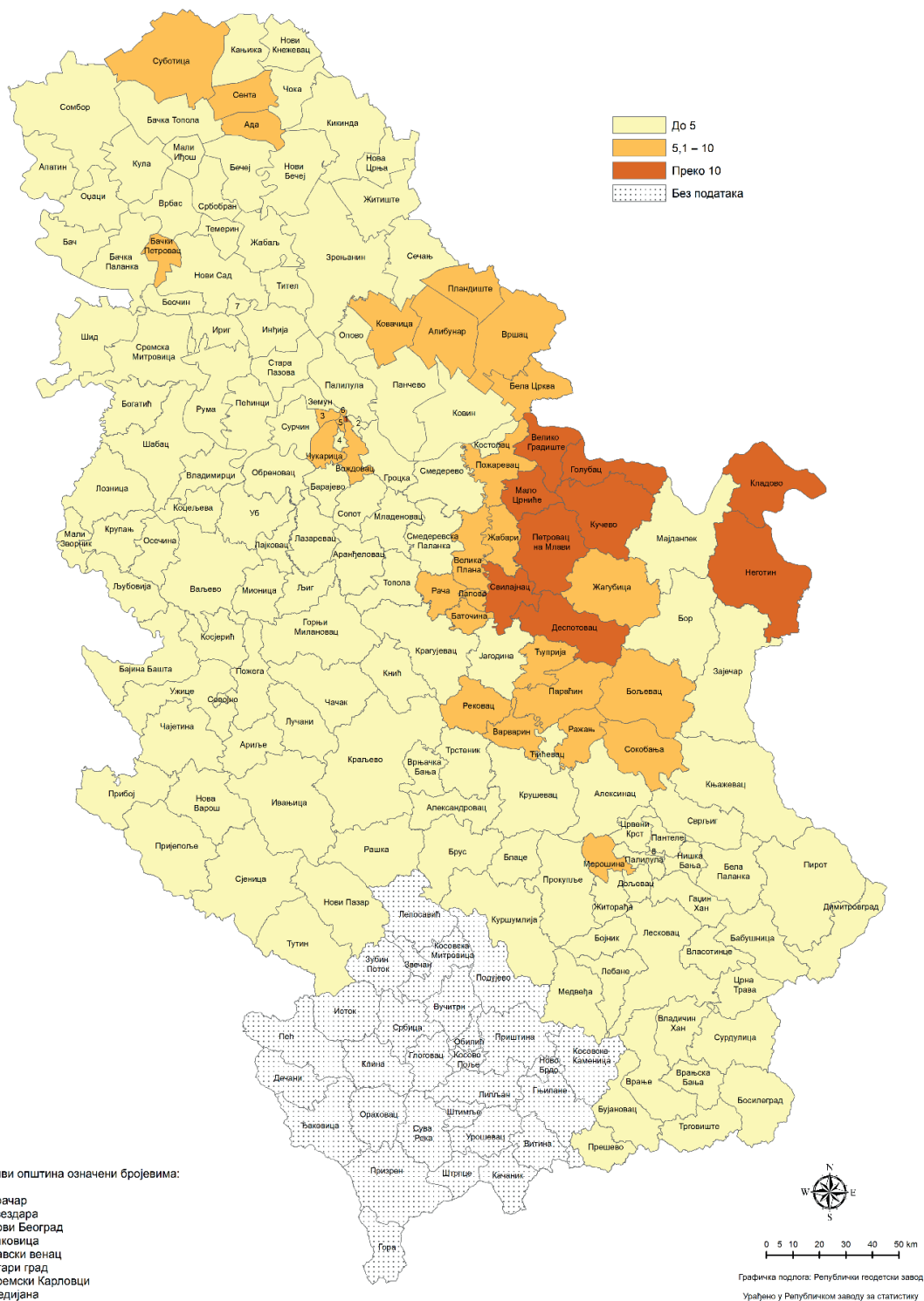
Подаци на нивоу општина и градова дају још прецизнији увид у просторни размештај лица која су се вратила из иностранства. У првом делу текста који следи биће анализиран просторни размештај повратника по општинама и градовима, укључујући повратнике из бивших република СФРЈ, док ћемо се у наставку осврнути на податке који искључују овај контингент повратника.

Највећи број повратника из иностранства, према подацима Пописа из 2022. године, а укључујући лица која су се вратила из бивших република СФРЈ – 14 616, пописан је у Новом Саду. На другом месту је београдска градска општина Нови Београд (13 815). Следећа три места, такође заузимају градске општине Београда: Вождовац (9 144), Чукарица (8 948) и Звездара (8 467). Најмањи број повратника евидентиран је у популационо малим општинама југоисточне Србије: Трговишту (22) и Црној Трави (34), а затим у Гаџином Хану (144).

Анализа броја повратника, искључујући лица која су се вратила из бивших република СФРЈ, показује незнатну промену у распореду општина по бројности. У погледу општина са највећим бројем повратника, дошло је до замене треће и четврте позиције међу градским општинама Београда, тако да Чукарица заузима треће, а Вождовац четврто место. Слично томе, међу општинама са најмањим бројем повратника, Општина Севојно заузима треће место.

Релативне вредности, тачније удео повратника у укупном становништву у 2022. години (узимајући у обзир повратнике из бивших југословенских република), дају потпуну другачију слику и омогућавају упоредиву анализу између општина, без обзира на њихову популациону величину. Највише вредности удела запажају се у општинама на истоку Републике Србије, које формирају просторни кластер (карта 2). Међу њима предњачи Општина Мало Црниће, у којој нешто мање од једне петине становништва чине повратници (18,2%). Затим следе општине: Петровац на Млави (14,6%), Голубац (13,7%), Неготин (13,4%), Свилајнац (13,4%) и др. То потврђује раније налазе Пенев и Предојевић-Деспич, према којима су наведене општине, на основу броја и удела лица у иностранству у односу на укупно становништво, сврстане у једну од три зоне интензивне емиграције према подацима из 1991, 2002. и 2011. године. Аутори, такође, тврде, да овај тренд, који је започео 1960-их година, карактерише константан раст броја емиграната до почетка 2000-их година, након чега је забележено његово смањење, али знатно споријим темпом у поређењу са просеком за Републику Србију (Penev & Predojević-Despić, 2012).

Карта 2. Учешће повратника у укупном становништву општине/града, укључујући повратнике из бивших република СФРЈ, Попис 2022.

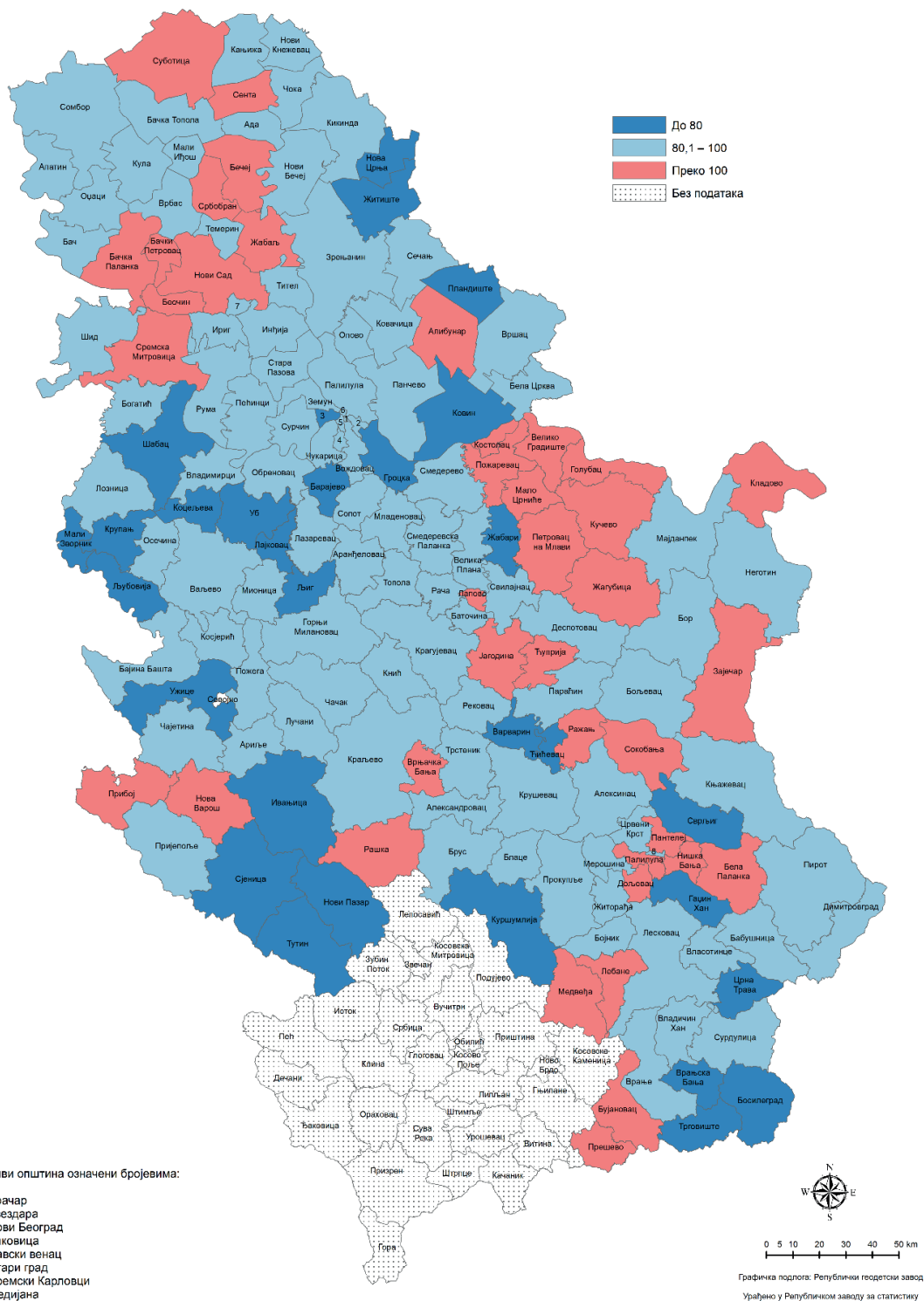
Општина Трговиште остаје на последњем месту и када су у питању релативни бројеви, јер је удео повратника у укупном становништву општине свега 0,5%. Ова општина има пограничан и периферан положај у односу на економски развијеније општине. Такође, припада групи најнеразвијенијих јединица локалне самоуправе, односно девастираним подручјима чији је степен развијености испод 50% републичког просека („Службени гласник РС”, 104/2014). Малим процентуалним уделом повратника карактеришу се и општине: Ивањица (1,5%), Љубовија (1,6%), Крупањ (1,8%), Куршумлија (1,9%) и др. Наведене општине, осим Ивањице, припадају групи малих општина које броје мање од 20 000 становника. Осим тога, Општина Куршумлија на југоистоку Републике Србије, као израженом, економски неразвијеном подручју (Babović i dr., 2016), такође припада групи девастираних подручја, а остале три општине недовољно развијеним јединицама локалне самоуправе.

Чак и у релативним вредностима, уочавају се мање разлике међу општинама са најмањим и највећим бројем повратника када се из анализе изузму повратници из бивших југословенских република. Тако Општина Свилајнац заузима четврто место (уместо петог) међу општинама са највећим уделом повратника, док код општина са најмањим уделом долази до промене на другој позицији, коју заузима Општина Љубовија, и на четвртој, на којој се налази Општина Куршумлија.

Вредности индекса промене броја повратника између два сукцесивна пописа (укључујући повратнике из бивших југословенских република) указују на значајне промене у појединим општинама и градовима (карта 3). Укупан број повратника, укључујући и оне из бивших република СФРЈ, порастао је у 39 општина (23,2%)¹⁴. Највећи пораст забележен је у Општини Прешево, где је број повратника повећан седам пута, као и у суседној Општини Бујановац, у којој је број повратника утростручен. Овај тренд може се делимично објаснити високим уделом „привремене” емиграције у овим општинама (Пенев, 2006), где је значајан део становништва привремено боравио и/или радио у иностранству, али без намере трајног насељавања. Ове две општине су доживеле значајан раст броја лица на раду или боравку у иностранству током 1990-их, када је, у периоду од 1991. до 2002. године, број емиграната учетворостручен, с тим да је у Прешеву 2002. године преко 27% становништва било у иностранству, а прелиминарне процене за 2011. годину сугеришу да је овај удео остао на сличном нивоу (Penev & Predojević-Despić, 2012). У светлу најновијих података, уочава се реверзибилан процес миграција који указује на значајан повратак становништва у ове две општине.

¹⁴ Градска општина Севојно је конституисана 2014. године, а у подацима Пописа 2011 је била обухваћена као део Града Ужица.

Карта 3. Индекс промене броја повратника на нивоу општина/градова, укључујући повратнике из бивших република СФРЈ, 2022/2011.

У 129 општина, што чини 76,8% од укупног броја, забележен је пад броја повратника у 2022. у односу на 2011. годину. Смањење веће од 20% евидентирано је у 28 општина (16,7%). Највеће смањење регистровано је у Општини Трговиште, где је број повратника у 2022. години био мањи за 77,8% у односу на 2011. годину. Затим следе општине Врањска Бања, Гаџин Хан, Тутин и Жабари, са упола мањим бројем повратника у 2022. у односу на 2011. годину. Искључењем повратника из бивших република СФРЈ, позиције општина са највишим и најнижим вредностима индекса остају готово непромењене. Као и у претходном случају, Општина Прешево остаје апсолутни позитивни рекордер, при чему је број повратника из иностранства на простор ове општине увећан чак тринаест пута у периоду 2022/2011¹⁵.

Највећи број лица у Републику Србију се вратио из Немачке – 54 945, што је нешто мање од једне петине у односу на укупан број повратника (18,7%). Према истраживању Предојевић-Деспич и Пенева, Немачка је дуго била главна дестинација српских исељеника, али је током 2000-их година дошло до слабљења интензитета емиграције у ту земљу. Према попису из 2011. године, Немачка је први пут изгубила примат као најчешће одређене исељеника из Републике Србије (Predojević-Despić & Penev, 2016). На другом месту по бројности повратника у Републику Србију, према подацима Пописа 2022, јесу повратници из Аустрије – 32 992 (11,2%), док је Швајцарска на трећем месту, са 20 370 повратника (6,9%). Посматрано збирно, из три наведене државе се вратило нешто више од једне трећине лица. Уколико из анализе изузмемо повратнике из бивших југословенских република, запажа се повећање процентуалних удела. У том случају, из Немачке (24,4%), Аустрије (14,6%) и Швајцарске (9,0%) вратило се нешто мање од половине (48,0%) од укупног броја повратника. Према Станковићу (2014), Немачка и Аустрија су традиционалне земље пријема страних миграната, првенствено пореклом из Републике Србије, још од 1971. године, док је Швајцарска бележила константан пораст пријема миграната из Републике Србије који је кулминирао 2002. године, када се на њеној територији нашло скоро 10 пута више миграната из Републике Србије него 1971. године. Из бивших југословенских република вратило се 68 985 лица, што чини нешто мање од једне четвртине укупног броја повратника (23,4%). Најбројнији су повратници из Босне и Херцеговине (19 853 лица, односно 28,8%), затим из Хрватске (17 722, 25,7%), Црне Горе (14 152, 20,5%), Словеније (11 137, 16,1%), а најмалобројнији су из Северне Македоније (6 122, 8,9%).

Посматрано на регионалном нивоу, а узимајући у обзир земље одакле су се лица вратила, у регионима Војводине (17 822), Шумадије и Западне Србије (13 506) и Београда (10 228), највећи број повратника је из Немачке. У Региону Јужне и Источне Србије, међутим, највећи број повратника је из Аустрије (14 414), а Немачка (13 391) јесте на другом месту. Када су у питању повратници из бивших република СФРЈ, регионална разлика се такође истиче – повратници из Босне и Херцеговине доминирају у Београду (6 310) и Шумадији и Западној Србији (5 335), док у Војводини предњаче повратници из Хрватске (6.524), а у Јужној и Источној Србији најбројнији су они из Словеније (3 953). Према Станковићу (2014), и раније су запажене значајне регионалне разлике у правцима спољних миграција из Републике Србије према државама рада или боравка. Тако су миграције ка Босни и Херцеговини доминантно потицале из Региона Шумадије и Западне Србије (58,89%), док су миграције ка Хрватској углавном имале полазиште из Региона Војводине (59,95%). Миграције ка Словенији показивале су већу регионалну дисперзију, с тим што је највише миграната у Словенији било из Јужне и Источне Србије (37,97%). На ове карактеристичне миграционе токове, аутор тврди, утицали су фактори као што су близина земаља пријема, етничке сличности, заједничка историја и дугогодишње традиционалне везе између Републике Србије и тих земаља. Некадашње традиционалне дестинације имиграната из појединих региона Републике Србије сада постају полазишта из којих се раније одсељено становништво враћа.

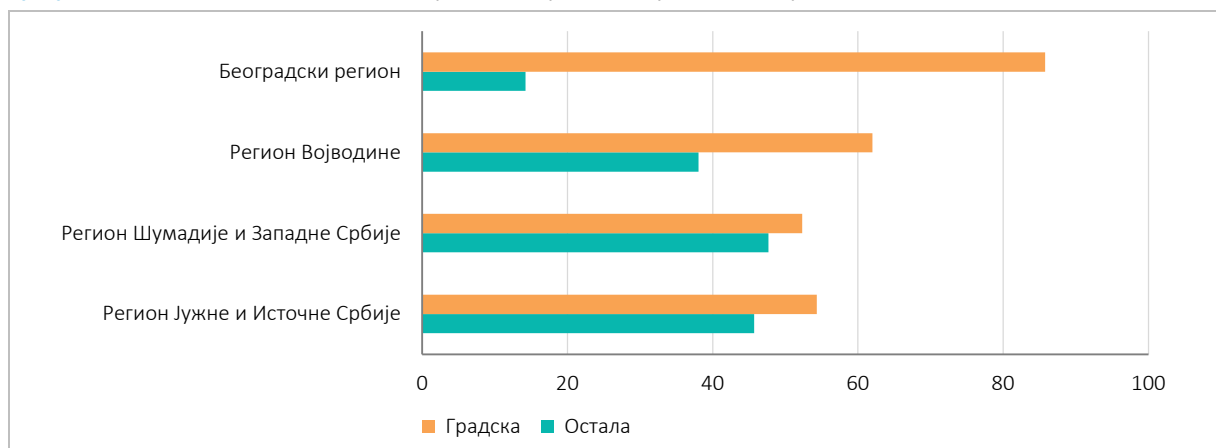
¹⁵ Високе вредности индекса промене могу се објаснити, као и у претходној анализи која је обухватила повратнике из бивших република СФРЈ, високим уделом „привремене“ миграције.

7.3. БРОЈНОСТ И ПРОСТОРНА ДИСТРИБУЦИЈА ДОСЕЉЕНИХ ИЗ ИНОСТРАНСТВА

Подаци Пописа 2022. показују да укупан број лица досељених у Републику Србију из иностранства (имиграната и повратника) износи 941 319, што представља 14,2% укупног становништва. Републички просек показује да је из иностранства две трећине становништва досељено у градска (636 457, 67,7%), а једна трећина досељена у остала насеља Републике Србије (304 862, 32,4%). Остало становништво Републике Србије нешто мање је концентрисано у градским насељима (61,1%). На нивоу региона, нешто мање од једне петине Региона Војводине (19,6%) и Београдског региона (19,3%) чини становништво досељено из иностранства. У регионима Шумадије и Западне Србије (9,3%) и Јужне и Источне Србије (8,0%) досељени из иностранства учествују са мање од 10% у укупном становништву региона. Удео становништва досељеног из иностранства у укупном становништву Републике Србије повећао се са 10,7% у 2011. години на 14,2% у 2022.

Регион Војводине је на првом месту по броју становника досељеног из иностранства (341 722), који је нешто мањи од броја становника Новог Сада (368 967), популационо највећег града региона и другог највећег града Републике Србије. Процентуално, 33,3% од укупног броја досељених из иностранства живи у Региону Војводине. Београдски регион је на другом месту по броју досељених из иностранства и процентуално учествује са 34,5% у укупном броју досељених из иностранства. У ова два региона, збирно посматрано, населило се више од две трећине становништва досељеног из иностранства (70,8%). Насупрот томе, за живот у регионима Шумадије и Западне Србије (17,3%) и Јужне и Источне Србије (11,9%), одлучио се знатно мањи удео укупно досељених из иностранства. У свим регионима већи је удео досељених у градска у односу на остала насеља, с тим да је разлика најизраженија у Београдском региону (градска 85,8%, остала 14,2%) (графикон 7.3.1).

Графикон 7.3.1. Досељени из иностранства према типу насеља и регионима, Попис 2022. (%)

Када је у питању ниво општина и градова, слично резултатима добијеним појединачним анализама броја повратника и имиграната, Нови Сад (94 679), Нови Београд (51 535), Земун (43 722) итд. бележе и највећи број досељених из иностранства. Сходно томе, у популационо малим општинама на југу Србије: Црној Трави (52), Гаџином Хану (234), Бабушници (359) итд. је најмањи број досељених из иностранства.

Хијерархијски поредак је нешто другачији када се узму у обзир релативне вредности, односно удео досељених у укупном становништву. Тако, на првом месту по бројности је Општина Шид, у којој је нешто мање од трећине становништва досељено из иностранства (31,9%). Општине Региона Војводине: Инђија (29,8%), Сремски Карловци (29,6%), Стара Пазова (28,0%), као и Град Нови Сад (25,7%), се такође карактеришу високим уделом становништва досељеног из иностранства у укупном. Најнижи удео становништва досељеног из иностранства забележен је у општинама Ивањица, Власотинце, Куршумлија и Трговиште, и не прелази 4%.

8

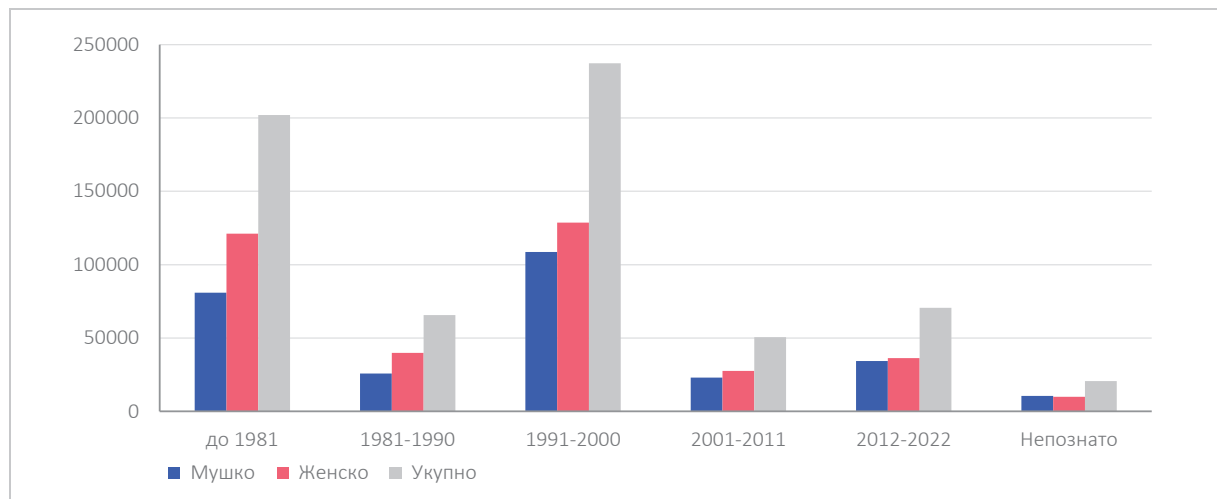
Време досељења и просторна расподела имиграната и повратника у Републику Србију према броју, полу и држави полазишта

8.1. ИМИГРАНТИ

Догађања на европској и светској сцени нису изоловани феномени, већ њихови ефекти делују попут система спојених судова, преливајући се на просторно ближе и удаљеније просторе. Главни покретачи миграционих процеса у одређеним периодима могу укључивати ратне сукобе, измене кључних законских оквира у области миграционе политике, али и политичке и економске кризе које утичу на услове живота и рада становништва.

Анализа времена доласка имиграната у Републику Србију то и потврђује. До 1981. године, у Републику Србију се доселило 202 081 лице. Највиши број имиграната је досељен у периоду 1991–2000, када је забележено 237 271 лице из иностранства. То је више него троструко у односу на период који је претходио (1981–1991), када се доселило 65 696 лица и више него четвороструко у односу на период који је уследио (2001–2011), када је регистровано 50 635 лица. У последњем временском пресеку, од 2011 до 2022. године (70 635), поново је евидентиран пораст броја имиграната, у односу на претходни период. Посматрано по полу, женски имигранти су чинили преко 50% у сваком десетогодишњем периоду, са највишим уделом од 60,6% у периоду 1981–1990. и најнижим 54,4% у периоду 2012–2022. (графикон 8.1.1).

Графикон 8.1.1 Имигранти према времену имиграције и полу, Попис 2022.

Када се подаци о времену доласка укрсте са подацима о земљи полазишта имигранта, онда претходно изнета анализа буде још јаснија. Између 1991. и 2000. године, Република Србија је доживела значајан прилив имиграната из бивших република СФРЈ – 227 411. Овај миграциони талас био је директно последица ратних сукоба у тим земљама, у којима су многи етнички Срби били принуђени да напусте своје домове. У 1995. години, години војних операција *Бљесак* и *Олује* од стране хрватске војске, број присилних миграната у Републику Србију је износио 101 543, да би већ наредне године био скоро десетоструко мањи (Лукић, 2014). Република Србија је тако прихватила велики број лица која су под принудом напустила место боравка, што је резултирало демографским и социоекономским променама у земљи. Након достигнутог врхунца досељавања становништва из бивших република СФРЈ, у наредним периодима приметан је опадајући тренд. Тако, најмањи број имигранта из бивших република СФРЈ (31 076) регистрован је у периоду од 2012. до 2022. Стабилан образац феминизације ове имигрантске популације видљив је у свим анализираним периодима, са уделом жена изнад 50%. Највећи удео жена у контингенту имиграната забележен је између 1981. и 1990. године, (61,4%), након чега је уследио постепени пад.

Посматрано по појединачним земљама, највише имиграната у Републику Србију се доселило из Немачке, и то у периоду до 1981. године (5 600). Након јењавања имиграције до периода 2002–2011, запажа се повећање досељавања становништва из ове државе, па је број имиграната у периоду 2011–2022. нешто мањи (5 387) од претходно достигнутог максимума. До краја 20. века, нешто већи удео у контингенту становништва досељеног из Немачке у Републику Србију чиниле су жене у односу на мушкарце. До 1981. године, удео жена у укупном становништву досељеном из иностранства износио је 53,9%, да би се већ у наредном периоду (1981–1990) повећао на 54,6%. У периоду 1991–2000, жене су чиниле 51,9% од укупног броја досељених из Немачке. Почетком 21. века, дешава се преокрет, па су мушкарци у благој бројчаној предности. У периоду 2012–2022. учествовали су са 50,8% у укупном броју досељених з Немачке, а у последњем периоду, 2012–2022, учествовали су са 51,5%. Промене у структури по полу међу имигрантима из Немачке могу указивати на трансформацију образаца миграције по полу.

Најновији талас имиграције становништва из Руске Федерације у Републику Србију покренут је ратом између Русије и Украјине. У периоду од 2011. до 2022. године регистровано је 9 298 имиграната, што је три четвртине од укупног броја регистрованих имиграната из ове земље (12 401). Поређења ради, у периоду до 1981. године регистровано је само 257 руских имиграната. Међу имигрантима из Руске Федерације се запажа највећа диверзификација према полу, током времена. Иако су током периода 1981–1991. мушкарци чинили већину (78,5%), током наредних периода дошло је до повећања удела жена. У последњем посматраном периоду, однос полова је скоро уравнотежен, са незнатном бројчаном предношћу мушкараца (54,9%).

Када су у питању имигранти из Аустрије, највећи број досељавања је забележен до 1981. године (2 581). У наредним периодима, њихов број се смањивао, достигавши минимум (859) у периоду 2001–2011. Међутим, у последњем посматраном периоду (2011–2022) број имиграната досељених из ове земље у Републику Србију поново расте, и приближава се ранијем максимуму (2 383). Током свих периода, жене су имале благу бројчану предност у уделу у укупном броју имиграната. Највиши удео жена, у односу на мушке имигранте из Аустрије, забележен је у периоду 1991–2000 (55,8%), а најнижи у периоду 2001–2011. (50,1%).

Имигранти из Француске бележе исти тренд као и имигранти из Аустрије, дакле максимум досељавања до 1981. године (2 083), пад у наредним периодима, а затим повећање интересовања и броја имиграната у периоду 2011–2022. Полна структура код ових имиграната је специфична: до периода 1991–2000. жене су чиниле нешто више од 50% имигрантске популације, али су у наредна два периода мушкарци преузели благу бројчану предност.

Код имиграната из Швајцарске се запажа константан пораст броја имиграната у сукцесивним периодима. У периоду 2011–2022. њих 2 017 је имигрирало у Републику Србију, што је више од пет пута у односу на минимални забележен број у периоду 1981–1990. Мушкарци су били нешто

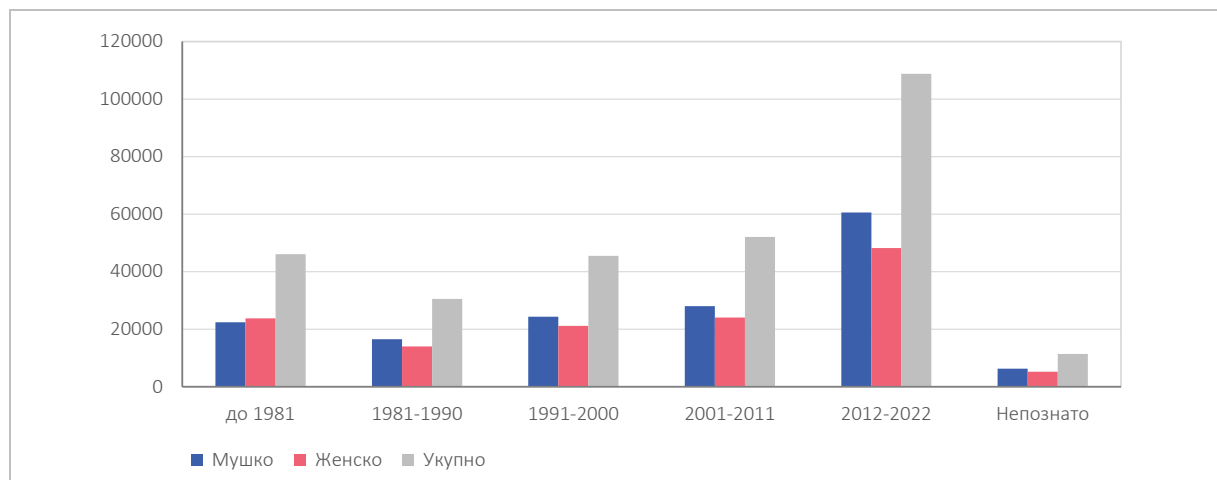
заступљенији у периоду 1991–2000. (51,4%), док су у свим другим периодима незнатну бројчану предност у уделу у укупном броју имиграната имале жене (до 52,8%), осим у периоду до 1981. године (56,2%).

8.2. ПОВРАТНИЦИ ИЗ ИНОСТРАНСТВА

Повратне миграције у Републици Србији у тесној су вези са историјским обрасцима међународних миграција. С обзиром на то да су најзначајнији таласи исељавања из земље започели током 1960-их и 1970-их година, први званични подаци о повратницима забележени су у попису становништва 1981. године (Langović i dr., 2024). Пензионисање бројне генерације „бејби бумера”, рођене између 1947. и 1956. године, која је у великом броју емигрирала током 1960-их ради привременог запошљавања у иностранству (Bernard, 2012), кључни је моменат који је утицао на обим повратне миграције у Републику Србију. Следећи важни моменат је 2007. године, када је потписан Закон о споразуму између Републике Србије и Европске заједнице о реадмисији лица која незаконито бораве („Службени гласник РС”, број 103/2007), а затим и 2012. када су државе чланице ЕУ Републику Србију ставиле на листу „безбедних земаља”, чиме је поједностављена и убрзана процедура повратка тражилаца азила у Републику Србију. Захваљујући Споразуму о реадмисији, више од 100 000 лица је враћено из ЕУ у Републику Србију, што је допринело значајном порасту броја повратника. Трећи важан моменат за повратак становништва из иностранства у Републику Србију је избијање пандемије коронавируса, у марту 2020. године.

Након иницијалног смањења у периоду 1981–1991. (30 520), у односу на период до 1980. (46 098), бележи се константан пораст броја повратника из иностранства у Републику Србију. Овај раст је најупечатљивији када упоредимо последња два периода, 2012–2022. и 2001–2011, када је број повратника удвостручен. Према Попису из 2022, за повратак у Републику Србију у периоду 2012–2022, одлучило се њих 108 818, што је нешто више од једне трећине (37,0%) од укупног броја повратника (графикон 8.2.1). Пандемија коронавируса значајно је утицала на миграционе токове, укључујући и повратне миграције у Републици Србији. Како наводе у свом истраживању Предојевић Деспич и Лукић, Република Србија је у првим месецима пандемије организовала специјалне летове и друге видове помоћи за своје грађане који су се враћали током затварања граница, тако да је у марту и априлу 2020. године, преко 400 000 грађана Републике Србије ушло у земљу. Иако су многи планирали повратак у иностранство, део њих је наставио да борави у Републици Србији (Predojević Despić & Lukić, 2021). Истраживања показују да је за скоро трећину повратника разлог повратка био неизвестан радни статус и финансијски проблеми, попут губитка посла, смањења прихода, принудних одсустава или нестабилних услова запослења у земљама у којима су боравили (Vesković-Anđelković, 2021).

Графикон 8.2.1. Повратници према времену повратка и полу, Попис 2022.

Када је реч о броју повратника у Републику Србију по периодима, међу десет водећих земаља са највећим бројем повратника, најмасовнији прилив забележен је у периоду 2012–2022. На пример, више од половине повратника из Мађарске и Шведске вратило се у овом периоду, док, када су у питању друге земље, удео досељених у овом периоду прелази 40%, изузев Француске (34,0%) и Руске Федерације (38,8%). Полна структура повратника, посматрано по земљама полазишта, у великој мери је уравнотежена, као и код имиграната. Издвајају се повратници из Руске Федерације, где је значајно већи удео мушкараца; осим у периоду 1981–1990, када је он износио 56,7%, у осталим периодима био је преко 70%, док су до 1980. године чак 76,9% повратника чинили мушкарци.

Када су у питању бивше државе СФРЈ, потпуно очекивано, највећи прилив повратника из Хрватске (6 849) и Босне и Херцеговине (6 236) забележен је у периоду 1991–2000, као последица ратних сукоба у региону. Лица која су се вратила из Црне Горе (4 961) била су најбројнија у периоду 2001–2011, што је скоро пет пута више у односу на период 1981–1990, када је број повратника из ове земље био најмањи. Референдум за независност Црне Горе 2006. године могао је допринети повећаном броју повратника у Републику Србију, што је резултирало приливом повратних миграната у овом периоду. Најмањи број повратника је забележен из Северне Македоније (2 811) и Словеније (2 412), при чему је у случају Северне Македоније највећи број повратника регистрован пре 1980. године, док је за Словенију то био период 2011–2022. Код свих земаља постоји релативно уједначен однос међу половима код повратника, осим код повратника из Словеније, одакле се у просеку враћа 62,5% мушкараца, а тај удео достигао је чак 72,0% у периоду 2012–2022.

Однос удела повратника у различитим периодима промењен је у односу на податке из 2011. године, када су два периода била најзначајнија по обиму повратне миграције у Републику Србију. Станковић (2014) наводи да је први период, 1971–1980, обухватао око једну петину повратника, што се подудара са рестриктивним имиграционим политикама у западноевропским земљама уведеним након „нафтног шока” из 1973. године. Други значајан период, 2001–2011, када је забележено максималних 30% повратника, вероватно је последица испуњавања услова за одлазак у пензију у иностранству. Ови периоди су такође преовлађавали у погледу земаља из којих су се повратници враћали: највише их је из Немачке, Аустрије и Француске у периоду 1971–1980, док је највише повратника из Швајцарске, Италије и САД било у периоду 2001–2011.

9

Дужина боравка у Републици Србији након имиграције

Дужина боравка у земљи одредишта позитиван је фактор утицаја на интеграцију у ново друштво. Сматра се да изазови са којима се имигранти суочавају нису исти за оне који су досељени у скорије време (мање од пет година) и оне који у земљи одредишта живе десет и више година (OECD, 2023). У структури имигрантске популације у Републици Србији, најбројнију групу чине они који у земљи бораве дуже од 30 година – 53,6%, што представља више од половине укупног броја имиграната. Овај образац је нарочито изражен код имиграната из бивших република СФРЈ¹⁶, али се запажа и код оних из Аустрије, Француске, Немачке и Швајцарске, што указује на дуготрајнији процес имиграције становништва из ових земаља у Републику Србију. Више од петине имиграната (21,1%) борави у Републици Србији 25–29 година, док је 5,5% досељено пре 20–24 године. Најмање је имиграната са боравком краћим од једне године, али са намером настањења (2,6%), а удели за периоде 1–4 (4,2%), 5–9 (3,4%), 10–14 (3,2%) и 15–19 година (3,6%) испод су 5%. Имигранти из Руске Федерације се издвајају по томе што имају висок удео оних који у Републици Србији бораве мање од једне године. Овај тренд је у складу са њиховим скоријим таласом досељења, условљеним недавним политичким и друштвеним околностима у Русији. Имигранти сврстани у категорију „остали и непознато” најчешће живе у Републици Србији од 1 до 4 године (табела 9.1).

¹⁶ Томе доприноси велики број присилних миграната досељених деведесетих година прошлог века (видети одељак Разлози имиграције и повратка у Републику Србију у односу на време досељења и пол мигранта).

Табела 9.1. Имигранти према дужини боравка у Републици Србији и држави из које су се доселили, Попис 2022.

Дужина боравка у Републици Србији	Република Србија		Бивше републике СФРЈ		Аустрија		Француска		Немачка		Руска Федерација		Швајцарска		Остали и непознато	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
Укупно	646888	100,0	552781	100,0	8746	100,0	6080	100,0	21591	100,0	12401	100,0	4813	100,0	40476	100,0
Мање од 1 год.	17024	2,6	3815	0,7	786	9,0	274	4,5	1366	6,3	5900	47,6	595	12,4	4288	10,6
1-4	27075	4,2	12282	2,2	925	10,6	536	8,8	2065	9,6	1835	14,8	791	16,4	8641	21,3
5-9	22253	3,4	12421	2,2	546	6,2	358	5,9	1732	8,0	1393	11,2	540	11,2	5263	13,0
10-14	20444	3,2	12728	2,3	515	5,9	341	5,6	1156	5,4	847	6,8	412	8,6	4445	11,0
15-19	23308	3,6	17294	3,1	344	3,9	277	4,6	1435	6,6	488	3,9	400	8,3	3070	7,6
20-24	32893	5,1	26833	4,9	395	4,5	199	3,3	1674	7,8	535	4,3	445	9,2	2812	6,9
25-29	136655	21,1	131952	23,9	530	6,1	185	3,0	1248	5,8	414	3,3	386	8,0	1940	4,8
30 и више год.	346666	53,6	320804	58,0	4160	47,6	3557	58,5	9346	43,3	665	5,4	879	18,3	7255	17,9
Непознато	20570	3,2	14652	2,7	545	6,2	353	5,8	1569	7,3	324	2,6	365	7,6	2762	6,8

Разлике између мушкараца и жена у дужини боравка у Републици Србији указују на одређене обрасце у полној структури имиграната према држави из које су се доселили. Код имиграната чија је дужина боравка до годину дана, преовладавају мушкарци. Међутим, код имиграната који живе у Републици Србији више од 30 година, жене чине 59,4% укупне популације. Овај тренд је посебно видљив код жена које су се доселиле из бивших република СФРЈ и Аустрије, где су жене бројније у свим категоријама, посматрано према дужини боравка у Републици Србији. Супротно томе, код имиграната из Француске, Немачке, Руске Федерације, као и у категорији „остали и непознато”, мушкарци су бројнији у групама са краћим боравком. Посебан случај представљају мушкарци из Швајцарске, који су бројнији међу имигрантима са дужином боравка од преко 15 година.

10

Дужина боравка у иностранству пре повратка у Републику Србију

Дужина боравка у иностранству пре повратка у Републику Србију зависи од више фактора, укључујући повезаност са земљом порекла и достигнути степен интеграције у иностранству. Истраживања су показала да је дужина боравка у иностранству обрнуто пропорционална интензитету везе са земљом порекла (di Belgiojoso, 2016). Највећи удео повратника у Републику Србију (40,4%) боравио је у иностранству мање од четири године. Приближно 18% њих провело је од 5 до 9 година у иностранству, док се проценти континуирано смањују са дужином боравка за период боравка од 10 до 29 година. Тако, 9,4% лица било је у иностранству између 10 и 14 година, 5,4% у периоду од 15 до 19 година, 4,3% у периоду од 20 до 24 године, а 3,4% између 25 и 29 година. Ипак, група повратника са боравком дужим од 30 година представља 13,2% укупног броја.

При анализи дужине боравка у иностранству у односу на земљу из које су се лица вратила, већина земаља прати општи тренд повратка након краћег периода боравка (табела 10.1). Међу повратницима из Немачке, која има највећи број повратника, највише њих вратило се након боравка краћег од четири године. Овај образац такође је уочен код повратника из Француске, Италије, бивших република СФРЈ, као и у категорији „остали и непознато”. Супротно томе, код повратника из Аустрије и Швајцарске најзаступљенији су они који су у иностранству боравили дуже од 30 година. Миграција радне снаге из Републике Србије започела је средином 1960-их година, а главне земље одредишта биле су управо Немачка, Аустрија, Швајцарска и Француска (Predojević-Despić & Penev, 2016). Од тада, ове земље су показале највећу имиграциону привлачност за мигранте из Републике Србије, па је, према подацима из 1971. године, 80% миграната из Републике Србије радило или боравило у тим земљама, а и у 2011. години њихова доминација је остала значајна, са готово половином миграната (47%) који су још увек живели на њиховој територији (Станковић, 2014). Иако се већина повратника из Немачке (41,9%) и Француске (32,4%) вратила у Републику Србију након боравка од четири године, значајан део је одлуку о повратку донео тек након више од 30 година боравка у тим земљама (17,5% из Немачке и 25,0% из Француске).

Табела 10.1. Повратници према дужини боравка у иностранству и држави из које су се вратили, Попис 2022.

Дужина боравка у иностранству	Република Србија		Бивше републике СФРЈ		Немачка		Аустрија		Француска		Италија		Швајцарска		Остали и непознато	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
Укупно	294431	100,0	68985	100,0	54945	100,0	32992	100,0	16805	100,0	11036	100,0	20370	100,0	89298	100,0
1-4 год.	118921	40,4	23989	34,8	23019	41,9	8951	27,1	5448	32,4	3843	34,8	4228	20,8	49443	55,4
5-9	53769	18,3	15242	22,1	9748	17,7	4609	14,0	3044	18,1	2145	19,4	2425	11,9	16556	18,5
10-14	27800	9,4	9761	14,1	4688	8,5	2277	6,9	1681	10,0	1468	13,3	1533	7,5	6392	7,2
15-19	16046	5,4	6567	9,5	1791	3,3	1567	4,7	693	4,1	1045	9,5	1231	6,0	3152	3,5
20-24	12514	4,3	4071	5,9	1518	2,8	1587	4,8	467	2,8	822	7,4	1531	7,5	2518	2,8
25-29	9919	3,4	2150	3,1	1401	2,5	1890	5,7	420	2,5	451	4,1	1901	9,3	1706	1,9
30 и више год.	38743	13,2	4128	6,0	9630	17,5	10010	30,3	4203	25,0	564	5,1	6411	31,5	3797	4,3
Непознато	16719	5,7	3077	4,5	3150	5,7	2101	6,4	849	5,1	698	6,3	1110	5,4	5734	6,4

Анализа према полу показује да су мушкарци склонији краћем боравку у иностранству пре него што се врате у Републику Србију, у поређењу са женама. Ова разлика је највећа код повратника који су у иностранству провели мање од годину дана, где мушкарци чине 57,6% те групе. Супротно томе, разлика између мушкараца и жена је најмање изражена код оних који су боравили у иностранству између 10 и 14 година, са уделом мушкараца од 50,9%. Посматрано по земљама полазишта, код повратника из бивших република СФРЈ, мушкарци су бројнији једино у категорији повратника који су боравили од 1 до 4 године (55,6%). Мушкарци који су се вратили из Немачке и Аустрије након проведених од 1 до 4 године (57,0% и 55,9%) и од 5 до 9 година (50,4% и 51,1%) бројнији су у односу на жене. Међу повратницима из Италије, мушкарци су бројнији посматрано по свим периодима дужине боравка у иностранству пре повратка у Републику Србију, а ова разлика је најизраженија код оних који су боравили од 25 до 29 година.

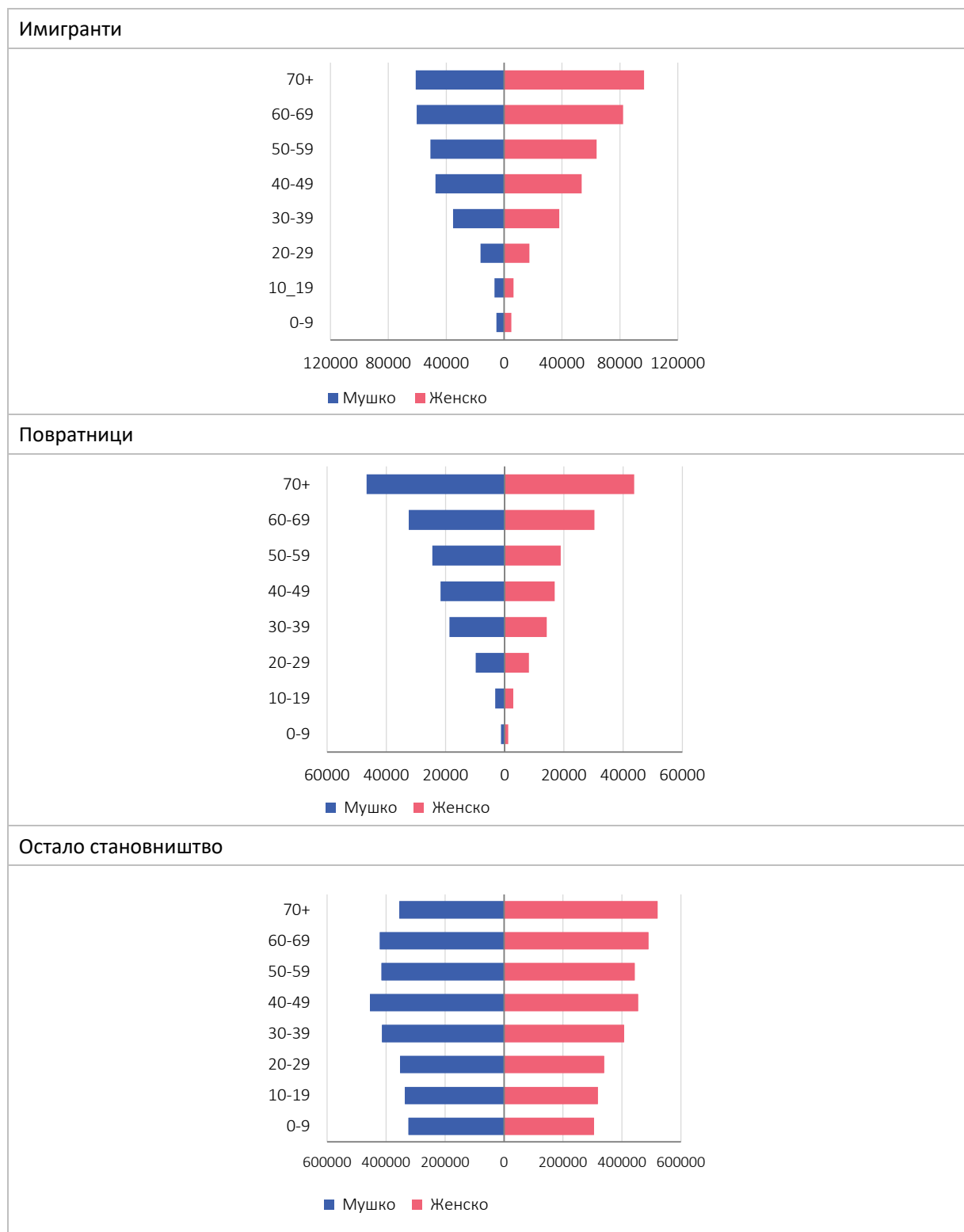
11

Структура имиграната и повратника по полу и старости

При истраживању демографских аспеката миграција, од посебног значаја је разматрање утицаја који миграциони процеси имају на старосну структуру становништва земље пријема, с обзиром на то да миграције могу значајно променити демографски профил популације, посебно у погледу старосне структуре. Старосни састав миграната обично се разликује од структуре опште популације, што је последица селективности миграционог процеса, као и имиграционих политика земаља пријема (Penev, 1990). Према Кастру и Рогерсу, анализа старосне структуре миграната од суштинског је значаја за разумевање миграционих образаца, јер она одражава историјске обрасце фертилитета и морталитета (Castro & Rogers, 1983). Ипак, разлике у бројности између мушкараца и жена међу имигрантима не морају увек одражавати степен успешности интеграције, већ могу указивати на трајну родну неједнакост на тржишту рада и у друштву земље пријема, као и на разлике које доносе жене и мушкарци у погледу одлуке о мигрирању (OECD, 2018).

Миграције су снажно повезане са различитим фазама транзиције животног тока, и показало се да намера мигрирања достиже врхунац током раног одраслог доба и постепено се смањује са годинама, иако понекад може поново да порасте у време достизања старости за одлазак у пензију (Bernard et al., 2014). Пенев истиче да старосна структура миграната има специфичне и релативно стабилне карактеристике, при чему доминира млађе средовечно становништво, које је углавном спремније на промену места боравка (Penev, 1990). На графикону 11.1 може се уочити да су у старосној структури имиграната и повратника у Републици Србији најмање заступљене најмлађе кохорте. Анализа старосне структуре имиграната по десетогодишњим групама показује да најнижи удео имају имигранти и повратници старости до десет година. Удео деце до десет година старости у популацији имиграната је 1,6%, док је у популацији повратника свега 0,8%. Истоветно, и у контингенту осталог становништва Републике Србије најмлађа кохорта има најмањи удео, али чини знатно виши удео у укупном становништву (10,9%). Са повећањем старости посматрано по десетогодишњим старосним групама, удели имиграната/повратника у укупном броју имиграната/повратника расту готово експоненцијално. Тако, на пример, имигранти старости од 10 до 19 година учествују са 2,0% у укупном броју имиграната (повратници исте старости са 2,1% у укупном броју повратника), док је највећи удео код лица старих 70 и више година (24,4% код имиграната, 30,4% код повратника). У контингенту осталог становништва Републике Србије, они који су стари 70 и више година имају знатно мањи удео у осталом становништву (13,8%) и ова разлика је посебно изражена у односу на повратнике.

Графикон 11.1. Старосне пирамиде имиграната, повратника и осталог становништва Републике Србије, Попис 2022.

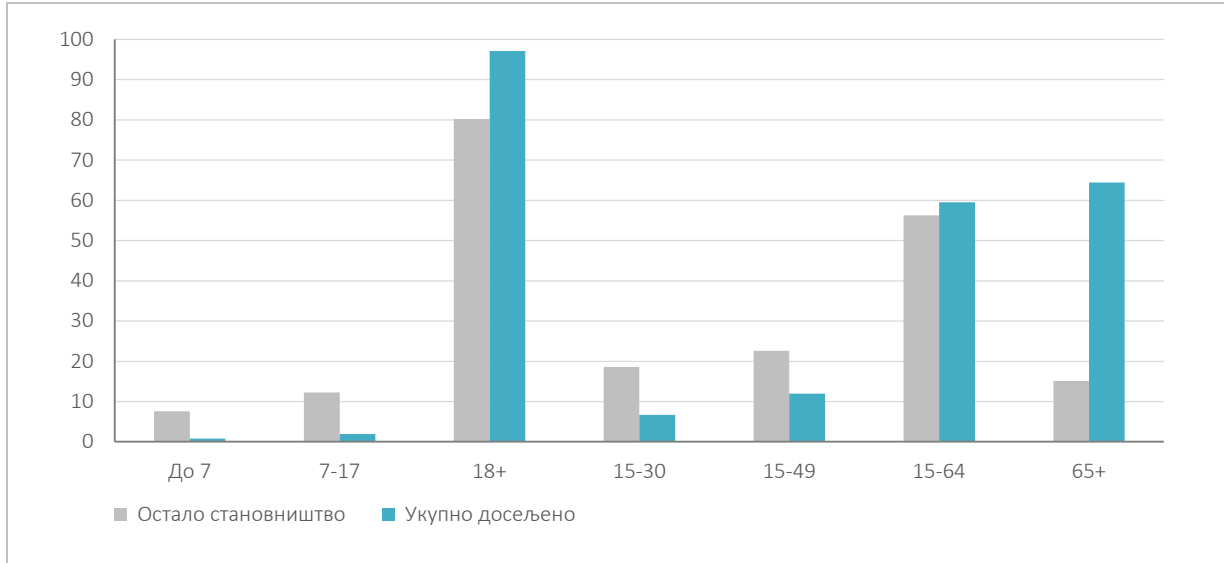

Уколико се узму у разматрање важнији старосни функционални контингенти, пунолетни појединци чине апсолутну већину имигрантске и повратничке популације. Удео радноспособних износи нешто преко 60% међу имигрантима, док код повратника тај удео износи 54,9%. Лица стара 65 и више година су нешто заступљенији међу повратницима (43,4%), него међу имигрантима (35,9%). Жене у фертилном периоду имају сличан удео у обе популације, око 30%. Најмање заступљене групе становништва обухватају младе од 15 до 30 година, децу узроста 7–17 година и децу млађу од седам година у оба контингента особа досељених из иностранства.

Поређење старосне структуре становништва досељеног из иностранства (збирно имиграната и повратника) са старосном структуром осталог становништва Републике Србије 2022. показује значајне разлике. Удео млађих од 40 година, у свим десетогодишњим старосним групама, виши је у становништву Републике Србије без досељених. Најизраженија је разлика код становника млађих од 10 година; они чине 10,9% у становништву Републике Србије без досељених, али свега 1,4% у контингенту популације досељене из иностранства. Разлике се примећују и код најстаријих. Наиме, удео старих 70 и више година у укупном становништву досељеном из иностранства је 26,4%, док је удео лица исте старости у укупном становништву Републике Србије без досељених у пола мањи (13,8%).

Разлике у старосној структури становништва досељеног из иностранства и осталог становништва Републике Србије запажају се и код основних контингената становништва (графикон 11.2). Тако, удео пунолетног, радноспособног становништва и становништва старог 65 и више година нижи је код становништва Републике Србије без досељених. Удео фертилног контингента код становништва Републике Србије без досељених је скоро двоструко виши (22,6%) него код досељених (12,0%), младих је скоро троструко више (18,6% наспрам 6,6%), а удео млађих од седам година (7,6% наспрам 0,8%) и оних старости 7–17 година (12,2% наспрам 1,9%) знатно виши. С друге стране, удео старих 65 и више година у укупном контингенту становништва досељеног из иностранства (64,5%) четвороструко је виши него што је то случај код осталог становништва исте старости у Републици Србији. Наведене разлике указују на то да становништво досељено из иностранства има изразито неповољну старосну структуру, са ниским учешћем младих и фертилног контингента и не може се очекивати њихов допринос демографском оживљавању Републике Србије. С обзиром на то да повратници имају виши удео старијих лица, посебно оних старих 70 и више година у укупном броју повратника, у односу на имигранте исте старости, имају већи допринос у формирању неповољне старосне структуре укупног досељеног становништва из иностранства. Према Де Коулону, висок удео особа старих 70 и више година међу повратницима одражава образац карактеристичан за ову групу, јер је њихова одлука о повратку обично повезана са завршетком радног века у иностранству и одласком у пензију (De Coulon, 2016). Радноспособно становништво је нешто заступљеније међу досељенима из иностранства (59,5%) него у осталој популацији Републике Србије (56,3%). С обзиром да услед старења популације и ниског фертилитета, обим радноспособног становништва у многим земљама стагнира или ће ускоро почети да опада (de Veer, 2024), нешто виши удео радноспособних у популацији досељених из иностранства, у односу на остало становништво Републике Србије може имати позитивне ефекте на тржиште рада у Републици Србији.

Графикон 11.2. Основни старосни контингенти становништва досељеног из иностранства и осталог становништва Републике Србије, Попис 2022. (%)

Полна структура имигрантске популације у Републици Србији показује да преовлађују жене, које чине 56,2% укупног броја имиграната. Стопа феминизације показује да на сваких 100 мушкараца долази 128 жена. То делом може бити последица чињенице да је миграција често мотивисана браком, односно удајом и планирањем породице (Bobić & Babović, 2013). Ипак, Баросо указује на то да савремени трендови миграције жена показују значајне промене, при чему се овај процес више не повезује искључиво са улогом жена као зависних чланова домаћинства или породица (Barosso, 2024). Посматрано по десетогодишњим старосним групама, у популацији имиграната бројнији су мушкарци у млађим категоријама (0–9 и 10–19 година), док у осталим групама доминирају жене, са најизраженијом разликом у популацији старој 70 и више година (жене: 96 709, мушкарци: 61 007). Насупрот томе, код повратника преовлађују мушкарци, који чине 53,7% укупне повратничке популације, са стопом маскулинизације од 116. У свим старосним групама међу повратницима, мушкарци су бројнији. Код осталог становништва Републике Србије, жене (51,6%) су заступљене више од мушкараца. У овој популацији, посматрано по десетогодишњим старосним групама, мушкарци старости до 39 година су бројнији од жена. Њихов удео у осталом становништву Републике Србије је највиши код становника млађих од 10 година (51,5%). Жена има више у старосним категоријама преко 40 година, а ова разлика је најизраженија код оних које су стари 70 и више година, где жене учествују са 59,4%.

Анализа старосно-полне структуре имиграната и повратника на регионалном нивоу открива одређене обрасце, указујући на специфичне демографске карактеристике у различитим деловима Републике Србије. У Београдском региону и Региону Војводине, посматрано по десетогодишњим старосним групама, међу имигрантима, највише је старости 70 и више година, што важи како за укупну популацију, тако и по половима. У регионима Шумадије и Западне и Јужне и Источне Србије доминирају нешто млађи имигранти, у старосној групи од 60 до 69 година.

Анализа важнијих старосних функционалних контингената имиграната на регионалном нивоу указује на значајна одступања у односу на републички просек (табела 11.1). У регионима Шумадије и Западне Србије, као и Јужне и Источне Србије, удео имиграната млађих од седам година, затим оних старости од 7 до 17 година, као и младих узраста од 15 до 30 година, премашује национални просек. Удео фертилног женског становништва је нижи од републичког просека искључиво у Региону Војводине.

Када је реч о радноспособном становништву, највећи дефицит у односу на републички просек бележи се у Региону Јужне и Источне Србије. Имигранти старости 65 и више година имају већи удео у Београдском региону и Региону Војводине у поређењу са националним нивоом.

Табела 11.1. Важнији старосни функционални контингенти имиграната, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	646888	100,0	240256	100,0	270592	100,0	91840	100,0	44200	100,0	...
Испод 7 година	10386	1,6	2070	0,9	1959	0,7	1491	1,7	1015	2,3	...
7-17 година	11997	1,9	4025	1,7	3497	1,3	2726	3,0	1749	4,0	...
Пунолетно становништво	627064	96,9	233729	97,3	264772	97,8	87271	95,0	41292	93,4	...
Млади (15-30 година)	41197	6,4	15989	6,7	15391	5,7	6763	7,4	3054	6,9	...
Фертилно становништво (жене 15-49 година)	112885	17,5	43153	18,0	42161	15,6	18835	20,5	8736	19,8	...
Радноспособно становништво (15-64 године)	398758	61,6	147798	61,5	160224	59,2	61467	66,9	17058	38,6	...
Стари 65 и више година	232017	35,9	87238	36,3	105590	39,0	26710	29,1	12479	28,2	...

Регионалне разлике у старосној структури повратничке популације, анализирани по десетогодишњим групама, показују доминацију најстарије популације (особе старе 70 и више година) у сва четири региона. Њихов удео у укупном броју повратника варира од 26,1% у Београдском региону до 36,0% у Региону Јужне и Источне Србије. Анализа важнијих старосних функционалних контингената открива одређене регионалне варијације (табела 11.2). Једини изузетак представљају повратници млађи од седам година, чији је удео у свим регионима идентичан републичком просеку. Контингент повратника узраста од 7 до 17 година издваја се већим уделом у Региону Војводине. Пунолетно становништво и они који су стари 65 и више година имају изнадпросечну заступљеност у Регионима Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије. Насупрот томе, млади, женско фертилно становништво и радноспособни повратници чине већи удео у укупном броју повратника у Београдском региону и Региону Војводине у односу на републички просек.

Табела 11.2. Важнији старосни функционални контингенти повратника, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	294431	100,0	84728	100,0	71130	100,0	70611	100,0	67962	100,0	...
Испод 7 година	1170	0,4	304	0,4	313	0,4	280	0,4	273	0,4	...
7-17 година	5866	2,0	1704	2,0	1845	2,6	994	1,4	1323	1,9	...
Пунолетно становништво	287395	97,6	82720	97,6	68972	97,0	69337	98,2	66366	97,7	...
Млади (15-30 година)	21353	7,3	6284	7,4	6877	9,7	3953	5,6	4239	6,2	...
Фертилно становништво (жене 15-49 година)	40885	13,9	15275	18,0	11427	16,1	7328	10,4	6855	10,1	...
Радноспособно становништво (15-64 године)	161632	54,9	52592	62,1	42043	59,1	34871	49,4	32126	47,3	...
Стари 65 и више година	127648	43,4	30655	36,2	27510	38,7	34798	49,3	34685	51,0	...

Поређење становништва досељеног из иностранства и осталог становништва Републике Србије на нивоу региона, како по десетогодишњим старосним групама тако и по важнијим старосним контингентима, показује особености образаца на нивоу Републике Србије. Тако, у свим регионима, удео становништва до 39 година је нижи у укупном досељеном становништву из иностранства него код осталог становништва, док је удео старих 50 и више година виши у досељеничкој популацији. У Београдском региону, удео досељених из иностранства старости од 40 до 49 година једини је случај где је ова група бројнија у досељеном него у осталом становништву. У свим регионима, удео досељених из иностранства млађих од седам година, старих од 7 до 17 година, младих (15–30) година, и жена у фертилном контингенту нижи је него код осталог становништва. Супротно томе, у свим регионима, удео становништва старог 65 и више година је виши код досељених из иностранства него осталог становништва. У Региону Јужне и Источне Србије, досељено становништво у радноспособном контингенту има мањи удео у укупном становништву досељеном из иностранства, него што је то случај код осталог становништва.

Посматрано на нижим територијалним нивоима, општине које имају изразито неповољну старосну структуру имиграната су Кула (53,5%), Врбас (53,4%), Апатин (50,8%) и Сечањ (50,4%), у којима је више од 50% становника досељених из иностранства старо 65 и више година. Истовремено, Кула (18,9%) и Врбас (18,9%) имају најнижи удео жена у фертилном контингенту, у укупном имигрантском становништву општине Апатин (2,2%), Кула (2,5%) и Врбас (2,6%) такође имају низак удео младог становништва досељеног из иностранства, а најнижи је забележен у Општини Гаџин Хан (1,1%). Супротно, у Трговишту (12,4%), Жагубици (12,4%) и Бујановцу (13,2%) најнижи је удео имиграната старих 65 и више година. Жагубица је, такође, једна од четири општине (Житорађа – 51,0%, Мерошина

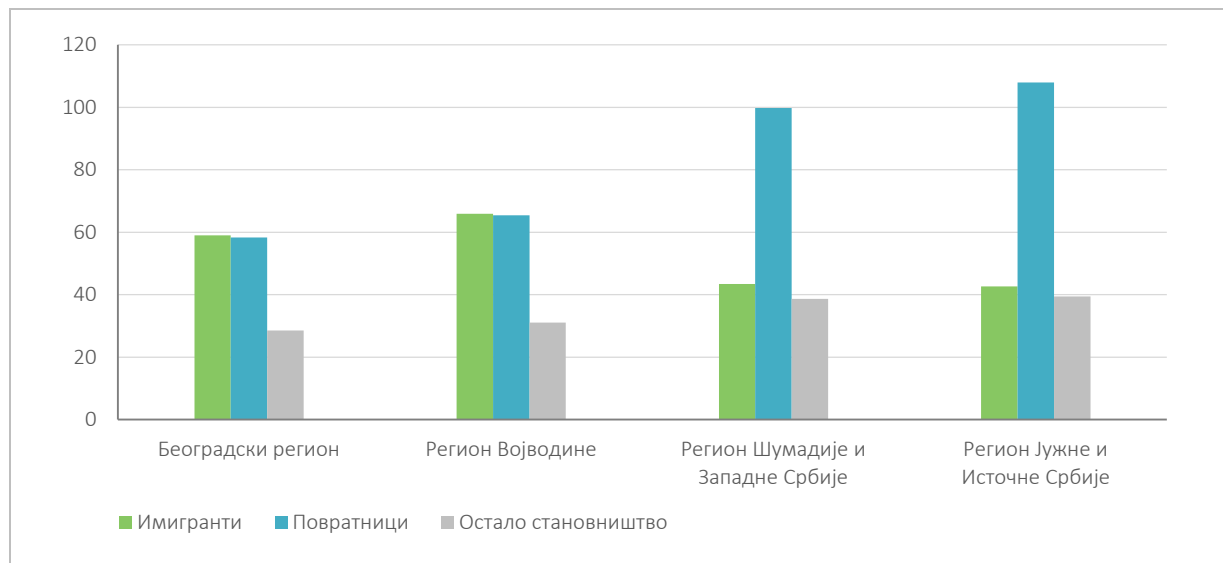
– 50,5% и Сврљиг – 50,3%) које имају више од половине жена у фертилном контингенту у укупном имигрантском становништву општине (51,3%), док Бујановац има највиши удео младих (23,8%).

Када су у питању повратници, најповољнију старосну структуру имају општине Тутин и Бујановац, у којима је најнижи удео повратника старих 65 и више година (10,8% и 21,2%, респективно) и највиши удели младог становништва (19,1% и 18,6%) и жена у фертилном периоду (56,7% и 47,5%). Гаџин Хан (72,9%), Неготин (72,7%) и Кладово (72,2%) имају највиши удео повратника старих 65 и више година, а на врху су и међу општинама са ниским уделом младог и фертилног женског становништва досељеног из иностранства. У Општини Црна Трава нема повратника који припадају кохортама 0–7, 7–17 и 15–30 година.

Коефицијент зависности старијег становништва значајно је виши код повратника (79,0) него што је то случај код имиграната (58,2) и осталог становништва Републике Србије (34,5). У свим регионима, остало становништво Републике Србије има нижи коефицијент зависности старијег становништва и у односу на имигрантску и повратничку популацију. У Региону Јужне и Источне Србије знатно су више вредности коефицијента зависности старијег становништва код повратника у односу на имигранте. У овом региону код повратника је евидентиран виши број особа старих 65 и више година у односу на оне који припадају радноспособном контингенту. У Региону Шумадије и Западне Србије повратнике карактеришу знатно више вредности коефицијента зависности старијег становништва него што је то случај код имиграната. У Београдском региону и Региону Војводине, вредности коефицијента зависности старијег становништва су нешто више код имиграната у односу на повратнике.

Поређење коефицијента зависности старијег становништва досељеног из иностранства са осталим становништвом Републике Србије показује знатно више вредности код досељених. Овај тренд је присутан како на нивоу целе земље, тако и у свим регионима, што указује на веће демографско и економско оптерећење у групи досељених из иностранства (графикон 11.3).

Графикон 11.3. Коефицијент зависности старијег становништва имиграната, повратника и осталог становништва Републике Србије, Попис 2022. (%)

Имигранти у Републици Србији показују различите старосне обрасце у зависности од земље из које су се доселили. Највећи део имиграната из бивших земаља СФРЈ припада старосној групи од 60 до 69 година, чинећи чак четвртину укупне популације досељеника из ових земаља. С друге стране, имигранти из Немачке (28,8%), Аустрије (37,3%) и Француске (39,3%), као и они из групе „остало и

непознато”, најзаступљенији су у старосној групи од 40 до 49 година. Ово указује на то да се углавном ради о радноспособном становништву које се досељава у средњим годинама, са професионалним искуством, вероватно и породично. Имигранти из Русије показују другачији образац, са око четвртином припадника старосне групе од 30 до 39 година, што указује на млађу, радноспособну популацију. Насупрот томе, међу имигрантима из Швајцарске највећи удео имају особе старости од 20 до 29 година (16,6%), што може указивати на младе људе који се досељавају у потрази за образовањем, запослењем или у раној фази каријере.

Анализа имиграната према полу и старосним групама указује на значајне разлике у обрасцима досељавања у зависности од земље порекла. Жене су бројније од мушкараца међу имигрантима из водећих земаља према броју имиграната, али постоје изузеци који одражавају специфичне миграционе токове и друштвено-економске факторе. Код имиграната из бивших земаља СФРЈ, жене су доминантне у свим старосним групама, осим у најмлађој, до 10 година, где мушкарци благо преовладавају. Код имиграната из Немачке, жене имају бројчану предност у категоријама 50–59 и 60–69 година. Код имиграната из Руске Федерације и оних који припадају категорији „Остали и непознато”, запажа се исти образац, где жене старе 30 и више година чине већину. С друге стране, имигранти из Аустрије показују другачији тренд – мушкарци су бројнији у најмлађој старосној групи (до девет година), као и у групи 30–39 година. Међу имигрантима из Швајцарске, мушкарци у старосним групама 10–19 и 20–29 година су бројнији.

Када се посматрају важнији старосни контингенти имиграната према држави из које су се доселили, радноспособно становништво је најзаступљеније у укупном, за све водеће земље по броју имиграната (табела 11.3). При анализи појединачних земаља полазишта, највиши удео радноспособних имају имигранти из Француске и Русије. Истовремено, имигранти из Русије имају најнижи, а они из Немачке највиши удео становништва старог 65 и више година. Укључивањем и полне структуре у ову анализу, запажа се да су жене старе 65 и више година бројније од мушкараца за све водеће државе полазишта. Сличан образац се примећује и код имиграната из радноспособног контингента, осим у случају имиграната из Немачке, где мушкарци имају благу бројчану предност. Код имиграната млађих од 15 година, жене су бројније само међу онима који су се доселили из Француске.

Табела 11.3. Имигранти према важнијим старосним контингентима и држави из које су се доселили, Попис 2022. (%)

Држава	Старост		
	до 15 г.	15-64 г.	65 и више г.
Бивше републике СФРЈ	0,6	60,3	39,1
Немачка	12,1	64,9	23,0
Руска Федерација	15,6	77,3	7,1
Аустрија	10,4	70,0	19,6
Француска	9,1	78,2	12,7
Швајцарска	13,8	65,7	20,5
Остали и непознато	14,7	69,1	16,2
Укупно	2,5	61,6	35,9

Као и имигранти, и повратници из иностранства показују различите старосне обрасце у зависности од земље повратка. Посматрано по десетогодишњим старосним групама, највећи удео повратника из бивших земаља СФРЈ (25,8%), Аустрије (26,6%), Швајцарске (35,7%), припада старосној групи од 60 до 69 година. Нешто мање од половине повратника из Француске (49,6%) и нешто више од трећине повратника из Немачке (39,5%) старо је 70 и више година. Највећи број повратника из Италије (22,2%) старости је од 40 до 49 година.

Анализа повратника према полу и старосним групама показује да у свим водећим државама према броју повратника мушкарци су бројнији од жена, осим код повратника из Аустрије. Код повратника из Швајцарске, мушкарци су бројнији од жена у свим старосним групама. У свим водећим државама по броју повратника, мушкарци су бројнији међу повратницима старим 70 и више година.

Табела 11.4. Повратници према важнијим старосним контингентима и држави из које су се вратили, Попис 2022.

Држава	Старост		
	до 15 г.	15-64 г.	65 и више г.
Бивше републике СФРЈ	1,0	52,6	46,4
Немачка	3,5	47,5	48,9
Аустрија	0,9	38,9	60,2
Француска	1,3	36,2	62,5
Италија	1,5	75,9	22,6
Швајцарска	0,8	44,7	54,5
Остали и непознато	1,9	70,4	27,7
Укупно	1,7	54,9	43,4

Анализом података о земљи из које су се повратници вратили и њиховој старосној структури утврђено је да повратници имају мање повољну старосну структуру у поређењу са имигрантима (табела 11.4). У већини водећих земаља према броју повратника, изузев Италије и Немачке, удео повратника старих 65 и више година надмашује удео радноспособних. Истовремено, удео деце млађе од 15 година остаје низак код свих контингената повратника, без обзира на земљу из које су се вратили. Посматрано по полу и важнијим старосним групама, мушкарци чине већину у радноспособном контингенту у односу на жене, за све анализирани земље. Мушкарци су мање заступљени међу повратницима млађим од 15 година који су се вратили из Француске. Када су у питању повратници стари 65 и више година, мушкарци су бројнији међу повратницима из Италије, Швајцарске, као и за повратнике из осталих држава и код оних где земља порекла није наведена приликом евидентирања.

12

Брачни статус имиграната и повратника

Према Адсери и Фереру, ступање у брак/останак у брачној заједници може се посматрати као индикатор успешне интеграције имиграната. Насупрот томе, развод код имиграната или повратника може бити повезан са различитим негативним импликацијама, посебно код жена, које су често рањивије, слабије интегрисане на тржишту рада и изложеније ризику од сиромаштва у поређењу са мушкарцима (Adserà & Ferrer, 2015). Отуда је анализа брачног статуса особа досељених из иностранства значајна.

Према законском брачном статусу, већина имиграната и повратника старих 15 и више година је у браку. Следе они који никада нису били у браку, а затим обудовели и разведене особе (табела 12.1). Процент имиграната и повратника у различитим категоријама брачног статуса је углавном сличан у оквиру укупног броја за обе групе. Једино се издваја категорија разведених лица, где је удео у повратничкој популацији значајно виши у поређењу са имигрантском. Регионална анализа показује да имигранти са статусом неожењених/неудатих највећи удео имају у Београдском региону, а затим у Региону Јужне и Источне Србије, и у овим регионима је тај удео виши од просека за Републику Србију. Највећи удео лица у браку међу имигрантима забележен је на простору Региона Шумадије и Западне Србије, а разведених у Београдском региону. Обудовели су најзаступљенији у Војводини, региону који уједно има и највиши удео најстаријих имиграната (стари 65 и више година). Код повратника се примећује сличан регионални образац, с тим што је највиши удео обудовелих у Региону Јужне и Источне Србије (табела 12.2). Овај образац се може посматрати у контексту старосне структуре повратника, који у Региону Јужне и Источне Србије имају убедљиво виши просек лица старих 65 и више година у укупној повратничкој популацији и у односу на друге регионе и у односу на републички просек.

Табела 12.1. Брачна структура имиграната старих 15 и више година, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	630775	100,0	235036	100,0	265814	100,0	88177	100,0	41748	100,0	...
Неожењени/ неудате	121643	19,3	50986	21,7	47282	17,8	15228	17,3	8147	19,5	...
Ожењени/ удате	362510	57,5	131435	55,9	152425	57,3	54201	61,5	24449	58,6	...
Удовци/ удовице	106436	16,9	36313	15,4	50390	19,0	13281	15,1	6452	15,5	...
Разведени/ разведене	37660	6,0	15293	6,5	15205	5,7	4649	5,3	2513	6,0	...
Непознато	2526	0,4	100	0,4	512	0,2	818	0,9	187	0,4	...

Поређењем брачне структуре досељених из иностранства са становништвом Републике Србије без ове популације, запажа се мањи удео лица у браку (50,0%) и обудовелих (10,7%) у осталом становништву. Такође, у контингенту популације Републике Србије без досељених, знатно је већи удео лица која нису склапала брак (33,2%). Овде би требало имати на уму различите уделе младих старости од 15 до 19 година, којих је међу осталим становништвом Републике Србије (5,1%) више него што је то случај код досељених (имигранти 1,3%, повратници 1,1%). Када су у питању разведена лица (5,9%), њихов удео је готово исти као код имиграната, а мањи је него код исте категорије повратника.

Табела 12.2. Брачна структура повратника старих 15 и више година, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	289280	100,0	83247	100,0	69553	100,0	69669	100,0	66811	100,0	...
Неожењени/ неудате	57357	19,8	20241	24,3	16157	23,2	10488	15,1	10471	15,7	...
Ожењени/ удате	157643	54,5	42958	51,6	34773	50,0	41139	59,0	38773	58,0	...
Удовци/ удовице	42991	14,9	10356	12,4	10394	14,9	11102	15,9	11139	16,7	...
Разведени/ разведене	30968	10,7	9564	11,5	8178	11,8	6865	9,9	6361	9,5	...
Непознато	321	0,1	128	0,2	51	0,1	75	0,1	67	0,1	...

Разлике у брачној структури између мушкараца и жена настају због различитих начина на који ступају у први брак, поново се венчавају након развода или обудовелости, као и због различитих стопа смртности по полу (Станковић, 2015). Брачна структура оба пола показује особености укупне популације досељених из иностранства. Како код популације имиграната и повратника, тако и код осталог становништва Републике Србије, брачну структуру мушкараца карактеришу виши удели неожењених у односу на женску популацију. Код повратника, ово је случај код категорије ожењених. Најизразитија разлика између полова је код обудовелих, где женска популација учествује са уделом од чак 82,9% имиграната, 72,1% повратника, док у осталом становништву овај удео износи 79,5%. Виши удели жена међу старијим имигрантима и осталим становништвом могу имати значајан утицај на овакав исход.

Анализа података о ванбрачним заједницама особа досељених из иностранства показује да је ванбрачна заједница присутнија код повратника (5,5%) него код имиграната (4,6%) (табела 12.3). На регионалном нивоу, имигранти који живе у ванбрачној заједници су најзаступљенији у Региону Јужне и Источне Србије (5,6%), а повратници у Београдском региону (7,0%). Анализа према половима показују да је кохабитација код имиграната чешћа код мушкараца, док је међу повратницима присутнија код жена. Регионално посматрано, имигранти мушкарци предњаче у овој категорији у регионима Београда и Војводине, док су међу повратницима жене које живе у кохабитацији бројније у свим регионима, посебно у Јужној и Источној Србији. Удео осталог становништва које живи у ванбрачној заједници (4,1%) у укупном осталом становништву старом 15 и више година је нижи него што је то случај код имиграната и повратника. Посматрано на регионалном нивоу, најмањи удео осталог становништва које живи у ванбрачној заједници је у Региону Шумадије и Западне Србије, свега 2,6%, а највиши у Региону Војводине (5,2%).

Табела 12.3. Имигранти и повратници стари 15 и више година који живе у ванбрачној заједници, према полу, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
ИМИГРАНТИ											
Становништво које живи у ванбрачној заједници	28725	100,0	10897	100,0	12486	100,0	3003	100,0	2339	100,0	...
Мушкарци	15043	52,4	5791	53,1	6794	54,4	1355	45,1	1103	47,2	...
Жене	13682	47,6	5106	46,9	5692	45,6	1648	54,9	1236	52,8	...
ПОВРАТНИЦИ											
Становништво које живи у ванбрачној заједници	16000	100,0	5851	100,0	3691	100,0	4188	100,0	2270	100,0	...
Мушкарци	7451	46,6	2897	49,5	1590	43,1	2009	48,0	955	42,1	...
Жене	8549	53,4	2954	50,5	2101	56,9	2179	52,0	1315	57,9	...

13

Имигранти и повратници према школској спреми

Према члану 26 Опште декларације о људским правима, право на образовање је универзално људско право које подразумева обавезно и бесплатно основно школовање за све (UN General Assembly, 1948). Истраживање школске спреме имиграната и повратника представља важан корак у разумевању њиховог укључивања у живот земље у коју су се доселили, односно вратили. Образовни профил ове популације значајно утиче на њихове могућности за запошљавање, приступ ресурсима, али и на могући допринос развоју локалних заједница и друштва уопште. Истраживања указују да мигранти често имају виши ниво образовања у поређењу са просечним становништвом својих матичних земаља (Ichou et al., 2017). Такође, генерално је приметан пораст миграција високообразованих, посебно када је реч о женама у Европи (Christou & Kofman, 2022).

Према Кокотовић Каназир и сарадницама (2021) образовање је круцијална детерминанта људског капитала и изучавање образовне структуре становништва је адекватан показатељ економске и друштвене снаге земље. Висок удео становништва без основног образовања, које је истовремено и неписмено, представља озбиљан изазов за остварење циљева одрживог развоја (Matović & Lović Obradović, 2022). Анализа образовне структуре имиграната у Републици Србији 2022. године показује да је средње образовање доминантан ниво образовања, обухватајући више од половине ове популације старе 15 и више година (табела 13.1). С друге стране, удео имиграната са завршеним магистарским и докторским студијама једнак је уделу имиграната без школске спреме (1,3%). Регионалне разлике указују да Београдски регион има најнижи удео имиграната са основним образовањем или без школе, али и највиши удео високообразованих. Већина имиграната са највишим степеном образовања концентрисана је у Београдском региону, где живи чак 66,8% оних са стеченим научним звањем магистра и 66,5% са научним звањем доктора наука. Ово указује на значај Београда као највећег универзитетског центра у земљи и центра привлачности за високообразоване имигранте. Остали региони показују умерено више уделе ниже образованих категорија у односу на републички просек. Имигранти са непотпуним основним образовањем имају нижи удео у Београдском региону и Региону Јужне и Источне Србије у односу на национални просек.

Табела 13.1. Имигранти стари 15 и више година према школској спреми, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	630775	100,0	235036	100,0	265814	100,0	88177	100,0	41748	100,0	...
Без школске спреме	8027	1,3	1152	0,5	5319	2,0	914	1,0	642	1,5	...
Непотпуно основно образовање	29752	4,7	4399	1,9	19041	7,2	4645	5,3	1667	4,0	...
Основно образовање	89528	14,2	19431	8,3	46449	17,5	16439	18,6	7209	17,3	...
Средње образовање	329324	52,2	117585	50,0	141103	53,1	48503	55,0	22133	53,0	...
Више образовање	47805	7,6	22880	9,7	16337	6,1	5567	6,3	3021	7,2	...
Високо образовање	114773	18,2	62370	26,5	34901	13,1	11066	12,5	6436	15,4	...
Магистарске студије	3749	0,6	2505	1,1	842	0,3	263	0,3	139	0,3	...
Докторске студије	4714	0,7	3134	1,3	1164	0,4	221	0,3	195	0,5	...
Непознато	3103	0,5	1580	0,7	658	0,2	559	0,6	306	0,7	...

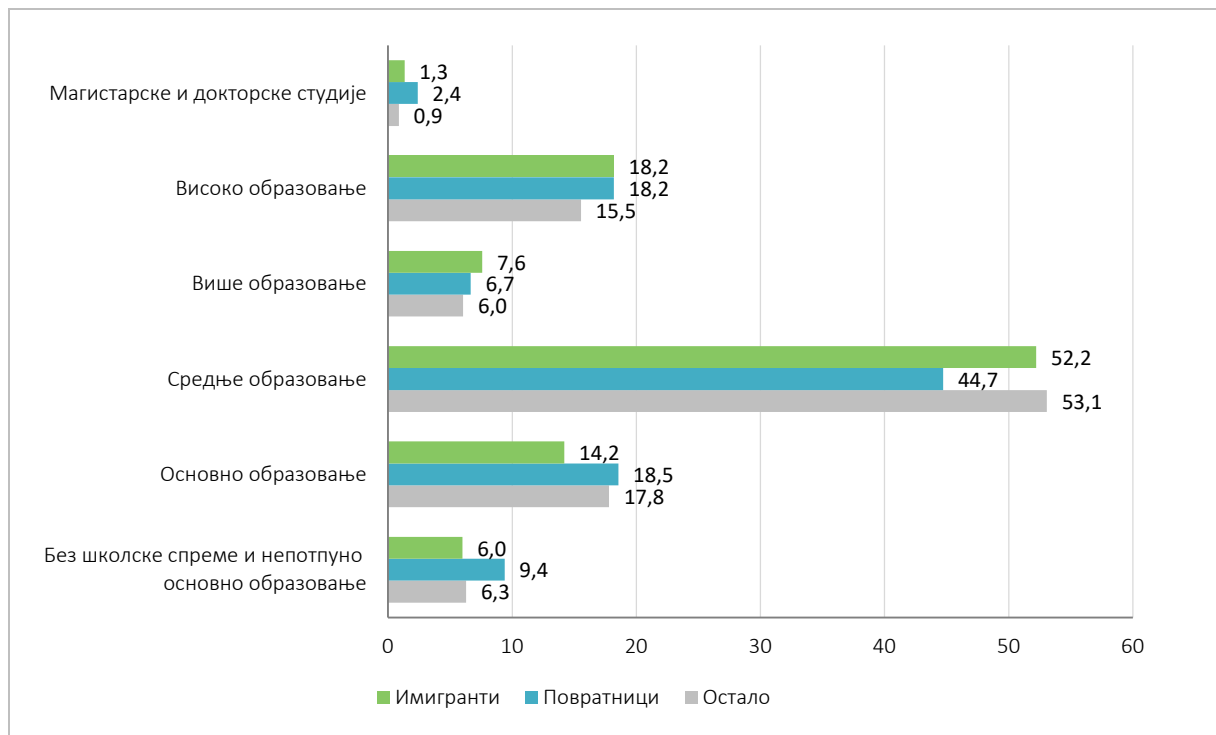
Код повратника се могу уочити потпуно исти обрасци, као и код имиграната, и на републичком и на регионалном нивоу (табела 13.2). Тако да, повратници из иностранства са вишим нивоима образовања гравитирају ка Београдском региону, за који је специфична најповољнија образовна структура повратника из иностранства, док они са нижим степеном образовања гравитирају ка осталим регионима.

Табела 13.2. Повратници стари 15 и више година према школској спреми, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	289280	100,0	83247	100,0	69553	100,0	69669	100,0	66811	100,0	...
Без школске спреме	2819	1,0	357	0,4	818	1,2	636	0,9	100,08	1,5	...
Непотпуно основно образовање	24348	8,4	1376	1,7	4355	6,3	8405	12,1	10212	15,3	...
Основно образовање	53652	18,5	5905	7,1	12631	18,2	15662	22,5	19454	29,1	...
Средње образовање	129318	44,7	33732	40,5	34946	50,2	33745	48,4	26895	40,3	...
Више образовање	19280	6,7	7794	9,4	4542	6,5	3761	5,4	3183	4,8	...
Високо образовање	52604	18,2	29225	35,1	11046	15,9	6831	9,8	5502	8,2	...
Магистарске студије	3010	1,0	2078	2,5	466	0,7	246	0,4	220	0,3	...
Докторске студије	3894	1,3	2685	3,2	687	1,0	255	0,4	267	0,4	...
Непознато	355	0,1	95	0,1	62	0,1	128	0,2	70	0,1	...

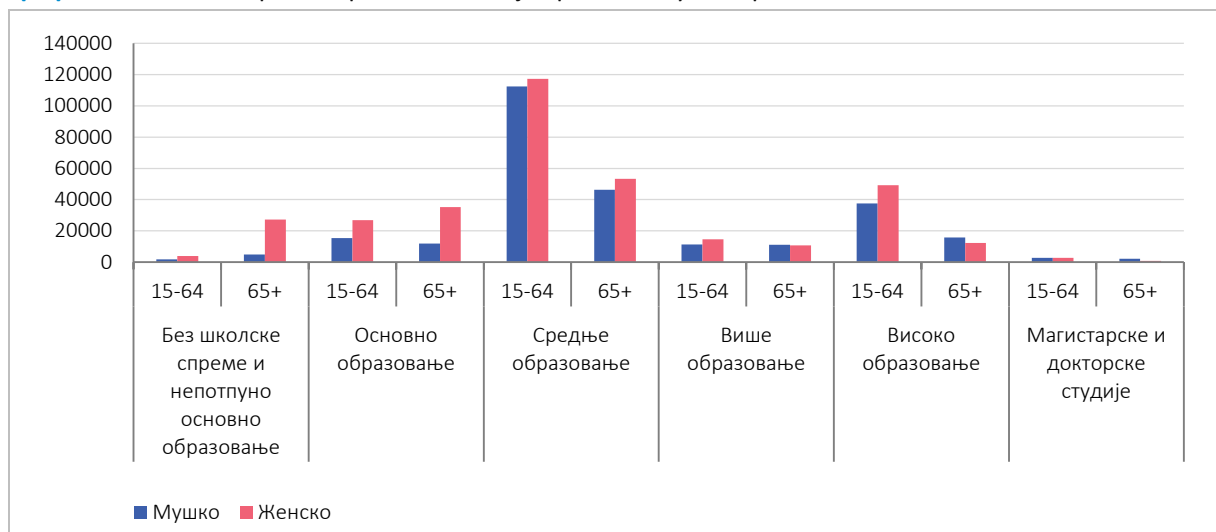
Код осталог становништва Републике Србије, такође, највиши је удео оних са средњим образовањем (53,7%), незнатно више у односу на имигранте, а нешто више него што је то случај код повратника. Најобразованије становништво, са академским звањем магистра и доктора наука, такође има најнижи удео у укупном становништву старом 15 и више година, нижи него код обе групе досељених из иностранства. У поређењу са имигрантском и повратничком популацијом, остало становништво Републике Србије има мањи удео становништва са вишим, високим образовањем и стеченим звањима магистра и доктора наука у укупној популацији старој 15 и више година (графикон 13.1).

Графикон 13.1. Имигранти, повратници и остало становништво Републике Србије старо 15 и више година према школској спреми, Попис 2022. (%)

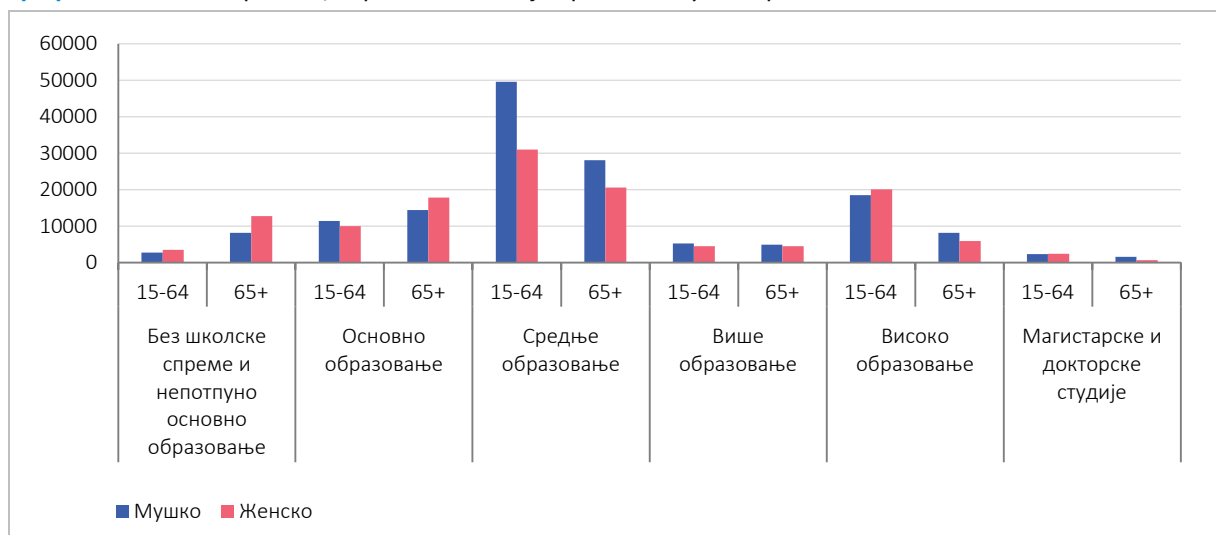
Образовна стратификација игра значајну улогу у обликовању друштвених и економских неједнакости међу мигрантима, одређујући њихове могућности за приступ тржишту рада и друштвеним позицијама у земљама дестинације. Бобић указује на везу између миграција и друштвене стратификације, односно чињеницу да високообразовани и квалификовани професионалци уживају знатно повољније услове на тржишту рада земаља дестинације у односу на неквалификовану радну снагу (Bobić, 2013). Иако је стечени степен образовања међународних миграната различит, млађи мигранти, који се тек укључују на тржиште рада су генерално образованији у односу на оне који се приближавају крају свог радног века (OECD, 2024). У Републици Србији, посматрано према старосним групама, највећи број имиграната са средњим, вишим, високим образовањем и завршеним магистарским и докторским студијама, као и они који припадају категорији „непознато”, старости је од 15 до 64 године, тј. припада радноспособном контингенту. Удео имиграната са терцијарним образовањем старости од 15 до 64 године у укупној имигрантској популацији исте старости износи 29,7%. Имигранти који немају потпуно основно образовање и они који су завршили основну школу махом су стари 65 и више година. Оно што је неповољно јесте чињеница да је скоро половина имиграната са основним образовањем у радноспособној доби. Према Лукић (2014), ово се може неповољно одразити на њихову конкурентност на тржишту рада имајући у виду да је економска интеграција у позитивној вези са степеном образовања. С друге стране, већина имиграната са средњим образовањем (69,8%) налази се у радноспособној доби. Када је реч о имигрантима старости 15–64 године, мушкарци имају бројчану предност (52,2%) у односу на жене. Више од половине имиграната који су стари 65 и више година и који имају више и високо образовање, као и стечен академски назив магистра и доктора наука, јесу мушкарци (графикон 13.2).

Графикон 13.2. Имигранти према школској спреми, полу и старости, Попис 2022.

Удео повратника из радноспособног контингента са терцијарним образовањем у укупном броју повратника истог контингента је виши него што је то случај код имиграната, и износи 32,9%. Када посматрамо становништво Републике Србије истих старосно-образовних категорија, остало становништво терцијарног образовања старости од 15 до 64 године учествује са 26,3% у контингенту становништва исте старости. Ипак, значајне разлике у старосној структури примећују се међу повратницима са нижим нивоима образовања. Наиме, већина повратника са непотпуним основним образовањем (80,9%) и основним школским образовањем (60,1%) старо је 65 и више година. Јанг-Шолтен наводи да се управо одрасли мигранти са нижим нивоом образовања често суочавају са највећим изазовима у комуникацији са члановима заједница у којима су се настанили и да недостатак одговарајућих вештина, ограничава њихову способност да се активно укључе у економски и друштвени живот земље домаћина. Ауторка наглашава да је неопходно побољшати образовне програме за одрасле мигранте са нижим нивоом образовања како би стекли вештине потребне за пуну економску и друштвену интеграцију у новим срединама (Young-Scholten, 2013). Међу радноспособним повратницима (15–64 године), као и оним старим 65 и више година, мушкарци су бројнији од жена у укупној популацији, као и у готово свим образовним категоријама (графикон 13.3).

Графикон 13.3. Повратници према школској спреми, полу и старости, Попис 2022.

Анализа података о највишем стеченом степену образовања имиграната на нижим територијалним нивоима показује да постоје значајне међуопштинске разлике у образовној структури. Најповољнију образовну структуру имиграната имају градске општине Града Београда. Највећи удео ове популације са високом школском спремом је у београдским општинама Врачар (48,9%), Стари град (47,6%) и Савски венац (43,6%). Према подацима претходног пописа, 2011, такође је показано да су се високообразовани присилни мигранти са простора бивших југословенских република, који и данас чине највећи део имигрантске популације у Републици Србији, у највећој мери опредељивали за настањење у београдским градским општинама (Лукић, 2014). Удео имиграната са вишим образовањем у укупној популацији имиграната општине старих 15 и више година највећи је у Црној Трави, али овај податак није статистички репрезентативан због малог броја имиграната (18, од којих четворо има завршену вишу школу). Имајући то у виду, градска општина Београда Нови Београд (12,0%) је позиционирана на врху ове листе, а за њом следе нишка градска општина Медијана (11,9%) и београдска општина Раковица (11,4%). Имигранти и повратници са завршеним магистарским и докторским студијама највише су заступљени у београдским градским општинама Стари град, Врачар и Савски венац. У општинама Стари град и Врачар, удео магистара износи 2,7%, а доктора наука 3,7%, док на Савском венцу магистри чине 2,4%, а доктори наука 3,6%. Посматрано по школској спремности, најнижи удео имиграната са високим образовањем имају општине Трговиште (1,4%), Жабари (2,6%) и Сврљиг (3,7%). Најнеповољнију образовну структуру имиграната, тј. највећи удео лица без школске спреме имају општине Бујановац (10,3%), Жабал (6,3%) и Тител (5,8%). Укупно 39 општина (23,2%) у Републици Србији не бележи досељавање имиграната са завршеним магистарским студијама, док у 53 општине (31,5%) није регистрован ниједан имигрант са завршеним докторским студијама.

Повратници, који су у тренутку пописа имали високо образовање, слично имигрантима, најчешће се при повратку из иностранства одлучују за београдске општине, које се истичу као центри са најповољнијом образовном структуром ове популације. Највиши удео повратника са високим образовањем у укупном броју повратника старих 15 и више година бележи се у општинама Врачар (54,4%), Стари град (54,1%) и Савски венац (52,1%). Највиши удео имиграната са стеченим звањем магистра забележен је у београдским градским општинама Стари град (6,0%), Врачар (5,0%) и Савски венац (4,5%), док су они са звањем доктора наука најзаступљенији у општинама Врачар (7,1%), Стари град (6,9%) и Савски венац.

С друге стране, у општинама источне Србије, попут Малог Црнића (0,6%), Жабара (1,0%) и Голупца (1,2%), овај удео је најнижи, док у Општини Трговиште није забележен ниједан повратник са вишим образовањем. Истовремено, највиши удео повратника без школске спреме регистрован је у општинама Костолац (7,7%), Сечањ (5,6%) и Бујановац (5,0%). У 40 општина (23,9%) у Републици Србији није регистрован ниједан повратник са магистратуром, док у 37 општина (22,0%) није регистрован ниједан повратник са завршеним докторским студијама.

Када посматрамо образовну стратификацију осталог становништва Републике Србије на нивоу општина, највећи удео становништва са високим образовањем, такође, бележе београдске општине Врачар (47,2%), Стари град (44,7%) и Савски венац (40,2%), али тај удео је нижи него код укупног досељеног становништва из иностранства (Врачар 51,3%, Стари град 50,3% и Савски венац (46,7%). У Општини Мало Црниће удео становништва са високим образовањем најнижи је и код осталог (3,5%) и код укупног досељеног становништва из иностранства (1,4%).

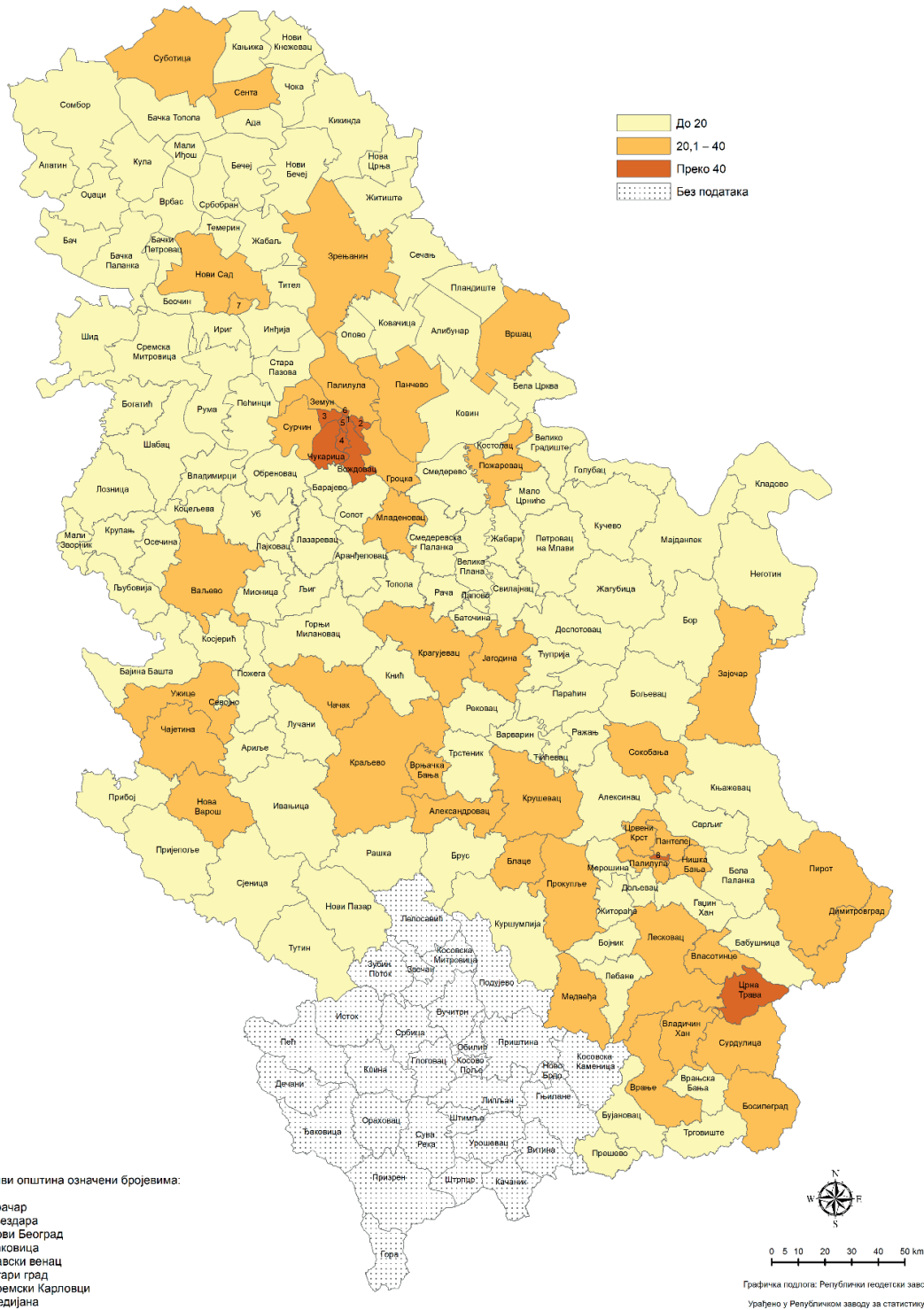
Младо становништво са високим образовањем на одређеној територији представља потенцијал за изградњу људског капитала, а степен његове искоришћености се мери даљим позиционирањем на тржишту рада (Кокотовић Каназир и др., 2021). Отуда је од посебног значаја анализа удела имиграната/повратника који припадају радном контингенту са терцијарним образовањем у укупном броју имиграната/повратника исте старости, посебно на нижим територијалним нивоима. Када се узму

у обзир подаци на нивоу општина, у имигрантској популацији је највиши удео имиграната ове старосно-образовне категорије у београдским општинама Врачар (65,5%), Стари град (65,5%) и Савски венац (59,6%)¹⁷. С друге стране, најмање су заступљени у општинама Трговиште (3,3%), Жабари (6,6%) и Мали Иђош (7,1%) (карта 4). Повратници стари од 15 до 64 године са терцијарним образовањем у укупном броју становника општине исте старости, такође су најзаступљенији у београдским општинама, само што су ови удели виши у односу на имигранте. У Општини Врачар учествују са 77%, Старом граду са 76,4%, а у Савском венцу са 73,1%. Овом кластеру припада и погранична Општина Босилеград, где је уочен висок удео повратника са терцијарним образовањем – од укупно 223 повратника старих 15 и више година, 95 има високо образовање (42,6%)¹⁸. Најнижи удео забележен је у општинама Жабари (2,5), Мало Црниће (2,5%) и Рековац (5,4%). Општина Мало Црниће има најнеповољнију образовну структуру становништва досељеног из иностранства старости 15 до 64 године, иначе општина у којој повратници чине чак једну петину укупног становништва општине (карта 5).

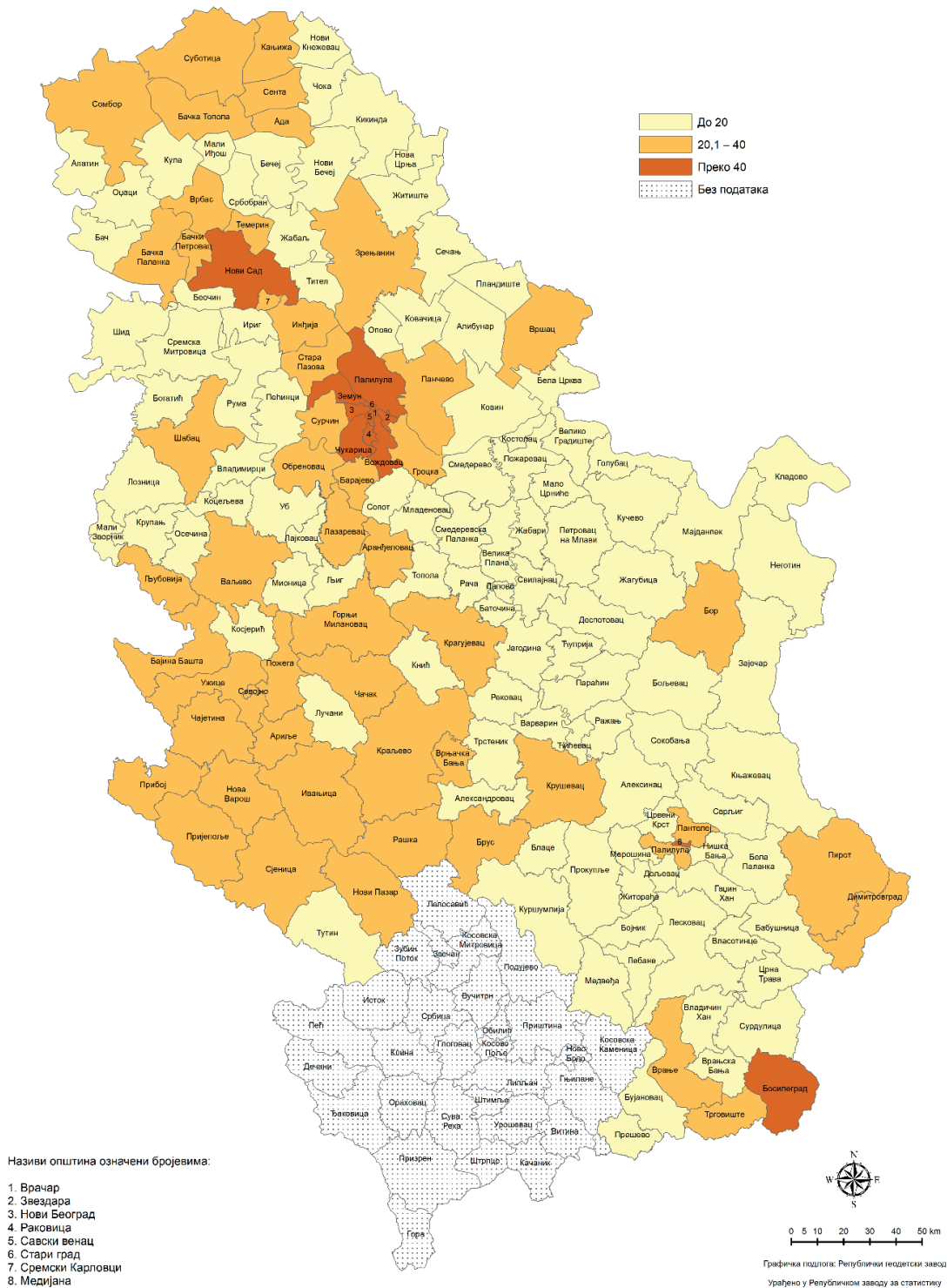
¹⁷ Према подацима Пописа 2022, Општина Црна трава спада у групу општина које имају висок удео имиграната са терцијарним образовањем међу имигрантима старим 15 и више година (50,0%). Ипак, због малог броја имиграната (18) у овој општини, као што је то наглашено приликом анализе имиграната са високим образовањем, податак није статистички репрезентативан.

¹⁸ Релативно мали број повратника у овој општини може утицати на статистичку значајност добијених података.

Карта 4. Удео имиграната старости 15–64 године са терцијарним образовањем у укупном броју имиграната исте старости по општинама/градовима, Попис 2022.

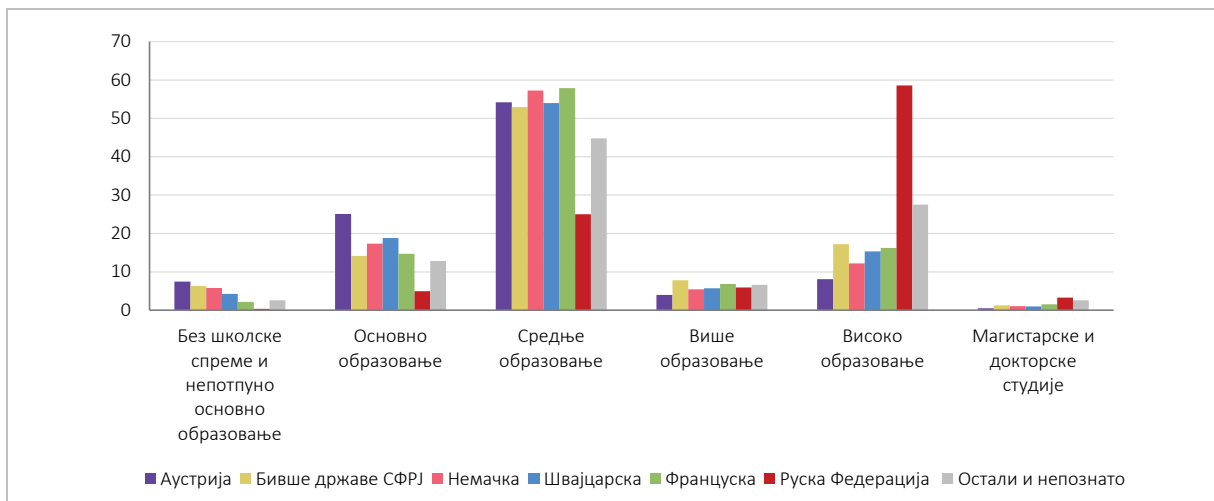

Карта 5. Удео повратника старости 15–64 године са терцијарним образовањем у укупном броју повратника исте старости по општинама/градовима, Попис 2022.

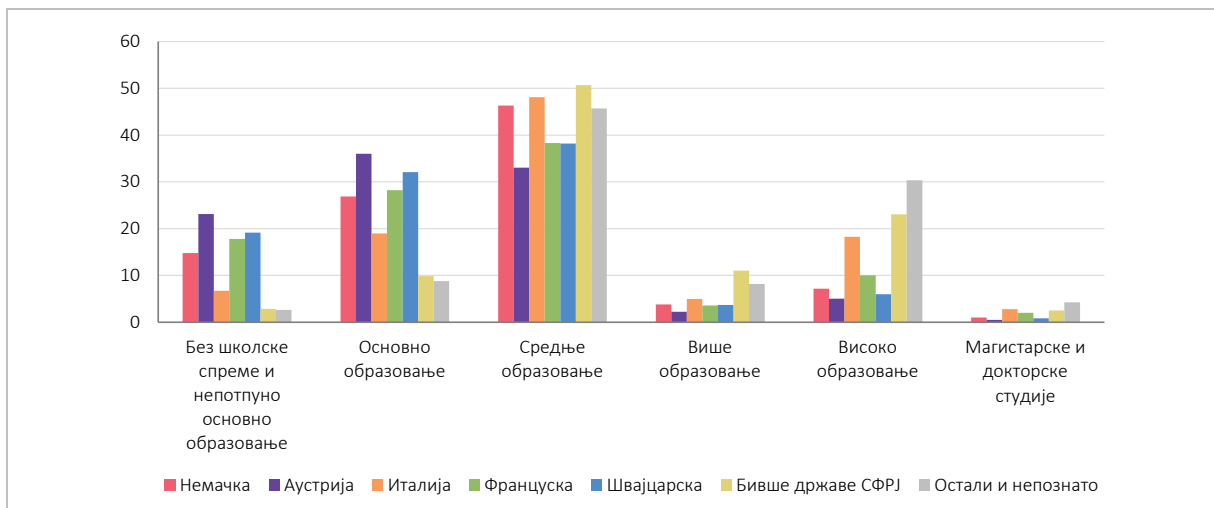
Укрштањем података о земљама полазишта и образовању лица досељених из иностранства закључујемо да се имигранти из Руске Федерације издвајају као популација досељена из иностранства са најповољнијом образовном структуром. Чак 58,6% њих је високообразовано. Такође, имају највећи удео и лица са стеченим академским називом магистра (1,9%) и доктора наука (1,4%). Иза њих, по уделу високообразованих, налазе се имигранти из категорије „Остали и непознато” (27,5%), а затим имигранти из бивших република СФРЈ (17,2%). Земље некадашње СФРЈ такође предњаче као земље полазишта имиграната са вишим образовањем. Супротно томе, имигранти из Аустрије (1,6%), Немачке (1,2%) и Швајцарске (0,9%) имају највиши удео лица без школске спреме (графикон 13.4).

Графикон 13.4. Имигранти стари 15 и више година, према школској спреми и држави из које су се доселили, Попис 2022. (%)

Од укупног броја повратника из бивших држава СФРЈ (збирно посматрано) који су стари 15 и више година, 23,1% имају високо, а 11% више образовање. Када посматрамо појединачно земље повратка, онда су најобразованији повратници из Италије. Удео високообразованих је 18,2%, а оних са вишим образовањем 5,0%. Најнеповољнију образовну структуру има популација повратника из Немачке, са уделом лица без школске спреме од 2,4% у укупној популацији (графикон 13.5).

Графикон 13.5. Повратници стари 15 и више година, према школској спреми и држави из које су се вратили, Попис 2022. (%)

13.1. МЕЂУНАРОДНИ СТУДЕНТИ

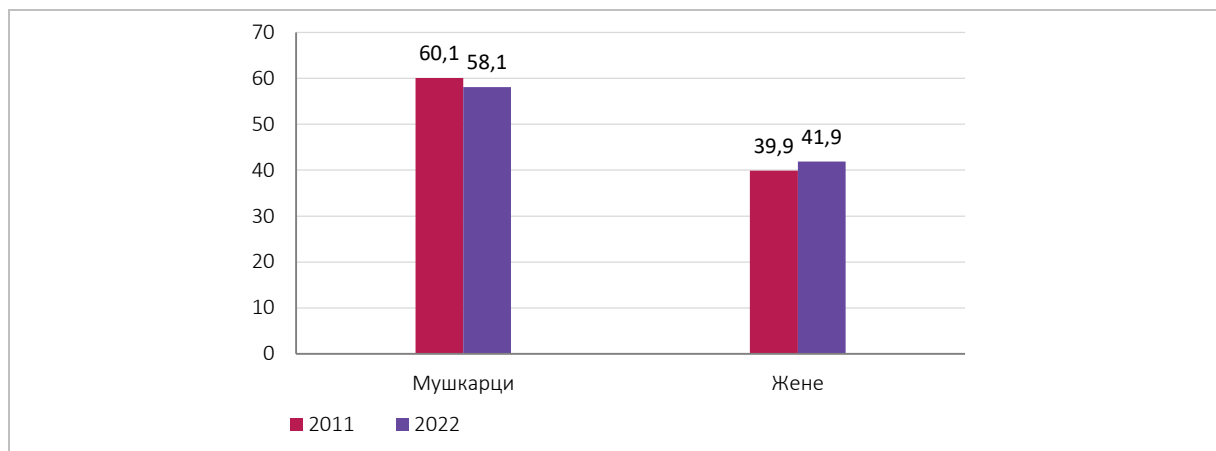
Међународна мобилност студената у терцијарном образовању значајно се повећала током последњих неколико деценија на глобалном нивоу (са 2,2 милиона у 2001, на преко 6 милиона у 2021) (UNESCO, 2024). Сматра се да је стицање високог образовања најважнији фактор који објашњава одлуке о миграцији и обрасце миграције младих (Belmonte et al. 2020), јер миграције представљају инвестицију у људски капитал (Sjaastad, 1962). Студентске миграције одвијају се у одређеној фази животног тока, мотивисане пре свега стицањем знања, квалификација и вештина, и тиме улагањем у образовање које се сматра кључним за формирање људског капитала (Keeley, 2007).

Општи обрасци друштвене трансформације повезани са међународним образовањем захтевају бројнија истраживања и боље разумевање интернационализације образовања. Република Србија је до деведесетих година прошлог века имала дугу традицију школовања стипендиста у иностранству, као и међународних студената на домаћим универзитетима која се обновила 2000-их година. Међутим, упркос растућем значају међународних студената за друштва њиховог порекла и пријема, и поменутој традицији, ово је недовољно истражена тема у Републици Србији. Повећање међународне мобилности студената у складу је са потциљем 4Б Агенде 2030 Уједињених нација.

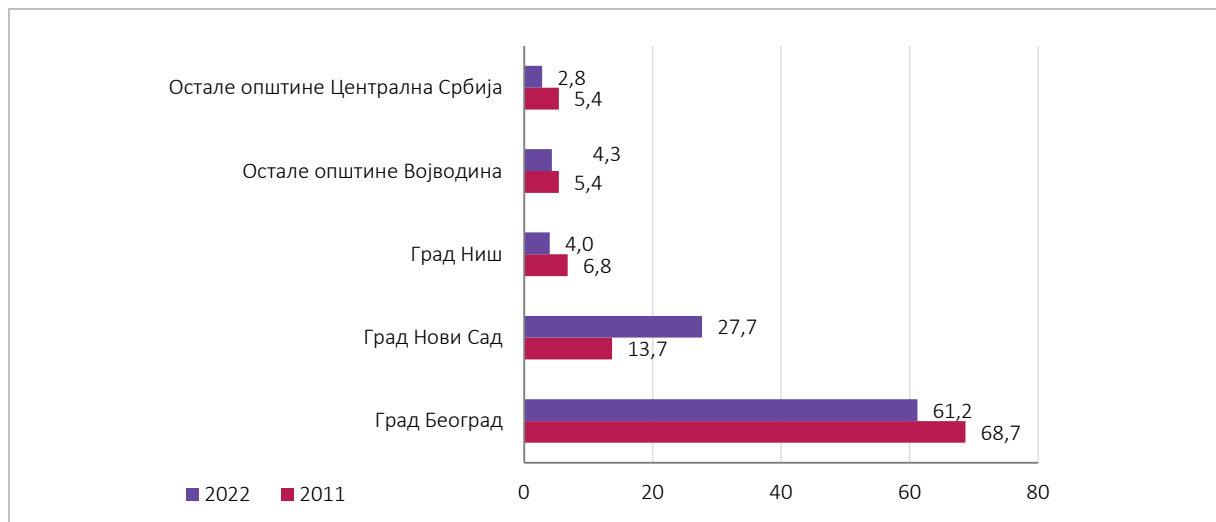
Додатно обрађени подаци Пописа 2011. и Пописа 2022. у Републици Србији омогућавају стицање сазнања о променама у бројности, полној структури, земљама порекла и општини/граду становања међународних студената који студирају у нашој земљи, и његовим променама током времена. Циљна група дефинисана је као студент (сви нивои образовања изнад средње школе) укључен у укупно становништво Републике Србије, само са страним држављанством. Посебно су издвојени студенти из бивших југословенских република који студирају у Републици Србији, као и међународни студенти који не студирају у Републици Србији, укључени у њено укупно становништво. Иако је овако дефинисана популација бројчано мала, запажа се да је у међупописном периоду 2011–2022. дошло до повећања броја међународних студената укључених у укупно становништво Републике Србије, са 351 на 577. Такође, приметна је диверзификација земаља порекла међународних студената у Републици Србији, чији је број повећан са 67 у 2011. на 91 у 2022. години. Међутим, у укупном броју земаља порекла паралелно се смањује удео земаља са малим бројем студената, а повећава удео земаља са већим бројем студената.

Водеће земље порекла међународних студената у Републици Србији 2011. године биле су Либија, Грчка и Руска Федерација, док су то 2022. године биле Руска Федерација, Либија, Сирија и Иран. Док број студената из Грчке и Либије бележи благо смањење, број међународних студента из Руске Федерације који студирају у Републици Србији повећао се пет пута у периоду 2011–2022. Претпоставка је да је ово последица рата између Русије и Украјине, премда је, према пописним подацима, број међународних студената из Украјине остао готово непромењен у последњем међупописном периоду.

Запажа се тенденција уједначавања полне структуре међународних студената током времена, како глобално тако и у Републици Србији. Укупно 45% глобалне популације међународних студената је било женског пола 2001, и премда се овај јаз смањио у последњих 20 година, број међународних студенткиња и даље је мањи него број студената мушког пола. Наиме, у 2021, око 47% међународних студената су биле жене (47%) (UNESCO, 2024). Видне су разлике у полној структури међународних студената у Републици Србији уопште, али и у зависности од земље порекла студената (графикон 13.1.1). У оба момента пописа подаци указују на преко 90% мушкараца у популацији међународних студената из Ирака, односно преко 80% мушкараца у популацији међународних студената из Сирије, културама где су жене традиционално везане за дом.

Графикон 13.1.1. Структура међународних студената у Републици Србији према полу, 2011–2022. (%)

Просторни размештај, на нивоу општина/градова Републике Србије показује да највећи број међународних студената континуирано станује у Граду Београду, као највећем универзитетском центру Републике Србије. Ипак, запажа се смањење његовог значаја током времена, те повећање апсолутних и релативних вредности за Град Нови Сад, уз истовремено смањење значаја других градова као места становања међународних студената (графикон 13.1.2). Подаци о времену досељења међународних миграната у Републику Србију анализирани су само на основу Пописа 2022. Посматрано на нивоу појединачних држава порекла, највећи број студената доселио се у Републику Србију у периоду 2020–2022.

Графикон 13.1.2. Удео студената у укупном броју међународних студената у Републици Србији, према општини/граду становања, 2011–2022. (%)

Док се укупан број међународних студената у Републици Србији повећава, број међународних студената из бивших југословенских република у Републици Србији је смањен за више од 50%, у периоду 2011–2022. (са 4 317 на 1 629). Такође, запажа се континуитет земаља порекла највећег броја ових студената (Босна и Херцеговина, Црна Гора). Могуће је да на смањење броја међународних студената из бивших југословенских република у Републици Србији утиче одабир методологије у

погледу држављанства, те да се ови студенти све више одлучују да поднесу молбу за пријем у држављанство Републике Србије.

Према подацима Пописа 2011, просечан међународни студент у Републици Србији био је особа мушког пола пореклом из Либије, која је становала у Београду. Међутим, у периоду 2011–2022. дошло је до промена у овом погледу па је, према подацима Пописа 2022, просечан међународни студент у Републици Србији био особа мушког пола пореклом из Руске Федерације, која станује у Београду, досељена у Републику Србију у периоду 2020–2022.

Број међународних студената у Републици Србији, а који студирају ван ње, готово је непромењен између два пописа 2011. и 2022. и износи око 250. Међу њима су и они који студирају у географски удаљеним земљама (онлајн), што открива постојање међународног карактера транснационалног високог образовања (ТННЕ) у Србији, као једног од фактора интернационализације високог образовања, с обзиром да је транснационално образовање оно образовање које студенти стичу путем институције чије седиште није у земљи њиховог пребивалишта.

14

Писменост и компјутерска писменост имиграната и повратника

14.1. ПИСМЕНОСТ

Као и истраживање достигнутог степена образовања, и истраживање писмености особа досељених из иностранства је важно јер они представљају потенцијални ресурс за друштва у којима живе. Такође, писменост има значајну улогу у очувању идентитета миграната. Поређења нивоа писмености миграната са становништвом земље домаћина, могу показати како међусобна размена искустава и знања може бити од користи за обе стране (Pejkovska, 2014).

У имигрантској популацији старој 10 и више година, 4 255 лица су неписмена, односно учествују са мање од 1% у укупном броју имиграната старих 10 и више година (0,7%). Од тога, 2 684, односно чак 63,1% живи у Региону Војводине. Просечна стопа неписмености имигрантске популације је 0,7%. Једино имигранти који су се доселили у Београдски регион имају стопу неписмености мању од републичког просека. У табели 14.1.1 је приказана старосна структура неписмених имиграната према регионима. Највећи удео неписмених, очекивано, чине лица стара 65 и више година, затим следе старосне групе од 40 до 49, од 50 до 59 и од 60 до 65 година. У Региону Војводине, имигранти старости 65 и више година преовладавају међу неписменом имигрантском популацијом, чинећи чак 85% те групе. У поређењу са другим регионима, у Региону Јужне и Источне Србије њихов удео је најмањи и износи 34,2%. Међутим, имигранти који живе у овом региону имају знатно виши удео неписмених у свим осталим старосним десетогодишњим кохортама, у поређењу са другим регионима и републичким просеком.

Табела 14.1.1. Неписмени имигранти стари 10 и више година, Попис 2022.

Регион	Неписмени	Стопа неписмености (%)	Неписмени по старости (%)						
			10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-64	65+
Република Србија	4255	0,7	1,2	2,0	4,4	5,9	5,9	5,9	74,6
Београдски регион	602	0,3	2,7	1,8	7,0	8,5	6,6	5,6	67,8
Регион Војводине	2684	1,0	0,4	1,1	2,5	3,4	3,5	4,1	85,0
Регион Шумадије и Западне Србије	516	0,6	2,5	3,3	5,8	7,4	7,4	9,7	64,0
Регион Јужне и Источне Србије	453	1,1	2,9	6,6	10,4	15,5	17,4	13,0	34,2
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Међу повратницима у Републику Србију који имају 10 и више година, 1 431 лице је неписмено, што је 0,5% од укупне повратничке популације старе 10 и више година. Највише их је у Региону Јужне и Источне Србије (540, односно 37,7%). Просечна стопа неписмености међу повратницима старим 10 и више година је 0,5. Повратници из иностранства имају стопу неписмености нижу у односу на републички просек у Београдском региону и Региону Шумадије и Западне Србије. Регион Јужне и Источне Србије, заједно са Регионом Војводине, има стопу неписмености вишу од републичког просека. Као и код имиграната, највећи удео неписмених међу повратницима је у групи лица старих 65 и више година, посебно у регионима Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије (табела 14.1.2). Ипак, расподела неписмених повратника према десетогодишњим старосним групама на нивоу региона је равномернија у поређењу са имигрантима. У Региону Јужне и Источне Србије је већи удео неписмених повратника старих од 10 до 29 година, као и код оних који су стари 65 и више година, него што је то случај код имиграната.

Табела 14.1.2. Неписмени повратници стари 10 и више година, Попис 2022.

Регион	Неписмени	Стопа неписмености (%)	Неписмени по старости (%)						
			10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-64	65+
Република Србија	1431	0,5	2,5	6,3	11,0	14,7	14,1	8,2	43,1
Београдски регион	174	0,2	3,4	5,7	16,1	18,4	13,2	10,9	32,2
Регион Војводине	431	0,6	1,4	7,0	15,5	16,7	17,2	10,0	32,3
Регион Шумадије и Западне Србије	286	0,4	2,4	3,8	4,2	12,9	11,2	7,0	58,4
Регион Јужне и Источне Србије	540	0,8	3,1	7,2	9,4	12,8	13,5	6,7	47,2
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Неписменост је најмање присутна међу најмлађим имигрантима и повратницима. У традиционалним земљама пријема ово се може објаснити тиме што најмлађи мигранти, који се у школски систем земље домаћина укључују без претходног или са минималним школовањем у земљи порекла, пролазе кроз образовни процес који значајно утиче на њихов однос према писмености и стицању знања, при чему њихове школске каријере све више личе на каријере деце домаћег становништва (Adami, 2008). Ипак, у нашој земљи подаци Пописа 2022. о националности и држављанству, као и чињеница да је највећи број становништва досељеног из иностранства досељен из држава бивше Југославије, указују да нема значајнијих препрека за школовање и описмењавање деце која припадају овој популацији. Виши удели становништва које је старо 65 и више година међу неписменима резултат су неповољних друштвено-економских услова у времену њиховог школовања, који су се одликовали мањком инфраструктуре, различитим вредносним оквирима и недостатком одговарајуће законске регулативе у систему образовања (Станковић, 2003).

Укрштањем података о писмености и полу закључујемо да је међу неписменим имигрантима који су стари 10 и више година 86,3% жена, док је свега 13,7% мушкараца. Стопа неписмености је знатно виша код жена (1,0%) у поређењу са мушкарцима (0,2%). Старосна структура неписмених имиграната значајно се разликује у односу на пол: више од 70% неписмених жена припада групи лица старих 65 и више година, док је свега 4,3% неписмених мушкараца из овог контингента. Клесмент и Ван Бавел наводе да су током историје мушкарци имали већи приступ образовању у поређењу са женама (Klesment & Van Bavel, 2017). Ова разлика произилазила је из друштвених и културних околности које су фаворизовале образовање мушкараца, док су жене често остајале ускраћене за основну писменост или су биле ограничене на минимални ниво образовања. Мада су неписмени мушкарци бројчано мање заступљени, бројчану предност имају у најмлађој старосној кохорти (10–19 година) како на националном нивоу, тако и у свим регионима. Једина старосна група у којој мушки имигранти

превазилазе број жена када је у питању писменост, јесте она од 20 до 29 година у регионима Београда и Шумадије и Западне Србије. Разлика у броју неписмених међу половима је минимална у млађим старосним групама, углавном једноцифрена, али са старошћу постаје све израженија, достигавши врхунац у најстаријим групама.

У популацији повратника старих 10 и више година, нешто више од три четвртине укупног броја неписмених повратника (76,9%) чине жене, док је мушкараца 23,1%. Виши удео неписмених жена у односу на мушкарце присутан је не само на националном нивоу, већ и у свим регионима и старосним групама. Полне разлике у неписмености међу повратницима, као и код имиграната, постају израженије са годинама. У најстаријој старосној групи (65 и више година старости), на националном нивоу, однос неписмених жена (520) и мушкараца (97) јесте 5 према 1, чиме се истиче већа учесталост неписмености међу старијим женама. Баросо истиче да, иако је у Европи велики број имигранткиња неписмен, овај проблем остаје недовољно заступљен у јавним политикама. Интерсекционални приступи, који би могли допринети бољем разумевању положаја мигранткиња, тек маргинално су заступљени у политици ЕУ, док и даље недостаје кохерентан политички оквир за сузбијање родних неједнакости у погледу писмености (Barosso, 2024).

Удео неписменог становништва досељеног из иностранства у укупном броју једнак је уделу неписмених у осталом становништву Републике Србије (0,6%). Међутим, приметне су разлике на нивоу региона, као и у учешћу појединих старосних група у укупној неписменој популацији. Тако, у Региону Војводине, удео неписмених у становништву досељеном из иностранства (0,9%) виши је него што је то случај код осталог становништва (0,6%). Посматрано по десетогодишњим старосним групама, удели неписмених код становништва досељеног из иностранства нижи су у старосним групама 10–19, 20–29 и 30–39 него код истих старосних група осталог становништва, и на републичком нивоу и посматрано по регионима. Најизразитије разлике између становништва досељеног из иностранства и осталог становништва, у погледу писмености, приметне су код најстаријег становништва. Тако, на пример, у регионима Београда и Војводине виши је удео старијих неписмених код становништва досељеног из иностранства (59,8% и 77,7%), него што је то случај код осталог становништва (35,9% и 28,9%). У Региону Шумадије и Западне Србије, удео најстаријих неписмених је готово изједначен код становништва досељеног из иностранства (62,0%) и осталог становништва (62,5%), док је у Региону Јужне и Источне Србије виши удео неписмених старих 65 и више година у осталом становништву (51,0%) него што је то случај код досељених из иностранства исте старости (41,3%).

Шобот (2014) наводи да је тренд смањења неписмености у Републици Србији евидентан како у смањењу апсолутног броја неписмених, тако и њихове заступљености у укупној популацији. Међутим, овај тренд није равномерно регионално заступљен. Наиме, у поређењу са другим регионима, Регион Јужне и Источне Србије има најнеповољнију структуру осталог становништва, када је у питању писменост. Регион Јужне и Источне Србије издваја се по највишем уделу неписмених у укупном становништву старом 15 и више година, како међу имигрантима тако и међу повратницима. Овај регион такође има највећи удео неписмених у осталом становништву, где живи више од једне трећине неписмених особа у Републици Србији (36,6%). Неповољна старосна структура карактерише све посматране категорије становништва у овом региону, са високим уделом лица старих 65 и више година. Управо у овој старосној групи забележен је највећи удео неписмених, са 34,2% међу имигрантима, 47,2% међу повратницима и 51,0% међу осталим становништвом.

14.2. КОМПЈУТЕРСКА ПИСМЕНОСТ

Утицај информационо-комуникационих технологија (ИКТ) на феномен миграција веома је комплексан. Информационо-комуникационе технологије мењају суштину миграција и управљање њиховим токовима као што миграције и потребе миграната у великој мери обликују развој сервиса ИКТ-а који су им намењени и садржаје друштвених медија. Прожимање миграција и ИКТ-а одвија се у условима глобализације, транснационализма, експанзије друштвених мрежа и комуникација и повезаности, а

сазнања стечена путем ИКТ-а воде ка одређеним очекивањима миграната, њиховим повећаним аспирацијама и развоју стратегија реализације миграције у складу са циљем. Стога, истраживачи из различитих дисциплина све више дискутују питање улоге ИКТ-а у миграционом процесу, уважавајући специфичности земаља порекла и дестинације, као и различитих група мигрантске популације (Lukić, 2017).

Истраживање о употреби ИКТ-а у домаћинствима и заступљености уређаја, рачунара, интернета, као и типа интернет конекције у домаћинствима у Републици Србији, показало је да 53,9% домаћинстава поседује лаптоп, док 88,8% њих поседују широкопојасну интернет конекцију (РЗС, 2024б). Пратећи савремене трендове, Попис из 2011. године први пут је у Републици Србији обухватио податке о компјутерској писмености становништва, односно о вештинама рада на рачунару.

Коришћење ИКТ-а међу имигрантима и повратним мигрантима има посебан значај, због потребе за одржавањем контаката са породицом, пријатељима и различитим групама у земљи порекла и земљи у којој су живели пре повратка у домовину. Отуда није неочекивано да су, према Лукић (2015), подаци Пописа 2011. у Републици Србији показали да су присилни мигранти из бивших република СФРЈ показали нешто виши ниво компјутерске писмености (55,9%) у поређењу са остатком становништва Републике Србије (51,3%), упркос сличној просечној старости.

Према подацима Пописа 2022. у Републици Србији, у популацији имиграната старих 15 и више година, нешто више од 40% је било компјутерски писмено (40,5%). Скоро половина ових лица живи у Београдском региону (47,1%), док је у Региону Јужне и Источне Србије живело свега 6,3% компјутерски писмених имиграната. Највише компјутерски писмених имиграната припада старосној групи од 40 до 49 година, док су групе од 30 до 39 и од 50 до 59 година нешто мање заступљене. И на републичком и на регионалном нивоу, најмање компјутерски писмених је у најмлађој посматраној старосној групи, 15–19 (табела 14.2.1). Анализа компјутерски писмених имиграната према полу показује да су жене бројније од мушкараца како на националном нивоу (54,3%), тако и у свим регионима (графикон 14.2.1). Разлике између полова према старосним групама, а у погледу компјутерске писмености су минималне.

Табела 14.2.1. Компјутерски писмени имигранти стари 15 и више година по старости, Попис 2022.

Регион	Укупно	Компјутерски писмени по старости (%)						
		10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-64	65+
Република Србија	255761	2,5	1,4	20,2	23,0	21,3	9,9	12,7
Београдски регион	120580	2,0	9,4	19,9	22,9	20,6	9,9	15,3
Регион Војводине	88983	2,3	11,8	21,5	22,3	21,7	9,9	10,5
Регион Шумадије и Западне Србије	30089	4,4	11,5	18,6	24,2	21,7	9,8	9,8
Регион Јужне и Источне Србије	16109	3,9	8,7	18,1	25,0	23,4	10,0	11,0
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...	...	...	...	...

Када је реч о повратницима у Републику Србију који су стари 15 и више година, удео компјутерски писмених износи нешто мање од 40% (38,8%) у контингенту ове популације старе 15 и више година, односно нешто мање него што је то случај код имиграната (табела 14.2.2). И у овој групи досељених из иностранства, Београдски регион предњачи по уделу компјутерских писмених (45,3%), док је најмањи удео компјутерски писмених забележен у Региону Јужне и Источне Србије (14,0%). Разлике у уделу компјутерски писмених посматрано, по десетогодишњим старосним групама, између региона су ипак мање него код имиграната. На републичком нивоу, компјутерски писмени повратници у старосној групи од 40 до 49 година су најзаступљенији, као и код имиграната. Међутим, на регионалном нивоу се уочавају разлике, па тако док је у Београдском региону, такође, највиши удео компјутерски писмених међу повратницима старих 40–49 година, у осталим регионима највише компјутерски писмених припада старосној групи од 30 до 39 година. Најмањи удео компјутерски писмених

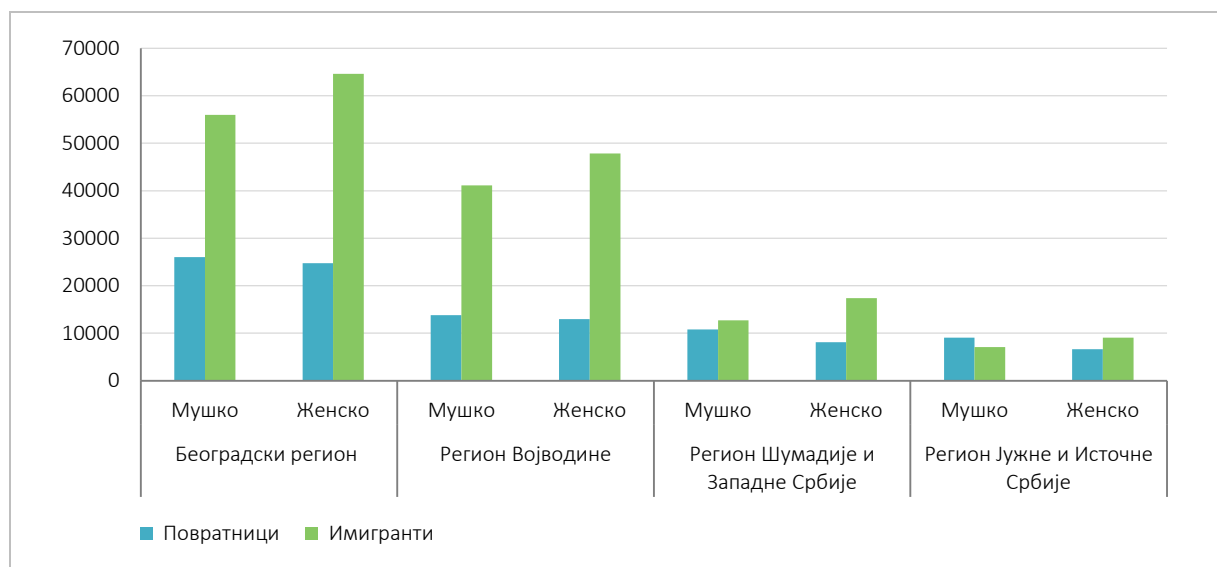
повратника је у групи од 15 до 19 година, као и код имиграната на свим нивоима. На националном нивоу, као и у свим регионима, међу повратницима има више компјутерски писмених мушкараца (53,2%) него жена. Ово је случај готово код свих старосних група.

Табела 14.2.2. Компјутерски писмени повратници стари 15 и више година по старости, Попис 2022.

Регион	Укупно	Компјутерски писмени по старости (%)						
		10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-64	65+
Република Србија	112158	2,0	11,8	20,3	21,5	20,6	8,7	15,1
Београдски регион	50777	1,5	9,1	19,1	23,2	20,4	8,7	18,0
Регион Војводине	26781	2,4	15,1	21,3	19,7	20,5	8,3	12,7
Регион Шумадије и Западне Србије	18887	2,2	12,6	21,0	20,8	20,9	9,3	13,2
Регион Јужне и Источне Србије	15713	2,7	13,7	21,3	20,1	21,3	8,6	12,4
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...	...	...	...	...

Остало становништво у Републици Србији старо 15 и више година показује нешто нижи удео компјутерски писмених (39,2%) него што је то случај код становништва досељеног из иностранства (40%) (графикон 14.2.1). На регионалном нивоу, једино је у Београдском региону (53,8%) удео компјутерски писменог становништва досељеног из иностранства виши него што је то случај код осталог становништва Републике Србије (48,1%). Анализа према старосним групама показује да је у свим регионима удео компјутерски писмених досељених из иностранства старих 15–19 и 20–29 нижи међу досељеним, како на националном нивоу тако и на нивоу свих региона. Код лица старих 40 и више година, становништво досељено из иностранства има више уделе компјутерски писмених и на републичком нивоу и у свим регионима. Знатно повољнија структура, када је у питању компјутерска писменост, јесте код досељених из иностранства старих 65 и више година. Заступљенији су у свим регионима у односу на друге старосне групе становништва. На пример, у Београдском региону учествују са 16,1%, док код осталог становништва овај удео износи свега 6,5%.

Графикон 14.2.1. Компјутерски писмено становништво досељено из иностранства према полу, Попис 2022.

15

Економска обележја имиграната и повратника

Економска обележја имиграната и повратника у Реплику Србију (економска активност, занимање и радни статус) показатељ су степена њихове социоекономске интеграције у Републици Србији. Положај ове популације на тржишту рада значајан је како за лица досељена из иностранства, тако и за друштво земље пријема. Како наводи Радивојевић (2015), у Републици Србији од 1981. постоји тренд опадања апсолутних и релативних показатеља економски активног становништва. Овај тренд је последица деловања демографских¹⁹ (фертилитет, морталитет, миграције) и социоекономских (стицање виших нивоа образовања, структурне промене у привреди и др.) фактора и процеса (Радивојевић, 2015). Подаци Пописа 2022. показују да је у Републици Србији веома низак удео економских активних особа које су старе 65 и више година (1%) (РЗС, 2024в), те можемо закључити да величина контингента радне снаге одређује и контингент економски активног становништва.

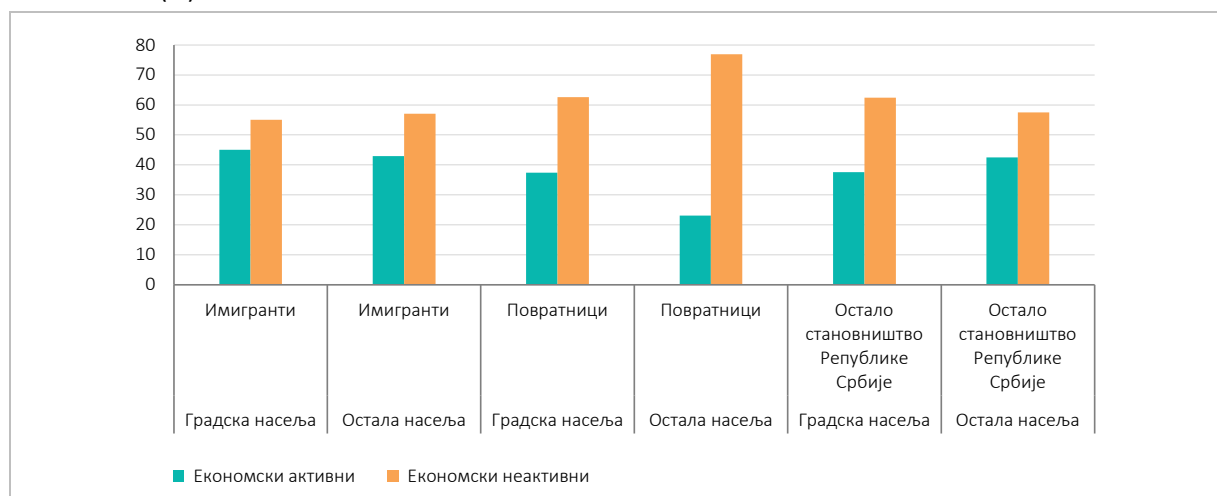
Анализа удела основних контингената становништва према економској активности (активних и неактивних) показује да више од половине чине неактивне особе, како код имиграната тако и код повратника из иностранства. Неповољан однос активних и неактивних израженији је код повратника у Републику Србију, где готово две трећине чини економски неактивно становништво. На регионалном нивоу, и код имиграната и код повратника запажају се разлике међу регионима, према учешћу економски активних у укупном контингенту посматраног становништва. Наиме, у односу на остале регионе издваја се Београдски регион, са нешто вишим уделима економски активног становништва досељеног из иностранства (и имиграната и повратника), како уопште тако и посматрано према полу. Кад су у питању повратници, виши удео економски неактивних од економски активних, у односу на републички просек, нарочито се запажа у регионима Јужне и Источне Србије и Шумадије и Западне Србије (табела 15.1). То је у вези са старосном структуром повратника у поменути регионима, у којима контингент радног становништва чини мање од половине у укупном броју повратника. Низак удео (30,8%) економски активних жена у контингенту повратника женског пола највише утиче на разлике у уделима економски активних у укупном становништву између имиграната и повратника у Републику Србију.

¹⁹ Демографски процеси преко старосно-полне структуре утичу на обим и полну структуру контингента радне снаге (15–64 године старости).

Табела 15.1. Имигранти и повратници у Републици Србији према економској активности, Попис 2022. (%)

	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије	Регион Косово и Метохија
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	...
Економски активни имигранти	42,6	46,1	40,3	41,2	41,2	...
Економски неактивни имигранти	57,4	53,9	59,7	58,8	58,8	...
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	...
Економски активни повратници	35,7	46,5	39,0	28,9	26,1	...
Економски неактивни повратници	64,3	53,5	61,0	71,1	73,9	...

У односу на тип насеља пребивалишта популације досељене из иностранства у Републику Србију, запажа се виша економска активност становништва у градским у односу на остала насеља Републике Србије, како за имигранте тако и за повратнике. Ове разлике су наглашеније код популације повратника из иностранства (графикон 15.1).

Графикон 15.1. Економска активност становништва досељеног из иностранства и осталог становништва Републике Србије, према типу насеља пребивалишта у Републици Србији, Попис 2022. (%)

Уколико се посматра становништво досељено из иностранства као целина, у поређењу са осталим становништвом Републике Србије, разлике у уделима економски активног и економски неактивног становништва нису значајније на републичком нивоу (40,5% и 59,5% према 42,5% и 57,5%).²⁰ Ипак, посматрано на регионалном нивоу, конкретно у Региону Јужне и Источне Србије ове разлике су веома изражене, са уделом економски неактивног становништва у укупном становништву досељеном из иностранства од 68,0%, односно уделом економски неактивног становништва у укупном осталом становништву од 59,2%. Томе највише доприноси висок удео економски неактивних жена повратница из иностранства у Регион Јужне и Источне Србије.

²⁰ За 2% нижи удео економски активних у укупној популацији досељеној из иностранства, у поређењу са осталим становништвом, последица је нижег удела економски активних жена.

15.1. ЕКОНОМСКИ АКТИВНИ ИМИГРАНТИ И ПОВРАТНИЦИ

У Републици Србији је у време Пописа 2022. било 275 879 економски активних имиграната и 105 223 економски активних повратника из иностранства, што је чинило 13,6% економски активног становништва Републике Србије (од 6,4% у Региону Јужне и Источне Србије до 19,1% у Београдском региону). Од тога је највећи број лица обављао занимање (запослени²¹), док је број оних који нису обављали занимање (незапослени²²) био знатно мањи, и њихов удео се кретао од 12,0% за имигранте до 17,9% за повратнике у Републику Србију. Ако се анализира запосленост и незапосленост становништва досељеног из иностранства у односу на републички просек, запажа се виши удео запослених имиграната и повратника у Београдском региону и знатно виши удео незапослених имиграната и повратника у регионима Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије (табела 15.1.1). Посматрано према типу насеља пребивалишта имиграната и повратника, више стопе незапослености становништва су забележене код становништва са пребивалиштем у осталим у односу на градска насеља, за обе популације. Ови односи се крећу од 14,9% према 10,9% за имигранте до 23,5% према 16,2% за повратнике у Републику Србију.

Табела 15.1.1. Економски активни имигранти и повратници у Републици Србији, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Имигранти											
Економски активни	275879	100,0	110723	100,0	109148	100,0	37805	100,0	18203	100,0	...
Обављају занимање	242860	88,0	101062	91,3	96666	88,6	30425	80,5	14707	80,8	...
Незапослени	33019	12,0	9661	8,7	12482	11,4	7380	19,5	3496	19,2	...
Повратници											
Економски активни	105223	100,0	39361	100,0	27752	100,0	20394	100,0	17716	100,0	...
Обављају занимање	86340	82,1	34983	88,9	22759	82,0	15630	76,6	12968	73,2	...
Незапослени	18883	17,9	4378	11,1	4993	18,0	4764	23,4	4748	26,8	...

Анализа економски активног становништва према полу показује да у укупном контингенту економски активних имиграната мушкарци учествују са 51,0%, а жене са 49,0%. Међутим, међу економски активним повратницима разлика у уделима мушкараца (60%) и жена (40%) јесте наглашенија. Посматрано на регионалном нивоу, само у регионима Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије жене чине више од половине економски активне имигрантске популације (51,8% и 52,5%). Ипак, управо у овим регионима жене чине више од половине и незапослених имиграната. Кад је реч о повратничкој популацији, у свим регионима жене чине мање од половине економски активне популације повратника. Значајније разлике у економској активности повратника из иностранства запажају се између Београдског региона и Региона Јужне и Источне Србије. Наиме, релативни удели економски активних жена у укупној популацији повратника женског пола (42,5%) виши су у

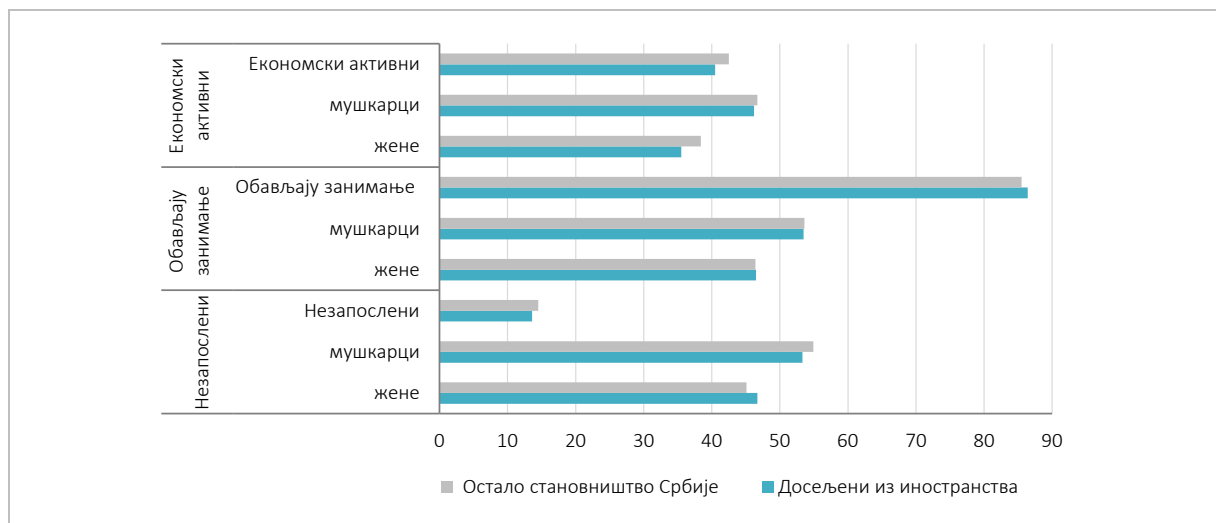
²¹ Према методологији Пописа 2022, у контингент запослених сврстане су особе које су се изјасниле да су у седмици која је претходила попису бар један сат обављали било какав плаћени посао или су радили као помажући чланови у породичном послу који доноси приход, или су имали плаћени посао са којег су у седмици пред попис одсуствовали због боловања, годишњег одмора или из неког другог разлога, а на који ће се вратити након истека одсуства.

²² Према методологији Пописа 2022, незапосленим лицима сматрају се лица која су изјавила да су током септембра 2022. године активно тражила посао или покушавала да започну самостални посао, и која су изјавила да могу да почну да раде у наредне две седмице ако би им посао био понуђен.

Београдском региону, у односу на Регион Јужне и Источне Србије, где је низак удео жена у радном контингенту (15–64), па економски активне жене чине свега 20,5% повратница из иностранства.

Популација миграната спада у социјално угрожене групе, у ризику од сиромаштва и друштвене искључености. Нарочито су у ризику од сиромаштва незапослени мигранти, с обзиром да постоји изражена веза између незапослености и сиромаштва (Лукић, 2015). Ипак, између укупне популације досељене из иностранства и осталог становништва Републике Србије нема већих разлика у релативним уделима запослених и незапослених у економски активном становништву, како уопште тако и посматрано према полу (графикон 15.1.1).

Графикон 15.1.1. Економски активно запослено и незапослено становништво досељено из иностранства и остало становништво Републике Србије према полу, Попис 2022. (%)

Општа стопа активности у Републици Србији континуирано опада од 1953. године (Радивојевић, 2006). Ако се посматра општа стопа активности²³ становништва Републике Србије без становништва досељеног из иностранства, она је 2022. године износила 66,2%, што је нешто ниже од вредности за становништво досељено из иностранства посматрано као целина (68,0%). На ове разлике највише утичу стопе активности мушке популације (71,1% према 74,7%), док разлика међу женама скоро да нема. Посматрано према полу, општа стопа активности имигранткиња износила је 62,7%, док је за мушкарце била нешто виша (76,8%). Код повратника, ове разлике међу половима су мање изражене (жене – 58,6%, мушкарци – 70,2%). Ове стопе имају ниже вредности у односу на исте показатеље за имигранте, што се може тумачити у контексту различите заступљености полова у радноспособном контингенту. Међу имигрантима, жене (52,8%) јесу бројније у радноспособном контингенту од мушкараца, док су код повратника оне бројчано мање заступљене (44,3%) у односу на радноспособне мушкарце.

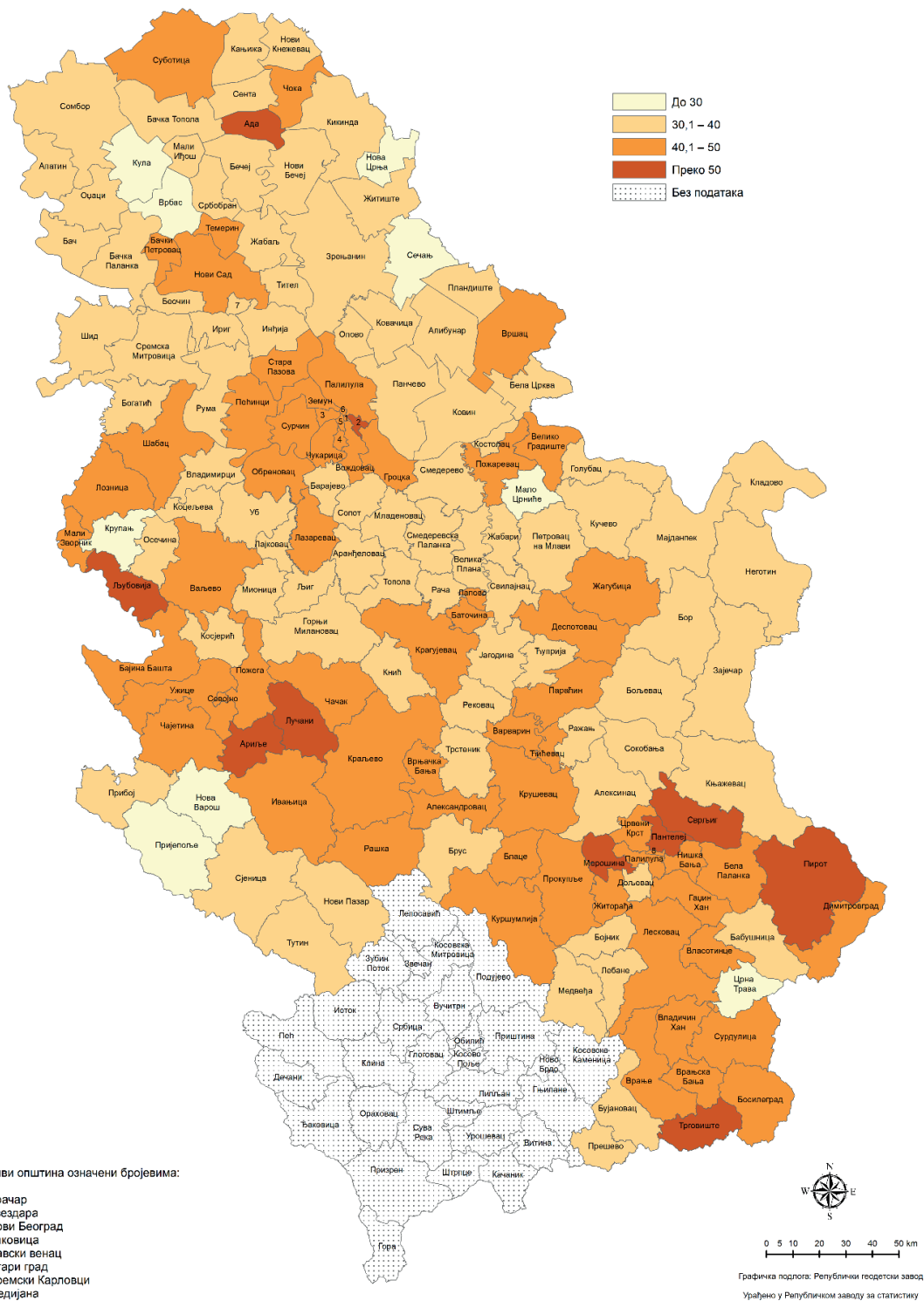
Анализа података о економској активности становништва досељеног из иностранства, према водећим државама полазишта показује да само код имиграната из Француске и повратника из Италије нешто виши удео од 50% (54,9% односно 53,7%) има економски активно у односу на неактивно становништво, на републичком нивоу. У обе наведене популације најбројније је становништво које припада контингентима 45–49 година и 50–54 године старости. Највиши удео незапослених у економски активном становништву (38,7%) запажа се код повратника из Немачке.

²³ Однос активног и радноспособног становништва.

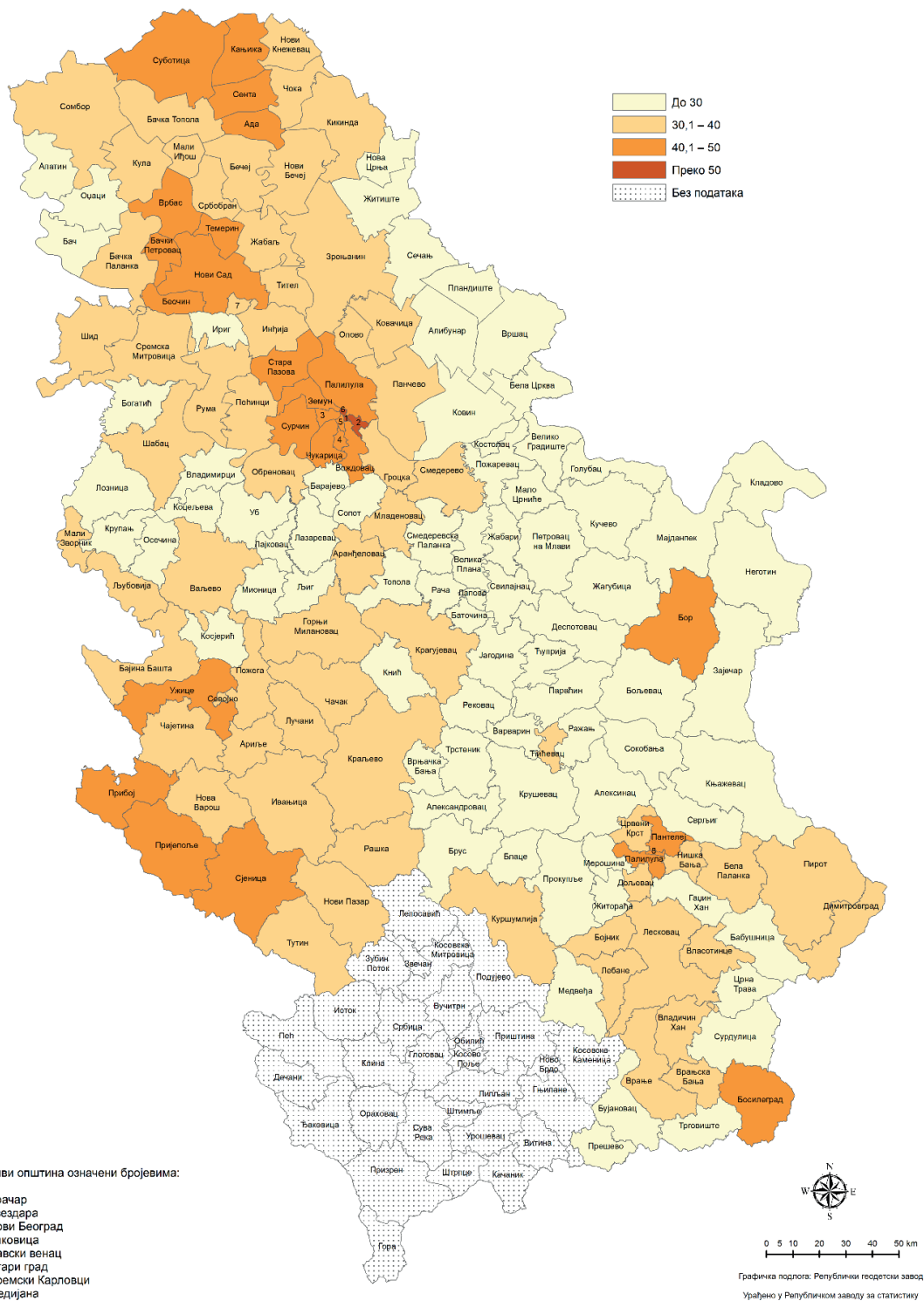
Као и на регионалном нивоу, изражене су разлике између општина у погледу удела економски активног становништва у укупној повратничкој и имигрантској популацији. У укупној популацији имиграната удео економски активног становништва је у распону од 16,7% (Црна Трава) до 56,7% (Мерошина). У односу на републички просек (42,6%), две трећине општина имају нижи удео економски активних имиграната у укупном становништву (карта 6). Посматрано према полу, још су израженије разлике у економској активности имигранткиња између општина, у распону од 8,3% (Црна Трава) до 50,9% (Пантелеј). Највећи број општина (108) са уделом је економски активних имигранткиња нижим од републичког просека (37,2%). Удео економски активних у мушкој популацији имиграната креће се од 33,3% (Неготин), до чак 75,9% (Лучани).

Удео економски активног у укупној популацији повратника креће се од 10,5% (Петровац на Млави, Мало Црниће) до преко 50% (Стари град, Врачар, Звездара). У односу на републички просек (35,7%), највећи број општина има нижи удео економски активних повратника у укупном становништву (карта 7). Посматрано према полу, још су израженије разлике између општина, у економској активности повратница из иностранства и крећу се у распону од 2,4% (Гаџин Хан) до 48,2% (београдска општина Стари град). Највећи број општина (123) јесте са уделом економски активних повратница нижим од републичког просека (30,8%). Удео економски активних у мушкој популацији повратника креће се од 13,3% (Неготин), до 57,1% (Кањижа).

Карта 6. Удео економски активних имиграната у укупном контингенту имиграната по општинама/градовима, Попис 2022. (%)

Карта 7. Удео економски активних повратника у укупном контингенту повратника по општинама/градовима, Попис 2022. (%)

15.1.1. Занимања економски активних имиграната и повратника

Становништво досељено из иностранства, својим квалификацијама, може утицати на промене на тржишту рада становништва земље пријема. У том смислу, у научној литератури с правом се постављају питања „да ли становништво досељено из иностранства преузима послове становништва у земљи пријема?“ (Özgüzel, 2023) и „шта се дешава са каријерама радника ако имигранти преузму њихове послове?“ (Cattaneo & Peri, 2013). Како наводе Катанео и Пери, имигранти често обављају занимања која припадају одређеној групи занимања, а њихов утицај на тржиште рада државе пријема зависи од тога у којој мери та занимања конкуришу пословима које већ обавља остало становништво или су, напротив, комплементарна. Аутори сматрају да остало становништво често прилагођава и мења своје професионалне активности, што може смањити директну конкуренцију између ове две групе становништва. Истраживање које је спроведено у 11 европских земаља показало је да прилив становништва досељеног из иностранства повећава вероватноћу да се остало становништво преоријентише на послове за које су потребне веће квалификације и који су са бољим статусом и већим примањима. Ова узлазна мобилност обично прати и раст прихода домаћих радника (Cattaneo & Peri, 2013). Тиме су аутори указали на потенцијално позитиван утицај имиграције на дугорочне могућности других запослених у земљи пријема.

У Србији су имигранти и повратници из иностранства најчешће запослени у професионалној групи стручњака и уметника, што указује на сличност у бројчаној доминацији ових занимања код обе групе становништва. Разлике се, међутим, уочавају у редоследу осталих група занимања: код имиграната услужна и трговачка занимања су на другом месту, а инжењери, стручни сарадници и техничари на трећем. Код повратника су инжењери, стручни сарадници и техничари на другом, а услужна и трговачка занимања на трећем месту. У обе популације досељених из иностранства, занатлије и сродни радници су на четвртном месту по бројности запослених. Остала занимања заступљена су са мање од 10%, што указује на сличан образац концентрације у одређеним професијама (табела 15.1.1.1). На регионалном нивоу, водеће групе занимања имиграната и повратника не показују разлике и прате општи тренд. У свим регионима, најзаступљенија професионална група су стручњаци и уметници, како међу имигрантима тако и међу повратницима.

Табела 15.1.1.1. Економски активни имигранти и повратници који обављају занимање, према занимању, Попис 2022.

	Имигранти		Повратници	
	број	%	број	%
Укупно	242860	100,0	86340	100,0
Руководиоци, функционери и законодавци	18242	7,5	8124	9,4
Стручњаци и уметници	57503	23,7	24346	28,2
Инжењери, стручни сарадници и техничари	31399	12,9	10957	12,7
Административни службеници	19894	8,2	6622	7,7
Услужна и трговачка занимања	39839	16,4	10289	11,9
Пољопривредници, шумари, рибари и сродни радници	3195	1,3	1858	2,2
Занатлије и сродни радници	26214	10,8	9556	11,1
Руковаоци машинама и постројењима, монтери и возачи	23149	9,5	7650	8,9
Једноставна занимања	18746	7,7	4937	5,7
Војна занимања	1912	0,8	972	1,1
Непознато	2767	1,1	1029	1,2

Посматрано по полу, 27,3% жена и 20,2% мушкараца економски активних имигранта старијих од 15 година запослени су као стручњаци и уметници. Међу женама, на другом месту по бројности су оне које се баве услужним и трговачким занимањима (21,0%), следе оне које припадају професионалној групи инжењери, стручни сарадници и техничари (14,7%), оне које се баве једноставним занимањима (10,7%) и административне службенице (10,1%). Остала занимања у којима су запослене имигранткиње учествују са мање од 10% у укупном броју запослених имигранткиња. Код мушкараца, друга најзаступљенија група занимања су занатска и сродна занимања (17,1%), затим руковоаци машинама и постројењима, монтери и возачи (14,3%), услужна и трговачка занимања (12,0%), инжењери, стручни сарадници и техничари (11,3%) итд.

Међу економски активним повратницима, нешто више од трећине жена (36,2%) и петине мушкараца (22,9%) припада професионалној групи стручњака и уметника. Код жена, друга најзаступљенија група занимања су услужна и трговачка занимања (15,3%), затим инжењери, стручни сарадници и техничари (14,7%), административни службеници (10,6%) итд. Код мушкараца, друга група занимања по заступљености је група занатлија и сродних занимања (16,5%), затим руковоаци машинама, монтери и возачи (12,5%), инжењери, стручни сарадници и техничари (11,3%) итд.

На регионалном нивоу, приметне су разлике међу половима у погледу занимања имиграната. У Београдском региону, који једини прати републички ниво, најзаступљенија професионална група су стручњаци и уметници, како код мушкараца (26,9%) тако и код жена (34,9%). У другим регионима, највише жена бави се услужним и трговачким занимањима, док мушкарци најчешће припадају групи занатлија и сродних занимања. Код повратника, у свим регионима жене најчешће припадају групи стручњака и уметника, с тим да у Београдском региону чак 46,6% економски активних жена припада овој групи. Међу мушкарцима, у Београдском региону највећи удео чине припадници групе стручњака и уметника, док у осталим регионима доминирају они који припадају групи занатлија и сродних занимања.

Поређење професионалне структуре становништва досељеног из иностранства и осталог становништва Републике Србије показује да је код обе популације најзаступљенија професионална група стручњака и уметника. Ипак, приметне су разлике у структури запосленог становништва досељеног из иностранства и осталог запосленог становништва у Републици Србији. Досељени из иностранства су више заступљени у занимањима као што су руководиоци, функционери и законодавци, стручњаци и уметници, али и као војна лица, у поређењу са осталим становништвом. У том смислу, становништво досељено из иностранства утиче на повећање удела становништва које се бави наведеним занимањима у укупном становништву Републике Србије. Код становништва досељеног из иностранства, највећи број и жена и мушкараца припада групи стручњака и уметника. Сличан тренд је приметан и код осталог становништва када су у питању жене, које су најбројније у професионалној групи „Стручњаци и уметници”. Међутим, код осталог мушког становништва најзаступљенија професионална група су занатлије и сродни радници.

Табела 15.1.1.2. Економски активно становништво досељено из иностранства и остало становништво Републике Србије које обавља занимање, према занимању, Попис 2022. (%)

	Досељено из иностранства	Остало становништво
Руководиоци, функционери и законодавци	8,0	5,1
Стручњаци и уметници	24,9	20,7
Инжењери, стручни сарадници и техничари	12,9	14,5
Административни службеници	8,1	8,8
Услужна и трговачка занимања	15,2	16,3
Пољопривредници, шумари, рибари и сродни радници	1,5	2,8
Занатлије и сродни радници	10,9	11,8
Руковаоци машинама и постројењима, монтери и возачи	9,4	11,0
Једноставна занимања	7,2	7,4
Војна занимања	0,9	0,8
Непознато	1,2	0,8

15.1.2. Радни статус економски активних имиграната и повратника

Посматрано према радном статусу, највећи број имиграната у Републици Србији запослен је код послодавца. Од укупног броја економски активних имиграната који обављају занимање у Републици Србији, на другом месту по бројности су особе које самостално обављају делатност без ангажовања додатне радне снаге, док су на трећем послодавци који запошљавају најмање једно лице. У структури запослених према радном статусу обе ове групе запослених имају највише уделе у Београдском региону и у Региону Војводине. У односу на републички просек, имигранти који су запослени као помажући чланови у породичном послу више су заступљени у регионима Јужне и Источне Србије и Шумадије и Западне Србије, а индивидуални пољопривредници у регионима Војводине и Шумадије и Западне Србије. Веома мали број број имиграната запослен је по основу неке врсте уговора, и то највише у Београдском региону (табела 15.1.2.1). Укрштањем података о полу и радном статусу имиграната на републичком нивоу закључујемо да мушкарци чине више од две трећине (69,3%) имиграната послодавца, односно имиграната који самостално обављају делатност (68,0%). У односу на мушкарце, имигранткиње су у већој мери запослене код послодавца (90,1% према 81,4%), док су у мањој мери послодавци (2,7% према 5,9%) или самостално обављају делатност (4,6% према 9,3%), и у том погледу нема већих разлика ни посматрано на регионалном нивоу.

Табела 15.1.2.1. Економски активни имигранти који обављају занимање, према радном статусу, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	242860	100,0	101062	100,0	96666	100,0	30425	100,0	14707	100,0	
Запослено лице код послодавца	207979	85,6	87358	86,4	82144	85,0	25873	85,0	12604	85,7	
Послодавац (запошљава најмање једно лице)	10515	4,3	4384	4,3	4415	4,6	1155	3,8	561	3,8	
Самостално обавља делатност	16924	7,0	7175	7,1	6763	7,0	2047	6,7	939	6,4	
Индивидуални пољопривредник	1526	0,6	54	0,1	984	1,0	359	1,2	129	0,9	
Помажући члан на породичном послу који доноси приход	1090	0,4	176	0,2	499	0,5	330	1,1	85	0,6	
Ради на основу уговора о делу, ауторског уговора и сл.	1682	0,7	656	0,6	643	0,7	254	0,8	129	0,9	
Остало	3144	1,3	1259	1,2	1218	1,3	407	1,3	260	1,8	

Посебну пажњу у анализи економски активног становништва које обавља занимање према радном статусу завређују послодавци и они који самостално обављају делатност (предузетници), који руководе сопственим послом, а имајући у виду значај предузетништва за економски и друштвени развој. Више од половине имиграната послодаваца у Републици Србији има највишу завршену средњу школу (55,1%), док високо образовање има 32,1%, а више образовање има њих 10,8%. Са основним и образовањем нижим од основног је свега 1,9% имиграната послодаваца. Код оних имиграната који самостално обављају делатност, као и код послодаваца, преовладавају особе са највишом завршеном средњом школом (57,0%). Слично послодавцима, на другом месту по висини удела у укупном су имигранти који самостално обављају делатност са високим образовањем 28,6%, а затим они са вишим образовањем (6,6%). Ипак, за разлику од имиграната послодаваца, запажа се виши удео имиграната који самостално обављају делатност, а који имају највише завршено основно или образовање ниже од основног (5,1%).

У структури запослених према радном статусу, посматрано по водећим земљама по бројности имиграната, највиши удео послодаваца који запошљавају најмање једно лице је у популацији запослених имиграната досељених из Швајцарске (6,1%) и Немачке (5,8%), а најмањи код имиграната из бивших југословенских република (4,1%). Са високим уделом оних који самостално обављају делатност издвајају се досељени из Руске Федерације (13,8%) и Немачке (9,3%). Жене досељене из Немачке и из Руске Федерације су у већој мери послодавци (по 4,1%), у односу на републички просек за имигранткиње послодавце (2,7%). Најмањи родни јаз између мушкараца и жена, посматрано према уделима послодаваца (5,6% према 4,1%) и оних који самостално обављају делатност (14,9% према 12,2%) у укупном броју запослених мушкараца односно жена, запажа се код популације досељене из Руске Федерације, а највиши код досељених из Швајцарске (7,9% према 3,9%, односно 12,0% према 3,9%).

Премда, као и у случају имиграната, највећи број повратника из иностранства је запослен код послодавца, ипак је удео повратника који су запослени код послодавца мањи него код имиграната, док су они више процентуално заступљени у свим другим категоријама запослених према радном статусу у односу на имигранте. Повратници из иностранства који су послодавци, као и они који самостално обављају делатност, највише су заступљени у структури запослених према радном статусу

у Београдском региону и у Региону Шумадије и Западне Србије. У односу на републички просек, али и друге регионе, повратници који су запослени као помажући чланови у породичном послу који доноси приход, индивидуални пољопривредници или лица која раде на основу неке врсте уговора више су заступљени у Региону Јужне и Источне Србије (табела 15.1.2.2). Укрштањем података о полу и радном статусу повратника на републичком нивоу закључујемо да мушкарци чине чак 72,2% повратника послодаваца, односно 71,7% повратника који самостално обављају делатност. Слично, као за имигранте, у односу на мушкарце, повратнице су у већој мери запослене код послодавца (86,3% према 76,9%), док су у мањој мери послодавци (3,7% према 6,3%) или самостално обављају делатност (6,3% према 10,5%), и у том погледу нема већих разлика ни посматрано на регионалном нивоу.

Табела 15.1.2.2. Економски активни повратници који обављају занимање, према радном статусу, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	86340	100,0	34983	100,0	22759	100,0	15630	100,0	12968	100,0	
Запослено лице код послодавца	69650	80,7	28802	82,3	18541	81,5	12153	77,8	10154	78,3	
Послодавац (запошљава најмање једно лице)	4551	5,3	1954	5,6	1087	4,8	898	5,7	612	4,7	
Самостално обавља делатност	7611	8,8	3195	9,1	1838	8,1	1444	9,2	1134	8,7	
Индивидуални пољопривредник	1275	1,5	38	0,1	335	1,5	503	3,2	399	3,1	
Помажући члан на породичном послу који доноси приход	423	0,5	50	0,1	125	0,5	132	0,8	116	0,9	
Ради на основу уговора о делу, ауторског уговора и сл.	1011	1,2	402	1,1	266	1,2	168	1,1	175	1,3	
Остало	1819	2,1	542	1,5	567	2,5	332	2,1	378	2,9	

Нешто мање од половине повратника из иностранства који су послодавци и запошљавају најмање једно лице у Републици Србији има највишу завршену средњу школу (47,4%), док високо образовање има 39,7%, а више образовање има њих 9,3%. Са основним и образовањем нижим од основног је 3,6% повратника послодаваца. Код повратника који самостално обављају делатност, као и код послодаваца, преовладавају особе са највишом завршеном средњом школом (49,4%). Слично послодавцима, на другом месту по висини удела у укупном су повратници који самостално обављају делатност са високим образовањем (34,9%), а затим они са вишим образовањем (6,5%). Ипак, за разлику од повратника послодаваца, запажа се виши удео повратника који самостално обављају делатност, а који имају највише завршено основно или образовање ниже од основног (8,9%). Такође, у поређењу са имигрантима повратници имају виши удео лица са највише завршеним основним, или образовањем нижим од основног у структури послодаваца и лица која самостално обављају занимање према школској спреми.

У структури запослених према радном статусу, посматрано по водећим земљама по бројности повратника, највиши удео послодаваца који запошљавају најмање једно лице је у популацији запослених повратника из Италије (7,1%) и Швајцарске (6,4%), а најмањи код повратника из бивших република СФРЈ (4,2%). Повратници из Италије и Швајцарске издвајају се и по највишим уделима оних

који самостално обављају делатност (11,2% односно 11,0%). Жене повратнице из Италије су у већој мери послодавци (7,1%), у односу на републички просек за повратнице које су послодавци (3,7%). Најмањи родни јаз између мушкараца и жена, посматрано према уделима послодаваца и оних који самостално обављају делатност у укупном броју запослених мушкараца, односно жена, запажа се код популације повратника из бивших република СФРЈ, а највећи код повратника из Швајцарске.

Досељени из иностранства чине 19,8% послодаваца у Републици Србији, од чега имигранти 13,8%, а повратници 6%. У Београдском региону и Региону Војводине послодавци досељени из иностранства чине више од једне четвртине укупног броја послодаваца (27,2% односно 26,5%). Удео имиграната у укупном броју послодаваца већи је од удела повратника у свим регионима, осим у Региону Јужне и Источне Србије, где је обрнуто, односно где повратна миграција даје нешто већи допринос предузетништву од имиграције.

У поређењу са становништвом досељеним из иностранства (84,3%), остало становништво Републике Србије је у нешто већој мери запослено код послодавца (87,2%), или су индивидуални пољопривредници (2% према 0,9%), док су у мањој мери послодавци (2,9% према 4,6%), или самостално обављају делатност (5,4% према 7,5%). Обе популације имају исти удео запослених који раде на основу неке врсте уговора (0,8%). Анализа структуре послодаваца према школској спреми показује да послодавци досељени из иностранства имају повољнију образовну структуру у односу на остале послодавце у Републици Србији, са уделом особа са највише завршеним основним и образовањем нижим од тога од 2,4%, са средњим образовањем 52,8%, вишим 10,4% и високим образовањем 34,4%. У образовној структури осталих послодаваца у Републици Србији, особе са највише завршеним основним и образовањем нижим од тога чине 3,2%, са средњим образовањем 61,3%, вишим 9,2% и високим образовањем 26,3%. Високообразоване жене чине око једне трећине високообразованих послодаваца, како код досељених из иностранства (31,4%) тако и код осталог становништва Републике Србије (33,7%).

15.2. ЕКОНОМСКА НЕАКТИВНИ ИМИГРАНТИ И ПОВРАТНИЦИ

У контингенту неактивних имиграната преовладавају пензионери, са уделом од 65,7% на републичком нивоу. По висини удела пензионера у контингенту неактивних имиграната издваја се Београдски регион. Виши удео од 10% у неактивном становништву, осим пензионера, има само још категорија лица која обављају неплаћене кућне послове у свом домаћинству, где се висином удела домаћица од преко 20% истичу Регион Шумадије и Западне Србије и Регион Јужне и Источне Србије. У контингенту економски неактивног становништва региона Јужне и Источне Србије забележен је највиши удео деце млађе од 15 година, како у односу на републички просек тако и у односу на друге регионе (табела 15.2.1).

Табела 15.2.1. Економски неактивни имигранти у Републици Србији, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	371009	100,0	129533	100,0	161444	100,0	54035	100,0	25997	100,0	
Деца млађа од 15 година	16113	4,3	5220	4,0	4778	3,0	3663	6,8	2452	9,4	
Ученици / студенти	14780	4,0	5990	4,6	5682	3,5	2175	4,0	933	3,6	
Пензионери	243740	65,7	92536	71,4	108704	67,3	28653	53,0	13847	53,3	
Лица са приходима од имовине или инвестиција	1609	0,4	527	0,4	654	0,4	321	0,6	107	0,4	
Лица која се баве производњом добара за потребе свог домаћинства	4424	1,2	472	0,4	1995	1,2	1475	2,7	482	1,9	
Лица која обављају неплаћене кућне послове у свом домаћинству	57977	15,6	12697	9,8	26781	16,6	12978	24,0	5521	21,2	
Остало	32366	8,7	12091	9,3	12850	8,0	4770	8,8	2655	10,2	

У контингенту неактивних повратника, као и код имиграната, преовладавају пензионери, али са очекивано вишим уделом у поређењу са имигрантима, од 71,0% на републичком нивоу. Пензионери повратници из иностранства чине 8,4% свих пензионера у Републици Србији. Највиши удели пензионера у контингенту неактивних повратника су у регионима Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије, како у односу на републички просек, тако и у поређењу са другим регионима. У контингенту неактивних повратника виши удео од 10%, осим пензионера, има само још категорија лица која обављају неплаћене кућне послове у свом домаћинству, где се висином удела посебно истиче Регион Војводине. Највиши удео ученика и студената у контингенту економски неактивног становништва које се вратило из иностранства је у Београдском региону, као средишту највећег универзитета у Републици Србији. Осим пензионера, домаћица, деце млађе од 15 година и ученика и студената, остале групе економски неактивног становништва имају занемарљив удео у укупном контингенту неактивних повратника, као и код имиграната (табела 15.2.2).

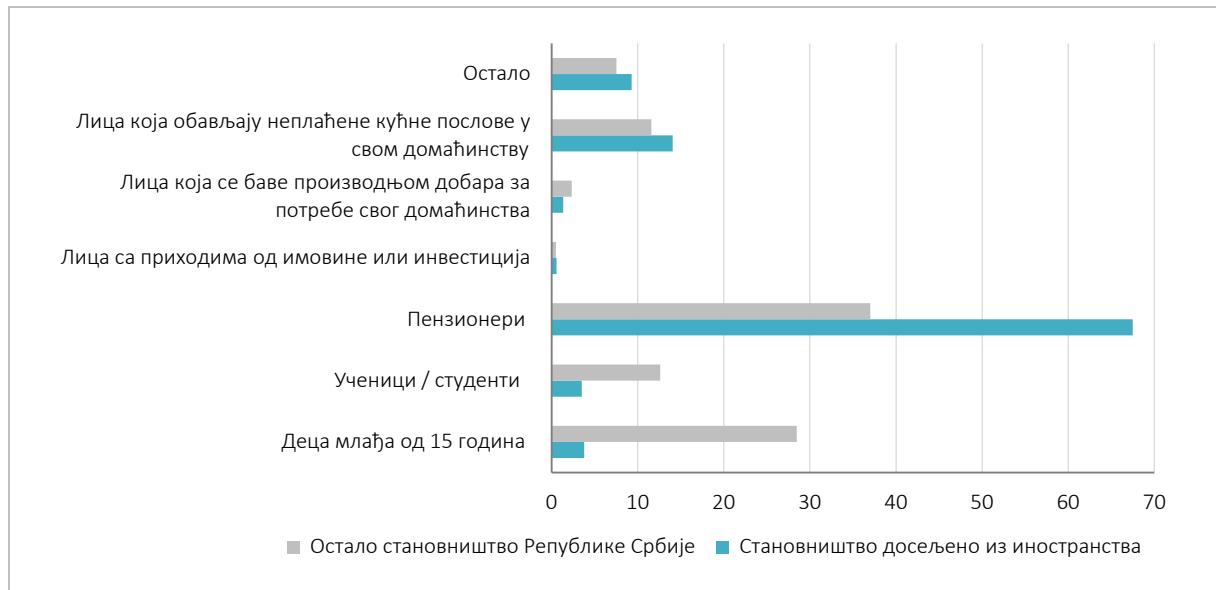
Табела 15.2.2. Економски неактивни повратници у Републици Србији, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	189208	100,0	45367	100,0	43378	100,0	50217	100,0	50246	100,0	
Деца млађа од 15 година	5151	2,7	1481	3,3	1577	3,6	942	1,9	1151	2,3	
Ученици / студенти	4820	2,5	1805	4,0	1403	3,2	838	1,7	774	1,5	
Пензионери	134248	71,0	32007	70,6	28568	65,9	36743	73,2	36930	73,5	
Лица са приходима од имовине или инвестиција	1499	0,8	397	0,9	358	0,8	453	0,9	291	0,6	
Лица која се баве производњом добара за потребе свог домаћинства	3030	1,6	154	0,3	564	1,3	1292	2,6	1020	2,0	
Лица која обављају неплаћене кућне послове у свом домаћинству	20783	11,0	3579	7,9	6008	13,9	5573	11,1	5623	11,2	
Остало	19677	10,4	5944	13,1	4900	11,3	4376	8,7	4457	8,9	

Уколико се из популације повратника из иностранства изостави становништво које се вратило из неке од бивших југословенских република, како бисмо извршили поређење контингента повратника са контингентом аутора Станковића заснованом на подацима Пописа 2011. (Станковић, 2014), можемо закључити да је у међупописном периоду 2011–2022, удео економски неактивних у популацији повратника повећан са 62,9% на 64,3%. Посматрано на републичком нивоу, удео пензионера повећан је са 66,2% на 68,6%, док је смањен удео домаћица са 13,8% на 11,5%, као и ученика и студената са 4,3% на 2,5%.

Кад се посматра становништво досељено из иностранства као целина, у поређењу са осталим становништвом Републике Србије, разлике у уделима категорија економски неактивног становништва су знатно изражене на републичком нивоу. Примера ради, пензионери чине 67,5% неактивног становништва досељеног из иностранства, у поређењу са 37% за остало становништво Републике Србије. Наведене разлике су у директној вези са разликама у уделима становништва старих 65 и више година, који је значајно виши код досељеног становништва (64,5%), него што је то случај код осталог (15,1%). Такође, у структури неактивног становништва досељеног из иностранства, у односу на остало становништво, већи удео, осим пензионера, имају и домаћице, а знатно мањи деца старости до 15 година и ученици и студенти (графикон 15.2.1). Посматрано на регионалном нивоу, наведене разлике између удела категорија неактивног становништва у структури становништва досељеног из иностранства и осталог становништва Републике Србије по економској активности најизраженије су у Београдском региону.

Графикон 15.2.1. Категорије економски неактивног становништва досељеног из иностранства и осталог становништва Републике Србије, Попис 2022. (%)

Анализа података према полу показује да су код од популације имиграната жене бројније од мушкараца у категоријама неактивног становништва: ученици/студенти (54,2%), пензионери (59,5%) и лица која обављају неплаћене кућне послове у свом домаћинству (89,3%).

Контингенте неактивних: деца млађа до 15 година (51,9%), пензионери (51,3%), лица са приходима од имовине или инвестиција (70,6%), и лица која се баве производњом добара за потребе свог домаћинства (84,4%) већински чине мушки повратници. Жене су бројније од мушкараца повратника само у категоријама неактивног становништва: ученици/студенти (52,9%) и лица која обављају неплаћене кућне послове у свом домаћинству (79,3%). За разлику од полне структуре пензионера имиграната, где жене чине 59,5%, код повратника жене имају мањи удео и чине 48,7% свих пензионера.

Анализа података о контингенту економски неактивних имиграната, према водећим државама полазишта (према бројности досељених), показује да највиши удео пензионера има популација имиграната која се доселила у Републику Србију из неке од бивших југословенских република (71,3%), а најнижа популација досељена из Руске Федерације (17,8%). Управо се досељени из Руске Федерације издвајају са највишим уделима економски неактивне категорије деце старости до 15 година (29,4%) и домаћица (23,8%) у неактивном становништву, у односу на републички просек (4,3%; 15,6%), али и у поређењу са другим водећим земљама имиграције у Републику Србију (Аустрија, Немачка, Швајцарска, Француска и бивше југословенске републике). На ове разлике утичу разлике у структури ових популација према старости.

У контингенту економски неактивног становништва које се вратило из иностранства у Републику Србију, посматрано према водећим државама полазишта, запажа се највиши удео пензионера код повратника из Француске (80,7%). То је у складу са старосном структуром повратника из Француске, где више од 62% чине лица стара 65 и више година. У структури неактивног становништва које се вратило из Немачке највиши је удео деце старости до 15 година (4,8%) како у односу на републички просек (2,7%), али и у поређењу са другим водећим земљама имиграције у Републику Србију према бројности досељених. На ову разлику утичу разлике у старосним структурама ових популација.

16

Имигранти и повратници према статусу инвалидитета

Попис 2011. у Републици Србији први пут је обухватио и сет питања у вези са инвалидитетом, и та пракса је настављена 2022. године. Када се посматра укупно становништво Републике Србије (са особама досељеним из иностранства) број лица са инвалидитетом смањено се у периоду 2011–2022. са 571 780 на 402 183, а њихов удео у укупном становништву Републике Србије са 7,9% на 6,1%. Ово смањење је последица деловања морталитета, с обзиром да је највећи број лица са инвалидитетом, према подацима Пописа 2011, био старости 65 и више година (Марковић, 2014). Особе са инвалидитетом досељене из иностранства (имигранти и повратници) чиниле су 12,3% особа са инвалидитетом у Републици Србији 2022. У укупном броју досељених из иностранства 2022, особе са инвалидитетом чиниле су 8%, док је удео особа са инвалидитетом у осталој популацији био нешто нижи и износио је 5%.

Особе са инвалидитетом су једна од најугроженијих група становништва, у погледу остваривања права и једнаких шанси у различитим областима живота у Републици Србији (Влада, 2021). Мигранти са инвалидитетом могу се сматрати за двоструко рањиву друштвену групу, која се налази у тежем положају за остваривање социоекономских и других потреба у односу на општу популацију са инвалидитетом. На простору Републике Србије живи 51 636 имиграната са инвалидитетом, што чини 8% укупне популације имиграната старих две и више године²⁴. Највећи број ових лица су, особе женског пола, старости преко 65 година, која живе у градским насељима у Региону Војводине. Висок релативан удео радноспособних особа са инвалидитетом запажа се у структури имиграната са инвалидитетом Региона Шумадије и Западне Србије и Региона Јужне и Источне Србије (табела 16.1). Ово су региони где је виши и релативан удео имиграната са инвалидитетом који живе у сеоским насељима, у односу на републички просек.

²⁴ Током Пописа 2022. питање о инвалидитету постављано је само за лица стара две или више година.

Табела 16.1. Имигранти са инвалидитетом, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	51636	100,0	15492	100,0	27011	100,0	5883	100,0	3250	100,0	...
Пол											
Мушкарци	18923	36,6	5748	37,1	10019	37,1	2050	34,8	1106	34,0	...
Жене	32713	63,4	9744	62,9	16992	62,9	3833	65,2	2144	66,0	...
Старост											
Од 2 до 14 г.	106	0,2	47	0,3	32	0,1	16	0,3	11	0,3	...
15-64	10982	21,3	2904	18,7	5303	19,6	1764	30,0	1011	31,1	...
65 и више г.	40548	78,5	12541	81,0	21676	80,2	4103	69,7	2228	68,6	...

Међу повратницима је 24 020 особа са инвалидитетом, што чини 8,2% укупне популације повратника старих две и више године. Највећи број ових лица, старости 65 и више година, живи у Региону Јужне и Источне Србије. Виши релативан удео радноспособних особа са инвалидитетом, у односу на републички просек, имају повратници са инвалидитетом у Региону Војводине (табела 16.2). Међу имигрантима са инвалидитетом, готово две трећине су жене, док је полна структура повратника са инвалидитетом знатно уједначенија. Имигранти и повратници женског пола са инвалидитетом су у ризику од вишеструке дискриминације.

Табела 16.2. Повратници са инвалидитетом, Попис 2022.

	Република Србија		Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије		Регион Косово и Метохија
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	
Укупно	24020	100,0	4946	100,0	6253	100,0	6019	100,0	6802	100,0	...
Пол											
Мушкарци	12191	50,8	2700	54,6	3423	54,7	2886	47,9	3182	46,8	...
Жене	11829	49,2	2246	45,4	2830	45,3	3133	52,1	3620	53,2	...
Старост											
Од 2 до 14 г.	57	0,2	13	0,3	25	0,40	12	0,2	7	0,1	...
15-64	4538	18,9	912	18,4	1421	22,73	991	16,5	1214	17,8	...
65 и више г.	19425	80,9	4021	81,3	4807	76,88	5016	83,3	5581	82,0	...

У складу са просторним размештајем опште популације особа досељених из иностранства у Републици Србији, највећи број ових особа са инвалидитетом живи у Београдском региону и Региону Војводине (71,0%). Супротно, остала популација са инвалидитетом већински живи у регионима Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије (56,7%). Поређењем полне структуре популације досељене из иностранства у Републику Србију, са инвалидитетом, и остале популације са инвалидитетом, закључујемо да нема већих разлика у полној структури између ових група становништва, те да преовладавају жене. Ипак, кад је реч о старосној структури, запажа се знатно виши релативан удео (31,5%) радноспособних особа са инвалидитетом у контингенту осталих особа са инвалидитетом, у односу на старосну структуру популације досељене из иностранства, са инвалидитетом, где удео становништва са инвалидитетом старости 15–64 године чини 20,5% особа са инвалидитетом. Када се посматра релативан удео особа са инвалидитетом у укупном броју лица исте старосне групе: 2–14 година, 15–64 године и 65 и више година, готово да нема разлика између популације досељене из иностранства у поређењу са осталим становништвом Републике Србије. У контингентима лица са инвалидитетом у обе популације преовладавају особе старе 65 и више година.

17

Домаћинства имиграната и повратника из иностранства

У међупописном периоду 2011–2022. просечна величина домаћинства Републике Србије смањена је са 2,9 на 2,6 чланова. Смањивање просечне величине домаћинстава Републике Србије и промена њихове структуре, у смислу повећања броја самачких домаћинстава (са 22,3% 2011. на 29,9% 2022), последица је негативних демографских трендова и континуираног смањивања броја становника Републике Србије.

Пописом становништва у Републици Србији 2022. регистровано је 664 672 домаћинства у којима је најмање један члан повратник или имигрант, од чега је у 498 709 домаћинстава или 75% носилац домаћинства био имигрант или повратник из иностранства. Просечна величина овог домаћинства (2,6 чланова) незнатно је већа од просечне величине домаћинства осталог становништва на нивоу Републике Србије 2022 (2,5). У структури домаћинстава особа досељених из иностранства према броју чланова најзаступљенија су била домаћинства са два члана, а затим самачка домаћинства. Најмање су била заступљена домаћинства са шест и више чланова. У односу на републички просек удео самачких домаћинстава виши је само у Београдском региону, у којем је забележен изузетно висок удео особа досељених из иностранства, које су старе 70 и више година. Отуда можемо претпоставити да је у одређеном броју сигурно реч о старачким самачким домаћинствима имиграната и повратника из иностранства. Београдски регион је уједно и једини регион са мањом просечном величином домаћинстава особа досељених из иностранства у односу на републички просек, али и у односу на друге регионе Републике Србије. Региони Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије специфични су по просечно већем броју чланова домаћинства у односу на републички просек и друга два региона Регионе Србије, чему осим већег удела домаћинстава са пет и више чланова доприноси и нижи удео самачких у укупном броју домаћинстава у којима је најмање један члан повратник или имигрант (табела 17.1).

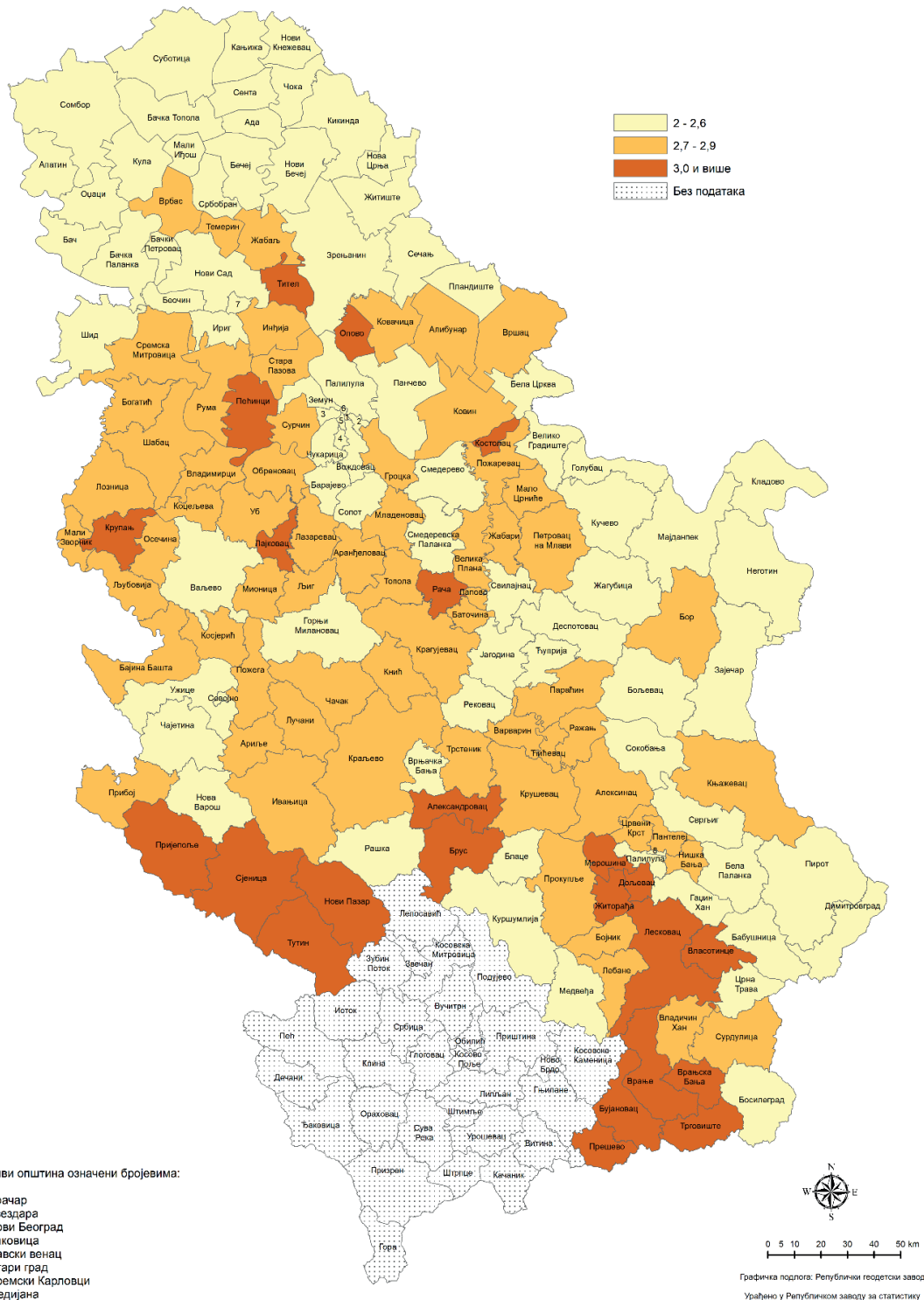
Табела 17.1. Домаћинства имиграната и повратника из иностранства према броју чланова, Попис 2022.

Регион	Укупно	Број чланова домаћинства						Просечан број чланова
		1	2	3	4	5	6 и више	
Република Србија	664672	165962	201880	124976	97443	42797	31614	
Београдски регион	229772	62074	68010	44907	35375	12516	6890	
Регион Војводине	236440	59106	73586	44129	33968	15282	10369	
Регион Шумадије и Западне Србије	117137	25725	34784	21430	17187	9284	8727	
Регион Јужне и Источне Србије	81323	19057	25500	14510	10913	5715	5628	
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...	...	...	...	
%								
Република Србија	100	25,0	30,4	18,8	14,7	6,4	4,8	2,6
Београдски регион	100	27,0	29,6	19,5	15,4	5,4	3,0	2,5
Регион Војводине	100	25,0	31,1	18,7	14,4	6,5	4,4	2,6
Регион Шумадије и Западне Србије	100	22,0	29,7	18,3	14,7	7,9	7,5	2,8
Регион Јужне и Источне Србије	100	23,4	31,4	17,8	13,4	7,0	6,9	2,8
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...	...	...	...	...

Домаћинства особа досељених из иностранства чине једну четвртину (25,7%) од укупног броја домаћинстава у Републици Србији. Ипак, посматрано на регионалном нивоу, у Београдском региону и Региону Војводине ова домаћинства имају већи удео и чине по једну трећину укупног броја домаћинстава. Највеће разлике између домаћинстава имиграната и повратника и осталих домаћинстава Републике Србије сагледавају се кроз податак да у структури домаћинстава према броју чланова највиши удео имају домаћинства са једним чланом код осталих домаћинстава Републике Србије, у односу на највиши удео домаћинстава са два члана код домаћинстава у којима је најмање један члан повратник или имигрант, и те разлике су најочљивије у Београдском региону. У структури домаћинстава обе популације према броју чланова, домаћинства са више од пет чланова најзаступљенија су у Региону Шумадије и Западне Србије и Региону Јужне и Источне Србије.

Посматрано на општинском нивоу, више од једне трећине општина има просечну величину домаћинстава, у којима је најмање један члан повратник или имигрант, мању од републичког просека (2,6). Свега пет општина има просечну величину овог домаћинства већу од 3,5 чланова. То су градови и општине: Нови Пазар (3,7), Тутин (3,8), Сјеница (3,9%), Бујановац (4,3) и Прешево (4,7). Општине у којима је регистрована најмања просечна величина домаћинстава у којима је најмање један члан повратник или имигрант су београдске градске општине: Стари град (2,2) и Врачар (2,2), а затим општине у Југоисточној Србији: Црна Трава (2,0) и Гаџин Хан (2,2), у Источној Србији: Неготин (2,2) и Кладово (2,2) (карта 8).

Карта 8. Просечан број чланова у домаћинствима у којима је најмање један члан повратник или имигрант, по општинама/градовима, Попис 2022.

Анализа структуре домаћинстава у којима је најмање један члан повратник или имигрант према типу домаћинства, на републичком нивоу, указује да преовладавају једнопородична домаћинства (66,4%), док су на другом месту по висини удела непородична домаћинства (27,4%) (табела 17.2). У склопу непородичних домаћинстава већину чине самачка домаћинства, а вишечлана домаћинства су знатно мање заступљена (8,8%). Код једнопородичних домаћинстава, у највећем броју случајева је реч о брачном или ванбрачном пару с децом (46,9%), а најређе је то домаћинство у којем је само отац с децом (4,0%). Највећа разлика у односу на републички просек запажа се у изразито депопулационом Региону Јужне и Источне Србије, где је удео једнопородичних домаћинстава типа брачни/ванбрачни пар са децом нижи (42,4%) у односу на републички просек, док је удео породица типа брачни/ванбрачни пар без деце виши (39,7%) у односу на републички просек (33,9%) и друге регионе у Републици Србији.

Табела 17.2. Домаћинства имиграната и повратника из иностранства према типу домаћинства²⁵, Попис 2022. (%)

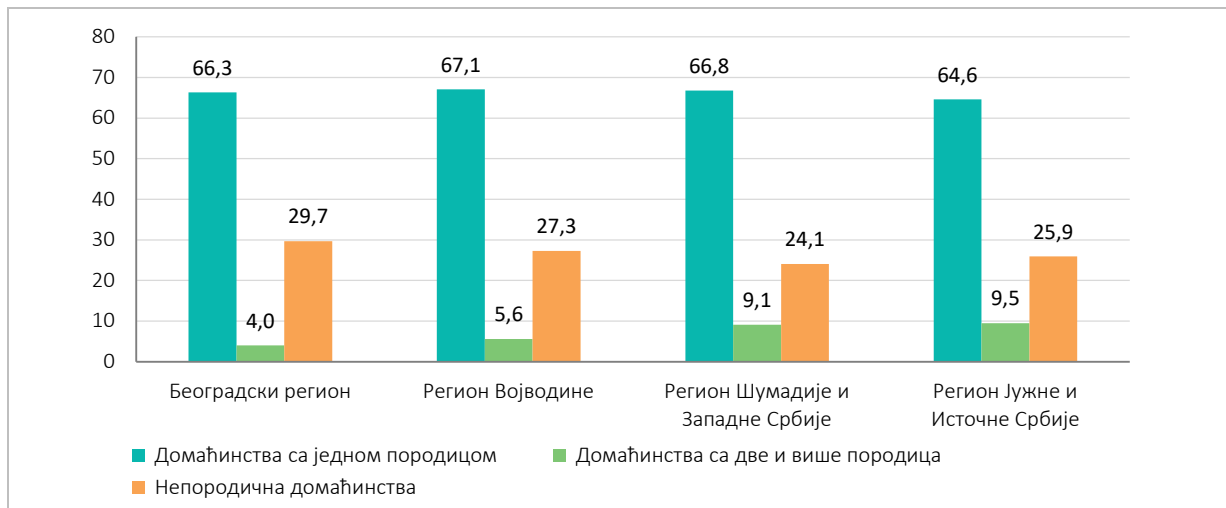
Регион	Укупно	Домаћинства са једном породицом, према типу породице				Домаћинства са две и више породица	Непородична домаћинства	
		брачни/ванбрачни пар без деце	брачни/ванбрачни пар с децом	отац с децом	мајка с децом		самачка	вишечлана
Република Србија	100	22,5	31,2	2,7	10,0	6,2	25,0	2,4
Београдски регион	100	20,1	32,3	2,7	11,1	4,0	27,0	2,7
Регион Војводине	100	23,4	31,3	2,5	9,9	5,6	25,0	2,3
Регион Шумадије и Западне Србије	100	23,5	31,4	2,6	9,2	9,1	22,0	2,1
Регион Јужне и Источне Србије	100	25,7	27,4	3,0	8,5	9,5	23,4	2,4
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...	...	...	...	...

На регионалном нивоу вишечлана домаћинства чине свега између 8,4% и 9,4% непородичних домаћинстава особа досељених из иностранства и најбројнија су у Београдском региону. Док су непородична домаћинства карактеристичнија за Београдски регион, домаћинства са две и више породица имају највиши удео у структури домаћинстава према типу домаћинства у Региону Западне Србије и Шумадије и Јужне и Источне Србије (графикон 17.1).

Поређењем структуре домаћинстава према типу домаћинства, за популацију досељену из иностранства и осталу популацију, може се закључити да би без домаћинстава у којима је најмање један члан повратник или имигрант удео самачких домаћинстава у укупном броју домаћинстава био већи за 2%. Највеће разлике, у структури домаћинстава према типу домаћинства, између популације досељене из иностранства и остале популације, запажају се у Београдском региону, а односе се на мањи удео самачких и већи удео једнопородичних домаћинстава типа брачни/ванбрачни пар са децом или без њих у структури домаћинстава популације досељене из иностранства.

²⁵ Напомена: Код породичних домаћинстава, осим чланова породице, у домаћинству могу да живе и други чланови који не припадају ниједној породици.

Графикон 17.1. Домаћинства имиграната и повратника према типу, Попис 2022. (%)

18

Породице имиграната и повратника из иностранства

У Републици Србији је 2022. пописано 473 780 породица, у којима је најмање један члан имигрант или повратник из иностранства. Преовладава учешће породица типа брачни пар са децом (41,8%) и породица типа брачни пар без деце (32,5%). Посматрано по регионима, удео породица типа брачни пар са децом највиши је у Београдском региону, а најнижи у Региону Јужне и Источне Србије. Виши удео породица типа мајка са децом у односу на републички просек забележен је у Београдском региону (табела 18.1).

Табела 18.1. Породице у којима је најмање један члан повратник или имигрант, према типу породице и броју чланова, Попис 2022. (%)

	Укупно	Тип породице					
		брачни пар без деце	ванбрачни пар без деце	брачни пар са децом	ванбрачни пар са децом	мајка са децом	отац са децом
Република Србија							
Број породица	100	32,5	3,5	41,8	3,9	14,6	3,8
Број чланова породица	100	23,1	2,5	54,3	5,1	11,9	3,1
Београдски регион							
Број породица	100	28,0	3,8	44,0	3,9	16,4	4,0
Број чланова породица	100	19,7	2,7	56,3	4,9	13,2	3,2
Регион Војводине							
Број породица	100	33,1	3,9	41,0	4,2	14,2	3,5
Број чланова породица	100	23,7	2,8	53,4	5,5	11,6	2,9

Табела 18.1. Породице у којима је најмање један члан повратник или имигрант, према типу породице и броју чланова, Попис 2022. (%) (наставак)

	Укупно	Тип породице					
		брачни пар без деце	ванбрачни пар без деце	брачни пар са децом	ванбрачни пар са децом	мајка са децом	отац са децом
Регион Шумадије и Западне Србије							
Број породица	100	35,2	2,3	42,9	2,8	13,1	3,7
Број чланова породица	100	24,8	1,6	55,9	3,7	10,8	3,1
Регион Јужне и Источне Србије							
Број породица	100	38,8	3,3	36,5	4,5	12,6	4,3
Број чланова породица	100	28,4	2,4	48,5	6,3	10,7	3,7
Регион Косово и Метохија							
	...	...	...	...	...	...	...

Породице досељених из иностранства чине једну четвртину (24,9%) од укупног броја породица у Републици Србији. Удео ових породица у укупном броју породица по регионима креће се од 14,1% у Региону Јужне и Источне Србије до 34,2% у Београдском региону. Структура породица у којима је барем један члан имигрант или повратник из иностранства највише се разликује од осталих породица по вишем уделу породица типа брачни пар без деце (32,5% према 26,6%).

19

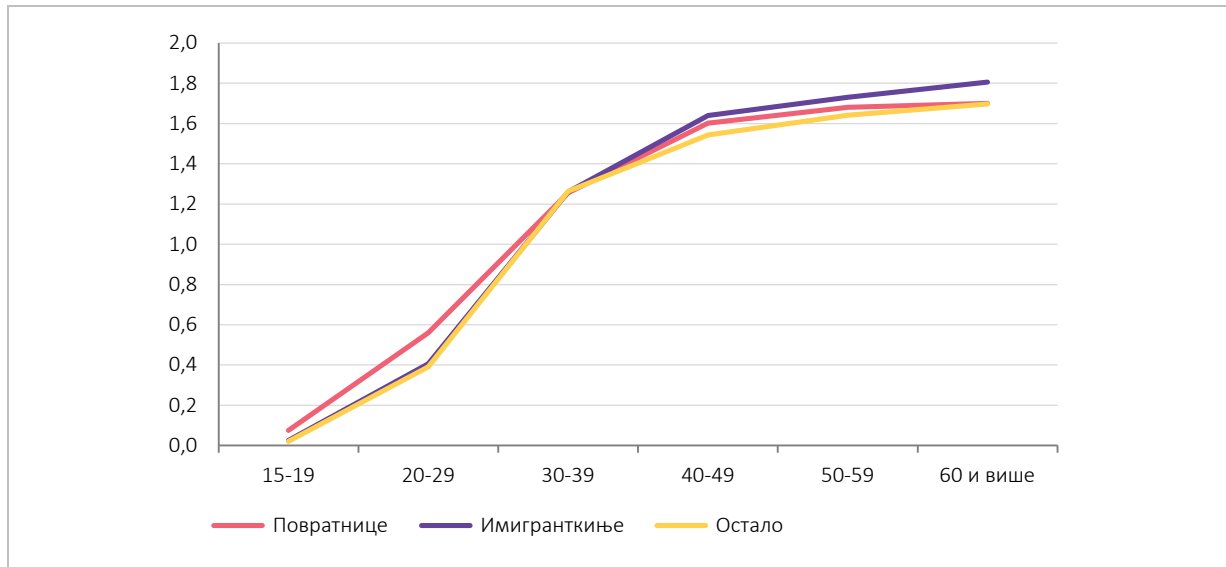
Имигранти и повратници – фертилитет женског становништва

Одлука о рађању има посебан значај за друштвену интеграцију досељеног женског становништва, јер пружа увид у њихов положај и могућности у друштву одредишта (Adserà & Ferrer, 2015). Такође, од значаја је и поређење фертилитета мигранткиња и других жена. Истраживање Мусине и Канталани (2024) указује на то да жене које мигрирају у окружења са различитим репродуктивним нормама, у односу на оне у својој земљи порекла, прилагођавају своје репродуктивно понашање тим новим околностима. Ауторке даље истичу да је ово сазнање значајно са аспекта јавних политика, јер указује да фертилитет имигранткиња, изложених другачијим репродуктивним нормама у новој средини, може постати сличан оном домаћег становништва у земљи дестинације (Mussino & Cantalini, 2024).

Просечан број живорођене деце жена старих 15 и више година у популацији имигранткиња износи 1,63, а у популацији повратница у Републику Србију 1,55 (графикон 19.1). Поређењем са фертилитетом осталих жена у Републици Србији (1,32), на основу података Пописа 2022, долази се до закључка да је просечан број живорођене деце нешто виши у популацији досељених из иностранства у односу на друге жене. Истраживања потврђују да је стопа фертилитета жена прве генерације миграната обично виша у поређењу са женама које припадају становништву земље домаћина (Sobotka, 2008; Grytten et al., 2024). Просечан број живорођене деце имигранткиња и повратница виши је у свим старосним кохортама у односу на остало женско становништво. Изузетак је кохорта 30–39, где је су вредности код све три категорије изједначене (1,26).

Највиша стопа кумулативног фертилитета је у групи жена досељених из иностранства старих 60 и више година; код имигранткиња је нешто виша (1,82) него код повратница (1,71). У млађој старосној кохорти жена које су изашле из фертилног периода, 50–59 година, стопа кумулативног фертилитета је код имигранткиња (1,73%) нешто виша него код повратница (1,67), а вредност овог индикатора се даље смањује са млађим старосним кохортама.

Графикон 19.1. Просечан број живорођене деце по старосним кохортама имигранткиња, повратница и осталих жена у Републици Србији, Попис 2022.

У популацији имигранткиња старих 15 и више година, нешто више од 60 000 (60 039) није учествовало у репродукцији становништва, што чини око 17% укупне популације имигранткиња те старосне категорије (табела 19.1). Од укупног броја имигранткиња које нису рађале, чак скоро четвртина (24,3%) стара је 60 и више година, док жене старости 50–59 година учествују са 12,8%. Жене старости 20–29 (21,8%) и 30–39 (20,4%) готово подједнако учествују са око 20% у укупној популацији имигранткиња старих 15 и више година које нису рађале, док је најмањи удео забележен код жена старости 15–19 година (6,1%).

Табела 19.1. Жене имигранткиње према броју живорођене деце и старости, Попис 2022. (%)

Старост	Укупно	Без деце	Са 1 дететом	2	3	4	5 и више деце	Непознато	Стопа кумулативног фертилитета
Свега	355703	16,9	20,1	49,4	10,7	2,0	0,8	0,2	1,6
15-19 г.	3715	98,0	1,5	0,4	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0
20-29	17461	75,1	13,4	8,2	2,3	0,6	0,2	0,1	0,4
30-39	38120	32,1	23,8	32,5	9,4	1,7	0,4	0,1	1,3
40-49	53589	16,5	22,2	45,6	12,7	2,2	0,7	0,1	1,6
50-59	63894	12,0	20,6	52,8	11,6	2,1	0,7	0,1	1,7
60 и више г.	178924	8,1	19,6	58,0	11,1	2,1	0,9	0,2	1,8

Код повратница старих 15 и више година, 25 653 није рађало, што чини 19,2% те популације. Највиши удео жена које нису родиле ниједно живо дете у укупном броју жена бележе најстарије повратнице (27,4%), што је нешто више него код имигранткиња. Затим следе жене старости 20–29 година (21,8%) и 30–39 година (19,9%). Најнижи удео имају најмлађе повратнице. У односу на имигранткиње и повратнице код осталих жена старих 15 и више година, виши удео жена (25,7%) није никад рађао (табела 19.2).

Табела 19.2. Жене повратнице према броју живорођене деце и старости, Попис 2022. (%)

Старост	Укупно	Без деце	Са 1 дететом	2	3	4	5 и више деце	Непознато	Стопа кумулативног фертилитета
Свега	133854	19,2	24,1	43,9	9,5	2,2	1,1	0,1	1,5
15-19 г.	1586	94,4	3,8	1,4	0,3	0,0	0,0	0,1	0,1
20-29	8204	68,1	16,9	9,2	3,7	1,6	0,7	0,0	0,6
30-39	14207	36,0	24,7	25,6	8,6	3,2	1,9	0,1	1,2
40-49	16888	20,6	25,0	36,7	12,3	3,4	1,9	0,0	1,6
50-59	18926	15,7	23,9	44,0	12,1	2,7	1,5	0,1	1,7
60 и више г.	74043	9,5	25,1	53,8	9,3	1,7	0,7	0,1	1,7

Највећи број имигранткиња старих 15 и више година, које су рађале, родило је двоје деце. Удео жена које су родиле више од троје деце висок је у групи жена које су старе 40 и више година, у све три старосне кохорте виши је од 10%, а максималан удео забележен је у групи жена старих 40–49 година. Када су у питању жене које су родиле четворо, петоро и више деце, највише су заступљене у кохортама преко 40 година, али је њихов удео низак (табела 19.1). И код повратница које су старе 15 и више година, запајају се исти старосни обрасци према броју живорођене деце. Нешто је већи удео жена које су родиле четири, пет и више деце у укупном броју имигранткиња старих 15 и више година које су рађале (табела 19.2).

Код осталих жена у Републици Србији, највећи удео такође чине оне које су родиле двоје деце (41,8%), што је мање у односу на жене досељене из иностранства. Нешто мање од једне петине осталих жена има једно дете (19,4%), док је 8,8% осталих жена родило три детета. Удео осталих жена у Републици Србији које су родиле четири, пет и више деце нижи је од удела жена досељених из иностранства које су имале исти број деце у укупном броју жена досељених из иностранства старих 15 и више година које су рађале. Од средине 1960-их, стопа рађања у Републици Србији бележи пад испод нивоа потребног за обезбеђивање демографске обнове. Стопе фертилитета у Републици Србији одражавају друштвено-економске промене током транзиције ка тржишно оријентисаној економији, укључујући веће учешће жена на тржишту рада и промену њихове друштвене улоге (Lović Obradović i dr., 2016; Lović Obradović & Vojković, 2021). На тренд опадања фертилитета утицало је мноштво фактора, укључујући високу учесталост абортуса, продужену економску нестабилност и високу незапосленост. Ове околности изазивају осећај несигурности и подстичу тенденцију одлагања рађања (Рашевић, 2006; Рашевић, 2008).

Скоро петина жена досељених из иностранства (17,5%) није учествовала у репродукцији становништва, док код других жена овај удео износи 27,3%. Рашевић (1995, 2006, 2015) наводи да је тренд благор пораста жена које нису учествовале у репродукцији становништва Републике Србије забележен у периоду 1981–1991, да је интензивирао у периоду 1991–2002, а овај тренд се није зауставио ни у периоду 2002–2011.

Када се упореде жене старости од 15 до 19 година које су се доселиле из иностранства и остало женско становништво те старости, уочавају се одступања у просечном броју живорођене деце. Наиме, удео повратница старих од 15 до 19 година које су родиле једно дете, више су у укупној женској повратничкој популацији него што је то случај код имигранткиња и осталих жена (1,3) исте старости. Ово је случај и код повратница исте старости које су родиле двоје и троје деце (код осталих жена ови удели су 0,3 и 0,04).

20

Унутрашње миграције становништва досељеног из иностраниства

Глобално гледано, унутрашња миграција је већег обима од међународне, и њихов је однос четири према један (Bell et al. 2015), док је у Републици Србији овај однос пет према један (Lukić, Lović Obradović & Stojilković Gnjatović, 2023). У поређењу са преовлађујућим фокусом истраживача и јавности на међународним миграцијама, тема унутрашњих миграција доима се неправедно занемареном, с обзиром на њихову доминацију у обиму, али и њихов значај за промене у популационој величини насеља и мрежи насеља.

Бројни аутори указују на потребу за проучавањем повезаних миграционих система, односно различитих типова миграција (Skeldon, 2006; King & Skeldon, 2010; Ellis, 2012; Лукић, 2012; Lukić, 2013), који доприносе конституисању друштвених система (Xiang, 2016). Овакво проучавање сматра се искорак у односу на преовлађујућу перспективу, јер форме мобилности становништва нису независне, већ је њихова веза динамичка. Анализирајући везу између унутрашњих и међународних миграција, Скелдон истиче да су различите форме миграција уствари различити просторни одговори на исте факторе утицаја (Skeldon, 2006). Аутори Кинг и Конти разматрају да ли су унутрашње и међународне миграције алтернативне стратегије, те како посматрати и проучавати оне мигранте који су у једној фази свог живота међународни, а у другој унутрашњи мигранти, што зависи и од редоследа типа миграције. Указујући на везу између различитих облика миграција и њихових последица, они наглашавају да се повратком емигранта у друго насеље/регион у односу на оно из којег је емигрирао ствара ефекат нето унутрашње миграције (King & Conti, 2013). На учешће у већем броју миграционих кретања, међу којима је и повратна миграција, утиче претходно миграционо искуство односно веће аспирације миграната у односу на немигранте (Czajka & Vothknecht, 2014).

Увидом у литературу релевантну за миграције, с циљем разматрања етничке компоненте процеса урбанизације и субурбанизације у Чешкој, као новијој земљи одредишта имиграната, аутори Крижкова и Уредничек наводе да „налази истраживања спроведених у традиционално имиграционим земљама показују да се у каснијим фазама свог боравка у земљи дестинације имигранти прилагођавају општим миграционим обрасцима већинског становништва” (Křížková & Ouředníček, 2020:1). Сличне налазе видимо и на примеру присилних миграната из бивших република СФРЈ, који и данас чине знатан део имигрантског контингента у Републици Србији²⁶. Због јаког утицаја социјалних мрежа, њихова мобилност је била ниска у првим годинама избеглиштва, да би с временом постала интензивнија. Анализа података Пописа 2011. показала је да ово становништво чак мигрира на већим удаљеностима у односу на становништво земље пријема, најчешће се пресељавајући у градска насеља. Отуда је

²⁶ Готово две трећине (32,4%) имиграната из бивших република СФРЈ изјаснило се за принудно пресељење као разлог миграције у Републику Србију.

према подацима Пописа 2011. запажен наставак тренда концентрације присилних миграната из бивших република СФРЈ у Региону Војводине и Београдском региону (Лукић, 2015). Праћење и проучавање унутрашњих миграција имиграната добија на значају са порастом обима и разноврсности имигрантске популације. Да обрасци унутрашње миграције различитих етничких група имиграната не морају да буду исти, показују резултати истраживања спроведеног у традиционално имиграционој Аустралији, с циљем идентификовања насеља привлачних за имигранте, а у функцији јавних политика (Raymer & Vaffour, 2018).

Ломакс наглашава да су подаци добијени пописом становништва златни стандард за увиде и визуализацију, кад је у питању праћење трендова и образаца унутрашње миграције, с обзиром да омогућавају анализу засновану на укрштању података о насељу полазишта и насељу одредишта унутрашњег миграната, те да попис обухвата целокупну популацију и богат је не само географским, већ и бројним другим обележјима, која се не могу наћи у другим скуповима података (Lomax, 2022). Наредна анализа нама доступних података Пописа 2022, на нивоу Републике Србије, има за циљ да покаже сличности и разлике унутрашњих миграционих образаца контингената имиграната и повратника у Републику Србију, као и сличности и разлике у унутрашњој мобилности између укупног становништва досељеног из иностранства и осталог становништва Републике Србије, како уопште тако и између различитих типова насеља полазишта и одредишта у оквиру мреже насеља Републике Србије.

Према подацима Пописа 2022, више од половине пресељавања имиграната чине пресељавања у градска насеља (58,5%), која су привлачнија за ову популацију од сеоских насеља. Највећи број имиграната пресељавао се из градског у градско насеље, а затим из градског у остало насеље. Управо просторни размештај имиграната, анализиран у претходним поглављима ове студије, указује да више од две трећине живи у градским насељима Републике Србије. Не запажају се значајније разлике према полу, у погледу учешћа имиграната у различитим типовима миграције између насеља (табела 20.1).

Табела 20.1. Имигранти и повратници у Републици Србији према типу насеља последњег пресељења, Попис 2022. (%)

Република Србија		Тип унутрашње миграције				
		из градског у остало насеље	из остало у градско насеље	из градског у градско насеље	из остало у остало насеље	непознато
Имигранти						
Укупно	100	26,9	18,3	40,2	12,3	2,3
Мушкарци	100	27,8	17,6	41,7	10,3	2,6
Жене	100	26,3	18,8	39,1	13,8	2,0
Повратници						
Укупно	100	13,5	30,4	34,2	20,4	1,5
Мушкарци	100	13,7	32,8	35,3	16,7	1,5
Жене	100	13,2	28,1	33,1	24,2	1,4

Као и код имиграната, више од половине унутрашњих пресељавања повратника чине пресељавања у градска насеља (64,6%). Највећи број повратника пресељавао се из градског у градско насеље, а затим из остало у градско насеље. Значајније разлике према полу, у погледу учешћа у унутрашњој миграцији, запажају се само када је у питању веће учешће жена него мушкараца повратника из иностранства у пресељавању између осталих насеља.

Глобална пандемија коронавируса повећала је привлачност живота у сеоским насељима, те убрзала унутрашње миграције становништва из урбаних средина. Ово је тема која заокупља пажњу истраживача како у земљама чланицама Европске уније, тако и у другим земљама. Резултати истраживања промена у обрасцима унутрашњих миграција у Републици Србији у периоду 2018–2021, с циљем сагледавања утицаја пандемије коронавируса, с фокусом на остала насеља, као одредишта, и градска, као полазишта миграната, показали су да је пандемија утицала на пораст миграција из села и градова средње величине у остала насеља Републике Србије (Lukić, Lović Obradović & Stojilković Gnjatović, 2023). Уколико имигранте и повратнике посматрамо као целину, анализа података показује да и за становништво досељено из иностранства и за остало становништво Републике Србије градска насеља имају већу привлачност за насељавање. У односу на остало становништво, становништво досељено из иностранства у већем обиму се пресељава између градских насеља, нарочито када је реч о женама. Супротно томе, друго становништво Републике Србије, нарочито жене, више учествују у унутрашњим миграцијама између осталих насеља, у поређењу са становништвом досељеним из иностранства. За мушку популацију запажају се разлике у погледу већег учешћа мушкараца у унутрашњим миграцијама из осталих у градска насеља, у односу на мушкарце досељене из иностранства.

21

Разлози за имиграцију и повратак у Републику Србију из иностранства

Приликом истраживања миграционих процеса и мигрантске популације, у случају добровољне а не присилне миграције, разлози за миграцију често су незаобилазна тема. Ипак, одговор на питање зашто у одређеном друштвеном контексту неко учествује у миграцији, а неко не учествује, претежно је могуће добити путем налаза квалитативних истраживања и најчешће се истраживања заснивају на узорку који није репрезентативан. Подаци Пописа 2022, као квантитативног истраживачког метода, пружају нам информације о разлозима за имиграцију и разлозима за повратак из иностранства у Републику Србију. Ипак, подаци не омогућавају сагледавање утицаја два или више фактора на одлуку о досељењу у Републику Србију из иностранства. Даљим укрштањем ових података са другим подацима Пописа 2022. добијамо драгоцене увиде у везу између разлога за имиграцију или повратак у Републику Србију и различитих социодемографских обележја особа досељених из иностранства. Оваква анализа, између осталог, омогућава укључивање родне перспективе односно истраживање родних разлика у погледу разлога за имиграцију или повратну миграцију.

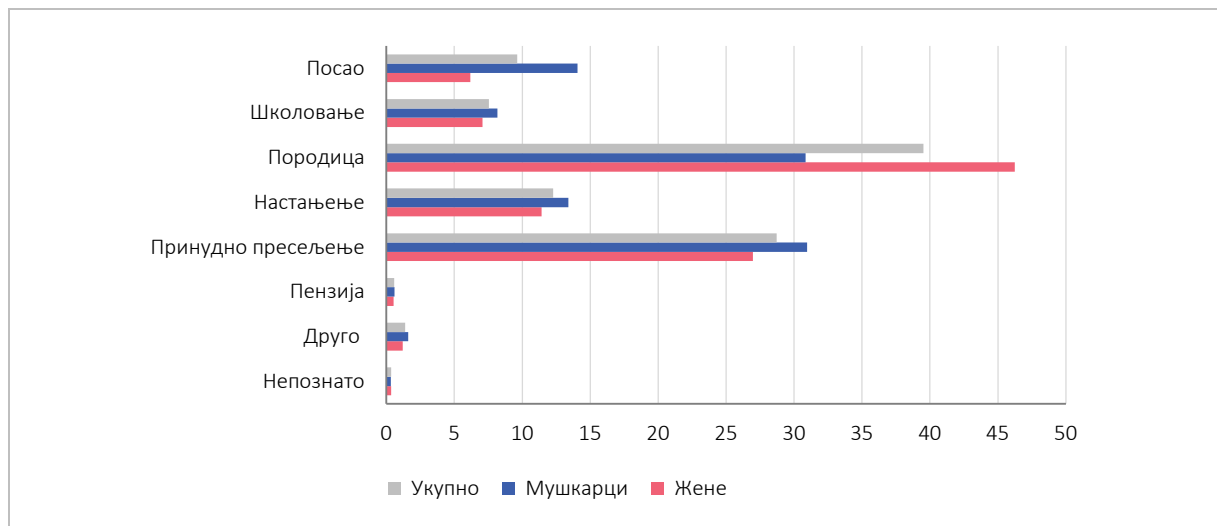
Иако је према подацима Пописа 2022. водећи разлог за имиграцију и повратак у Републику Србију породични разлог, друга два разлога по висини удела у укупном се разликују код имиграната и повратника. Тако су код имиграната на другом и трећем месту „принудно пресељење” и „настањење”, и код повратника су то „посао” и „повратак након стицања пензије” (графикон 21).

Графикон 21. Имигранти и повратници у Републици Србији, према водећим разлозима за досељење, (%)

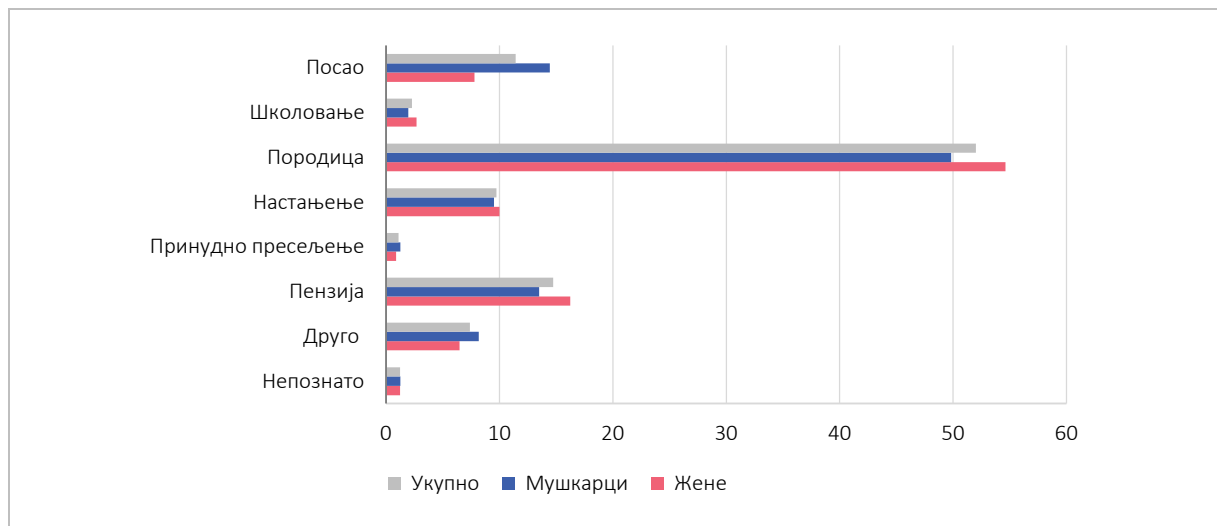

Посматрано према полу, код лица старих 15 и више година, уочава се већи значај породичних у односу на пословне разлоге за женску популацију у односу на мушку, било да је реч о имиграцији или о повратку у Републику Србију (графикони 21.1 и 21.2).

Графикон 21.1. Популација имиграната старих 15 и више година, према полу и разлозима досељења у Републику Србију, Попис 2022. (%)

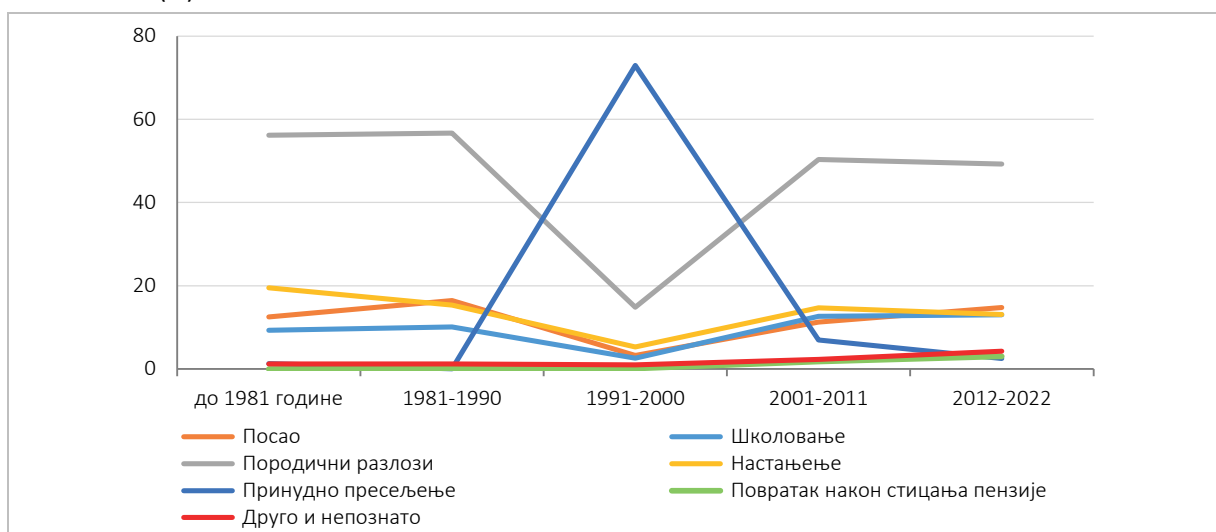
Графикон 21.2. Популација повратника старих 15 и више година, према полу и разлозима повратка у Републику Србију, Попис 2022. (%)

21.1. РАЗЛОЗИ ИМИГРАЦИЈЕ И ПОВРАТКА У РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ ПРЕМА ПЕРИОДУ ДОСЕЉЕЊА И ПОЛУ МИГРАНАТА

Разлози имиграције у Републику Србију, анализирани према периодима досељења: до 1981. године, 1981–1991, 1991–2000, 2001–2011. и 2012–2022, показују да преовладавају породични разлози за досељење у Републику Србију у свим периодима, осим деведесетих година прошлог века. Тада је велики број присилних миграната досељен са простора бивших југословенских република у Србију, што се јасно види из преовлађујућег разлога имиграције „принудно пресељење” у периоду 1991–2000, када је истовремено знато смањен удео породичних разлога за досељење у Србију. Удео осталих разлога за досељавање из иностранства у Републику Србију не показује значајније промене током времена (графикон 21.1.1).

Графикон 21.1.1. Имигранти према разлозима имиграције и периоду досељења у Републику Србију, Попис 2022. (%)

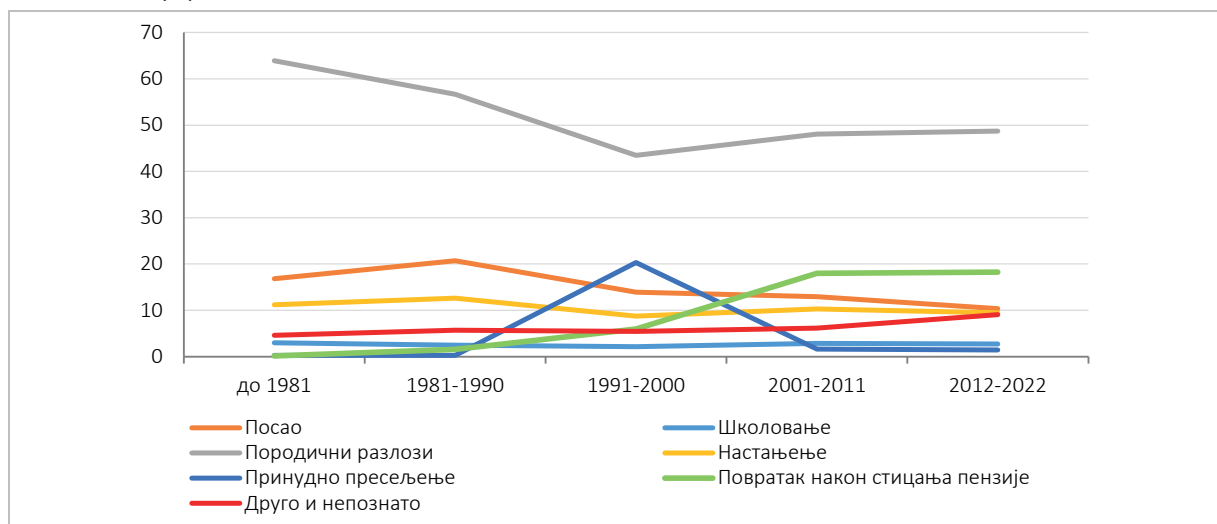

Посматрано према полу и разлозима имиграције у Републику Србију током времена, код мушкараца се у свим периодима запажа виши релативан удео разлога „посао” у односу на жене, а нарочито у периоду 1981–1990 године. Супротно, виши релативан удео породичних разлога имиграције код жена, у односу на мушкарце, видан је у свим периодима, а нарочито у периоду 1981–1990. године, те можемо претпоставити да је делом реч о везаној миграцији супруга. „Школовање”, као разлог за имиграцију у Републику Србију било је знатно заступљеније код мушке него код женске популације у прва два посматрана периода, да би се касније, с временом, ове разлике смањиле (табела 21.1.1).

Табела 21.1.1. Разлози имиграције у Републику Србију у односу на период досељења и пол имигранта, Попис 2022. (%)

Разлог досељења	Период досељења из иностранства					
	до 1981	1981–1990	1991–2000	2001–2011	2012–2022	непознато
Мушкарци						
Посао	18,2	27,2	4,6	16,8	22,0	4,9
Школовање	11,7	12,2	2,6	12,1	12,0	1,7
Породични разлози	45,8	39,6	10,8	42,5	41,8	79,0
Настањење	21,8	19,3	5,8	16,7	13,9	3,5
Принудно пресељење	1,2	0,1	75,1	7,5	2,8	2,0
Повратак након стицања пензије	0,0	0,1	0,1	1,9	2,9	0,7
Друго и непознато	1,4	1,6	1,0	2,6	4,7	8,1
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Жене						
Посао	8,7	9,5	2,1	6,7	7,9	2,6
Школовање	7,8	8,7	2,7	13,1	13,9	2,1
Породични разлози	63,2	67,8	18,2	57,0	56,3	75,9
Настањење	18,0	12,8	4,8	13,0	12,3	4,3
Принудно пресељење	1,4	0,0	71,1	6,5	2,3	2,2
Повратак након стицања пензије	0,0	0,1	0,1	1,7	3,2	1,0
Друго и непознато	1,0	1,0	0,9	2,0	4,0	11,9
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Подаци Пописа 2022. показују да су код повратника породични разлози преовлађујући за досељење у Републику Србију, у свим посматраним периодима досељења. Удео разлога „принудно пресељење“ за повратак у Републику Србију је значајније (20,3%) само у периоду 1991–2000. Међу онима који су се одлучили на повратак у Републику Србију из неких других разлога, који овде нису наведени, или из непознатих разлога највећи је број оних који су се доселили након 2012. године (графикон 21.1.2). Резултати истраживања спроведеног међу повратницима, од којих се највећи број вратио у Републику Србију након 2011. године показали су да су главни разлози за повратак били чежња за земљом порекла (18,3%) и жеља повратника да по стицању пензије живе у Републици Србији (16,5%) (Langović, et al. 2024).

Графикон 21.1.2. Повратници према разлозима повратка и периоду досељења у Републику Србију, Попис 2022. (%)

Запажене разлике у разлозима досељења у Републику Србију према периодима и полу код имигрантске популације, у погледу вишег удела удео разлога „посао“ за мушкарце у односу на жене у свим периодима, и, супротно, вишег релативног удела породичних разлога за миграцију код жена у односу на мушкарце у свим периодима, важе и за популацију повратника из иностранства (табела 21.1.2).

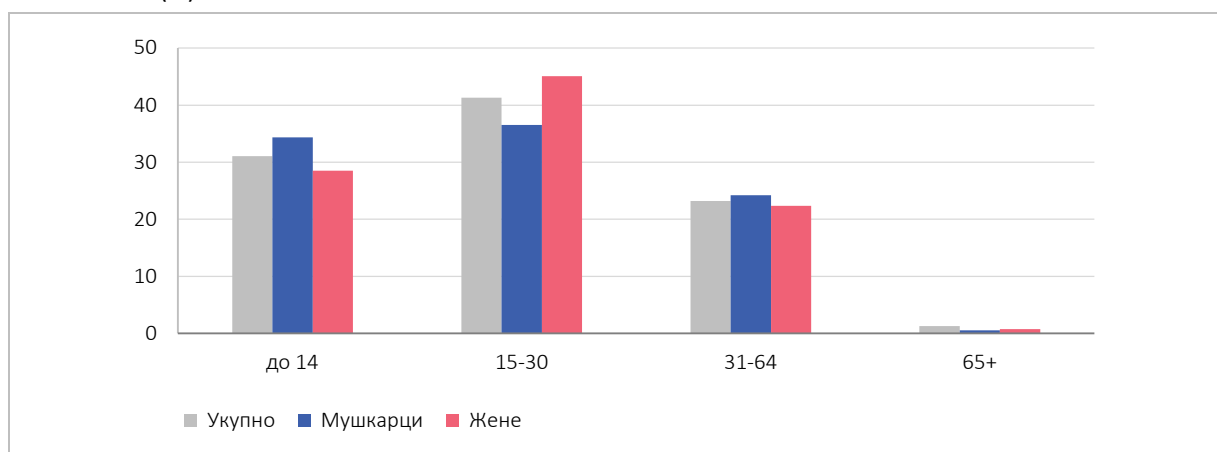
Табела 21.1.2. Разлози повратка у Републику Србију у односу на период повратка и пол повратника, Попис 2022. (%)

Разлог повратка	Период повратка из иностранства					
	до 1981	1981-1990	1991-2000	2001-2011	2012-2022	непознато
Мушкарци						
Посао	22,6	26,9	19,0	16,2	12,9	11,9
Школовање	2,9	2,3	2,0	2,6	2,4	1,8
Породични разлози	57,3	50,2	41,8	46,0	47,3	41,7
Настањење	10,8	12,2	9,0	10,1	9,2	6,5
Принудно пресељење	0,3	0,4	16,4	1,8	1,6	1,0
Повратак након стицања пензије	0,2	1,4	5,3	16,4	17,0	9,1
Друго и непознато	5,9	6,7	6,5	7,0	9,7	28,0
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Жене						
Посао	11,4	13,4	8,1	9,1	7,2	6,4
Школовање	3,1	2,8	2,3	3,2	3,1	2,1
Породични разлози	70,2	64,3	45,3	50,5	50,5	45,3
Настањење	11,6	13,0	8,5	10,6	9,8	6,6
Принудно пресељење	0,3	0,2	24,9	1,4	1,2	1,0
Повратак након стицања пензије	0,1	1,8	6,7	19,9	19,9	11,5
Друго и непознато	3,3	4,6	4,2	5,2	8,3	27,0
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

21.2. РАЗЛОЗИ ИМИГРАЦИЈЕ И ПОВРАТКА У РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ ПРЕМА СТАРОСТИ У ВРЕМЕ ДОСЕЉЕЊА И ПОЛУ МИГРАНАТА

Од укупног броја међународних миграната у свету, у 2020, млади старости 15–29 година чинили су 20,6% (United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2020). Према подацима Пописа 2022, највећи број имиграната у Републику Србију (267 090 или 41,3%), без обзира на пол, имао је између 15 и 30 година у време досељења (графикон 21.2.1). Просечна старост имиграната у време досељења у Републику Србију, израчуната на основу појединачне старости у време досељења без оних за које није била позната година досељења, износила је 22,2 године. Тиме се потврђују теоретска становишта и емпиријски налази²⁷ (Bernard et al. 2014; Eurostat, 2022) о томе да се међународна миграција најчешће одвија током раног одраслог доба, те да су имигранти просечно млађи од становништва земље пријема.

Графикон 21.2.1. Имигранти у Републици Србији према старости у време досељења и полу²⁸, Попис 2022. (%)

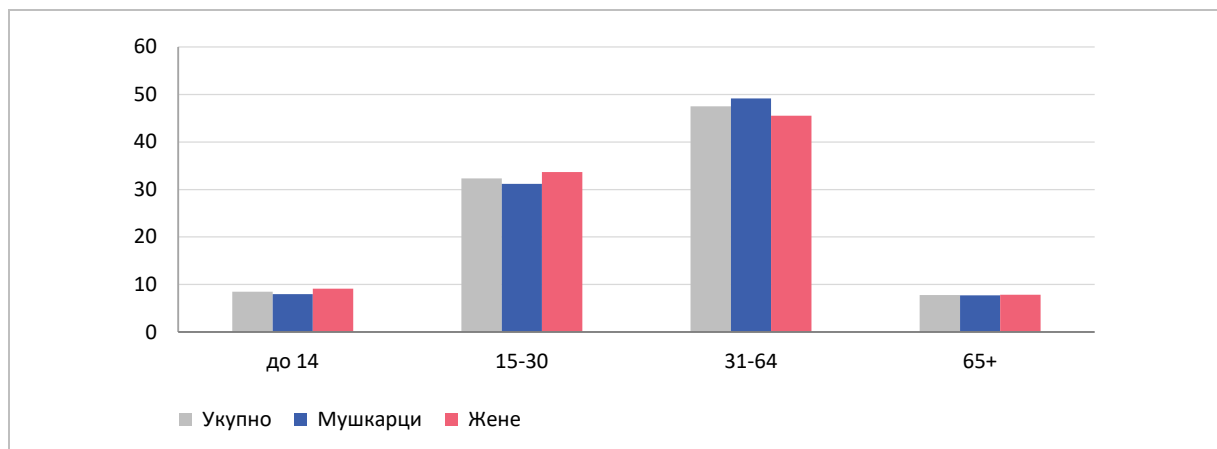
Више од две трећине, 417 167 (64,5%), имиграната у Републику Србију, до момента Пописа 2022, у време досељења припадало је контингенту радне снаге (15–64 године) становништва, односно више од једне трећине, 229 321 (35,4%), контингенту жена у фертилном периоду (15–49 година). У предшколском узрасту, у време досељења из иностранства, било је 108 062 (16,7%) имиграната. Ова деца нису самостално донела одлуку о миграцији и тиме, као најчешће један од супружника, чине „везане мигранте“, односно оне који се, можда, не би одлучили на миграцију, али мигрирају као део породице (Freitas-Monteiro, 2024).

За разлику од имиграната, највећи број повратника у Републику Србију (139 814 или 47,5%), без обзира на пол, имао је између 31 и 64 године у време досељења. Ипак, као и код имиграната, више од две трећине – 234 994 (79,8%), повратника из иностранства у Републику Србију, до момента Пописа 2022, у време досељења припадало је контингенту радне снаге (15–64 године) становништва (графикон 21.2.2). Просечна старост повратника у време повратка у Републику Србију, израчуната на основу појединачне старости у време повратка, без оних за које није била позната година повратка, износила је 36,7 година. Контингенту жена у фертилном периоду (15–49 година) припадало је мање од једне трећине повратника – 84 881 (28,8%), док је у предшколском узрасту, у време повратка из иностранства, било свега 9 855 (3,3%) повратника.

²⁷ Просечна старост становништва Европске уније 2023. износила је 44,5 година, док је за имигранте у ЕУ просечна старост износила 30,5 година 2022.

²⁸ Разлику до 100% чине лица непознате старости.

Графикон 21.2.2. Повратници у Републику Србију према старости у време повратка и полу²⁹, Попис 2022. (%)

Просек на нивоу Републике Србије, али и за сваку од водећих земаља полазишта према бројности имиграната, показује да је за жене увек водећи разлог имиграције у Републику Србију „породични разлог”. Код мушке популације имиграната, посматрано на нивоу Републике Србије, такође преовладава „породични разлог” као разлог досељења у Републику Србију из иностранства. Ипак, посматрано према водећим земљама полазишта за мушкарце, запажају се разлике у водећем разлогу за досељење, па је тако за популацију мушкараца досељену из бивших југословенских република, претежно досељену у периоду 1991–2000, водећи разлог „принудно пресељење”, а за мушкарце досељене из Руске Федерације „посао”. Као што је већ раније наведено, чак 75% од 12 400 Руса пописаних 2022. године досељено је у Републику Србију након 2012. године. На основу података годишње миграционе статистике може се претпоставити да је већи број Руса досељен након критичног момента Пописа 2022. (Влада, 2024). Највеће родне разлике у преовлађујућим разлозима имиграције у Републику Србију видне су код популација старости 15–30 и 31–64 године, које чине контингент радне снаге. Наиме, више од 60% особа старости 15–30 и 31–64 године, чији је водећи разлог имиграције „посао”, чине мушкарци, док, супротно, више од 60% особа старости 15–30 и 31–64 године, чији је водећи разлог имиграције у Републику Србију „породични разлог”, чине жене (табела 21.2.1).

²⁹ Разлику до 100% чине лица непознате старости у време повратка у Републику Србију.

Табела. 21.2.1. Имигранти према старости у време досељења у Републику Србију, полу и разлозима досељења, Попис 2022. (%)

Старост у време досељења	Разлог имиграције ³⁰					
	посао	школовање	породични разлози	настањење	принудно пресељење	повратак након стицања пензије
Република Србија	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
До 14 г.	0,0	4,7	41,4	47,8	27,0	0,0
Мушкарци	0,0	48,1	47,5	49,6	49,4	0,0
Жене	0,0	51,9	52,5	50,4	50,6	0,0
15–30	72,4	92,2	37,1	29,0	30,7	0,0
Мушкарци	61,1	47,0	18,1	44,3	47,5	0,0
Жене	38,9	53,0	81,9	55,7	52,5	0,0
31–64	26,2	2,2	14,0	20,0	41,6	55,9
Мушкарци	71,0	50,7	34,2	48,1	45,4	43,1
Жене	29,0	49,3	65,8	51,9	54,6	56,9
65 и више г.	0,1	0,0	1,4	1,8	0,4	39,3
Мушкарци	62,6	0,0	38,5	48,9	32,3	51,5
Жене	37,4	0,0	61,5	51,1	67,8	48,5

Резултати истраживања спроведеног међу повратницима у Републику Србију показали су да повратак жена претежно иницира партнер, док је повратак мушкараца првенствено мотивисан чежњом за земљом порекла и жељом да живот по пензионисању проведу у Републици Србији (Langović, et al. 2024). Ипак, подаци Пописа 2022. показују, да је, просечно на нивоу Републике Србије али и за сваку од водећих земаља полазишта према бројности повратника, и за жене и за мушкарце увек водећи разлог повратка у Републику Србију „породични разлог”. Међутим, за разлику од мушкараца имиграната, не запајају се разлике у разлозима међу државама полазишта повратника у Републику Србију, па је тако преовлађујући разлог повратка за повратнике оба пола из сваке од посматраних земаља „породични разлог”. Највеће родне разлике у преовлађујућим разлозима повратка у Републику Србију видне су код популације старости 31–64 године, где више од 70% особа старости 31–64 године, чији је водећи разлог повратка „посао”, чине мушкарци (табела 21.2.2).

³⁰ Разлику до 100% чине лица другог и непознатог разлога имиграције.

Табела. 21.2.2. Повратници према старости у време повратка у Републику Србију, полу и разлозима повратка, Попис 2022. (%)

Старост у време повратка	Разлог повратка ³¹					
	посао	школовање	породични разлози	настањење	принудно пресељење	повратак након стицања пензије
Република Србија	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
До 14 г.	0,0	2,5	13,1	9,9	9,8	0,0
Мушкарци	0,0	52,9	49,8	52,1	51,1	0,0
Жене	0,0	47,1	50,2	47,9	48,9	0,0
15–30	43,8	83,2	34,9	32,0	24,7	0,0
Мушкарци	66,2	48,3	46,4	50,6	50,1	0,0
Жене	33,8	51,7	53,6	49,4	49,9	0,0
31–64	52,6	11,4	44,7	48,5	63,8	57,7
Мушкарци	71,2	49,3	54,0	54,1	45,5	46,4
Жене	28,8	50,7	46,0	45,9	54,5	53,6
65 и више г.	0,9	0,0	4,0	7,0	0,8	38,9
Мушкарци	71,8	0,0	46,8	49,5	36,2	56,7
Жене	28,2	0,0	53,2	50,5	63,8	43,3

Посматрано према водећим земљама полазишта имиграната, према бројности, и водећа три разлога за имиграцију, главни разлози за досељење у Републику Србију за имигранте досељене из бивших југословенских република су „породични разлози”, „принудно пресељење” и „посао”, за досељене из Аустрије, Немачке и Швајцарске су „породични разлози”, „настањење”, и „повратак након стицања пензије”, за досељене из Француске то су „породични разлози”, „настањење” и „посао”, а за досељене из Руске Федерације то су „породични разлози”, „посао”, па „настањење”, и то оним редоследом како су и наведени.

Анализа података за повратнике, посматрано према водећим земљама полазишта повратника, према бројности, и водећа три разлога за повратак у Републику Србију, показује да су главни разлози за досељење у Републику Србију за повратнике из бивших југословенских република „породични разлози”, „посао”, и „принудно пресељење”, за досељене из Аустрије, Немачке, Швајцарске и Француске то су „породични разлози”, „повратак након стицања пензије” и „настањење”, а за досељене из Италије то су „породични разлози”, „посао”, па „настањење”, и то оним редоследом како су и наведени.

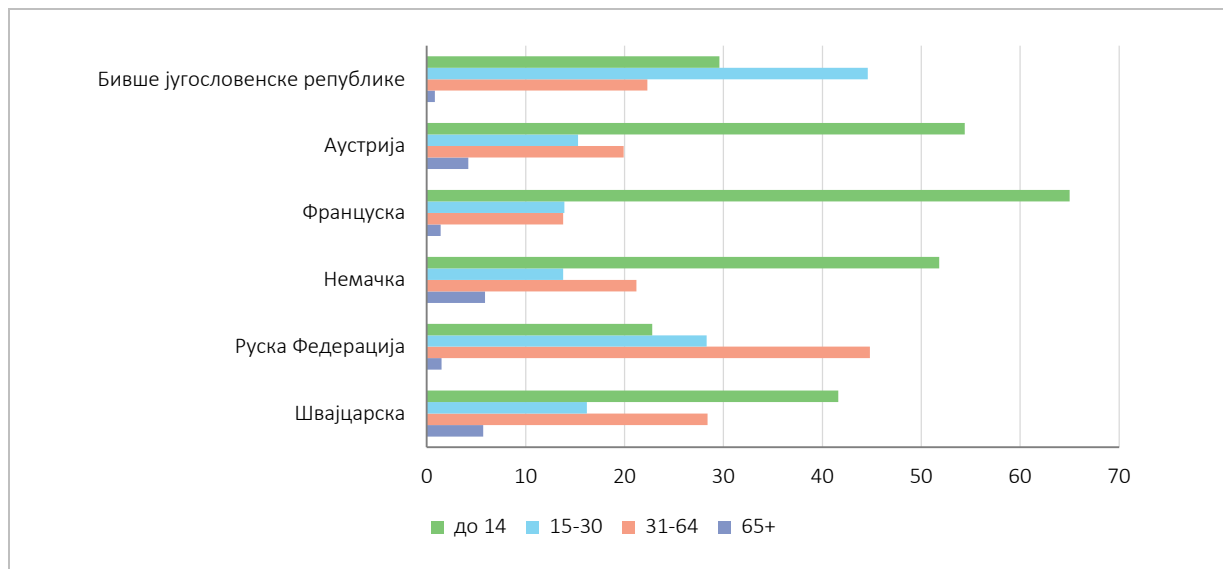
Укрштање података о старости у време досељења у Републику Србију и водећим земљама полазишта показује да се највиши релативан удео младих, који су досељени из иностранства у Републику Србију у основношколском узрасту, запажа у склопу имигрантских популација досељених из Француске (63,4%), Аустрије (54,4%) и Немачке (51,8%)³². То су особе које су се изјасниле да су досељене из породичних разлога. Преко 40% имиграната из Француске, Аустрије и Немачке борави у Републици

³¹ Разлику до 100% чине лица другог и непознатог разлога за повратак у Републику Србију.

³² Око 40% особа из све три наведене земље имигрирало је у Републику Србију у предшколском узрасту (до седам година старости).

Србији дуже од 30 година. Највише уделе досељених старости 65 и више година имају имигрантске популације досељене из Немачке (5,9%) и Швајцарске (5,7%), и међу њима преовладава „повратак након стицања пензије”, као разлог за имиграцију у Републику Србију. Популацију имиграната досељених из бивших југословенских република карактерише највиши релативан удео особа старости 15–30 година у време досељења, а популацију досељену из Руске Федерације највиши релативан удео особа старости 30–64 године у време досељења (графикон 21.2.3). У наведеним преовлађујућим старосним контингентима у време досељења, за обе ове популације, преовладавају жене досељене из породичних разлога.

Графикон 21.2.3. Имигранти у Републици Србији, према старости у време досељења и водећим земљама полазишта, Попис 2022. (%)

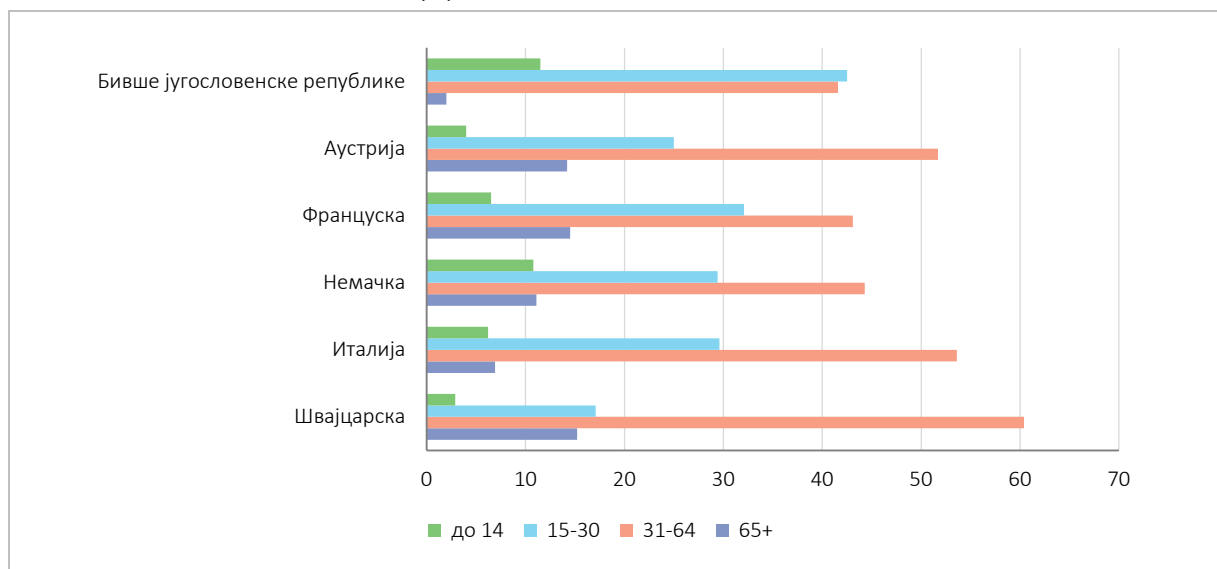

Истраживање квалитета живота старијих особа спроведено 2015. и 2016. године у два највећа дома за стара лица отвореног типа у Београду („Бежанијска коса” и „Вождовац”), где су међу испитаницима биле и особе са претходним искуством међународне миграције, као и повратници из иностранства, показало је да су њихови разлози за повратак у Републику Србију разнолики и укључују личне, културне и економске факторе (Лукић, Стојилковић Ђатовић, 2019). Налази истраживања повратне миграције у Републику Србију, међу којима су пензионери чинили доминантну групу повратника (50,6%), показало је да је ова миграција првенствено била мотивисана њиховом жељом да своје пензионерске дане проведу у Републици Србији (Langović, et al., 2024). Међутим, подаци Пописа 2022. показују да они који су се изјаснили за „повратак након стицања пензије”, као разлог повратка чине свега 28,5% повратника старих 65 и више година у време досељења у Републику Србију.

Укрштање података о старости у време повратка у Републику Србију и водећим земљама полазишта показује да највише уделе досељених у старости 65 и више година имају повратничке популације из Аустрије (14,2%) и Немачке (11,1%), и међу њима преовладава „повратак након стицања пензије”, као разлог за повратак у Републику Србију. Када је реч о деци, у контингенту повратника највиши релативан удео младих, који су се вратили из иностранства у Републику Србију у основношколском узрасту, запажа се у склопу повратничких популација из бивших југословенских република (11,5%) и из Немачке (10,8%). То су особе које су се изјасниле да су досељене из породичних разлога. У случају деце досељене из Немачке, можемо претпоставити да се делом ради о повратницима по основу Споразума о реадмисији. Ово отуда, јер, примера ради, административни подаци за 2022. указују да су, међу

лицима која су у 2022. години остварила повратак у Републику Србију по основу Споразума о реадмисији, највећи број чинили Роми из Немачке, од чега су 41,8% била малолетна лица (Влада, 2022). Популацију повратника из бивших југословенских република карактерише готово подједнако релативан удео особа старости 15–30 (42,5%) и 31–64 (41,6%) године у време досељења, где преовладавају жене досељене из породичних разлога. Више од половине повратника из Аустрије, Италије и Швајцарске чине особе старости 31–64 године у време досељења (графикон 21.2.4). У склопу овог старосног контингента, у случају Аустрије, најбројније су жене које су се вратиле након стицања услова за пензију.

Графикон 21.2.4. Повратници у Републику Србију, према старости, у време повратка и водећим земљама полазишта, Попис 2022. (%)

21.3. РАЗЛОЗИ ИМИГРАЦИЈЕ И ПОВРАТКА У РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ ИЗ УГЛА ОБРАЗОВНЕ И НАЦИОНАЛНЕ СТРУКТУРЕ ДОСЕЉЕНОГ СТАНОВНИШТВА

Структура имиграната старих 15 и више година³³ према националној припадности показује да највећи број чине Срби. По бројности, следе Хрвати, Руси, Југословени и Бошњаци. Када је реч о повратницима, такође су најбројнија лица српске националности, а затим по бројности следе Мађари, Роми, Бошњаци и Власи. Анализа дистрибуције разлога имиграције или повратка у Републику Србију, за лица стара 15 и више година, показује да преовладавају „породични разлози“ са 39,5% за имигранте, односно 52,0% за повратнике. Код имиграната, на другом, односно трећем месту по висини релативног удела су „принудно пресељење“ (28,7%), и „посао“ (9,6%). За повратнике у Републику Србију други разлог по значају је „повратак након стицања пензије“ (14,7%), а трећи „посао“ (11,4%). Поређењем података Пописа 2011. и Пописа 2022. за повратнике у Републику Србију, о разлозима повратне миграције, можемо закључити да разлози: посао, школовање и породични разлози имају нижи релативан удео на републичком нивоу 2022, него што су имали 2011. Свакако да на то утичу и нови модалитети разлога уведени у пописници Пописа 2022, као што су „настањење“ и „повратак након стицања пензије“.

Код припадника свих етничких заједница који су се доселили из иностранства/вратили у земљу до 2022. породични разлози су били на првом месту по висини релативног удела на републичком нивоу,

³³ Становништво старости 0-15 година чини свега 2,1% досељених из иностранства.

осим код Влаха, код којих преовладава повратак у земљу након стицања пензије (табела 21.3.1). Висока заступљеност особа без школске спреме и са непотпуном основном школом у структури популације Влаха према школској спреми потврђује да је реч о старијој популацији повратника, која се вратила у Републику Србију након дужег боравка и рада у иностранству. Слична појава, али са нешто нижим релативним вредностима, запажа се и кад је реч о повратничкој популацији Румуна.

У контингенту имиграната са високим релативним уделом разлога „принудно пресељење“ (32,7%), као разлога за имиграцију, који је незнатно нижи од преовлађујућег породичног разлога (35,7%), истичу се Срби. Ово се може објаснити великим бројем коетничких присилних миграната, досељених деведесетих година прошлог века из бивших југословенских република на простор Републике Србије. У контингенту повратника највиши релативан удео „принудног пресељења“, знатно виши од републичког просека, запажа се код популације Рома (8,7%). Високи удели (6,8%) разлога „повратак по основу споразума о реадмисији“³⁴ за ромску популацију, у односу на друге националности, забележени су и на основу података Пописа 2011. године (Станковић, 2014). Повратници по основу Споразума о реадмисији у фокусу су мера и активности усмерених ка одрживој интеграцији повратника, у склопу Стратегије реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији. Како код популације Руса, тако и код популације Украјинаца старих 15 и више година, које су обе досељене у Републику Србију у скорије време, највиши удео имају породични разлози за имиграцију. Међутим, ове две популације разликују се по другом водећем разлогу за имиграцију у Републику Србију, који је код Руса – „посао“ (31,8%), а код Украјинаца – „принудно пресељење“ (13,7%). Томе свакако доприносе и разлике у полним структурама између ове две популације. Наиме, док у досељеној украјинској популацији старих 15 и више година само 23,2% чине мушкарци, у руској популацији исте старости је полна структура уједначенија и удео мушкараца износи 40%. Жене чине чак 78% украјинске популације која је навела „принудно пресељење“ као разлог имиграције у Републику Србију.

Укрштањем података о националној и образовној структури имиграната и повратника у Републику Србију запажамо да је у ромској и влашкој популацији највиши релативан удео особа без школске спреме и са непотпуном основном школом. Кад је реч о имигрантима, са високим уделом високообразованих истичу се Руси (64,8%) и Украјинци (30,4%). Међутим, у структури становништва према школској спреми, Украјинци имају релативно висок и удео особа без школске спреме и са непотпуном основном школом (10,1%). Анализа према полу указује да чак 80% ових лица без школске спреме и са непотпуном основном школом у украјинској популацији чине жене. Уколико се у склопу „настањења“, као разлога имиграције у Републику Србију, анализира образовна структура имигрантског становништва, може се закључити да највиши удео чине особе са највишом завршеном средњом школом (52,2), затим са основним школом (17,1%), и потом са стеченим вишим и високим образовањем (19,7%). Магистри и доктори наука са намером настањења чине 0,8% имиграната у Републику Србију. Даље укрштање националне и образовне структуре са разлозима имиграције показује да, у случају настањења као разлога имиграције високообразованих лица у Републику Србију, највиши удео чине Срби, док су на другом месту по релативном уделу високообразовани Руси. У образовној структури повратника чије је разлог „настањење“, као и код имиграната највиши удео чине особе са највишом завршеном средњом школом (47,3%), али на другом месту су особе са највишом завршеном високом и вишом школом (21,7%), и са основном школом (20,6%). Магистри и доктори наука са намером настањења чине 2,0% повратника у Републику Србију. Даље укрштање националне и образовне структуре са разлозима повратка показује да у случају настањења, као разлога повратка високообразованих лица у Републику Србију, највиши удео чине Мађари, док су на другом месту по релативном уделу високообразовани који су се изјаснили као Југословени (табела 21.3.2).

³⁴ Методологија Пописа 2022. има опцију принудног пресељења као једног од разлога пресељења, док пресељење на основу Споразума о реадмисији није засебно издвојено.

Већ запажени већи значај породичних у односу на пословне разлоге за женску популацију приметан је и кад се подаци анализирају према националности и полу, па тако породични разлози (брак, формирање или спајање породице и други породични разлози), премда преовлађујући и у мушкој и у женској албанској и румунској популацији, чине чак 80% разлога имиграције у Републику Србију код Албанки и Румунки.

Табела. 21.3.1. Имигранти стари 15 и више година, према националној припадности, школској спреми и разлозима досељења, Попис 2022. (%) I део

Национална припадност	Школска спрема ³⁵						
	укупно	без школске спреме и непотпуна основна школа	основна школа	средња школа	виша школа	високо образовање	магистарске и докторске студије
Република Србија	100	6,0	14,2	52,2	7,6	18,2	1,3
Срби	100	6,1	14,1	53,5	7,9	17,2	0,0
Албанци	100	9,8	40,5	37,6	1,8	8,8	1,0
Бошњаци	100	6,5	24,4	49,9	4,7	13,1	0,6
Бугари	100	1,1	9,6	48,6	9,8	27,8	0,8
Југословени	100	2,1	8,7	45,0	11,7	28,5	0,1
Мађари	100	6,2	22,8	52,9	7,0	10,5	0,1
Муслимани	100	12,9	31,7	45,4	4,1	5,4	0,2
Роми	100	41,5	39,5	17,7	0,3	0,6	0,3
Румуни	100	6,8	23,1	54,9	3,3	10,4	0,5
Руси	100	0,3	3,8	20,4	6,3	64,8	1,1
Словаци	100	5,9	19,8	55,2	5,5	12,4	0,1
Украјинци	100	10,1	11,0	38,4	6,7	30,4	1,0
Хрвати	100	9,9	19,7	49,4	8,1	11,7	0,1
Друго и непознато	100	2,5	10,7	48,8	4,3	22,0	1,9
Нису се изјаснили и регионална припадност	100	5,2	13,9	49,5	7,7	21,4	0,3

³⁵ Разлику до 100% чине лица непознате школске спреме

Табела. 21.3.1. Имигранти стари 15 и више година, према националној припадности, школској спреми и разлозима досељења, Попис 2022. (%)

II део

Национална припадност	Разлог имиграције ³⁶							
	укупно	посао	школовање	породични разлози	настањење	принудно пресељење	повратак након стицања пензије	друго
Република Србија	100	9,6	7,6	39,5	12,3	28,7	0,6	1,4
Срби	100	8,7	7,9	35,7	13,1	32,7	0,6	1,2
Албанци	100	3,9	1,0	84,7	4,2	0,4	0,4	1,4
Бошњаци	100	7,0	3,0	77,8	7,9	1,8	0,2	1,7
Бугари	100	10,1	1,1	73,7	9,1	2,9	0,7	2,3
Југословени	100	11,8	9,1	50,3	9,9	15,8	0,8	2,1
Мађари	100	4,2	1,8	75,8	10,6	4,5	0,5	2,2
Муслимани	100	13,9	4,4	62,6	8,6	8,3	0,6	1,2
Роми	100	3,9	0,5	67,5	16,6	7,2	0,2	3,5
Румуни	100	9,8	0,7	76,1	9,5	2,1	0,3	1,4
Руси	100	31,8	1,8	41,2	14,9	5,4	0,3	4,1
Словаци	100	4,1	0,8	74,7	12,6	5,9	0,4	1,2
Украјинци	100	10,4	1,6	58,8	12,3	13,7	0,3	2,6
Хрвати	100	12,1	5,0	53,7	10,8	15,9	1,0	1,2
Друго и непознато	100	13,3	5,6	54,1	4,6	14,2	0,5	2,8
Нису се изјаснили и регионална припадност	100	10,4	8,6	46,4	10,9	19,9	0,8	2,3

³⁶ Разлику до 100% чине лица непознатог разлога имиграције

Табела 21.3.2. Повратници стари 15 и више година, према националној припадности, школској спреми и разлозима повратка, Попис 2022. (%) I део

Национална припадност	Школска спрема ³⁷						
	укупно	без школске спреме и непотпуна основна школа	основна школа	средња школа	виша школа	високо образовање	магистарске и докторске студије
Република Србија ³⁸	100	11,4	21,2	42,8	5,3	16,7	2,4
Срби	100	10,1	20,0	44,0	5,8	17,6	2,5
Албанци	100	12,7	33,1	45,4	2,5	5,8	0,3
Бошњаци	100	2,9	22,3	59,9	2,8	10,3	0,5
Бугари	100	4,2	16,4	43,9	6,8	25,5	3,2
Власи	100	43,8	33,7	18,8	1,4	2,1	0,1
Југословени	100	1,9	8,0	38,0	8,1	35,4	8,7
Мађари	100	8,3	23,1	50,2	5,4	12,1	0,9
Муслимани	100	11,8	37,6	44,2	1,9	4,2	0,2
Роми	100	41,2	42,0	15,6	0,5	0,5	0,1
Румуни	100	21,6	35,2	22,2	2,7	17,6	0,7
Словаци	100	7,9	28,9	44,8	3,4	12,9	2,1
Хрвати	100	7,3	18,3	51,0	6,1	15,2	2,2
Друго и непознато	100	14,9	21,9	30,3	5,1	23,2	4,5
Нису се изјаснили и регионална припадност	100	7,4	16,0	42,1	6,3	23,7	4,3

³⁷ Разлику до 100% чине лица непознате школске спреме

³⁸ Искључени су повратници из држава – бивших република СФРЈ.

Табела 21.3.2. Повратници стари 15 и више година, према националној припадности, школској спреми и разлозима повратка, Попис 2022. (%) II део

Национална припадност	Разлог повратка ³⁹							
	укупно	посао	школовање	породични разлози	настањење	принудно пресељење	повратак након стицања пензије	друго
Република Србија ⁴⁰	100	11,4	2,3	52,0	9,7	1,1	14,7	7,4
Срби	100	12,1	2,3	50,9	9,7	0,7	16,3	7,0
Албанци	100	14,1	0,7	53,3	5,6	1,2	11,9	5,8
Бошњаци	100	6,5	0,9	69,4	7,4	2,6	2,5	6,1
Бугари	100	17,8	2,0	48,9	10,8	1,2	7,6	10,0
Власи	100	3,1	0,3	27,4	8,6	0,7	53,4	5,9
Југословени	100	14,9	4,0	50,9	11,1	0,7	7,0	10,7
Мађари	100	12,4	2,8	61,3	7,7	0,4	7,1	6,8
Муслимани	100	9,3	0,6	58,9	14,1	4,1	4,2	7,9
Роми	100	3,0	0,6	58,3	17,1	8,7	3,2	8,1
Румуни	100	6,9	2,2	45,9	12,0	0,7	22,9	8,6
Словаци	100	10,2	3,2	60,0	10,5	0,6	7,6	7,5
Хрвати	100	10,0	3,3	59,5	9,6	0,7	8,9	7,4
Друго и непознато	100	9,9	2,4	50,8	13,1	4,1	11,2	7,4
Нису се изјаснили и регионална припадност	100	10,9	3,5	53,2	10,5	1,0	9,0	10,1

21.4. ИМИГРАНТИ И ПОВРАТНИЦИ ПРЕМА ДРЖАВЉАНСТВУ, ПОЛУ И РАЗЛОЗИМА ИМИГРАЦИЈЕ И ПОВРАТКА У РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Стицање држављанства земље пријема законска је димензија интеграције имиграната. Како истичу Агер и Странг, домен држављанства основа је успостављања процеса интеграције (Ager, Strang, 2004). Подаци о стеченом држављанству имиграната у Републику Србију, за водеће земље по бројности досељених, показују да је реч у највећој мери о држављанима Републике Србије, а затим држављанима са двојним држављанством, Републике Србије и неке друге државе. Изузетак чине лица досељена из Руске Федерације, која већински немају држављанство Републике Србије (табела 21.4.1). Двојно држављанство ствара могућности за већу мобилност и олакшава транснационалне везе између земаља полазишта и дестинације миграната. Сматра се да су транснационалне, трансрегионалне и трансллокалне стратегије миграната веома значајне, јер су дисперзне социјалне мреже важни фактори економског и политичког развоја (Nyberg Sørensen, 2004).

Посматрано према држављанству и полу, нема већих разлика у оквиру имигрантске популације. Анализа укрштених података разлога за досељење и држављанства (за имигранте досељене из држава

³⁹ Разлику до 100% чине лица непознатог разлога повратка

⁴⁰ Искључени су повратници из држава – бивших република СФРЈ.

приказаних у табели) показује да је за готово половину (47,9%), оних који су држављани само друге стране државе, породични разлог водећи разлог за досељење у Републику Србију. На другом месту је посао (преовладавају досељени из Руске Федерације и бивших југословенских република), а затим школовање (преовладавају досељени из бивших југословенских република). За имигранте са двојним држављанством Републике Србије и неке друге државе принудно пресељење је водећи разлог за досељење у Републику Србију, а на другом и трећем месту су породични и пословни разлози за досељење. Веома мали удео имиграната без држављанства (0,1%) 2022. указује на позитиван тренд у претходном међупописном периоду, с обзиром да су подаци Пописа 2011. показали да је 1,1% присилних миграната досељених из бивших југословенских република у Републику Србију било без држављанства. Од тога је највећи број био досељен из Републике Хрватске (Лукић, 2015).

Табела 21.4.1. Имигранти и повратници, према држави⁴¹ из које су се доселили у Републику Србију и држављанству, Попис 2022. (%)

Држава из које се лице доселило/вратило	Укупно	Држављанство			
		Републике Србије	Републике Србије и друге државе	друге државе	без држављанства
Имигранти					
Република Србија	100	62,9	32,4	4,6	0,1
Бивше југословенске републике	100	65,0	33,4	1,6	0,0
Аустрија	100	78,3	14,9	5,0	0,0
Француска	100	73,3	22,1	4,6	0,0
Немачка	100	76,0	19,3	4,7	0,1
Руска Федерација	100	16,2	18,5	65,3	0,1
Швајцарска	100	59,9	34,9	5,2	0,0
Повратници					
Република Србија	100	87,7	11,9	0,3	0,0
Бивше југословенске републике	100	89,0	10,8	0,2	0,0
Аустрија	100	91,4	7,3	1,3	0,0
Француска	100	88,2	11,6	0,1	0,0
Италија	100	90,8	9,2	0,0	0,0
Немачка	100	91,7	7,9	0,4	0,0
Швајцарска	100	85,2	14,6	0,1	0,0

Анализа података о стеченом држављанству повратника из иностранства у Републику Србију, за водеће земље по бројности повратника, показује да, као и код имиграната, у повратничкој популацији преовладавају држављани Републике Србије, а затим по бројности следе држављани са двојним држављанством, Републике Србије и неке друге државе. Ипак, очекивано, у односу на имигранте, међу повратницима се запажа знатно већи удео лица са држављанством Републике Србије, а мањи удео

⁴¹ Издвојене су водеће државе према бројности имиграната и повратника у Републику Србију, где су бивше југословенске републике приказане сумарно.

оних који имају двојно држављанство Републике Србије и друге државе, или само држављанство друге државе (табела 21.4.1).

Посматрано према држављанству и полу, као и код имиграната, нема већих разлика у оквиру повратничке популације. Анализа укрштених података разлога за досељење и држављанства (за повратнике из држава приказаних у табели) показује да је за више од половине оних који су држављани Републике Србије и држављани са двојним држављанством Републике Србије и друге стране државе породични разлог био одлучујући за повратак у матичну земљу. За држављане друге стране државе, после породичних разлога (40,%), други водећи разлог за повратак је „повратак након стицања пензије” (27,6%). Међу страним држављанима, повратницима у Републику Србију по стицању пензије у иностранству, највећи број чине држављани Аустрије, док се највећи број пензионисаних повратника са двојним држављанством Републике Србије и друге стране државе вратио из Швајцарске. Повратници из пословних разлога чине највећи релативан удео повратничке популације са држављанством Републике Србије (14%). Највећи број њих вратио се из неке од бивших југословенских република, након чега се по бројности повратника из пословних разлога са држављанством Републике Србије налази Немачка.

22

Закључна разматрања

Комплементарна перспектива, коју омогућавају подаци засновани на Индексу људског развоја (HDI), помоћу којег се мере сиромаштво, писменост, образовање, животни век и други фактори на националном нивоу показује да су међународни мигранти, нарочито имигранти, концентрисани у земљама са веома високим и високим вредностима Индекса људског развоја (UNDP, 2022). Земље са веома високим вредностима овог индекса су значајна и полазишта и одредишта међународних миграната. Према вредностима Индекса људског развоја за 2022. годину, Република Србија се сврстава у категорију веома високо развијених земаља. Запажени глобални тренд преовладавања земаља са веома високим и високим вредностима индекса људског развоја, као водећих земаља порекла имиграната у свету (16 од 20 земаља 2020) (McAuliffe, 2024), потврђен је уз помоћ података Пописа 2022. и на примеру Републике Србије. При том се мисли на чињеницу да су пет водећих земаља полазишта (према бројности имиграната у Републици Србији) земље са веома високим вредностима Индекса хуманог развоја 2022.

Пописни подаци представљају поуздан и вредан извор за истраживање имиграције и повратне миграције, омогућавајући детаљну анализу бројности, просторног размештаја и структура становништва досељеног из иностранства. Њихов значај се огледа у могућности да пруже основу за дубље разумевање имиграције и повратне миграције. Ови подаци су кључни за креирање мера које подржавају интеграцију имиграната и реинтеграцију повратника, истовремено омогућавајући процену њиховог утицаја на демографски и социоекономски развој земље пријема. Имајући у виду да се миграције одвијају у ширем историјско-политичком и социоекономском контексту, као што су ратна дешавања на простору бивших југословенских република, али и других земаља, и деценијске везе са традиционалним земљама пријема емиграната из Републике Србије: Аустријом, Немачком и Француском, у студији су анализирани бројност и просторни размештај становништва досељеног из иностранства у Републику Србију, његове основне социодемографске карактеристике (пол, старост, брачни статус, писменост, школска спрема, компјутерска писменост, инвалидитет, економска активност, занимања и радни статус) и карактеристике домаћинства и породица, као и неки од демографских процеса у којима ова популација учествује (унутрашње миграције и фертилитет), у поређењу са осталим становништвом Републике Србије. Такође, разматрани су главни разлози који су утицали на одлуку појединаца да се доселе или врате из иностранства у Републику Србију.

Стварање новог фонда знања и проширивање и проверавање постојећег фонда научних чињеница о имиграцији и повратној миграцији у Републику Србију основа је за подршку ефикасном развоју политика и мера од значаја за имиграцију, повратну миграцију и (ре)интеграцију миграната. Имиграција и повратна миграција немају исти утицај на демографски и социоекономски развој

Републике Србије, те смо их стога и посматрали одвојено. Такође, треба имати у виду да на процес (ре)интеграције миграната утичу разлог досељења, њихов имиграциони и законски статус у земљи пријема али и дужина боравка у иностранству/Србији. Стога смо узели у обзир и различите типове имиграције и повратка (добровољна, присилна).

Да би се боље разумела социодемографска и просторна хетерогеност становништва досељеног из иностранства, потребно је било, на основу статистичких података Пописа 2022, доћи до нових сазнања и кроз научно тумачење ових података пружити одговоре на питања:

- Ко се досељава, а ко се враћа у Републику Србију из иностранства?
- Какви су обрасци имиграције и повратне миграције у Републици Србији?
- Који су то преовлађујући разлози за имиграцију, а који за повратак у Републику Србију, уопште и у зависности од старосно-полне структуре у време досељења, националности, степена школске спремности и водећих земаља полазишта?
- Какав је утицај лица досељених из иностранства на бројност, просторни размештај и структуре становништва Републике Србије?

Стога, на основу детаљне анализе, у закључном делу ове студије креирани су:

- Социодемографски профил имигранта у Републици Србији 2022,
- Социодемографски профил повратника из иностранства у Републици Србији 2022,
- Социодемографски профил имигранта и повратника у Републици Србији, према водећим државама полазишта 2022, и
- Геодемографски профил имигранта и повратника у Републици Србији 2022.

Дугорочне демографске промене у Републици Србији у виду смањивања броја становника и старења радне снаге указују на могућност потребе за имиграцијом, а тиме и потребе за интеграцијом досељеног становништва у друштво. Иако растући значај транснационалне перспективе у проучавању миграција наводи на преиспитивање и редефинисање концепта интеграције имиграната, имиграција и интеграција првенствено су и даље у надлежности држава пријема. За разлику од неких чланица ЕУ које имају дугогодишње имиграционо и интеграционо искуство, управљање миграцијама и развој политика имиграције и интеграције у земљама које нису традиционално имиграционе представљају својеврстан изазов (Лукић, 2018).

Миграциона политика за већину земаља, па и за Републику Србију („Службени гласник РС”, број 59/09), подразумева приступ управљању миграцијама у сврху подстицања позитивних ефеката законитих миграција и сузбијања илегалних миграција. Једна од база података која служи за мерење степена развијености миграционих политика различитих земаља, преко одговарајућих индикатора, јесте Индекс развијености политика интеграције миграната (Migrant Integration Policy Index - MIPEX). Поређење нивоа развијености и карактеристика националних политика интеграције, на основу вредности MIPEX-а, садржаног у истоименој бази, омогућава сагледавање начина суочавања различитих европских земаља са питањем интеграције имиграната, из перспективе осам области политика (мобилност на тржишту рада, спајање породице, образовање, учешће у политичком животу, стално настањење, стицање држављанства, антидискриминација и здравље), за које се сматра да су од кључног значаја за могућности имиграната да се интегришу у друштво земље пријема. У Републици Србији се вредност MIPEX-а прати од 2012. године (Лукић, 2018). Према развијености политика интеграције имиграната на основу вредности MIPEX-а, Република Србија спада у ред земаља чије политике интеграције су умерено повољне, са укупном оценом (просек вредности за осам области) од 50/100 за 2019, што је типично за просечну земљу укључену у ову базу података. То значи да се имигранти у Републици Србији суочавају са онолико препрека колико имају и могућности за интеграцију. Поређење MIPEX-а са другим земљама показује да су вредности за Републику Србију

близу вредностима земаља у окружењу, и сличне вредностима за просек нових чланица ЕУ придружених након 2004. године. Промене у развијености политике интеграције имиграната у Републици Србији у периоду од 2012. године генерално се могу сматрати позитивним. Наиме, према вредностима МIPEX-а у периоду од 2014. до 2019. године Србија је напредовала за 5 поена, и представља земљу која је остварила највећи напредак међу западнобалканским земљама (Група 484, 2020).

Имиграциони режим неке земље чине миграциона политика и њени резултати који заједно одражавају пријем и насељавање људи рођених у иностранству, током времена (Boucher & Gest, 2018). Политике интеграције имиграната су комплементаран елемент политикама имиграције, а тиме саставни део миграционе политике. Преплитање процеса и политика имиграције и интеграције видно је у ефектима које имиграциона селекција има на процес интеграције (Лукић, 2018). Резултати истраживања режима интеграције имиграната у Европи, путем латентне анализе класа, који су укључили и податке МIPEX базе за Републику Србију (2014), показали су да постоје јасне разлике између група земаља ЕУ 15 наспрам групе ЕУ 13 и земаља Западног Балкана у погледу режима интеграције. Наиме, док између земаља чланица прве групе долази до конвергенције у погледу политика интеграције, земље из бројније друге групе, међу којима је и Република Србија, заостају у развоју политика интеграције имиграната и циљаних мера за подршку интеграцији имиграната. Ово је у складу са дугорочним процесом интеграције имиграната у друштва земаља, јер циљане мере за подршку интеграцији имиграната није лако реализовати у земљама са малим бројем имиграната (Lukić & Tomašević, 2020).

Кад је у питању реинтеграција у стару/нову средину, истраживачи наглашавају да повратак није само одлазак кући, а реинтеграција није само прилагођавање старом животу (Koser & Black, 1999; Martin, 1984). Повратна миграција има велики потенцијал за унапређење економског развоја земље порекла, кроз улагања миграната и „прилив мозгова“, када се мигранти врате са новим знањем, вештинама и радним искуством, стеченим у земљама у којима су живели. Проучавање повратне миграције и утицаја међународних миграција на акумулацију људског капитала у различитим земљама, засновано на подацима из 180 земаља, показује да је повратна миграција у значајној вези са индустријским растом у земљама порекла и пријема (Amanzadeh i dr., 2024). Бројна истраживања показују позитивну везу између повратне миграције и предузетничке активности (Предојевић Деспич и Лукић, 2018). Према подацима анкете о радној снази, више од половине повратних миграната су економски активни по повратку и бирају samozapošljavanje као вид запошљавања након повратка у земљу порекла (Dustmann & Kirchkamp, 2002). Улазак у предузетништво може бити подстакнут немогућношћу проналаска адекватног или било ког вида запослења (Predojević Despić i Lukić, 2018), али и различитим подстицајним јавним политикама и мерама. Без обзира на разлоге за оснивање, ова предузећа могу значајно допринети економском расту и ублажавању сиромаштва отварањем радних места, запошљавањем и повећањем прихода домаћинстава. Ипак, треба имати у виду да повратна миграција утиче на смањен обим дознака. Мигранти који се враћају кући често се суочавају са недостатком послова, потешкоћама у признавању диплома и квалификација стечених у иностранству, потешкоћама у процесу отварања предузећа и другим. У том погледу, са већим изазовима се суочавају повратници по основу Споразума о реадмисији.

22.1. КАКВИ СУ ОБРАСЦИ ИМИГРАЦИЈЕ И ПОВРАТНЕ МИГРАЦИЈЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ И КАКАВ ЈЕ УТИЦАЈ ЛИЦА ДОСЕЉЕНИХ ИЗ ИНОСТРАНСТВА НА БРОЈНОСТ И ПРОСТОРНИ РАЗМЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ?

Према подацима Пописа 2022, у Републици Србији живи нешто мање од милион становника досељених из иностранства (941 319), што чини 14,2% становништва Републике Србије. Број имиграната у Републици Србији (646 888) је бројчано виши у односу на повратнике (294 431) и однос њихових величина је 2:1, па самим тим имиграција има већи удео у укупном становништву досељеном из иностранства. Према подацима Пописа из 2011. године, у Републику Србију се, искључујући оне који су се вратили из бивших република СФРЈ, вратило 234 932 лица (Станковић, 2014). У 2022. години, без истог контингента, овај број је износио 225 446. Разлика од 9 486 повратника представља смањење од око 4% у 2022. у односу на 2011.

Обе групе становништва досељеног из иностранства су у већој мери концентрисане у урбаним срединама. Концентрација имиграната у градским насељима запажена је и у земљама чланицама Организације за економску сарадњу и развој, при чему имигранти са неповољнијим социо-економским карактеристикама често имају тенденцију да буду концентрисани у приградским (најчешће подстандардним) насељима великих градова (OECD, 2006). С обзиром на то да нешто мање од две трећине становника Републике Србије живи у градским насељима, досељени из иностранства дају додатни допринос већој концентрацији становништва у градовима. „Супротно идеји о имиграцији као решењу за депопулацију, европски подаци показују да обрасци просторне концентрације имиграната имају тенденцију да појачају просторну неравнотежу унутар држава чланица ЕУ, у оним регионима који су привлачнији и становништву земље пријема” (Viñuela, 2021:2). У Републици Србији, такође, становништво досељено из иностранства у знатно већој мери утиче на повећање броја становника Београдског региона и Региона Војводине, где чини нешто мање од једне петине у укупном броју становника у оба региона. У регионима Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије, њихов удео у укупном становништву региона је нижи од 10%, тако да је њихов демографски утицај знатно мањи.

Апсолутни бројеви показују да популациона величина општина кореспондира са највишим и најнижим бројем имиграната и повратника, док релативна указује на њихово просторно груписање. На нивоу општина, становништво досељено из иностранства је највише утицало на бројност становника општина у Региону Војводине, и то захваљујући имигрантима који су знатно бројнији у односу на повратнике. С друге стране, повратници су највише утицали на бројност становништва општина у источној Србији, које припадају традиционално емиграционом Региону Јужне и Источне Србије.

Географске, историјске и породичне везе и даље обликују главне правце имиграције и повратне миграције у Републику Србију. Изузимајући бивше државе СФРЈ, Немачка је држава из које је у Републику Србију досељен највећи број имиграната, док се у новијем таласу имиграције 2022. значајан број имиграната доселио из Русије. Кад је у питању повратна миграција, Немачка и Аустрија су традиционалне вишедеценијске земље емиграције српског становништва, а у складу с тим, и, појединачно гледано, земље из којих се највећи број становника вратио у Републику Србију.

Подаци о старости становништва досељеног из иностранства у време досељења у Републику Србију потврђују теоретска и емпиријска сазнања о преовлађујућем учешћу млађег становништва у међународној миграцији, те након снижавања учешћа у међународној миграцији након раног одраслог доба, поновном вишем учешћу становништва у миграцији у време када достигну године старости за одлазак у пензију (Bernard et al. 2014). Просечно млађе становништво се досељава у Републику Србију у односу на оно које се враћа из иностранства. Наиме, становништво које је

имигрирало у Републику Србију просечно је имало 22,2 године у време досељења, док је просечна старост оних који су се вратили износила 36,7 година у време повратка.

У укупном имигрантском становништву старом 15 и више година чак 83,2% чине лица српске националности, и то углавном досељена са простора бивших југословенских република, те је реч у највећој мери о коетничкој миграцији. Отуда је културна интеграција олакшана историјском и етничком повезаношћу народа на овим просторима и непостојањем језичке баријере (Лукић, 2015). То је у сагласности са познавањем језика и културе, који су препознати у литератури као фактори који олакшавају процес интеграције (Ager & Strang, 2004). Значај креирања и примене ефикасних мера интеграције нарочито је изражен у случају миграната који у земљу пријема долазе из другачијих културолошких и језичких средина.

Ако посматрамо временску димензију досељавања у Републику Србију, запажа се да је највећи број имиграната досељен у периоду између 1991. и 2000. године, у време рата на простору бивше СФРЈ. Посматрано по периоду повратка, највећи број лица вратио се у Републику Србију од 2011. до 2022. године. У овом периоду, пензионисана је већина генерације „бејби бумера“, која је емигрирала ради привременог рада у иностранству, док је избијање пандемије коронавируса додатно подстакло повратак становништва из иностранства у Републику Србију. Кад је у питању дужина боравка у Републици Србији за имигранте, односно дужина боравка у иностранству за повратнике, имигранти углавном теже дуготрајнијем настањењу у Републици Србији, дужем од 30 година, док се значајан број повратника враћа из иностранства након што је провео мање од четири године.

Кључни период за подршку имигрантима и повратницима је прва година по имиграцији или повратку, јер тада доживљавају највеће изазове у смислу прилагођавања новим радним и животним условима. Стога би мере подршке требало прилагодити дужини боравка у Републици Србији, са посебним нагласком на интензивне програме подршке током прве године, али и са одрживим решењима за дугорочно насељене који су суочени са другачијим изазовима интеграције.

22.2. КАКАВ ЈЕ УТИЦАЈ ЛИЦА ДОСЕЉЕНИХ ИЗ ИНОСТРАНСТВА НА СТРУКТУРЕ СТАНОВНИШТВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ?

Поређење старосне структуре становништва досељеног из иностранства са осталим становништвом Републике Србије у 2022. години показује да досељени из иностранства значајно доприносе формирању неповољне старосне структуре становништва Републике Србије. Наиме, удео млађих старосних категорија (до 40 година) међу досељеним из иностранства је мањи него код осталог становништва, док су особе старе 70 и више година знатно бројније у односу на исту старосну групу у осталом становништву Републике Србије. Република Србија је једна од демографски најстаријих држава на свету (Stojilković Gnjatović & Devedžić, 2020), а с обзиром на то да је и становништво досељено из иностранства демографски старо, значајне су политике и мере усмерене ка промовисању активног старења. Парадигма активног старења је најпривлачнија из стратешких разлога, будући да наглашава важност тога да старије особе треба да воде здрав и продуктиван живот и да се више укључе у заједницу (Лукић & Стојилковић Ђњатовић, 2019). Стратегија активног и здравог старења у Републици Србији је управо усмерена ка најстаријима и има за циљ побољшање квалитета живота старијих грађана кроз промоцију социјалне инклузије и искоришћавање њиховог знања и искуства. Заснива се на принципима активног старења, родне равноправности, међугенерациске солидарности и целоживотног учења („Службени гласник РС”, број 84/23). Резултати истраживања спроведеног у два највећа дома за стара лица у Београду показали су да су постоје разлике у понашању, активностима и потребама старијих људи које су резултат миграционог искуства и разлике у животном стандарду кроз

животни век, те да су старији повратници из иностранства важни носиоци промена, кад је активно старење у питању (Лукић & Стојилковић Ђатовић, 2019).

Када се упореде досељени из иностранства и остало становништво Републике Србије према важнијим старосним контингентима, запажа се да досељени из иностранства могу позитивно утицати на укупно становништво Републике Србије у појединим контингентима. Удео радноспособног становништва у укупном становништву досељеном из иностранства је виши него код осталог становништва, што утиче на повећање удела овог контингента у укупној популацији Републике Србије. Имајући то у виду, потребно је формулисати политике и мере које ће омогућити оптимално ангажовање њиховог потенцијала на тржишту рада, уз посебан фокус на секторе дефицитарне радне снаге. На нижим територијалним нивоима се такође запажа утицај старосне структуре становништва досељеног из иностранства на старосну структуру укупног становништва Републике Србије. У свим регионима њихово присуство доводи до повећања удела популације од 50 и више година, с обзиром на то да је удео досељеника у овој старосној групи већи у односу на исту групу у осталом становништву. С друге стране, досељено становништво доприноси смањењу удела млађих старосних група (до 39 година), укључујући децу млађу од седам година и младе у старосним контингентима 7–17 и 15–30 година у укупном становништву региона истих контингената. Једино је у Београдском региону удео досељених из иностранства старости од 40 до 49 година виши у односу на остало становништво региона, па у том смислу утичу на повећање удела овог контингента у укупном становништву региона. У Региону Јужне и Источне Србије, мањи је удео радноспособног контингента у укупном досељеном становништву из иностранства у односу на удео истог контингента у осталом становништву, што указује на то да досељени утичу на смањење удела тог контингента у укупном становништву овог региона.

Поређење коефицијента зависности старијег становништва досељеног из иностранства са коефицијентом зависности старијег становништва за остало становништво Републике Србије показује да је овај коефицијент знатно виши код досељених из иностранства. То указује на додатно оптерећење радноспособног становништва Републике Србије лицима старим 65 и више година. Овај тренд је присутан не само на нивоу целе земље, већ и у свим регионима, што указује на потребу за формулисањем политика које ће подржати пензионере, попут унапређења здравствених и социјалних услуга.

Старосне структуре имиграната по земљама порекла се разликују, а тиме и њихов утицај на старосну структуру укупног становништва Републике Србије. Имигранти из бивших република СФРЈ имају највиши удео старијих лица (60–69 година), што негативно утиче на старосну структуру становништва Републике Србије. Супротно томе, имигранти из Руске Федерације су претежно млађи (30–39 година), што позитивно утиче на старосну структуру становништва Републике Србије.

Када се анализира старосна структура повратника по земљама из којих су се вратили, види се да већина повратника из водећих земаља по броју повратника (осим Италије, где је највећи удео у старосној групи 40–49 година) припада старосној категорији старих 60 и више година. Њихов утицај на старосну структуру Републике Србије није повољан, јер додатно оптерећује већ неповољну старосну структуру укупног становништва Републике Србије.

Према типологији Донатове и Габаћове (Donatto & Gabaccia, 2015), имиграција у Републику Србију је „преовлађујуће женска“, са уделом жена у укупној имигрантској популацији од 56,2%, и посебно израженим разликама у најстаријим старосним групама. Насупрот томе, повратна миграција је „преовлађујуће мушка“, са уделом мушкараца у укупној популацији повратника од 53,7%, те преовладавањем мушкараца и у свим десетогодишњим старосним групама. Ови подаци пружају основу за даље анализе и креирање политика које ће узети у обзир родне разлике у миграционим токовима и специфичне потребе оба пола у процесима интеграције и реинтеграције.

Становништво досељено из иностранства у Републику Србију карактерише неповољна старосна структура која ограничава њихов допринос демографском обнављању земље. Са ниским учешћем младих, као и ограниченим фертилним контингентом, овај контингент не може значајно утицати на бројност и старосну структуру становништва Републике Србије. Повратници, у поређењу са имигрантима, имају још виши удео старијих особа, што додатно погоршава укупну старосну структуру. Напред наведено указује на потребу за кохерентним приступом при формулисању политика и мера које би ублажиле ове негативне трендове и подстакле млађе и радноспособно становништво како за досељавање, тако и за повратак у Републику Србију, као и утицале на стварање повољних услова за останак младих у Републици Србији. Истовремено, неопходно је развијати различите програме за подршку и друштвено укључивање старијих имиграната и повратника, како би њихова искуства и потенцијали били искоришћени на најбољи могући начин.

Брачни статус је уско повезан са репродуктивним понашањем, с обзиром да се репродуктивни процеси у највећој мери одвијају у брачном оквиру. С тим у вези, брачна структура становништва може указивати на потенцијал становништва досељеног из иностранства за повећање фертилитета и допринос демографском обнављању Републике Србије. Када је у питању брачни статус досељених из иностранства, највећи удео имају лица која су браку, исто као и код осталог становништва. Међутим, удели оних који су у браку, разведених и обудовелих су знатно виши код становништва досељеног из иностранства, него што је то случај код осталог становништва Републике Србије. У том погледу, досељени из иностранства утичу на повећање удела ових контингената у укупном становништву Републике Србије. С друге стране, удео лица која никада нису била у браку нижи је код становништва досељеног из иностранства, тако да би без досељених удео овог контингента у укупном становништву Републике Србије био виши. Чињеница да је удео лица која никада нису била у браку нижи међу досељеним из иностранства него код осталог становништва, може указивати на то да изазови у социјалном укључивању нису изражени и да се могу превазићи. Међутим, посебно забрињава чињеница да међу обудовелима доминира женско становништво, и то како међу имигрантима (82,9%) тако и међу повратницима (72,1%), али и међу осталим становницима Републике Србије (79,5%). Ови подаци су важан сигнал за потребу развоја програма подршке за особе без брачног партнера, посебно за старије мигранте, који су двоструко угрожена популација.

Сматра се да је образовање кључни фактор формирања људског капитала (Keeley, 2007), а утицај имиграната на земље пријема доводи се у вези са дистрибуцијом људског капитала (Card, 2005). Заправо, релативно већи број квалификованих миграната доприноси иновацијама и стварању и ширењу новог знања (Kerr & Lincoln, 2010; Caviggioli i dr., 2020). Подстицање повратне миграције млађег образованог становништва путем институционалне подршке и одговарајућих мера такође је важно. Иако је ангажовање дијаспоре у развоју земље у смислу трансфера знања, вештина и капитала могуће и путем привременог повратка или виртуелно, то није било у фокусу ове студије. Највиши ниво образовања имиграната и повратника игра важну улогу у њиховој способности да се интегришу у друштво земље пријема. образовање дефинише њихове могућности на тржишту рада, посебно у контексту могућности за запослење, али такође игра важну улогу у њиховој адаптацији на ново радно и друштвено окружење.

Анализа структуре становништва досељеног из иностранства према највишем стеченом степену школске спреме показује да је међу досељенима из иностранства удео становништва са основним и средњим образовањем нижи него код осталог становништва Републике Србије, што значи да би, без њиховог доприноса, ове категорије чиниле виши удео у структури становништва Републике Србије према школској спремности. У структури становништва досељеног из иностранства према образовању, виши је удео оних без школске спреме и са непотпуним основним образовањем, али и са вишим и високим образовањем, и завршеним магистарским и докторским студијама, што утиче на повећање удела истих образовних категорија у укупном становништву Републике Србије. Овај образац је исти и

у свим регионима, што указује на важну улогу становништва досељеног из иностранства у унапређењу образовне структуре Републике Србије. Овакав однос између становништва досељеног из иностранства и осталог становништва може имати дугорочне позитивне ефекте на људски капитал Републике Србије, јер већи удео високообразованих појединаца код досељених из иностранства него код осталог становништва значи и потенцијално боље економске и друштвене исходе у земљи пријема. У оквиру Стратегије за управљање миграцијама („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05, 101/07, 65/08, 59/09), истиче се потреба за стварањем подстицајног друштвеног и економског амбијента који би привукао високообразоване повратнике и омогућио им да реализују своје професионалне циљеве. Посебан акценат стављен је на успостављање билатералне сарадње са релевантним научним и специјализованим установама у свету и организацијама из развијених европских земаља. Имигрантима у Републици Србији намењен је приручник који обрађује важне аспекте интеграције (Sinai et al. 2012), међу којима је образовање истакнуто као једна од кључних области.

На нивоу општина/градова примећује се позитиван утицај досељених из иностранства, који, према подацима Пописа 2022, имају стечено високо образовање, на образовну структуру становништва. У београдским градским општинама, као што су Врачар, Стари град и Савски венац, где је удео високообразованих иначе највиши у Републици Србији, овај удео је додатно повећан захваљујући већој заступљености високообразованих међу досељенима из иностранства у поређењу са истим образовним нивоом у осталом становништву. Међутим, у Општини Бујановац има највиши удео досељених из иностранства који су без школске спреме (6,8%), што може имати неповољан утицај на образовну структуру становништва општине.

Високо образована радна снага са међународним искуством у образовању је важан елемент друштвеног напретка. Две стратегије које истичу значај повратка високообразованих кадрова су Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – Истраживање за иновације („Службени гласник РС”, 25/16), која подржава укључивање младих истраживача са докторатом из иностранства у националне пројекте, и Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања” („Службени гласник РС”, број 10/21), која наглашава значај успостављања блиских односа са академском дијаспором и креирање услова за њихов повратак. Ове стратегије су комплементарне Националној стратегији одрживог развоја („Службени гласник РС”, 57/08), која има у фокусу отклањање разлога за одлазак високообразованих кадрова из Републике Србије.

Популација међународних студената у Републици Србији бележи раст током друге декаде двадесетог века, уз постепено изједначавање полне структуре. Иако су, према подацима Пописа 2022, малобројни, међународни студенти у Републици Србији драгоцен људски ресурс, ова популација сматра се посебно важном за државе пријема међународних миграната са стопом фертилитета испод нивоа замене генерација (Havthorne, 2010). Такође, повећање међународне мобилности студената у складу је са потциљем 4Б Агенде 2030 Уједињених нација.

Писменост становништва досељеног из иностранства је важан индикатор његове способности да се интегрише у друштво земље пријема. Удео неписмених у досељеном становништву једнак је уделу неписменог осталог становништва, на републичком нивоу. Ипак, подаци Пописа 2022. указују да је у Региону Војводине удео неписмених међу досељенима из иностранства виши него код осталог становништва, што доприноси повећању контингента неписмених у укупној популацији региона. Посебно је забрињавајући висок удео неписмених међу досељенима старим 70 и више година (77,7%), што је скоро три пута више у односу на исту старосну групу осталог становништва (28,9%), при чему су жене заступљеније од мушкараца. У осталим регионима удео неписмених међу досељенима нешто је

нижи него код осталог становништва, тако да досељени утичу на благо смањење удела неписмених у укупном становништву тих региона.

Међусобна повезаност информационо-комуникационих технологија (ИКТ) и међународних миграција чини савремене мигранте представницима културе географске и дигиталне мобилности или „повезаним мигрантима”, док се савремене миграције у светлу ИКТ-а сагледавају кроз димензије доступности, повезаности и праћења (Borkert i dr., 2009; Diminescu, 2008). Анализа удела компјутерски писменог становништва досељеног из иностранства у Републику Србију указује на њихов позитиван утицај на укупно становништво Републике Србије. Удео компјутерски писмених је виши у укупном досељеном становништву из иностранства него у осталом становништву, што доприноси повећању удела компјутерски писмених у укупној популацији Републике Србије. Посебно је значајан у Београдском региону, где досељени имају изразито позитиван утицај, што указује на њихов потенцијал за унапређење дигиталних компетенција у ширем друштвеном контексту. Овај утицај је нарочито видљив код лица старих 65 и више година, где досељени значајно доприносе већем уделу компјутерски писмених на републичком нивоу и у свим регионима. Такође, јасно се уочавају генерацијске и родне разлике у коришћењу ИКТ-а од стране имиграната и повратника. Информационо-комуникационе технологије имају позитиван утицај на социјални капитал миграната. Међутим, иако досадашња истраживања указују да је степен коришћења ИКТ-а у мигрантској популацији важан како би се предупредила друштвена искљученост, још увек је отворено питање односа ИКТ-а и интеграције (Лукић, 2017).

(Ре)интеграција миграната у друштво земље пријема је процес који обухвата законску, економску и друштвену интеграцију. Области (ре)интеграције које можемо да сагледамо преко пописних података су стицање држављанства, као основа за (ре)интеграцију, те запосленост и положај на тржишту рада, као показатељи интеграције. Економска ре(интеграција) тежиште ставља на могућности запослења и предузетничке активности имиграната и повратних миграната, као и на истраживање сектора делатности у којима су они преовлађујуће запослени, односно занимања која обављају. Подаци о стеченом држављанству имиграната и повратника у Републику Србију, за водеће земље по бројности, показују да је реч у највећој мери о држављанима Републике Србије, а затим држављанима са двојним држављанством, Републике Србије и неке друге државе. Ипак, у том погледу уочавају се разлике у уделима ових категорија између имиграната и повратника. Наиме, удео лица са двојним држављанством је око једне трећине (32,4%) у контингенту имиграната, а само 11,4% у контингенту повратника у Републици Србији. Такође, док особе са држављанством неке друге државе чине око 5% имиграната у Републици Србији, њихов удео у повратничкој популацији је занемарљив. То нам указује на постојање стратегије повратка држављана Републике Србије из иностранства, која подразумева задржавање држављанства Републике Србије или стицање двојног држављанства. У литератури је већ указано да успешност процеса реинтеграције зависи и од самих миграната, односно од степена припремљености мигранта за повратак, у смислу праћења промена у земљи порекла, акумулације знања и капитала и одржавања контаката (Cassarino, 2004). Положај имиграната и повратника на тржишту рада је од велике важности за праћење остваривања циљева одрживог развоја — Достојанствен рад и економски раст (8) и Смањење неједнакости (10). Као и код осталог становништва Републике Србије, више од половине становништва досељеног из иностранства су економски неактивне особе, како код имиграната, тако и код повратника из иностранства. Ако се посматрају економски неактивни, особе досељене из иностранства које су у пензији чине скоро једну четвртину укупног броја пензионера у Републици Србији (23,7%), док је удео деце млађе од 15 година, ученика и студената мали (2,9%). Резултати спроведеног истраживања о положају имиграната (критеријум државе рођења) на тржишту рада у Републици Србији, заснованог на подацима неколико узастопних Анкета о радној снази, показали су да рођени у иностранству немају већу стопу незапослености у поређењу са становништвом рођеним у земљи, што се приписује специфичности порекла

(преовлађујуће из бивших југословенских република), и дужем периоду боравка у Републици Србији највећег дела ове популације. Ипак, уочен је њихов неповољан положај на тржишту рада, на шта указује спорије смањивање стопе незапослености, те лошија структура запослених, као и незапослених у погледу дугог одсуства са тржишта рада, у односу на друго становништво (Lukić & Predojević Despić, 2020). Према подацима Пописа 2022. између укупне популације досељене из иностранства и осталог становништва Републике Србије нема већих разлика у релативним уделима запослених и незапослених у економски активном становништву, како уопште тако и посматрано према полу. Наиме, стопа незапослености износи 13,6% за становништво досељено из иностранства, односно 14,5% за остало становништво Републике Србије. Ипак, високе стопе незапослености жена повратница из иностранства (17,9%) указују на потребу за програмима подршке при повратку на тржиште рада, усмереним ка овој двоструко рањивој популацији. Директним и индиректним социоекономским последицама пандемије коронавируса нарочито су биле погођене нижеобразоване мигранткиње, мигранткиње запослене у економским секторима највише погођеним последицама пандемије, као и мигранткиње које су досељене у земље пријема у скорије време и које су имале уговор о обављању привремених или повремених послова. Врста уговора у непосредној је вези са социјалним и здравственим осигурањем и његовим обухватом, које се показало изразито важно у доба пандемије коронавируса. Губитак запослења значио је и губитак здравственог осигурања за поједине привремене и циркуларне мигранткиње из Републике Србије у иностранству, што је утицало на њихову одлуку о повратку у Србију (Лукић и др., 2021).

Истраживачи указују на различите изазове са којима се сусрећу повратници по основу споразума о реадмисији, у погледу законске реинтеграције, реинтеграције на тржишту рада, као и (ре)интеграције њихове деце у образовни систем Републике Србије. Наиме, повратници често немају важеће пасоше, а деца тражилаца азила понекад не познају функционално ни језик земље привременог боравка ни језик земље у коју се враћају. Ово даље утиче на обрасце њиховог искључивања у друштву, те неки од испитаника имају намеру да поново емигрирају (Мандић Келијашевић, 2020). Дакле, ако се не делује на структурне факторе који су првобитно утицали на емиграцију, одређени број повратника по основу Споразума о реадмисији ће поново емигрирати. Анализа података Пописа 2022. показује да се највиши удео незапослених у економски активном становништву (38,7%) запажа код повратника из Немачке. То потврђује налазе раније спроведеног истраживања друштвено-економског положаја и реинтеграције повратника по Споразуму о реадмисији у Републици Србији 2021, које је показало да је висока незапосленост један од кључних проблема ових повратника, махом Рома, мада они показују склоност ка тражењу посла (Свејић, 2022). Отуда је реинтеграција повратника, по основу Споразума о реадмисији („Службени гласник РС”, број 15/09), на тржиште рада и њихове деце у образовни систем веома важна, а питање реинтеграције повратника, по основу Споразума о реадмисији, у фокусу бројних стратегија, попут Стратегије за управљање миграцијама („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05, 101/07, 65/08, 59/09) и Стратегије супротстављања ирегуларним миграцијама у Републици Србији за период од 2018. до 2020. године („Службени гласник РС”, број 105/18).

Досељени из иностранства су више заступљени у занимањима као што су руководиоци, функционери и законодавци, стручњаци и уметници, и као војна лица, у поређењу са осталим становништвом Републике Србије. У том смислу, становништво досељено из иностранства утиче на повећање удела становништва које се бави наведеним занимањима у укупном становништву Републике Србије.

Анализа података о радном статусу економски активних лица која обављају занимање показује да су, у поређењу са осталим становништвом Републике Србије, досељени из иностранства у већој мери предузетници, било да су послодавци који запошљавају и друга лица, или да самостално обављају делатност. Такође, образовна структура послодаваца досељених из иностранства повољнија је у односу на остале послодавце. Становништво досељено из иностранства чини 19,8% укупног броја

послодаваца у Републици Србији, и то највише у Београдском региону и Региону Војводине (око једне четвртине).

Већи удео особа са инвалидитетом у популацији становништва досељеног из иностранства (8%), у односу на остало становништво (5%), утиче на повећање удела овог контингента у укупном становништву Републике Србије. С обзиром на то да је највећи број лица досељених из иностранства досељен из бивших република СФРЈ, може се претпоставити да је виши удео лица са инвалидитетом у тој популацији делом последица оружаних сукоба на територији СФРЈ.

Поређењем структуре домаћинства према типу домаћинства, за популацију досељену из иностранства и осталу популацију може се закључити да би, без домаћинства у којима је најмање један члан повратник или имигрант, удео самачких домаћинства у укупном броју домаћинства Републике Србије био већи за 2%.

Анализа података Пописа 2022. указује на значајне разлике у репродуктивном понашању жена досељених из иностранства у поређењу са другим женама у Републици Србији. Жене досељене из иностранства имају виши просечан број живорођене деце него што је то случај код другог женског становништва Републике Србије, тако да доприносе повећању просечног броја живорођене деце у Републици Србији. Иако је највећи удео жена у обе групе родио двоје деце, жене досељене из иностранства чешће имају троје или више деце у поређењу са другим женама у Републици Србији. Удео жена које су родиле троје, четворо или петоро и више деце виши је међу досељеним женама него у популацији других жена. Истовремено, учешће жена које нису учествовале у репродукцији је ниже међу досељеницама из иностранства (17,5%) него код других жена (27,3%). Наведени репродуктивни обрасци жена досељених из иностранства утичу на повећање укупног репродуктивног потенцијала становништва Републике Србије, па сам тим и на демографску структуру становништва Републике Србије.

Становништво досељено из иностранства учешћем у унутрашњим миграцијама, које прате унутрашње миграционе обрасце осталог становништва, доприноси већ израженој концентрацији становништва Републике Србије у градским насељима.

22.3. КОЈИ СУ ТО ПРЕОВЛАЂУЈУЋИ РАЗЛОЗИ ЗА ИМИГРАЦИЈУ, А КОЈИ ЗА ПОВРАТАК У РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ, УОПШТЕ И У ЗАВИСНОСТИ ОД СТАРОСНО-ПОЛНЕ СТРУКТУРЕ У ВРЕМЕ ДОСЕЉЕЊА, НАЦИОНАЛНОСТИ, СТЕПЕНА ШКОЛСКЕ СПРЕМЕ И ВОДЕЋИХ ЗЕМАЉА ПОЛАЗИШТА?

Преовлађујући разлози имиграције и повратка становништва у Републику Србију су породични разлози (брак, формирање или спајање породице и други породични разлози). Ако се посматрају различити периоди досељења, док су код повратника породични разлози преовлађујући за досељење у Републику Србију у свим посматраним периодима код имиграната, само у периоду деведесетих година прошлог века, у време оружаних сукоба на територији СФРЈ, преовладава разлог „принудно пресељење“.

Посматрано према полу, запажају се разлике у разлозима досељења у Републику Србију и код имигрантске популације и код популације повратника из иностранства, у погледу вишег удела разлога „посао“ за мушкарце у односу на жене, и супротно вишег удела породичних разлога за миграцију код жена у односу на мушкарце, у свим периодима.

Код имиграната прва три разлога за досељавање у Републику Србију су „породични разлози“ (40,5%), „принудно пресељење“ (28,2%) и „настањење“ (12,3%). Након породичних (50,8%) и пословних разлога (13,4%) за повратак из иностранства у Републику Србију, на трећем месту по висини удела у укупном

је „повратак након стицања пензије” (11,4%). Посматрано према типологији Ферезеа (Cerase, 1974), у Републици Србији се, на основу података Пописа 2022, примећују три типа повратне миграције из иностранства: повратак по пензионисању, повратак иновација и повратак неуспеха. Укрштање података о старости у време повратка у Републику Србију и водећим земљама полазишта показује да највиши удео досељених у старости 65 и више година имају повратничке популације из Аустрије (14,2%) и Немачке (11,1%), традиционалних земаља дестинације емиграната из Републике Србије, и међу њима преовладава „повратак након стицања пензије”, као разлог за повратак у Републику Србију. Резултати квалитативног истраживања спроведеног у домовима за стара лица у Београду показали су да одлука о месту пребивалишта утиче на вредност пензије код пензионера повратника, имајући у виду разлику у трошковима живота у Републици Србији и другим земљама. У поређењу са другим испитаницима, пензионери повратници из иностранства истичу се начином живота и вишим приходима, који им омогућавају бољи квалитет слободног времена и смештаја у домовима за стара лица, где постоји култура отворености (Лукић & Стојиљковић Ђатовић, 2019). Пошто су повратак планирали (привремена миграциона стратегија), они су циљано штедели и позитивно су одабрани у смислу прихода. То је већ запажена појава у литератури (Rodriguez & Egea, 2006). Када је реч о млађој популацији, висок удео деце (10,8%) досељене из породичних разлога из Немачке може се делом приписати повратницима по основу Споразума о реадмисији. Оно што је специфично за контингент повратника јесте највиши релативан удео „принудног пресељења”, знатно виши од републичког просека (4,1%), запажен код популације Рома (8,7%). Високи удели (6,8%) разлога „повратак по основу споразума о реадмисији”⁴² за ромску популацију, у односу на друге националности, забележени су и на основу података Пописа 2011. године (Станковић, 2014). Повратници по реадмисији у фокусу су мера и активности усмерених ка одрживој реинтеграцији повратника, у склопу Стратегије реинтеграције повратника по основу споразума о реадмисији, али и бројних других стратегија. Мере усмерене ка реинтеграцији ове популације важне су за унапређење потенцијала ових повратних миграната, посебно ако се има у виду чињеница да је претежно реч о младој али необразованој популацији.

За имигранте са стеченим високим образовањем, магистратуром или докторатом, на првом месту је породични разлог за досељење (између 36% и 37%), а потом следе разлози „принудно пресељење”, са уделом од 18% до 25% или „школовање”, са уделом од 16% до 22%. За повратнике са стеченим високим образовањем, магистратуром или докторатом, „породични разлози” чине између 42% и 52% разлога за повратак. За ову популацију на другом месту по уделу је разлог „посао”, са уделом од 20% до 30% у укупним разлозима за повратак у Републику Србију. Укрштање података о образовању, разлогу међународне миграције и националности показује да магистри и доктори наука са разлогом „настањење” чине свега 1,9% повратника у Републику Србију, без обзира на националност. Кад је реч о исказаној националности имиграната, са високим уделом високообразованих у укупној популацији старој 15 и више година истичу се Руси (64,8%), Украјинци (30,4%) и они који су се изјаснили као Југословени (28,5%). С обзиром да је највећи део популације Руса и Украјинаца имигрирао у скорије време у Републику Србију, висок удео високообразованих у овим популацијама представља значајан потенцијал за наше друштво. Ипак, за разлику од руске популације, код које након породичних разлога за имиграцију највећи удео има разлог „посао”, за украјинску популацију имиграната у Републици Србији након породичних разлога за пресељење, највећи удео има разлог „принудно пресељење”. Стога их у поређењу са припадницима других националности који су имигрирали у Републику Србију, поред високог удела високообразованих, истовремено карактеришу и високи удели лица без школске спреме и са непотпуном основном школом (10,1%). Реч је преовлађујуће о женама присилним мигранткињама из Украјине, без школске спреме и са непотпуном основном школом. Према анализи

⁴² Методологија Пописа 2022. има опцију принудног пресељења као једног од разлога пресељења, док пресељење, на основу Споразума о реадмисији, није засебно издвојено.

ОЕЦД-а, приликом креирања политика интеграције, у многим земљама све се више узима у обзир хетерогеност имиграната, те се формулишу и специфичне мере за имигранткиње. Међу њима су и мере подршке одрживој интеграцији имигранткиња на тржишту рада (ОЕЦД, 2020). Последице пандемије коронавируса додатно су нагласиле потребу за превенцијом дискриминације, заштитом и унапређењем положаја радница мигранткиња широм света, односно креирањем политика и мера осетљивих на рањивост друштвене групе жена са миграционим пореклом (Lukić, 2021).

Анализирајући разлоге за имиграцију у Републику Србију према водећим земљама полазишта имиграната, уочава се различит редослед приоритета. За имигранте из бивших република СФРЈ, водећи разлози су „породични разлози“, „принудно пресељење“ и „посао“. Код имиграната из Аустрије, Немачке и Швајцарске доминирају „породични разлози“, „настањење“ и „повратак након стицања пензије“. Међу имигрантима из Француске, водећи разлози су „породични разлози“, „настањење“ и „посао“, док су за имигранте из Руске Федерације то „породични разлози“, „посао“ и „настањење“, пратећи управо овај наведени редослед.

Укрштена анализа података за повратнике, о разлозима за повратак и водећим земљама из којих су се вратили у Републику Србију, показује да су за повратнике из бивших република СФРЈ водећи разлози за повратак „породични разлози“, „посао“, и „принудно пресељење“, за повратнике из Аустрије, Немачке, Швајцарске и Француске то су „породични разлози“, „повратак након стицања пензије“ и „настањење“, а за досељене из Италије то су „породични разлози“, „посао“, па „настањење“, и то пратећи управо овај наведени редослед.

22.4. СОЦИОДЕМОГРАФСКИ И ГЕОДЕМОГРАФСКИ ПРОФИЛИ ИМИГРАНАТА И ПОВРАТНИКА ИЗ ИНОСТРАНСТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Анализа социодемографских и геодемографских профила имиграната и повратника пружа важне увиде у карактеристике и обрасце међународних миграција у Републици Србији. Ови профили указују на значајне разлике у бројности, структурама и разлозима за међународну миграцију, између различитих група међународних миграната у Републици Србији. Кроз профиле се сагледавају њихов утицај на демографске промене, али и сложени социјални и економски изазови са којима се суочава становништво досељено из иностранства.

22.4.1. Социодемографски профил имигранта у Републици Србији

22.4.1.1. Профил имигранта

Просечан имигрант у Републици Србији живи у Региону Војводине, у градском насељу, и доселио се из једне од бивших република СФРЈ током периода 1991–2000. године. Најчешће је био принуђен да напусти земљу боравка. Ова особа је жена стара 60 и више година, у браку, са завршеном средњом школом, која живи у Републици Србији више од три деценије и тренутно је пензионерка.

22.4.1.2. Профил имигранта досељеног из Немачке

Уколико посматрамо појединачне земље, највише имиграната се доселило у Републику Србију из Немачке. Просечан имигрант из Немачке се доселио у Србију пре 1981. године и живи у Региону Војводине. Женског је пола и у Србији живи више од 30 година. Стар је између 40 и 49 година и има завршену средњу школу. Доселио се из Немачке у Србију као дете, а имиграција је била мотивисана породичним разлозима.

22.4.1.3. Профил међународног студента у Републици Србији

Просечан међународни студент у Републици Србији, само са страним држављанством, јесте особа мушког пола пореклом из Руске Федерације, која живи у Београду, досељена у Републику Србију у периоду 2020–2022.

22.4.2. Социодемографски профил повратника из иностранства у Републици Србији

22.4.2.1. Профил повратника

Просечан повратник у Републику Србију живи у Региону Јужне и Источне Србије, у градском насељу. Ради се о мушкарцу старом 70 и више година, пензионеру, који је у браку и има завршену средњу школу. Пре повратка, ова особа је боравила у Немачкој мање од четири године. У Србију се вратио у периоду 2011–2022, а његов повратак је углавном мотивисан породичним разлозима.

22.4.2.2 Профил повратника из Немачке

Немачка је најчешћа земља из које су се повратници вратили у Републику Србију, с обзиром на дугогодишњи статус ове државе као главне емиграционе дестинације за становништво Републике Србије. Просечан повратник из Немачке је мушкарац који живи у Републици Србији након што је у Немачкој боравио мање од четири године. Живи у Региону Војводине, стар је 70 и више година, има завршену средњу школу и тренутно је незапослен. Његов повратак је, као и код просечног имиграната, углавном мотивисан породичним разлозима.

22.4.3. Геодемографски профил имигранта и повратника из иностранства у Републици Србији

Анализа популације имиграната и повратника, према њиховом региону пребивалишта, извршена је за потребе управљања миграцијама на нижим територијалним нивоима, с обзиром на неједнакости у просторном размештају и социодемографским карактеристикама имиграната и повратника, а тиме и неуједначеност ефеката ове миграције на регионалном, општинском и на нивоу насеља (град–остала насеља). Регионална/локална перспектива је важна, јер, иако се политике (ре)интеграције миграната доносе махом на националном нивоу, у највећој мери примењују се на нижим територијалним нивоима. Такође, препоруке за интеграцију и реинтеграцију треба да се прилагоде регионалном/локалном нивоу, у зависности од бројности и структуре имиграната и повратника на одређеном територијалном нивоу.

У свим регионима Републике Србије, имигранти и повратници деле неке заједничке социодемографске и географске карактеристике, али се истовремено и разликују по елементима као што су пол, старост, тип насеља у којем живе и држава из које су се доселили у Републику Србију.

Просечан имигрант који се доселио у **Београдски регион** је жена, стара 70 и више година, са завршеном средњом школом, пензионерка је, живи на Новом Београду и у браку је. Сличан профил има и просечан повратник у овај регион. Има 70 и више година, завршену средњу школу, у пензији је, живи на Новом Београду и у браку је, с тим да се разликује по томе што је мушког пола и вратио се из Немачке, за разлику од имигранта који је најчешће досељен из неке од бивших република СФРЈ.

Просечан имигрант који је одлучио да се досели у **Регион Војводине** је жена стара 70 и више година, са средњом школом, пензионерка, која живи у градском насељу на територији Града Новог Сада и у браку је. Просечан повратник у овај регион је мушкарац са идентичним образовним, брачним и

економским статусом и годинама старости као и имигрант, али се вратио из Немачке, док се имигрант доселио из неке од бивших република СФРЈ. Такође живи у градском насељу на територији Града Новог Сада.

У **Региону Шумадије и Западне Србије**, просечан имигрант је жена старости од 60 до 69 година, са завршеном средњом школом, која је у браку, у пензији, и живи у градском насељу на територији Града Крагујевца. Просечан повратник у овај регион је мушкарац преко 70 година, такође са завршеном средњом школом, пензионер, који је у браку. Живи на територији Града Крагујевца, у насељу које по типу спада у „остала” насеља. Док се просечан имигрант у овај регион доселио из неке од бивших република СФРЈ, просечан повратник се вратио из Немачке.

Просечан имигрант који се доселио у **Регион Јужне и Источне Србије** је жена старости од 60 до 69 година, са средњом школом, која је у браку. Пензионерка је и живи у градском насељу Смедерева, а доселила се из неке од бивших република СФРЈ. Просечан повратник у овај регион је мушкарац стар 70 и више година, са средњом школом, пензионер, који је у браку. Вратио се из Аустрије, а живи такође у Граду Смедереву, али у насељу које припада типу осталих насеља. Просечан имигрант и повратник у овом региону показују израженије међусобне разлике, него што је то случај у осталим регионима.

* * *

Демографски процеси, међу којима су миграције, одражавају се на социоекономске трансформације и просторне развојне неједнакости. Имигранти и повратници са собом носе одређени демографски, хумани, социокултурни и финансијски капитал и могу представљати значајан ресурс за друштво, нарочито уколико је ова миграција добровољна. Препознавање и разумевање хетерогености становништва досељеног из иностранства и његове неравномерне просторне дистрибуције у Републици Србији пружа чврсту основу, засновану на подацима, за ефикасно планирање и спровођење активности у секторима од значаја за интеграцију и регинтеграцију становништва досељеног из иностранства у Републику Србију. То омогућава креаторима политика и другим заинтересованим странама да се боље прилагоде могућностима и изазовима које доносе имиграција и повратна миграција. Наставак тренда старења становништва Републике Србије, уз пензионисање популације емиграната из Републике Србије у иностранству, може водити ка већем обиму повратне миграције пензионера, али и већем обиму имиграције здравствених и радника у сродним занимањима.

Треба имати у виду да је интеграција имиграната у друштво земље пријема сложен и дугорочан процес, изазован како за имигранта, тако и за друштво земље пријема. Истраживачи указују да анализа степена развијености политика интеграције показује да оне зависе од искуства државе и заинтересованих актера у овој области, што је у вези са бројношћу имигрантске популације, дужином боравка имиграната у земљи пријема, али и њених социодемографских карактеристика. Малобројност имигрантске популације отежава примену одређених циљаних мера. Такође, на креирање циљаних мера подршке интеграцији имиграната у одређеним секторима, као што су здравство и школство, утичу и финансијске могућности државе да определи додатна средства у ове сврхе (Лукић, 2018). Реинтеграција је, такође, повезана са разноврсним изазовима како за повратног мигранта, тако и за друштво земље у коју се вратио. Наиме, друштво није потпуности оно исто које је мигрант напустио, док је и он сам доживео бројне промене током живота у иностранству. Отуда је потребан интегрисани приступ реинтеграцији, како би била одржива. „Интегрисани приступ реинтеграцији препознаје да комплексан процес реинтеграције захтева холистички одговор заснован на потребама на индивидуалном, друштвеном и структурном нивоу” (ИОМ, 2019b:5).

Неопходност ширег погледа на (ре)интеграцију подразумева перспективу која укључује све чиниоце (мигранте, становништво земље пријема, и земље порекла и пријема), усклађеност (ре)интеграционих

са другим релевантним јавним политикама, али и партнерство различитих сектора, интересних страна и нивоа управљања. Само тако се могу постићи одржива социоекономска и друга постигнућа имиграната и повратних миграната. Мере/активности за подстицање економске и друштвене интеграције и реинтеграције треба да буду циљане. Иако у контингенту становништва досељеног из иностранства преовладава становништво српске националности, са држављанством Републике Србије, чиме је процес интеграције/реинтеграције значајно олакшан, ипак треба имати у виду да је то хетерогена популација, мултинационална и мултикултурална, различитих социодемографских карактеристика. Отуда постоји потреба за дефинисањем специфичних мера (ре)интеграције миграната имајући у виду родне разлике, специфичност занимања, степен образовања, специфичност земаља порекла, дужину боравка у Републици Србији/иностранству, разлог досељења/ повратка (добровољни или присилни) и друго.

РЕЗИМЕ

Имајући у виду да се миграције одвијају у ширем историјско-политичком и социоекономском контексту, као што су ратна дешавања на простору бивших југословенских република, али и других земаља, и деценијске везе са традиционалним земљама пријема емиграната из Републике Србије (Аустријом, Немачком и Француском), у студији су анализирани: бројност и просторни размештај становништва досељеног из иностранства у Републику Србију (имигранти и повратници), његове основне социодемографске карактеристике (пол, старост, брачни статус, писменост, школска спрема, компјутерска писменост, инвалидитет, економска активност, занимање и радни статус) и карактеристике домаћинства и породица, дужина боравка у иностранству пре повратка у Републику Србију, односно дужина боравка у Републици Србији након имиграције, као и неки од демографских процеса у којима ова популација учествује (унутрашње миграције и фертилитет), у светлу процеса интеграције и реинтеграције. Разматрани су и главни разлози који су утицали на одлуку појединаца да се доселе или да се врате из иностранства у Републику Србију.

На основу статистичких података Пописа становништва, домаћинства и станова 2022. и кроз научно тумачење ових података, студија пружа одговоре на следећа питања:

- Ко се досељава, а ко се враћа у Републику Србију из иностранства?
- Какви су обрасци имиграције и повратне миграције у Републици Србији?
- Који су то преовлађујући разлози за имиграцију, а који за повратак у Републику Србију, уопште и у зависности од старосно-полне структуре у време досељења, националности, степена школске спреме и водећих земаља полазишта?
- Какав је утицај лица досељених из иностранства на бројност, просторни размештај и структуре становништва Републике Србије?

Према подацима Пописа 2022, у Републици Србији живи нешто мање од милион становника досељених из иностранства (941 319), што чини 14,2% становништва Републике Србије. Број имиграната у Републици Србији (646 888) је више него двоструко већи у односу на повратнике (294 431), па самим тим имиграција има већи удео у становништву досељеном из иностранства. Географске, историјске и породичне везе и даље обликују главне правце имиграције и повратне миграције у Републику Србију. Бивше државе СФРЈ су земље из којих је у Републику Србију досељен највећи број имиграната, док се у новијем таласу имиграције 2022. Република Србија позиционирала као важна дестинација за имигранте из Руске Федерације. Кад је реч о повратној миграцији, Немачка и Аустрија су традиционалне вишедеценијске земље емиграције српског становништва, а у складу с тим и земље из којих се највећи број становника вратио у Републику Србију.

Просечно млађе становништво се досељава у Републику Србију у односу на оно које се враћа из иностранства. Наиме, становништво које је имигрирало у Републику Србију просечно је имало 22,2 године у време досељења, док је просечна старост оних који су се вратили из иностранства износила 36,7 година у време повратка. У укупном имигрантском становништву старијем од 15 година чак 83,2% чине лица српске националности, и то углавном досељена са простора бивших југословенских република, те је реч у највећој мери о коетничкој имиграцији. Преовлађујући разлози имиграције и повратка становништва у Републику Србију су породични разлози (брак, формирање или спајање породице и други породични разлози). Ако се посматрају различити периоди досељења, код

повратника су породични разлози преовлађујући за досељење у Републику Србију у свим посматраним периодима; код имиграната, само у периоду деведесетих година прошлог века, у време оружаних сукоба на територији СФРЈ, преовладава разлог „принудно пресељење”. За повратнике из иностранства у Републику Србију, након породичних (50,8%) и пословних разлога (13,4%), на трећем месту по висини удела у укупном је „повратак након стицања пензије” (11,4%). Код имиграната водећа три разлога за досељавање у Републику Србију су „породични разлози” (40,5%), „принудно пресељење” (28,2%) и „настањење” (12,3%). Посматрано према полу, запажају се разлике у разлозима досељења у Републику Србију и код имигрантске популације и код популације повратника из иностранства, у погледу вишег удела разлога „посао” за мушкарце у односу на жене, и, супротно, вишег удела породичних разлога за миграцију код жена у односу на мушкарце.

SUMMARY

Considering that migrations occur within a broader historical-political and socio-economic context, such as the war events in the former Yugoslav republics, as well as in other countries, and the decades-long ties with traditional countries of immigration for emigrants from the Republic of Serbia (Austria, Germany and France), this study analyzes: the size and spatial distribution of the population immigrating to the Republic of Serbia from abroad (immigrants and returnees), its basic socio-demographic characteristics (gender, age, marital status, literacy, education level, computer literacy, disability, economic activity, occupation and employment status), as well as household and family characteristics, the duration of stay abroad before returning to the Republic of Serbia, or the duration of stay in the Republic of Serbia after immigration, as well as some demographic processes in which this population participates (internal migration and fertility), in the light of integration and reintegration processes. The main reasons influencing individuals' decisions to immigrate or return to the Republic of Serbia from abroad have also been discussed.

Based on the statistical data from the 2022 Population, Households, and Dwellings Census, and through the scientific interpretation of this data, the study provides answers to the following questions:

- Who is immigrating to, and who is returning to the Republic of Serbia from abroad?
- What are the patterns of immigration and return migration in the Republic of Serbia?
- What are the prevailing reasons for immigration, and what are the reasons for returning to the Republic of Serbia, in general and depending on the age-gender structure at the time of immigration, nationality, level of education, and leading countries of origin?
- What is the impact of individuals immigrating from abroad on the population size, spatial distribution, and demographic structures of the Republic of Serbia?

According to the 2022 Census data, there are just under a million residents in the Republic of Serbia who were born abroad (941 319), which accounts for 14,2% of the population of Serbia. The number of immigrants in Serbia (646 888) is more than twice as high as the number of returnees (294 431), meaning that immigration has a larger share in the population that has moved to Serbia. Geographic, historical, and family connections still shape the main directions of immigration and return migration to the Republic of Serbia. The former Yugoslav republics are the countries from which the largest number of immigrants have arrived in Serbia, while in the latest wave of immigration in 2022, Serbia positioned itself as an important destination for immigrants from the Russian Federation. When it comes to return migration, Germany and Austria are traditional multi-decade countries of emigration for the Serbian population, and accordingly, they are also the countries from which the largest number of people have returned to Serbia.

The population migrating to the Republic of Serbia is, on average, younger than the one returning from abroad. Specifically, the average age of the population that immigrated to Serbia was 22,2 years at the time of immigration, while the average age of those returning from abroad was 36,7 years at the time of return. Among the total immigrant population over the age of 15, as much as 83,2% are of Serbian ethnicity, primarily coming from the former Yugoslav republics, indicating that the majority of immigration is co-ethnic. The predominant reasons for immigration and return migration to Serbia are family-related (marriage, family formation or reunification, and other family reasons). When looking at different periods of immigration, family reasons were the dominant factor for returnees in all observed periods. For immigrants, only during the 1990s, during the armed conflicts in the territory of the former SFR Yugoslavia, „forced relocation“ was

the leading reason for migration. For returnees from abroad to Serbia, after family reasons (50,8%) and business reasons (13,4%), the third most common reason was "return after retirement" (11,4%). Among immigrants, the leading reasons for immigration to Serbia are "family reasons" (40,5%), "forced relocation" (28,2%) and "settling down" (12,3%). When observed by gender, differences in the reasons for migration are noted both among the immigrant population and among returnees from abroad, with a higher proportion of "employment" reasons for men compared to women, and conversely, a higher proportion of family-related migration reasons for women compared to men.

ЛИТЕРАТУРА

- Adami, H. (2008). *The role of literacy in the acculturation process of migrants*. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802fc1b7>
- Adserà, A., Ferrer, A. (2015). Immigrants and Demography: Marriage, Divorce, and Fertility. *Handbook of the Economics of International Migration*, 1, 315–374. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53764-5.00007-4>
- Ager, A., Strang, A. (2004). *Indicators of Integration: Finale Report, Home Office Development and Practice Report 28*. London: Home Office.
- Amanzadeh, N., Kermani, A., McQuade, T. (2024). *Return Migration and Human Capital Flows*. NBER Working Paper No. w32352. <https://ssrn.com/abstract=4802567>
- Антонијевић, Д., Милосављевић, Љ. (2016). Трећа опција: осцилирајућа кретања гастарбајтера у пензији. *Гласник Етнографског института САНУ*, 64(3), 509–526. <https://doi.org/10.2298/GEI151019001A>
- Antonijević, D., Rašić, M. (2022). Return of Labour Migrants to Serbia: Realistic Expectations or Wishful Thinking? *Etnoantropološki problemi*, 17(4), 1239–1264. <https://doi.org/10.21301/eap.v17i4.6>
- Arandarenko, M. (2021). *How migration, human capital and the labour market interact in Serbia*. European Training Foundation. <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/how-migration-human-capital-and-labour-market-interact>
- Azose, J. J., Raftery, A. E. (2019). Estimation of emigration, return migration, and transit migration between all pairs of countries. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 116(1), 116–122. <https://doi.org/10.1073/pnas.1722334116>
- Babović, S., Lović Obradović, S., Prigunova, I. (2016). Depopulation of villages in southeastern Serbia as hindrance to economic development. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA*, 66(1), 61–74. <https://doi.org/10.2298/IJGI1601061B>
- Bakewell, O. (2014). Relaunching migration systems. *Migration Studies*, 2(3), 300–318. <https://doi.org/10.1093/migration/mnt023>
- Bakewell, O. (2010). Some Reflections on Structure and Agency in Migration Theory. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1689–1708. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489382>
- Barosso, M. M. (2024). Absolute Illiteracy in European Union Policies. Exploring the Intersections of Gender, Migration and Education. *Multidisciplinary Journal of Gender Studies*, 13(1). 59–80. <https://hipatiapress.com/hpjournals/index.php/generos/article/view/13203/4541>
- Basch, L., Glick Schiller, N., Szanton Blanc, C. (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. London: Routledge.
- Bell, S., Alves, S., de Oliveira, E. S., Zuin, A. (2010). Migration and Land Use Change in Europe: A Review. *Living Reviews in Landscape Research*, 4(2), 1–49. <http://dx.doi.org/10.12942/lrlr-2010-2>

- Bell, M., Charles-Edwards, E., Ueffing, P., Stillwel, J., Kupiszewski, M., Kupiszewska, D. (2015). Internal migration and development: Comparing migration intensities around the world. *Population and Development Review*, 41, 33–58. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00025.x>
- Belmonte, M., Conte, A., Ghio, D., Kalantaryan, S., McMahon, S. (2020). *Youth and migration: an overview*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Bernard, S. (2012). Developing the Yugoslav Gastarbeiter Reintegration Policy: Political and Economic Aspects (1969–1974). Working paper No. 5. Center for Southeast European Studies: Graz. Available at <http://www.suedosteuropa.uni-graz.at/sites/default/files/publications/0.%20WP5%20Bernard.pdf>
- Bernard, A., Bell, M., Charles-Edwards, E., (2014). Life-course transitions and the age profile of internal migration. *Population and Development Review*, 40(2), 213–239. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2014.00671.x>
- Bessudnov, A. (2016). Ethnic Hierarchy and Public Attitudes towards Immigrants in Russia. *European Sociological Review*, 32(5), 567–580. <http://www.jstor.org/stable/44075523>
- Billari, F. C. (2022). Demography: Fast and Slow. *Population and Development Review*, 48(1), 9–30. <https://doi.org/10.1111/padr.12464>
- Bjeljac, Ž., Lukić, V. (2008). Migrations on the territory of Vojvodina between 1919 and 1948. *East European Quarterly*, 42(1), 69–93. https://www.academia.edu/7679888/Migrations_on_the_territory_of_Vojvodina_between_1919_and_1948
- Bobić, M. (2013). Imigracija u Srbiji: stanje i perspektive, tolerancija i integracija. *Demografija*, X, 99–115. https://www.azilsrbija.rs/wp-content/uploads/2014/03/images_razno_m.bobic_.pdf
- Bobić, M., Babović, M. (2013). Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike. *Sociologija*, 5(2), 99–115. <https://www.apc-cza.org/images/razno/m.bobic.pdf>
- Boccagni, P., Baldassar, L. (2015). Emotions on the Move: Mapping the Emergent Field of Emotion and Migration. *Emotion, Space and Society*, 16, 73–80. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2015.06.009>
- Borkert, M., Cingolani, P., Premazzi, V. (2009). *The State of the Art of Research in the EU on the Uptake and Use of ICT by Immigrants and Ethnic Minorities*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities (European Commission JRC Scientific and Technical reports). <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC53398.pdf>
- Boucher, A., Gest, J. (2018). *Crossroads: Comparative Immigration Regimes in a World of Demographic Change*. Cambridge: Cambridge University Press
- Van Houte, M., Davids, T. (2014). Moving Back or Moving Forward? Return Migration, Development and Peace-Building. *New Diversities*, 16(2), 71–87. http://newdiversities.mmg.mpg.de/wp-content/uploads/2015/01/2014_16-02_06_vanHoute.pdf
- Vankova, Z. (2020). *Circular Migration and the Rights of Migrant Workers in Central and Eastern Europe*. IMISCOE Research Series. Cham: Springer.
- Vasojević, N. A., Kirin, S. (2019). Zadovoljstvo stipendista-povratnika životom u Srbiji. *Stanovništvo*, 57(2), 71–86. <https://doi.org/10.2298/STNV1902071V>
- Vesković Anđelković, M. (2021). The experiences and expectations of returnees to Serbia during the COVID-19 pandemic. *Stanovništvo*, 59(1), 47–60. <https://doi.org/10.2298/STNV2101047V>

Весковић Анђелковић, М. (2019). *Потенцијална улога повратника као посредника у партнерству државе и високообразоване дијаспоре у Србији*. Универзитет у Београду, Филозофски факултет, докторска дисертација

Весковић Анђелковић, М. (2024). Значај Пописа становништва за познавање социо-демографске структуре спољних миграната из Србије. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 189, 81–95. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN2489081V>

Viñuela, A. (2021). Immigrants' spatial concentration: Region or locality attractiveness? *Population, Space and Place*, 28(2). <https://doi.org/10.1002/psp.2530>

Влада Републике Србије, Савет за интеграцију повратника. (2009). *Приручник за поступање у оквиру интеграције повратника*. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Readmisija/Prirucnici/Prirucnik_povratnici_nov2009.pdf

Влада Републике Србије. (2021). Положај осетљивих група у процесу приступања Републике Србије Европској унији. https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/10/Polozaj_osetljivih_grupa_u_procesu_pristupanja_Republike_Srbije_EU-Polozaj_OSI.pdf

Влада Републике Србије (2022а). *Миграциони профил Републике Србије*. <https://kirs.gov.rs/lat/migracije/migracioni-profil-republike-srbije>

Влада Републике Србије (2022б). *Усвојен План прихвата угроженог становништва из Украјине*. <https://www.srbija.gov.rs/vest/615934/usvojen-plan-prihvata-ugrozenog-stanovnistva-iz-ukrajine.php>

Влада Републике Србије. (2024). *Миграциони профил Републике Србије за 2023. годину*. <https://kirs.gov.rs/media/uploads/1Migracioni%20profil.pdf>

Gabaccia, D., Zaroni, E. (2012). Transitions in Gender Ratios among International Migrants, 1820—1930. *Social Science History*, 36(2), 197–221. <https://www.jstor.org/stable/23258093>

Ghosh, B. (2000). Introduction. In B. Ghosh (Eds.), *Return migration: journey of hope or despair?* (pp. 1–7). Geneva: IOM

Gillespie, B. J. Mulder, H. C., Reichert, C. (2022). The Role of Family and Friends in Return Migration and Its Labor Market Outcomes. *Population Research and Policy Review*, 41(1), 115–138. <https://doi.org/10.1007/s11113-021-09650-x>

Grupa 484. (2020). *Migrant integration policy index 2020*. https://www.grupa484.org.rs/h-content/uploads/2020/12/MIPEX_Serbia_Country-Profile_srb-grupa-484.pdf

Dan-Olof, R., Saarela, J. (2007). Selection in migration and return migration: Evidence from micro data. *Economics Letters*, 94(1), 90–95. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2006.08.006>

de Beer, P. (2024). Labour migration as a solution to an ageing population? *European View*, 23(1), 47–54. <https://doi.org/10.1177/17816858241240595>

De Coulon, A. (2016). *Where do immigrants retire to?* <https://wol.iza.org/articles/where-do-immigrants-retire-to/long>

de Haas, H. (2010). Migration and development: a theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>

de Haas, H. (2014). What Drives Human Migration? In Anderson, B., & Keith, M. (Eds.), *Migration: A COMPAS Anthology*. Oxford: International Migration Institute. <http://compasanthology.co.uk/drives-human-migration/>

- Denney, S., Green, C. (2021). Who should be admitted? Conjoint Analysis of South Korean Attitudes toward Immigrants. *Ethnicities*, 21(1), 120–145. <https://doi.org/10.1177/1468796820916609>
- di Belgiojoso, E. B. (2016). Intentions on desired length of stay among immigrants in Italy. *Genus*, 72(1), 1–22. [10.1186/s41118-016-0006-y](https://doi.org/10.1186/s41118-016-0006-y)
- Diminescu, D. (2008). The connected migrant: an epistemological manifesto. *Social Science Information* 47(4), 565–579. <https://doi.org/10.1177/0539018408096447>
- Donatto, K., Gabaccia, D. (2015). *Gender and International Migration: From the Slavery Era to the Global Change*. New York: Russell Sage Foundation.
- Dustmann, C., Kirchkamp, O. (2002). The optimal migration duration and activity choice after re-migration. *Journal of Development Economics*, 67(2), 351–372. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(01\)00193-6](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(01)00193-6)
- Ellis, M. (2012). Reinventing US internal migration studies in the age of international migration. *Population, Space and Place*, 18(2), 196–208. <https://doi.org/10.1002/psp.666>
- European Migration Network. (2011). *Temporary and circular migration: Empirical evidence, current policy practice and future options in EU member states*. https://emn.ie/files/p_201111110314492011_EMN_Synthesis_Report_Temporary_Circular_Migration_FIN_AL.pdf
- Eurostat (2022). https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics
- Закон о азилу, Службени гласник бр. 109 (2007)
- Закон о азилу и привременој заштити, Службени гласник бр. 109 (2007)
- Закон о дијаспори и Србима у региону, Службени гласник Републике Србије, бр. 88 (2009)
- Закон о порезу на доходак грађана, Службени гласник Републике Србије, бр. 92 (2003)
- Закон о странцима, Службени гласник Републике Србије, бр. 24 (2018), 31 (2019), 62 (2023)
- Закон о управљању миграцијама, (Службени гласник Републике Србије, бр. 107 (2012)
- Ichou, M., Goujon, A., Team, D. (2017). Immigrants' educational attainment: a mixed picture, but often higher than the average in their country of origin. *Population and Societies*, 1–4. <https://shs.cairn.info/journal-population-and-societies-2017-2-page-1?lang=en>
- International Organization for Migration. (2018). *Migration and the 2030 Agenda: A Guide for Practitioners*. Geneva: IOM.
- International Organization for Migration. (2019a). *Glossary on migration*. Geneva: IOM. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
- International Organization for Migration. (2019b). *Reintegration Handbook, Practical guidance on the design, implementation and monitoring of reintegration assistance*. Geneva: IOM.
- Keeley, B. (2007). *Human Capital: How what you know shapes your life*. OECD Insights, Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264029095-en>
- King, R. (2000). Generalizations from the history of return migration. In B. Ghosh (Ed.), *Return migration: journey of hope or despair?* Geneva: International Organization for Migration.
- King, R., Skeldon, R. (2010). 'Mind the Gap!' Integrating Approaches to Internal and International Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1619–1646. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489380>

- King, R., Conti, F. (2013). Bridging the divide: the gap between the study of internal and international migration, with an Italian example. In E. Righard (Ed.), *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 1/13*. Malmö, Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare.
- Klesment, M., Van Bavel, J. (2017). The Reversal of the Gender Gap in Education, Motherhood, and Women as Main Earners in Europe. *European Sociological Review*, 33(3), 465–481. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw063>
- Kokotović Kanazir, V., Panić, M., Drobnjaković, M. (2024). Value of people – human capital in Serbia through the prism of educational attainment of young population. *Stanovništvo*, 62(1), 105–129. <https://doi.org/10.59954/stnv.625>
- Комесаријат за избеглице и миграције. (н.д.). *Споразуми*. <https://kirs.gov.rs/cir/readmisija/sporazumi>
- Koser, K., Black, R. (1999). The end of the refugee cycle? In R. Black & K. Koser (Eds.), *The end of the refugee cycle? Refugee Repatriation and reconstruction* (pp. 2–17). New York: Berghahn Books.
- Křížková, I., Ouředníček, M. (2020). Immigrant internal migration in a new destination country: Do immigrants suburbanise in Czechia and why? *Population, Space and Place*, 26. <https://doi.org/10.1002/psp.2326>
- Ланговић, М. (2024). Друштвено-географски аспекти повратних миграција у Републици Србији. <https://gef.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2024/07/Milica-Langovic-disertacija.pdf>
- Langović, M., Djurkin, D., Krstić, F., Petrović, M., Ljakoska, M., Kovjanić, A., Vukašinović, S. (2024). Return Migration and Reintegration in Serbia: Are All Returnees the Same? *Sustainability*, 16(12), 5118. <https://doi.org/10.3390/su16125118>
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3, 47–57. <https://emigratecaportuguesa.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf>
- Lomax, N. (2022). Internal migration: census data as a gold standard for insight and visualisation. *Journal of Maps*, 18, 543–550. <https://doi.org/10.1080/17445647.2022.2046655>
- Lović Obradović, S., Babović, S., Shpak, N. (2016). Serbia and Russia on the demographic map of Europe two decades after the fall of communism. *TRAMES - Journal of the Humanities and Social Sciences* 20(1), 59–73. <https://doi.org/10.3176/tr.2016.1.04>
- Lović Obradović, S., Vojković, G. (2021). The Impact of Spatial-Demographic Disparities on Fertility Variations in Serbian Municipalities—An Example of Hidden Content Research. In: Krevs, M. (Eds.), *Hidden Geographies. Key Challenges in Geography*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-74590-5_18
- Лукић, В. (2005). *Избегличке миграције из Босне и Херцеговине у Београд*. Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ: Београд.
- Лукић, В. (2012). Повезаност између миграција и дневних миграција у Војводини, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 141, 615–624. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1241615L>
- Lukić, V. (2013). О vezi između миграције i дневне миграције, *Stanovništvo*, 51(1), 69–90. <https://doi.org/10.2298/STNV1301069L>
- Lukić, V. (2014). Women and forced migration in Serbia. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 148, 399–409. https://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/ZMSDN_148.pdf
- Лукић, В. (2015). *Две деценије избеглиштва у Србији*. Београд: Републички завод за статистику.

Lukić, V. (2015). Položaj starijih prisilnih migranata u Srbiji. *Stanovništvo*, 53(1), 39–61. <https://doi.org/10.2298/STNV1501039L>

Lukić, V. (2016). Understanding transit asylum migration: evidence from Serbia. *International Migration*, 54(4), 31–43. <https://doi.org/10.1111/imig.12237>

Lukić, V. (2017). O odnosu informaciono-komunikacionih tehnologija i međunarodnih migracija. *Stanovništvo*, 55(2), 53–68. <https://doi.org/10.2298/STNV170505004L>

Лукић, В. (2018). Од имиграције до интеграције – Можемо ли да учимо од земаља са развијеним политикама интеграције миграната? *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 167, 639–649. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1867639L>

Лукић, В. (2020). Родни аспект миграција. У В. С. Костић, С. Ђукић Дејановић и М. Рашевић (Ур.), *Србија: Род, Политике, Становништво* (стр. 142–169). Едиција Зборници. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт друштвених наука. http://idn.org.rs/wp-content/uploads/2020/11/IDN_Zbornici_Srbija_rod_politike_stanovnistvo.pdf

Lukić, V. (2020). Izazovi migracija iz ugla ciljeva održivog razvoja. U P. Petrović i S. Stojković-Zlatanović (Ur.), *Izazovi održivog razvoja u Srbiji i Evropskoj uniji* (str. 84–99). Edicija Zbornici. Beograd: Institut društvenih nauka.

Lukić, V. (2021). Položaj međunarodnih migrantkinja na tržištu rada i COVID-19 pandemija. *Demografija*. 18:93-108. <https://doi.org/10.5937/demografija2118093L>

Lukić, V. (2022). Migration and Mobility Patterns in Serbia. In E. Manić, V. Nikitović, & P. Djurović (Eds.), *The Geography of Serbia* (pp. 157–167). World Regional Geography Book Series. Cham: Springer Science.

Lukić, V., Anđelković-Stoilković, M. (2017). Interrelation of Spatial Disparities in Development and Migration Patterns in Transition Economy: Serbia - Case Study. *Human Geographies*, 11(1), 65–76. <http://dx.doi.org/10.5719/hgeo.2017.111.4>

Lukić, V., Marinković, I., Nikitović, V., Ostojić, I., Penev, G., Predojević-Despić, J., Rašević, M., Stanković, B., Šobot, A., Zvezdanović, J. (2013). *Dynamic Historical Analysis of Longer Term Migratory, Labour Market and Human Capital Processes in Serbia*. Country report developed within the project 'SEEMIG Managing Migration and Its Effects – Transnational Actions Towards Evidence Based Strategies'. <http://www.seemig.eu/downloads/outputs/SEEMIGHistoricalAnalysisSerbia.pdf>

Лукић, В., Матијевић, Д. (2006). Општине у Војводини са највишим уделом избеглица: Утицај на динамику и структуру карактеристике популације. *Зборник Матице Српске за друштвене науке*, 121, 93–103. https://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/drustvene_nauke_121.pdf

Lukić, V., Nikitović, V. (2004). Refugees from Bosnia and Herzegovina in Serbia: A Study of Refugee Selectivity. *International Migration*, 42(4), 85–110. <https://doi.org/10.1111/j.0020-7985.2004.00296.x>

Lukić, V., Predojević-Despić J. (2020). The labour market position of immigrants in Serbia: current status and possibilities for research. *Stanovništvo* 58(2), 77–101. <https://doi.org/10.2298/STNV2002077L>

Lukić, V., Predojević-Despić, J., Janeska V., Lozanoska, A. (2021). How is COVID-19 reshaping temporary and circular labour migration: Serbia and North Macedonia perspectives. *Forum geographic*, 20(1), 55–65. <https://doi.org/10.5775/fg.2021.051.i>

Lukić, V., Stojilković Gnjatović, J. (2019). Ageing in Serbia: perceptions and experiences of nursing home residents, *Sociološki pregled*, 53(3), 1271–1292. <https://doi.org/10.5937/socpreg53-21572>

- Lukić, V., Tomašević, A. (2020). Immigrant Integration Regimes in Europe: Incorporating the Western Balkan Countries. *Acta Geographica Slovenica*, 60(1), 143–153. <https://doi.org/10.3986/AGS.7286>
- Lukić, V., Lović Obradović, S., & Ćorović, R. (2022). COVID-19 and internal migration in Serbia—Geographical perspective. *Journal of the Geographical Institute “Jovan Cvijić” SASA*, 72(2), 191–205. <https://doi.org/10.2298/IJGI2202191L>
- Lukić, V., Lović Obradović, S., Stojilković Gnjatović, J. (2023). Did the COVID-19 pandemic change internal rural migration patterns in Serbia? *Erdkunde*, 77(3), 233–249. <https://doi.org/10.3112/erdkunde.2023.03.04 M23>
- Мандић Келијашевић, Љ. (2020). Цикличност и реверзибилност миграција азиланата у одабраним земљама Западног Балкана. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/id/68198/Disertacija.pdf>
- Маринковић, И. (2023). Две деценије депопулације у Србији. *Социолошки преглед*, 57(3), 767–791. <https://doi.org/10.5937/socpreg57-46007>
- Марковић, М. (2014). Особе са инвалидитетом у Србији. РЗС: Београд.
- Martin, N. M. (1984). The intercultural reentry: Conceptualization and directions for future research. *International Journal of Intercultural Relations*, 8, 115–134. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(84\)90035-X](https://doi.org/10.1016/0147-1767(84)90035-X)
- Martiniello, M. (2013). Comparisons in migration studies. *Comparative Migration Studies*, 1(1), 7–22. <https://doi.org/10.5117/CMS2013.1.MART>
- Матијевић, Д., Тошић, Б, Лукић, В. (2005). Утицај миграција на популационе и функционалне промене сремских општина. *Гласник Српског географског друштва*, 85(1), 111–120. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=691708>
- Matović, S., Lović Obradović, S. (2022). Assessing socio-economic vulnerability aiming for sustainable development in Serbia. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 29(1), 27–38. <https://doi.org/10.1080/13504509.2021.1907629>
- McAuliffe, M., Abel, G., Oucho, L. A., Sawyer, A. (2024). Growing migration inequality: What do the global data actually show? https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-047-l-wmr2024-ch4-en_0.pdf
- Milosavljević, Lj., Antonijević, D. (2015). Nursing homes as the perspective and reality of guest workers in old age. *Etnoantropološki problemi*, 10(2), 333–355. <https://doi.org/10.21301/EAP.v10i2.3>
- Morokvašić, M. (2010). Feminizacija migracija? *Stanovništvo*, 48(2), 25–52. <https://doi.org/10.2298/STNV1002025M>
- Morokvašić, M. (2014). Gendering Migration. *Migracijske i etničke teme*, 30(3), 355–378. <https://doi.org/10.11567/met.30.3.4>
- Mussino, E., & Cantalini, S. (2024). Multiple Origins and Multiple Destinations: The Fertility of Immigrant Women in Europe. *International Migration and Integration*, 25, 911–932. <https://doi.org/10.1007/s12134-024-01121-4>
- Национална стратегија одрживог развоја, Службени гласник РС, бр. 57 (2008)
- Negi, N. J., Prickett, J. C., Overdorff, A. M., Rovers, J. (2018). Return-Migration to Mexico and the Gendered Transnational Migration Process. *Psychology of Men and Masculinity*, 19(3), 385–391. <https://doi.org/10.1037/men0000106>
- Nishimura, S. A., Czaika, M. (2023). Exploring Migration Determinants: a Meta-Analysis of Migration Drivers and Estimates. *Journal of International Migration and Integration*, 25, 621–643. <https://doi.org/10.1007/s12134-023-01091-z>

Niva, V., Horton, A., Virkki, V., Heino, M., Kosonen, M., Kallio, M., Kinnunen, P., Abel, G. J., Muttarak, R., Taka, M., Varis, O., Kumm, M. (2023). World's human migration patterns in 2000-2019 unveiled by high-resolution data. *Nature human behaviour*, 7(11), 2023–2037. <https://doi.org/10.1038/s41562-023-01689-4>

Nyberg-Sørensen, N., Van Hear, N., Pedersen, P. E. (2002). The migration-development nexus: Evidence and policy options. *International Migration*, 40(5), 49–73. <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/16725927.pdf>

Nyberg Sorensen, N. (2004). *Opportunities and pitfalls in the migration-development nexus: Somaliland and beyond* (DIIS Working Paper 2004/21). Copenhagen. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/84581/1/DIIS2004-21.pdf>

Одлука о пружању привремене заштите у Републици Србији расељеним лицима која долазе из Украјине, Службени гласник РС, бр. 36 (2022), 21 (2023), 21(2024)

OECD. (2006). *The economic impact of migration: Why the local level matters*. International Migration Outlook: SOPEMI – 2006 Edition, OECD, Paris. https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2016-6-en

OECD. (2008). *International Migration Outlook*. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2014). *Is migration good for the economy?* https://www.gfmd.org/sites/g/files/tmzbd1801/files/documents/gfmd_turkey2014-2015_tm2_contribution_oecd2.pdf

OECD. (2017). *Interrelations between Public Policies, Migration and Development*, Paris. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264265615-en>

OECD. (2018). *Settling In 2018: Indicators of Immigrant Integration*. OECD Publishing, Paris/European Union, Brussels. <https://doi.org/10.1787/9789264307216-en>

OECD. (2020). *International Migration Outlook 2020*. https://www.keepeek.com//Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2020_ec98f531-en#page1

OECD. (2023). *Indicators of Immigrant Integration 2023 Settling In*. OECD Publishing: Paris. <https://doi.org/10.1787/1d5020a6-en>

Pedraza-Bailey, S. (1990). Immigration Research: A Conceptual Map. *Social Science History*, 14(1), 43–67. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-1827424/v1>

Penev, G. (1990). Odnos migracija i starosne strukture stanovništva. *Migracijske i etničke teme*, 6(2), 173–182. <https://hrcak.srce.hr/file/188487>

Пенев, Г. (Ур.). (2006). Становништво и домаћинства Србије према Попису 2002. године. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2006/Pdf/G20064005.pdf>

Пенев, Г. (2009). Србија 2008. године: више рођених, мање умрлих. *Демографски преглед*, IX, 1–4. <https://www.minrzs.gov.rs/arhiva-internet-prezentacije-2019/files/doc/porodica/Demografski%20pregled/2009/32%20Srbija%202008.%20E%80%93%20vise%20orodjenih,%20manje%20umrlih.pdf>

Penev, G., Predojević-Despić, J. (2012). Prostorni aspekti emigracije iz Srbije. Tri "vruće" emigracione zone. *Stanovništvo*, 50(2), 35–64. <https://doi.org/10.2298/STNV1202035P>

Pejkovska, P. (2014). Literacy and Illiteracy in Austria – Hungary . The Case of Bulgarian Migrant Communities. *The Hungarian historical review : new series of Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 3, 683–711.

<https://www.semanticscholar.org/paper/Literacy-and-Illiteracy-in-Austria-%E2%80%93-Hungary.-The-Peykovska/a5387180ff06d5aa389438aa909c78364af82b5c>

Piper, N. (2005). *Gender and Migration*. <http://incedes.org.gt/Master/pipersesentacuatro.pdf>

Pitoski, D., Lampoltshammer, T. J., Parycek, P. (2021). Drivers of Human Migration: A Review of Scientific Evidence. *Social Sciences*, 10(1), 21. <https://doi.org/10.3390/socsci10010021>

Portes, A. (2016). International Migration and National Development: From Orthodox Equilibrium to Transnationalism. *Sociology of Development*, 2(2), 73–92. <https://doi.org/10.1525/sod.2016.2.2.73>

Predojević-Despić, J., & Penev, G. (2016). Population of Serbia abroad by destination countries: regional approach. *Bulletin of the Serbian Geographical Society*, 96(2), 83–106. <https://doi.org/10.2298/GSGD1602082P>

Predojević-Despić J., Lukić, V. (2018). Entrepreneurship as a model of integration: Experiences of former refugees in Belgrade, Serbia. *Glasnik Etnografskog instituta SANU*. 66(3):641-655. <https://doi.org/10.2298/GE1803641P>

Предојевић-Деспић Ј., Лукић, В. (2018). Мигрантско предузетништво у светлу јавних политика. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 167, 607–618. https://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/ZMSDN_167.pdf

Predojević Despić, J., Lukić, V. (2021). Challenges faced by Serbian migrants caused by the COVID-19 pandemic. *Теме*, XLV, 1245–1260. <https://doi.org/10.22190/ТЕМЕ210826074P>

Predojević-Despić, J., Lukić, V. (2024). Temporary Migration and Policy Challenges in the Western Balkan Countries—Serbia, Bosnia and Herzegovina, and North Macedonia Perspectives. In K. N. Zafeiris, B. Kotzamanis, & C. Skiadas (Eds.), *Population Studies in the Western Balkans* (pp. 63–97). European Studies of Population Series. Cham: Springer.

Радивојевић, Б. (2006). Економске структуре становништва Србије. У Г. Пенев (Ур.), *Становништво и домаћинства Србије према попису 2002. године* (стр. 223–249). Београд: Друштво демографа Србије, ИДН-ЦДИ, РЗС.

Радивојевић, Б. (2015). Економске структуре становништва. У В. Никитовић (Ур.), *Популација Србије почетком 21. века* (стр. 222–264). Београд: Друштво демографа Србије, ИДН-ЦДИ, РЗС.

Rahman, M. M., Salisu, M. (2023). Gender and the return migration process: Gulf returnees in Ghana. *Comparative Migration Studies*, 11, 18 <https://doi.org/10.1186/s40878-023-00342-3>

Рашевић, М. (2006). *Фертилитет женског становништва. Становништво и домаћинства Србије према попису 2002. године*. Београд: Друштво демографа Србије, ИДН-ЦДИ, РЗС, 53–69.

Rašević, M. (2008). Da li je evidentiran broj abortusa u Srbiji realan? *Stanovništvo*, 46(2), 7–21. <https://doi.org/10.2298/STNV0802007R>

Raymer, J., Baffour, B. (2018). Subsequent Migration of Immigrants Within Australia, 1981-2016. *Population Research and Policy Review*, 37(6), 1053–1077. <https://doi.org/10.1007/s11113-018-9482-4>

Републички завод за статистику. (2004). *Попис становништва, домаћинства и станова, Књига 8. Миграције*. Београд: Републички завод за статистику.

Републички завод за статистику. (2013). *Попис становништва, домаћинства и станова, Књига 9. Миграције*. Београд: Републички завод за статистику.

Републички завод за статистику. (2023). *Попис становништва, домаћинства и станова, Књига 7. Миграције*. Београд: Републички завод за статистику.

- Републички завод за статистику. (2024а). *Смањење неједнакости Циљ 10. Смањити неједнакост унутар и између држава*. <https://sdg.indikatori.rs/area/reduced-inequalities/?subarea=SDGUN100702&indicator=10070201IND01>
- Републички завод за статистику. (2024б). *Употреба ИКТ-а – домаћинства*. <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/upotreba-ikt/upotreba-ikt-domacinstva/>
- Републички завод за статистику. (2024в). *Попис 2022 – Excell табеле*. <https://popis2022.stat.gov.rs/sr-latn/popisni-podaci-eksel-tabele/>
- Reynaud, C., Nikitović, V., Tucci, E. (2017). Recent immigration from Serbia to Italy: the beginning of a new tradition. In: V. Janeska & A. Lozanoska (Eds.), *The population of the Balkans at the dawn of the 21st century* (pp. 205–220). Skopje: Institute of Economics – Skopje, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje.
- Rodriguez, V., & Egea, C. (2006). Return and the Social Environment of Anadalousian Emigrants in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(8), 1377–1393. <https://doi.org/10.1080/13691830600928771>
- Salaff, J., Shik, A., Greve, A. (2008). Like Sons and Daughters of Hong Kong: The Return of the Young Generation. *The China Review*, 8(1), 31–57. <https://www.jstor.org/stable/23462260>
- Salaff, W. J. (2013). Return migration. In S. J. Gold & S. J. Nawyn, (Eds.), *Routledge International Handbook of Migration Studies* (pp. 460–468). London: Routledge.
- Sauvy, A. (1957). *La Population*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Sinai, R., Adi, B., & Yael, R. (2012). *Алатке за рад за интеграцију имиграната у Србији*. Београд: Међународна организација за миграције, Мисија у Србији.
- Sjaastad, L. A. (1962). The Costs and Returns of Human Migration. *Journal of Political Economy*, 70, pp. 80–93.
- Skeldon, R. (2006). Interlinkages between Internal and International Migration and Development in the Asian Region. *Population, Space and Place*, 12(1), 15–30. <https://doi.org/10.1002/psp.385>
- Sobotka, T. (2008). Overview Chapter 7: the rising importance of migrants for childbearing in Europe. *Demographic Research*, 19, 225–248, <https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.9>
- Станковић, Б. (2006). *Слика неписмености у Србији. Демографски преглед*, 16, 1–4. <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/16%20Slika%20nepismenosti%20u%20Srbiji.pdf>
- Станковић, В. (2014). *Србија у процесу спољних миграција*. Београд: Републички завод за статистику.
- Стратегија активног и здравог старења у Републици Србији за период од 2024. до 2030. Године, "Службени гласник РС", 84(2023)
- Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године (Службени гласник РС, бр. 18 (2021), 36 (2021))
- Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020 године – Истраживање за иновације, Службени гласник РС, бр. 25 (2016)
- Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања“, Службени гласник РС, бр. 10 (2021)
- Стратегија о економским миграцијама Републике Србије за период 2021–2027. године, Службени гласник Републике Србије, бр. 21 (2020)
- Стратегија очувања и јачања односа матичне државе и дијаспоре и матичне државе и Срба у региону (Службени гласник Републике Србије, бр. 4 (2011), 14 (2011))

Стратегија супротстављања илегалним миграцијама у Републици Србији за период 2009–2014. године, Службени гласник Републике Србије, бр. 25 (2009)

Стратегија супротстављања ирегуларним миграцијама у Републици Србији за период од 2018. до 2020. године, Службени гласник Републике Србије 105 (2018)

Стратегија за унапређење положаја Рома у Републици Србији и Стратегију за смањење сиромаштва у Србији, Службени гласник РС, бр. 55 (2005), 71 (2005), 101 (2007), 65 (2008)

Стратегија за управљање миграцијама, Службени гласник Републике Србије, бр. 55 (2005), 71 (2005), 101 (2007), 65 (2008), 59 (2009)

Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године (Службени гласник РС, бр. 18 (2021), 36 (2021))

Stojilković Gnjatović, J., Devedžić, M. (2020). Kohortno “talasanje“ kompenzacionih i krnjih generacija kroz pokazatelje oštine i dubine starenja stanovništva u Srbiji. *Demografija*, 17, 9–28. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1820-4244/2020/1820-42442017009S.pdf>

UNDP. (2022). *The 2021/2022 Human Development Report*. https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22reportenglish_0.pdf

UNESCO. (2024). *UNESCO statistics*. <https://data.uis.unesco.org/>

UNICEF. (2019). *Srbija istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece 2019. i Srbija – romska naselja istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece 2019*.

<https://www.unicef.org/serbia/media/16296/file/Statisti%C4%8Dki%20rezime%20-%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu%20.pdf>

United Nations. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*.

<https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf>

United Nations. (2020). *International Migrant Stock 2020*.

<https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>

Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2014. годину, Службени гласник РС, бр. 104 (2014)

Уредба о критеријумима за доделу подстицаја послодавцима који запошљавају новонастањена лица у Републици Србији, Службени гласник РС, бр. 67 (2022), 71 (2023)

Уредба о царинским повластицама Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 38 (2019)

Fassmann, H., Musil, E., Bauer, R., Melegh, A., Gruber, K. (2014). Longer-Term Demographic Dynamics in South–East Europe: Convergent, Divergent and Delayed Development. *Central and Eastern European Migration Review*, 3(2), 150–172. <http://ceemr.uw.edu.pl/vol-3-no-2-december-2014/articles/longer-term-demographic-dynamics-south-east-europe-convergent>

Freitas-Monteiro, T. (2024). Migration motivation and ethnic identity of migrant couples: tied versus lead movers. *Review of Economics of the Household*. <https://doi.org/10.1007/s11150-024-09708-7>

Ha, S. E., Cho, S. J., Kang, J.-H. (2016). Group Cues and Public Opposition to Immigration: Evidence from a Survey Experiment in South Korea. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(1), 136–149. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1080608>

- Ha, S. E., Jang, S.-J. (2016). National Identity in a Divided Nation: South Koreans' Attitudes toward North Korean Defectors and the Reunification of two Koreas. *International Journal of Intercultural Relations*, 55, 109–119. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2016.10.003>
- Hawthorne, L. (2010). Demography, Migration and Demand for International Students. In: C. Findlay & W.G. Tierney (Eds.), *Globalisation and Tertiary Education in the Asia-Pacific* (pp. 93–119). Hackensack, NJ: World Scientific.
- Hugo, G. (2005). *Migrants in society: diversity and cohesion*. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP6.pdf
- Card, D. (2004). *Is the New Immigration Really So Bad?*, RF Berlin - CReAM Discussion Paper Series0402, Rockwool Foundation Berlin (RF Berlin) - Centre for Research and Analysis of Migration (CReAM).
- Carling, J., Collins, F. (2018). Aspiration, Desire and Drivers of Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 909–926. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384134>
- Cassarino, J.-P. (2004). Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253–279. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1730637
- Castles, S. (2009). Development and Migration or Migration and Development: What Comes First? *Asian and Pacific Migration Journal*, 18(4), 441–471. <https://doi.org/10.1177/011719680901800401>
- Castro, L. J., Rogers, A. (1983). What the age composition of migrants can tell us. *Population Bulletin of the United Nations*, 15, 63–79. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12265834/>
- Caviggioli, F., Jensen, P., Scellato, G. (2020). Highly skilled migrants and technological diversification in the US and Europe. *Technological Forecasting and Social Change*, 154, 119951. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.119951>
- Cerese, F. P. (1974). Expectations and reality: a case study of return migration from the United States to Southern Italy. *International Migration Review*, 8(2), 245–262. <https://doi.org/10.2307/3002783>
- Constant, F. A. (2020). *Time-Space Dynamics of Return and Circular Migration: Theories and Evidence* [CESifo Working Paper No. 8053]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3529009
- Christou, A., Kofman, E. (2022). *Gender and Migration*. Springer
- Czaika, M., Vothknecht, M. (2014). Migration and Aspirations – are migrants trapped on a hedonic treadmill. *IZA Journal of Migration*, 3(1), 1–21. <https://doi.org/10.1186/2193-9039-3-1>
- Cvejić, S. (2022). *Društveno-ekonomski položaj i reintegracija povratnika po sporazumu o readmisiji u Srbiji 2021. godine*. <https://kirs.gov.rs/media/uploads/Dokumenti-i-publikacije/Izvestaji/WEB%20-%20Društveno%20ekonomski%20položaj%20i%20reintegracija%20povratnika%202021.pdf>
- Čapo Žmegač, J. (2005). Ethnically Privileged Migrants in Their New Homeland. *Journal of Refugee Studies*, 18(2), 199–215. <https://doi.org/10.1093/refuge/fei021>
- Čapo Žmegač, J. (2010). Različiti pristupi povratnim migracijama: primjer Hrvatske. *Studia Ethnologica Croatica*, 22(1), 11–38. <https://hrcak.srce.hr/file/93261>
- Wahba, J. (2015). Selection, selection, selection: the impact of return migration. *Journal of Population Economics*, 28(3), 535–563. <https://doi.org/10.1007/s00148-015-0541-4>

- Warnes, A. M., Williams, A. (2006). Older Migrants in Europe: A New Focus for Migration Studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(8), 1257–1281. <https://doi.org/10.1080/13691830600927617>
- White, P. E., & Woods, R. I. (1980). The foundations of migration study. In P. White, & R. Woods (Eds.), *The geographical impact of migration* (pp. 1–20). London: Longman.
- White, P. (2006). Migrant Populations Approaching Old Age: Prospects in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(8), 1283–1300. <https://doi.org/10.1080/13691830600927708>
- William, R. K., William, F. L. (2010). *The Supply Side of Innovation: H-1B Visa Reforms and US Ethnic Invention*, NBER Working Papers15768, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Willekens, F., Massey, D., Raymer, J., Beauchemin, C. (2016). International migration under the microscope. *Science*, 352, 897–899. <https://doi.org/10.1126/science.aaf6545>
- Wimmer, A., Glick Schiller, N. (2003). Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology. *International Migration Review*, 37(3), 576–610. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00151.x>
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common future report*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Young-Scholten, M (2013). Low-educated immigrants and the social relevance of second language acquisition research. *Second Language Research*, 29(4), 441–454. <https://doi.org/10.1177/0267658313491266>
- Xiang, B. (2016). Beyond Methodological Nationalism and Epistemological Behaviouralism: Drawing Illustrations from Migrations within and from China. *Population, Space and Place*, 22(7), 669–680. <https://doi.org/10.1002/psp.1929>
- Xiang, B., Lindquist, J. (2014). Migration infrastructure. *International Migration Review*, 48(1), 122–S148. <https://doi.org/10.1111/imre.12141>

Одсек за комуникацију и информисање
Тел.: 011/24-01-284
Имејл: stat@stat.gov.rs

Библиотека
Тел.: 011/24-12-922, лок. 408
Имејл: biblioteka@stat.gov.rs

Број страна: 159
Тираж: 50
Периодика излажења: повремена

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

314.15(497.11)"2022"(083.41)

ЛУКИЋ, Весна, 1974-

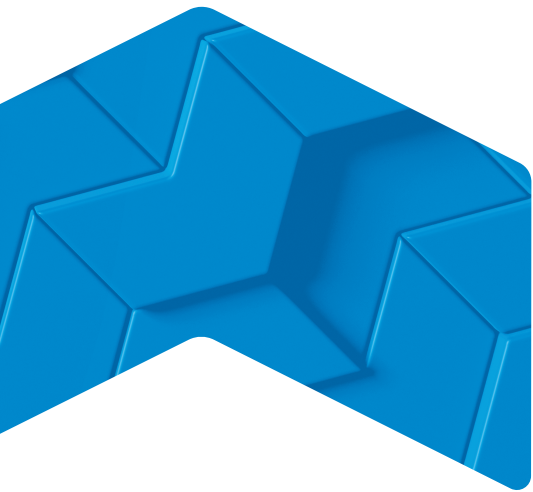
[Попис становништва, домаћинстава и станова 2022. године]. Србија као одредиште : ко се досељава, а ко се враћа? / [аутори Весна Лукић и Сузана Ловић Обрадовић ; израда карата Милутин Раденковић, Алекса Стевановић]. - Београд : Републички завод за статистику, 2025 (Београд : Републички завод за статистику). - 159 стр. : илустр. ; 30 cm

На насл. стр.: Србија, попис 2022. - Тираж 50. - Стр. 3: Предговор / Бранко Јосиповић. - Библиографија: стр. 147-159. - Summary.

ISBN 978-86-6161-272-5

1. Ловић Обрадовић, Сузана, 1984- [аутор]
а) Мигранти -- Србија -- 2022 -- Статистика

COBISS.SR-ID 163054345

Попис становништва, домаћинстава и станова
2022. године

Србија као одредиште: ко се досељава, а ко се враћа?

Мултидисциплинарни приступ у разматрању и разумевању процеса имиграције и повратне миграције представља допринос свеобухватнијем сагледавању актуелних процеса у области међународних миграција. У том смислу, ова студија има велики значај у оквиру теме проучавања међународних миграција, а њена структура и темељност чине је референтним делом за научну заједницу, доносиоце одлука и професионалце из других дисциплина.

Др Власта Кокотовић Каназир

Студија представља изузетно вредан допринос академском и стручном дискурсу о миграцијама у Србији, али и важан ресурс за креаторе политика. Њена релевантност огледа се у могућности да интегрише демографске податке и пружи основу за унапређење политика у областима образовања, запошљавања и социјалне укључености миграната.

Др Милица Соларевић

Посебан допринос ове студије огледа се у анализи мотива досељавања, односно повратка, који, како ауторке наводе, „утичу на миграционе исходе и положај миграната у друштву државе пријема”. Вредност студије додатно је наглашена мултидисциплинарним приступом емпиријској грађи, који се нарочито истиче у упоредној анализи броја разматраних популација у различитим временским периодима.

Др Милица Весковић Анђелковић